

A SZEGEDI PLÉBÁNIA  
ÉS  
A T. PIARISTA ATYÁK  
SZEGEDI KRÓNIKÁJA.

---

A PIARISTÁK SZEGEDEN 1720—1886. CZIMŰ KÖNYVNEK BIRÁLATÁUL.

IRTA :

OLTVÁNYI PÁL,

prépost, pápai kamarás,

Szeged város köztörvényhatósági bizottságának tagja, a szegedi apáczá-iskolák igazgatója.



SZEGED, 1886.

NYOMATOTT BÁBA SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

Aetate ad annum tertium supra octuaginta (64) protrusa, et spei et metus impotens, ab odio, ac studio partium alienus, iustitiae amicus, falsi inimicus scripsi. — F e j é r G y ö r g y. (Codicill. jur. ac Libert. Eccl. Cath.) 1)

Edidi, quae potui, non ut volui, sed uti me temporis angustiae coegerunt. 2)

*Cicero.*

Vive vale. Si quid novisti rectius istis, candidus imperti; si non, his utere mecum. 3)

*Horatius.*

1) Hatvannégy éves — remény- s félelem-mentes — koromban, gyűlölet s részrehajlás nélkül mint az igazságnak barátja és a tévelynek ellensége írtam.

2) Közlöttem amit s mint lehetett, nem úgy mint akartam, hanem mint az idő s körülmények kényszer-helyzete azt megkívánta.

3) Élj boldogul. Ha mindezt jobban tudod mint én, tudasd velem; ha nem, használd velem együtt azt föl.



## ELŐSZÓ.

---

Szeged város közönsége 1886. évben egy közel 300 ezer forintba került főgymnasiunmi palotaszerű nagy épületet emelt az ebben tanító t. piarista Atyák és tanuló ifjuság részére. E körülmény kedvező alkalmul szolgált a szegedi kegyesrendiek háza főnökének tudós Papp János k. r. tanár urnak arra, hogy mielőtt ők s tanítványaik megválnának eme régi lak- s tanhelyiségüktől és az újat elfoglalnák, mintegy bucsuzásul, vagy inkább beköszöntésül ily czím alatt „A piaristák Szegeden 1720—1886.“ 340. lapra terjedő művet bocsájtott sajtó alá, melyben a Historia domusban fellelhető jegyzetek nyomán igen sok érdekes — eddig nem igen ismert — történeti adatokat közöl Szeged szülővárosunk multjából, melyek az érintett korszakban a tanügy, úgy az általuk 1720—1789. évig kezelt szegedi parochia ügyeire vonatkoznak.

Nagy figyelemmel olvastam át eme a t. szerző urnak szivességéből nekem is, mint a főgymnasium egykori (342. lap) tanulójának azonnal megjelenése után szept. hó első felében átküldött könyvét, és őszintén be kell vallanom azt, hogy a tanügyre vonatkozólag abban előadottak, különösen az érintett tanintézetet alapító és fentartó Szeged város hatóságának szorult körülményei daczára is minden időben áldozataival támogatott tanítói testület lankadatlan buzgalma által a tanügy terén fokozatos mérvben elővarázsolt szép eredmények, ha kiváló örömet idéztek elő a volt tanítványnak lelkében s szívében, ugyanakkor őszintén ki kell jelentenem azt

hanem magának a ház tagjainak tájékozásául szokott iratni, és az abban előadottak csakis azok tájékozásául szolgálnak, és ha az illető szerzetes író a megyés püspök iránt tartozó tisztelet-ről megfélelkezve téves adatokat jegyez is föl ama krónikába, és ily kiméletlen sértő véleményt mond is egyes főpapokról, mindaddig, míg eme krónika a kollegium könyvtárában zár alatt van, annak tartalma orvoslást igénylő sérelmi tárgyul nem szolgálhat, mert a krónikásnak egyéni véleményét tünteti az csak elő, de ha a zár fölnyitattik és ama krónikának tartalma a nagy közönséggel sajtó útján is közöltetik, ez esetben már nyilvános a vád s rágalom, és az agyonhallgatás egyenlő azok elfogadásával.

A csanádi püspöki megyének én is megírtam a megye s káptalan levéltárában föltaalált okmányok nyomán 20 év előtt — habár rövid — történetkönyvét,<sup>1)</sup> melyben olvasó közönségemnek egészen más színben festettem én le eme két főpap áldásdus működését; ennek következtében tehát most nemcsak mint polgára szülővárosomnak, nemcsak mint tagja a csanádi püspöki megyének, de úgy is mint történetkönyvének írója mulaszthatlan kötelességemnek ismerem részint ama okmányok, részint a szegedi parochia, részint a város levéltárából a mult évben sajtó útján is közlött<sup>2)</sup> történeti adatok nyomán a krónikás rágalmaít megczáfolni, és a történeti igazság rovására fölhozott eseményeket hiven előadni; lehetőleg a krónikás elbeszélését használnom ott, hol őt a boszu s irigység szenvedélye el nem térítette az igazság útjáról.<sup>3)</sup>

1) A csanádi püspöki megye birtokviszonyainak rövid története. Szeged 1867. 183. lap. Annak idejében a ház könyvtára részére is küldöttem ebből egy példányt.

2) Ruszti R. J. A kegyuri jog és a szegedi gyakorlati jog, történelmi tanulmány. Szeged, 1885.

3) Sajátságos helyzetbe sodort engem e tekintetben a körülmények véletlen összehatalálkozása. Midőn 1851. évben Temesvárt a megye székhelyén mint titkár hivataloskodtam, a temesvári gymnasium első értesítőjében Mannhard Ignác kegyesrendi igazgató s iskola tanácsos szintén közlötto a temesvári piarista ház és gymnasium történetét, kötelességemnek tartottam akkor is egy kis röpiratban — első művem volt — a német rendszert nagyon dicsérő, és a régít leporonyító értesítőnek téves adatait fölvilágosítani és Csanádnak nagynevű volt püspökét, Lonovics

Célom e könyvben kimutatni, hogy mikor? és miért? kapták meg a szegedi parochiát a piarista Atyák? — és mikor s miért vesztették azt el?

Előfogom sorolni hiven a megtörtént eseményeket, és az ítéletet azután a t. olvasó közönségre bízom afölött, vajjon ama két jeles főpapja megyénknek megérdemelte-e a kegyesrendi krónikás részéről ama kegyetlen szigorú kárhozható ítéleteket, melyekkel őket eme könyvében illette és sújtotta.

Még egy észrevételem van. Az előszóban föl van az is említve, hogy eme krónika a piarista szerzet általam is igen tisztelt tartományi főnökének, nagyságos Kalmár Endre kir. tanácsosnak — kinek dedicalva is van — költségén jelent meg. Én amint ő nagyságának egykori kedves iskola-társamnak igazságszeretétét, s a csanádmegyei papság iránti érzelmeit ismerem, erősen hiszem azt, hogy ő eme sajtó útján közzétett krónikának talán csak előszavát olvasta, de beltartalmát nem ismerte, mert különben sem nevét, sem pénzét nem engedte volna e célra felhasználtatni. Oly erősen hiszem ezt, hogy e hitemtől csak akkor fogok megválni tudni, ha az ellenkezőről fognak engem meggyőzni, addig hadd enyhítse fájdalmamat eme jó hit és boldog remény, mely nemcsak tollamat mér-

---

Józsefet is védelmezni, mire a megye levéltára akkor nékem czélszerű fegyverekkel is szolgált. — Most majdnem 40 év után, midőn már velem együtt megvénült írói tolmaj nyugalomba tenni szándékoztam, a szegedi piarista háznak történet-vagy inkább krónika-könyve akad kezembe, mely minthogy ismét téves s sértő adatokat is közöl püspöki megyénknek nézve, kényszerít újra engemet a küzdőterre kilépni, hogy ezen befejezzem írói pályámat eme utolsó hattyúdalt jelző művemmel, melyben ama vádakat megczáfolni, és a téves adatokat helyreigazítani akarom. Igaz, hogy e célra igen hasznos szolgálatot tenne nekem most a szegedi parochiának szintén a piaristák által vezetett — mert a házi krónika mellett ez is iratott általuk s a parochia átadás alkalmával ennek át is szolgáltatott — történet-könyve, ha az 1885. évben mindaddig fel nem deríthetett okoknál fogva el nem tűnt volna a szegedi parochia könyvtárából, de azért reményilem sikerülni fog mégis fenti czélat elérni, a történeti igazságot földeríteni, és a fölhozott vádakat érvényteleníteni. Ez s nem más volt czélom, midőn e művet írtam; gyenge erőm öntudatában nem volt eddig sem szokásom irodalmi harczot ok nélkül kezdeni vagy folytatni, de mindemellett is elég erősnek éreztem magamat úgy a múltban, úgy a jelenben is még arra, hogy a felém dobott keztyűt meglátva, megvizsgáljam azt, ha vajjon tiszta vagy szennyes-e az? és ez utóbbi esetben igyekszem azt mindig megmosva az ellenfélnek kézbesíteni.

séklé, hanem némely körülményeknek bővebb részletezését is elhallgattatá velem.

Habár magam is elismerem s aláírom a Szegedi Híradó (szept. 26—28.) helyi lapban e művet bíráló s ismertető tanár észrevételének ama fontosságát — „miszerint kár volt abban oly dolgokat és eseményeket fölemlíteni,<sup>1)</sup> és így némileg megörökíteni, melyek bizvást a *Historia domus*ban maradhattak volna, mert azok a műtárgyak értékét nem öregbitik, sem annak céljához képest illő anyagot nem szolgáltatnak, sem pedig nem arra való, hogy kivált ily előállításban fokozná vagy csak ápolná is azt a kegyeletet, amelylyel a vallás és iskolák intézményei s emberei iránt kell hogy viseltessünk és szeretünk is viseltetni . . . azért szerettük volna, ha a szegedi piaristákról közölt dolgok jól megválasztva lettek volna“ — és részemről is kijelentem azt, hogy e krónika tartalma, abban a történeteknek előadási modora, és az abban a főpapokról, úgy a piaristák után itt hivataloskodó szegedi lelkészekről közlött vélemények nem képesek a szegedi hívek előtt a papság iránti tiszteletet növelni; és ez okból én is szívesen kihagytam volna művemből — hogy hason megrovástól megóvjam magamat — némely a krónikás által szándékosan elhallgatott vagy tévesen előadott eseményeket, melyek szintén oly kevésbé képesek ama tiszteletet ápolni; azonban az én helyzetem nagyon különbözik a krónikásától, mert én a védelmi térre szorítva lévén, el nem hallgathatom azon eseményeket, melyek elősorolásával vagy helyreigazításával vagyok csak képes az ártatlanul megtámadottak jó hírnevét visszaszerezni, és a támadók eljárásának helytelenségét kimutatni, de a krónikásnak is alkalmat akarok ez által nyuj-

<sup>1)</sup> Ezek közé sorozható mindenesetre a római szentséges Atya által kiküldött apostoli visitatornak határozatai ellen 1885. évben a szegedi piaristák által benyújtott tiltakozás is, ez oly titkos magán belügye volt a szerzetnek, melyet jobb lett volna elhallgatni a nagy közönség előtt, miután a kérdés a szerzetesek beléletére, nem pedig a tanügyre vonatkozik. Meggondolatlan volt ama tiltakozás, eszélytelenség annak közlése is véleményem szerint.

tani arra, hogy krónikáját az általam közlött adatokkal — ha tán azokat ott feljegyezni elmulasztották volna, annak idejében — most pótlólag kiegészíthesse, miután az előszóban eme könyv hiányosságát s fogyatkozását úgy is elismerte.

A csanádi püspöki megyének történetkönyvét tárgyilagosan megírva adtam a közönség kezébe, sajnálom nagyon, hogy midőn most Szeged szülővárosom parochiájának történetkönyvét kellett így megírni, oly eseményeket is kell abban védelmi helyzetem körülményei miatt elősorolni, melyeknek jobb lett volna a levéltárak poros fiókjaiban és hivatalos jegyzőkönyveiben — mert adataim nem házi krónika, hanem hivatalos okmányokból merítvék — örökre elrejtve maradni. De az igazság, szülővárosom, püspöki megyém iránti szeretet, ama megtámadott két nagyérdemű és nevű főpap iránti mély tisztelet mulaszthatlan kötelességemmé tévé azt, hogy ne hallgassak ott, hol beszélni, és a félrevezetett közönséget fölvilágosítani kell, mivel ily körülmények közt a hallgatás nemcsak gyávaságnak tünne föl, hanem még könnyen a felhozott vádak elismeréséül is magyaráztatnék, ezt pedig a könyv megjelenése után nemcsak vétkes mulasztásnak, hanem bűnnek is tartom, és noha meg vagyok arról győződve, hogy e művem részemre kevés rózsát terem, és legfőlebb csak annak szuró töviseit fogom érezni s élvezhetni, és a háladatlan tanítványok osztályába soroztatni, ennek daczára mint polgára e városnak, tagja a megyének és történetkönyvének írója 64 éves koromban Fejér György mondását magamra alkalmazva, mulaszthatlan kötelességemnek tartottam a megtámadottak védelmére és a történeti igazság földerítésére e kis dolgozatomat a sajtó útján közétetni. *Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas.*

E szempontból kéri művét megítélni

Szegeden, 1886. nov. hó 4.

**a szerző.**



# TARTALOM.

	Lap.
Előszó . . . . .	III.

## I. FEJEZET.

**Mikor s miért nyerték el a szegedi parochiát a t. piarista Atyák.**

1. §. A szegedi parochia a török uralom előtt . . . . .	I
2. §. Szeged a török uralom alatt . . . . .	12
3. §. » » » után 1710. . . . .	13
4. §. A szegedi parochia gróf Nádasdy László alatt 1710—1713. . .	14
5. §. » » » Návay János plébános alatt 1713—1719. . .	23
6. §. A piaristák Szegeden mint plébánosok Nádasdy püspök alatt 1719—1729. . . . .	29
7. §. A piaristák Szegeden mint plébánosok Falkenstein Albert püspök alatt 1729—1739. . . . .	44
8. §. A piaristák Szegeden mint plébánosok Stanislevics Miklós püspök alatt 1739—1750. . . . .	56
9. §. A piaristák Szegeden mint plébánosok gróf Engel Antal püspök alatt 1750—1777. . . . .	59

## II. FEJEZET.

**Mikor s miért veszítették el a szegedi parochiát a t. piarista Atyák.**

1. §. A piaristák mint plébánosok Christovics Imre csanádi püspök alatt 1777—1789. . . . .	66
2. §. A piaristák a collegiumban Christovics Imre püspök alatt 1789—1798.	91
3. §. » » » Kőszeghy László » » 1800—1818.	93
4. §. » » Török Antal s Lonovics József » » 1839—1850.	114

## XII.

5. §. A piaristák Török Antal, Csajághy Sándor és Bonnáz Sándor püspök alatt 1851—1886. . . . .	117
6. §. A piaristák az iskolában 1720—1886. . . . .	121

### III. FEJEZET.

#### A szegedi parochia története.

1. §. A szegedi parochia javadalma a múlt században . . . . .	129
2. §. » » » a jelen században . . . . .	172
Zárszó . . . . .	188





## I. FEJEZET.

### Mikor s miért nyerték el a szegedi parochiát a t. piarista Atyák.

#### 1. §. *A szegedi parochia a török uralom előtt.*

Az esztergomi érsek, és a csanádi püspök közt a török kézből visszahódított Szeged fölötti joghatóság iránt nem ugyan mindjárt 1686., hanem csak 1713. évben merült föl ama vitás kérdés, mely Rómában 1776. oly megoldást nyert, hogy Szegedet a csanádi püspök nyerte vissza, és Esztergomból, — mely ahhoz mint kiváltságos — exempta — parochiához jogot tartott, és a fenti évig gyakorolt is, — kikbeleztetett. Hatvanhárom évig tartott a pör eme kérdésben, mely időközben elég sok kellemetlenséget okozott úgy a csanádi püspöknek, mint a szegedi parochiát ellátó piarista Atyáknak is, kiknek mind a két egyházi előjáró küldött rendeleteket, úgy hogy a piaristák gyakran kellemetlen helyzetbe jutottak a pör folyama alatt, mint azt az olvasó közönség e füzet lapjain észlelni fogja, azonban ők azáltal véltek magukon segíteni, hogy mindig s minden időben a nagyobb egyházi tekintélynek hódoltak, és még 1713—1739. korszakban is, midőn az esztergomi érsek a csanádi püspöki széknak engedte át ideiglenesen a Szeged fölötti joghatóság gyakorlata, még ez időben is nem a Szegeden lakó csanádi, hanem az esztergomi Főpap s érsek mellé sorakoztak, és ezt kérelmeikkel addig ostromolták, hogy 1740—1776. évig az esztergomi érsek már nem is engedte át többé a csanádi püspöknek Szeged fölötti joghatóságát.

Érdemesnek tartjuk tehát mindenen előtt ama kérdést tisztázni, kinek egyházi joghatósága alá tartozott Szeged a mohácsi vész előtt?

I. E kérdésre először is azt felelem, hogy Szeged a mohácsi vész előtt soha sem állott az esztergomi érsek joghatósága alatt. Állításomat nem lesz nehéz bebizonyítani. Akik még ma is az ellenkezőt vitatják, azok hivatkoznak VIII. Bonifác pápának állítólag 1295. nov. 14-én kelt és Fejér Codex Diplomaticus-ában<sup>1)</sup> olvasható bullájára, melyben a pápa felsorolván azon kiváltságos apátságokat, prépostságokat és plébániákat, melyek bár más egyházmegyek területén fekszenek, mégis az esztergomi érsek joghatósága alatt állanak: az utóbbiak közt főlemlíti a „de Segedino“ plébániát is.

Ezen bullára nézve két megjegyzésem van. Az első — miben egyébként ma már egy számba vehető történész sem kételkedik — az, hogy e bullát nem VIII., hanem IX. Bonifác adta ki, s hogy az következőleg nem 1295., hanem 1389. nov. 14-én, tehát csaknem egy századdal később, kelt.<sup>2)</sup> Kitűnik ez

a) magából azon tényből, hogy a pápa az akkor élő esztergomi érseket Jánosnak nevezi. Már pedig köztudomású dolog, hogy Esztergomnak egész 1387-ig nem volt olyan János nevű érseke, ki valamely Bonifác pápának kortársa lett volna.<sup>3)</sup>

b) De kitűnik ez abból is, hogy a bullát kiadó pápa — mivel némelyek ezen okmány érvényessége ellen kifogást tettek — azt később uralkodásának tizenegyedik évében

<sup>1)</sup> Fejér e bullát (Cod. Dipl. VI. 1. 350.) a Hevenessi-féle kéziratgyűjteményben található másolatból közli, megjegyezvén, hogy az eredeti a primási levéltárban őriztetik, melyet ő azonban nem látott.

<sup>2)</sup> A pápa egyszerűen így ír: »Bonifacius Episcopus servus servorum Dei, stb. . . . Datum Romae apud Sanctum Petrum XVIII. kalendas Decembris Pontificatus nostri anno primo.«

<sup>3)</sup> Mert I. János 1205—1223., II. János 1376—1378., III. vagyis Kanizsai János pedig 1387—1418. viselte az érseki méltóságot; viszont VII. Bonifác pápa 974—985., VIII. Bonifác 1294—1303. és IX. Bonifác 1389—1404. uralkodott. Tehát csak ez utóbbi irhatott valamely János nevű esztergomi érsek számára levelet.

megbővítve újra kiadta. Ami ismét csak IX. Bonifácrról érthető; mert VIII. Bonifác nem is teljes kilencz évig uralkodott. Világos tehát, hogy midőn X. Leo pápa 1513-ban ezen bullákat átírván, mindkettőt VIII. Bonifácznak tulajdonítja,<sup>1)</sup> ez egyszerű tollhibának rovandó fel, amint azt már Theiner is helyesen megjegyezte,<sup>2)</sup> s amiben — mint mondtam — ma már komoly történetbuvár semmikép sem kételkedik.

Második megjegyzésem a Bonifác-féle bullára az, hogy az abban olvasható „de Segedino“ kifejezés semmikép sem vonatkozik a csongrádmegyei Szegedre. Ugyanis, ha jól szemügyre vesszük a bullában felsorolt kiváltságos plébániákat, azt tapasztaljuk, hogy azok csekély kivétellel csaknem mind az akkori veszprémi egyházmegye területén fekszenek, mi által már előre is oda utalhatunk, hogy a „de Segedino“ plébániát is azon tájon keressük; annál inkább, mivel Szegednek neve a XIV. és XV. századbeli okmányokban soha sem iratik egyszerű S-sel, hanem állandóan Z-vel (Zeged, Zegned, Zyged, Zugud) stb.<sup>3)</sup>

Milyen helyet kell tehát a „de Segedino“ név alatt értenünk? Határozottan megfelel nekünk erre ugyanazon Bonifác-féle bulla, ha annak nem a Fejér közölte hibás másolatát, hanem X. Leo pápa által kiadott és Theinernél olvasható hiteles átiratát vesszük figyelembe. Ebben t. i. nem „de Segedino“, hanem „de Segesdino“<sup>4)</sup> áll. S hogy ez nem írás-hiba, mutatja ugyanazon IX. Bonifác pápának második, bővített 1400. május 1-én kelt bullája, melyet Pázmány Péter az esztergomi érseki levéltárban őrzött eredeti után közlött<sup>5)</sup> s amelyben szintén „de Segesdino“ van írva.<sup>6)</sup> Ehez

1) Theiner, Mon. Hung II. 597.

2) J. h. 603. I. jegyz.

3) A XIII. századbeli okmányokon Szeged neve többnyire Sc-vel van írva (Sceged, Scegud), a XVI. századtól kezdve pedig rendszerint Sz-el vagy Z betűvel.

4) Theiner, Mon. Hung II. 598.

5) Péterffy, Concilia Hung. II. 288.

6) Az esztergomi káptalannak 1397. visitatiojában (Batthyáni Leg. Eccl. III. 324.) az érsekmegyéhez tartozó kiváltságos parochiák közt szintén Segesd fordul elő, nem pedig Szeged.

járul, hogy IX. Bonifác pápa bulláinak megerősítésére II. Pius pápa szintén két bullát adott ki. Egyet 1463. évi június 30-án és egyet 1464. június 12-én, melyeknek utóbbit Pázmány ismét az esztergomi eredeti után<sup>1)</sup>, Theiner pedig mindkettőt a X. Leo-féle átirat szerint<sup>2)</sup> közli. Ámde a kérdéses név mind a három példányban világosan „de Segesdino“-nak iratik. S ha valakit még mindez nem elégítene ki, az legalább hajoljon meg Pázmány tekintélye előtt, ki tudvalevőleg féltékeny őre volt a primási jogoknak, s aki mindazáltal, midőn az 1629. évi esztergomi zsinat függelékében felsorolja az esztergomi érsek joghatósága alá tartozó kiváltságos plébániákat, Szegedről egy szóval sem emlékezik meg; hanem igenis felemlíti Segesdet, mely — ugymond — másként Segőd-nek is neveztetik.<sup>3)</sup> De hogy Segőd alatt nem a csongrádmegyei Szegedet érti, világosan kitűnik abból, hogy ő az S és Sz betűk között mindenütt szigorú különbséget tesz, s midőn a szerzetesházak felsorolásánál a szegedi Ferenczeseket is főlemlíti, e város nevét Sz-szel írja, és ugyanott Segesdet nyíltan Somogyvármegyébe helyezi.<sup>4)</sup>

Semmi kétség sem lehet tehát az iránt, hogy a IX. Bonifáczius és II. Pius-féle bullákban nem Szeged, hanem a somogyvármegyei és veszprém-egyházmegyei Segesd vagy Segösd értetik.<sup>5)</sup>

Ezen segesdi plébániára az esztergomi érsekek már IV. Béla idejében jogot formáltak. Akkor (1269.) ugyan nem sikerült ebbeli igényöket érvényre emelni; mert ugy az ezen

1) U. o. 290.

2) J. h. 601—603.

3) Péterffy, i. h. 268.

4) U. o. 281.

5) A veszprémi püspöki megye területén Somogyvármegyében most is létezik még a segesdi parochia Felső-Segösd név alatt, melyhez Alsó-Segösd mint fiók helység tartozik, és az esperesti kerület is erről nyeri nevezését. A névtárban az jegyeztetik meg erről, hogy 1295. már létezett itt parochia, és akkor, mint mai nap is Sz.-Ferenczrendűek bírták azt. Most gróf Széchenyi László kegyurasága alá tartozik, a templom Sz.-László tiszteletére épült, a hívek száma 2344.

ügyben kiküldött pápai bírák, mint a király is a segesdi, nemkülönben a budavári Boldogasszony-, a budahévízi Sz.-Jakab- és a kelenföldi Sz.-Gellért-plébánia egyházakat a veszprémi püspöknek ítéltek oda; ez azonban semmikép sem riasztotta vissza az érseket, hogy Segesdre nézve idővel újabb kísérleteket tegyenek. Így olvassuk egy 1320. évi okmányban, hogy István veszprémi püspök kénytelen volt a segesdi, sasadi, leveldi és ursi plébánosokat kiközösíteni, mivel a tizedet neki megtagadták és egyházaikat az esztergomi érsek joghatósága alá bocsátották. De, hogy a veszprémi püspökök legerélyesebb fellépése sem vezetett célhoz az esztergomi érsek döntő befolyásával szemben, azt eléggé mutatja azon körülmény, hogy a többször idéztem IX. Bonifác és II. Pius-féle bullák nemcsak a segesdi, sasadi, leveldi és örsi, hanem a fentemlített budavári, budahévízi és kelenföldi Boldogasszony-, Sz.-Jakab- és Sz.-Gellért-egyházakat is az érsek joghatósága számára biztosítják.

II. Semmi nyoma tehát annak, hogy Szeged a mohácsi vész előtt Esztergom lelki joghatósága alá tartozott volna. Az sem áll, hogy az összes magyarhoni királyi városok Esztergomnak lettek volna alárendelve. Némelyeknek ezen balhiedelme nyilván onnan eredt, mivel hallották, hogy III. Incze pápa az esztergomi érsekeknek az összes magyarországi királyi apátságok és prépostságok fölötti joghatóságot biztosította,<sup>1)</sup> ámde királyi monostor és királyi város között nagy a különbség. Szegeden pedig királyi monostor nem létezett, de még a kir. város czimen sem lehetett Esztergomnak joga Szegedhez, mert ha kimutatható is az, hogy Zeged város polgárait Mátyás király 1458. évben plébános választási joggal ruházta fel, ebből még nem következik az, hogy oly sz. kir. város is volt már akkor, melyhez e czimen Esztergom igényt tarthatott volna, mely, csak 1715. lett azzá,

<sup>1)</sup> Cod. Dipl. II. 423.

okmányaink ama korszakból Mező-Zeged néven említik, és nagy mezővárosnak<sup>1)</sup> nevezik városunkat, mely 1719. évben nyerte csak ki III. Károlytól szabadságlevelét, és habár ebben a király a városnak Mátyás királytól, úgy ennek elődei s utódaitól kinyert többféle szabadalmait s kiváltságait megerősíti is, ama 1458. évben kinyert kegyuri jogról hallgat, de azt *proprio motu* megadta a városnak 1719. kiadott nyílt levelében.<sup>2)</sup>

De még jóval a mohácsi vész után sem igényelték az esztergomi érsekek a Szeged fölötti egyházi joghatóságot. Pázmány — mint láttuk — erről még mitsem tud. Az első, ki tudtommal 1713. évben ezen jogigénnyel föllépett, Keresztély Ágost bibornok volt, kinek sikerült gróf Nádasdy László csanádi püspököt rábírni, hogy ismerje el a primásnak Szeged fölötti joghatóságát, mi által Esztergomban támaszkodtak, amint az Eszterházy Imre primás érveléséből kitűnik<sup>3)</sup>, tulajdonkép nem volt más, mint a IX. Bonifác és II. Pius-féle bullák, mert — ugymond Eszterházy — Segesd, Segöd vagy Szeged, az teljesen mindegy. Hogy ez mennyiben felel meg a valóságnak, fönnebb bőven kimutattam. Eszterházynek másik két érve, hogy t. i. az esztergomi érsekek Szegedet reális birtok gyanánt mint sajátjukat birták, és hogy az esztergomi káptalan levéltárában találhatók oly okmányok, melyekből kitűnik, hogy Szeged kiváltságos plébániái Csanádmegyében; — e két érv mondom — ha be volna is igazolva,<sup>4)</sup> tulajdonkép semmit sem bizonyítana. Mert

<sup>1)</sup> Istvánfy maga is ilyennek nevezi — *oppidum frequens celeberrimum et populosum* — hol 3 ezer halász lakott a XVI. század elején. Sőt 1686. évben a török elűzése után is itt Bercsényi a mező-szegedi vár parancsnokának nevezi maga Ruszti ur is a város levéltárában föltalált okmányok nyomán. Palugyai Szeged város története 184. lap.

<sup>2)</sup> Lelkész választási, szóval kegyuri jog gyakorlata nem azonos a sz. k. városok kiváltságával. A csanádi megyében Vinga városa fölruházott avval, hazánkban más nagy községek is birtokában vannak annak, de azért nem királyi városok.

<sup>3)</sup> Történelmi Adattár, I. 80.

<sup>4)</sup> Nincs semmi történeti adat erre nézve eddig föltalálva.

egyrészt reális földesuri birtokjog és lelki joghatóság egymástól teljesen független dolgok; másrészt abból, hogy Szeged csanád-egyházmegyebeli kiváltságos plébánia volt, még nem következik, hogy épen az esztergomi érseknek volt alávetve. Mert voltak ám Kalocsa alatt álló eximált parochiák is, mint pl. Szalánkemén, Kamancz, Cserevics stb., melyek a szerémi egyházmegyében feküdtek, mégis a kalocsai érsek joghatósága alá tartoztak.<sup>1)</sup> Ámde, mint látszik, Eszterházy primás ezen két érvének beigazolásával teljesen adós maradt, s így egész jogigénye egyedül a többször említett pápai bullák félremagyarázásán alapult.

De mit tegyünk akkor VI. Piusnak 1776. évi „Inscrutabili“ kezdetű bullájával, melyben nyílt szavakkal mondja,<sup>2)</sup> hogy a csongrádmegyei szegedi plébániát az esztergomi érsek joghatósága alól kivéve, a csanádi püspököknek rendeli alá. Ámde jól megjegyzendő, hogy ezen bullában maga a pápa kijelenti, mikép csak azt hagyja helyben, mit Mária Terézia kérésre elébe terjesztett. Már pedig a királyné kétségkívül az esztergomi érsek információja alapján, vagy legalább is az ő tudtával tette meg fölterjesztését. Tudjuk, hogy az esztergomi érsekek a XVIII. század elejétől fogva igényt formáltak a szegedi plébániára, mely igény, bár alapjában semmis volt, mert a IX. Bonifác és II. Pius-féle bullák félremagyarázására támaszkodott: mégis az által, hogy azt Nádasdy László csanádi püspök — szorult körülményei közt, míg a legfelsőbb hatóság ez ügyben dönteni fog — ideiglen tényleg elismerte, legalább látszatra némi jogosultságot nyert. Most tehát, midőn a primásoknak ezen állítólagos jogát, valamint egyéb egyházakra, úgy Szegedre nézve is az időviszonyok követelményénél fogva maguknak a primásoknak beegyezésével meg kellett szüntetni: sem a pápának, sem a királynénak nem állott

1) Theiner' Mon. Hung. I. 564.

2) Történelmi Adattár, I. 88.

érdekében tüzetesen megvizsgálni, vajjon a primások eddig jogosan vagy jogtalanul gyakorolták-e a kérdéses joghatóságot, mert hiszen nem ezen jog érvényesítéséről, hanem megszüntetéséről volt szó. A pápa szavaiból tehát korántsem az következik, mintha ő elismerné, hogy az esztergomi érseknek eddig csakugyan joga lett volna Szegedre, hanem egyszerűen kimondja, aminek kimondására őt M. Terézia felkérte, hogy t. i. Szeged ezentul nem Esztergomhoz, hanem Csanádhoz fog tartozni s így a vitás ügyet mintegy ketté metszi.

III. Miután az előadottakból világosan kitűnik az, hogy Szeged a mohácsi vész előtt soha sem állott az esztergomi érsek joghatósága alatt, hátra van, hogy kimutassam, melyik egyházi hatóság alá tartozott tehát.

Hogy valaha Kalocsához kellett tartoznia, azt kétségtelenné teszi azon tagadhatlan körülmény, hogy a kalocsai egyházmegye egyik főesperesti kerülete szegedinek neveztetett, és hogy a bácsi káptalannak egyik tagja a szegedi főesperest címét viselte.<sup>1)</sup> Az első szegedi főesperesttel 1199-ben,<sup>2)</sup> az utolsóval 1436-ban találkozunk;<sup>3)</sup> nem mintha 1199. előtt és 1436. után nem létezett volna szegedi főesperest, hanem mivel az előző és következő korból hiányzanak adataink. Bátran állithatni tehát, hogy a szegedi főesperestség a kalocsai egyházmegyének főesperestségekre való első felosztásától egész a mohácsi vészig folyton főnállott. Ebből azonban korántsem következik, hogy maga a szegedi plébánia is mindvégig a kalocsai egyházmegye kötelékébe tartozott. Mert a szegedi főesperestség kétségkívül nem szorítkozott pusztán magára Szeged városára, hanem bizonyára annak környékét is magában foglalta, legalább délnyugoti irányban. S így főnállhatott a szegedi főesperestség akkor is, ha maga Szeged

1) Lásd az erre vonatkozó adatokat a »Regesta Capituli Bachiensis« című dolgozatban, az 1883. évi kalocsai Schematismusban.

2) Cod. Dipl. II. 356.

3) Katona, Hist. Metrop. Excles. Col. I. 80.



városa már nem tartozott volna többé az egyházmegye területéhez; ép úgy, mint fenállott a szerémi főesperesség azután is, hogy Szerémmegye külön püspököt nyervén, a kalocsai érseki megyétől elszakadt.

Hogy Szeged 1338-ban még Kalocsához tartozott, az világosan kiderül az ezen évről szóló pápai tizedlajstromból, melyben e szavak olvashatók: „Archidiaconatus Czegedinen-sis . . . . . Presbiteri de S. Georgio de Czegedino solverunt pro ultimo termino sexti anni III. fert. — Presbiteri de S. Demetrio de Czenadino (kétségkívül tévedésből Czegedino helyett) III. fert. similiter.“ <sup>1)</sup>

Hogy a XV. században is még Kalocsához tartozott Szeged, kitűnik Waddingus <sup>2)</sup> előadásából is, ki 1498. évben a Sz. Ferenczrendüekről azt írja, hogy e korszakban ők két zárdát építettek, egyet Váradon, a másikat Zeged mezővárosban, mely a kalocsai megyéhez tartozik, — in oppido Zegediensi dioecesis Colocensis. — Ezenkívül még más okmány is igazolja ezt. <sup>3)</sup> Angelicus a péterváradi apátság pápai kormányzója, Péter kalocsai érsek előtt egy királyi rendeletet mutatott föl 1497. évben, melyben meghagyatik a zegedieknek, hogy azon adót, melylyel a mondott apátságok tartoznak, ezentul nem felében, hanem egészben fizessék meg. Ennek alapján arra kéri Angelicus az érseket, hogy a kir. rendelet végrehajtása céljából adasson saját helynöke által is egy a szegedieknek szóló meghagyást. Ennek csak úgy van értelme, ha a szegediek az érsek egyházi joghatósága alatt állottak ez időben, mert különben mi szükség lett volna az érseki helynök parancsolatára.

IV. Azonban a XVI. század elején már Szeged nem a kalocsai, hanem a csanádi püspöki megyéhez tartozott, sőt

<sup>1)</sup> Theiner I. 626. Csanádmegye történetkönyvének 118—121. lapján közlém a dézsmaeredők jegyzékét.

<sup>2)</sup> Annales Minorum XV. köt. 169. lap.

<sup>3)</sup> Vagner Epistolae Petri de Warda Colocensis Archi eppi. 98. lap.

valószínű az is, hogy a város a csanádi püspök és káptalan-  
nak is volt — habár rövid ideig — székhelye, ennek igazo-  
lásul fölemlitem báró Burgias pápai követnek 1525. április  
14. Rómába küldött jelentését, ki a csanádi káptalant sze-  
gedi káptalannak nevezi,<sup>1)</sup> miből bátran következtetni  
lehet azt, hogy ez időben már Szeged a csanádi püspök jog-  
hatósága alatt állott. Ugyan ő arról is tanuskodik, hogy a  
szegedi Ferenczrendiek 1525. arra kérték a pápát, hogy bi-  
zonyos birtok-adományozási ügyben Tomory érseket — ki  
tudvalevőleg szintén ferenczrendű volt — küldje ki pápai  
biztosul. Ha Tomory Pál érseknek Szegedre is kiterjedt volna  
ezen időben joghatósága, akkor ezt, mint magától érthető  
dolgot, talán nem is kellett vagy nem is lehetett volna a ba-  
rátoknak kérni a pápától.

De nem csak a káptalan székelte már ez időben Szege-  
den, hanem a püspöknek is itt volt székhelye ama városban,  
hol a pápai követ levele szerint a szegedi káptalan is el-  
helyezve volt, ezt látszik igazolni azon körülmény is, hogy a  
Szeged alsóvárosi barátokat leégett, de általa újra fölépített  
templomába és zárdájába a csanádi püspök vezette be. Ha  
ezen hivatalos ténykedés nem bizonyítja is azt kétségtelenül  
be, hogy a püspöknek ez időben már Szegeden is volt szék-  
helye, de annyit mindenesetre minden kétségen kívül beigazol,  
hogy Szeged 1525. évben már nem Kalocsa, hanem a csa-  
nádi püspök joghatósága alá tartozott.

Mikor történt e változás? nehéz okmányok hiányában  
biztosan meghatározni, de hazánk történetkönyve képes lesz  
bennünket e kérdésre nézve is biztosan tájékozni, azt hiszem  
legközelebb járunk az igazsághoz, ha fölteszszük, hogy az  
1514. évi Dósa György-féle parasztlázadás okozta pusztí-  
tás szolgáltatott arra alkalmat, hogy Szeged a csanádi egyházme-  
gyéhez csatoltassék, és püspöki ugy káptalani székhelyül is

<sup>1)</sup> Theiner Monum. Hung. II. 738. 767.

szolgáljon. Horváth Mihály történétirónk szerint <sup>1)</sup> Dósa mindenekelőtt valamely erősebb várat szándékozott birtokába keríteni, hogy abból munkálatait biztosabban intézhesse; először is e célra Szegedet kísérle megvívni, de midőn ott a jól elszáncolt s háromezer halásztól támogatott polgárságot élet-halálra ellentállni eltökélve látta, a Tiszán átkelvén, Csanád alá szállott, és az elejébe jött Báthori Istvánt és Csáky Miklós csanádi püspököt megverte, a várat könnyű szerrel elfoglalta és a püspököt iszonyu kínzások után nyársba vonatta. Miután a kurucz vezér nem csak az elfoglalt csanádi várban, hanem ennek vidékén is így garázdálkodott és feladta a nemesek jószágait, kik közül azokat, kiket foglyul ejthetett megöletett, nagyon valószínűnek látszik, hogy 1514. évben az elvérzett csanádi püspöknek kinevezett utóda Chahol Ferencz, nem látván többé magát Csanádon biztosnak, káptalanával együtt az erős — Dósának is ellent álló, tehát biztos menhelyül szolgáló — várral védett Szeged városába tette át székhelyét, és innét kormányozta megyéjét 1526. évig, midőn a mohácsi csatában ő is elvérzett a többi jeles hazafiakkal, de halála előtti évében még a barátok templomát föl-  
avató, és nekik azt átadá.

Nem lehet tehát kimutatni azt, hogy Szeged városa a mohácsi vész előtt az esztergomi érseki megye joghatósága alá valaha tartozott volna, hanem úgy a kalocsai, <sup>2)</sup> mint a Csanád püspökmegyei levéltárban föltalálható okmányok alapján bizonyos s el nem tagadható történeti igazság az, hogy Szeged a XV. századig a kalocsai, a XVI. század elejétől pedig a csanádi püspöki megyéhez tartozott, és eme történeti

<sup>1)</sup> Magyarország története II. 620. lap.

<sup>2)</sup> Szíves hálámat nyilvánítom Városi Gyula pápai kamarás collegámnak, a kalocsai érseki levéltár felügyelőjének azon szívesességért, hogy a szóban levő kérdés fölvilágosítására szolgáló okmányokat ott fölkutatta és velem közölte. — Az 1871. évi Történelmi Adattár füzetében is közöltetnek a szóban lévő ügyre vonatkozó irományok, a búcsut hirdető pápai bullák közt azonban olyan is van, mely Szegedet mezővárosnak nevezi és tévesen a váci püspöki megyéhez tartozónak állítja.

igazság valóságáról Kalocsa — mely előbb Szegedet birtokolta — oly annyira meg volt győződve, hogy midőn a XVIII. század elején Szeged birtoklásáért a csanádi püspökkel az esztergomi érsek mellett még a váczai is tollharczot vivott, a kalocsai érsek távol tartotta magát attól, és nem háborgatta a csanádi püspököt eme történetileg beigazolt jogának birtokában.

## 2. §. Szeged a török uralom alatt.

A mohácsi vész után, midőn édes magyar hazánk területének legnagyobb részében, különösen az Alföldön és így Szeged városában is a török lett az ur, a városnak ama lakói fölött, kiket nem hurczolt el táborába, vagy nem küldött foglyokul hazájába a török, az általa is itt megtűrt Sz.-Ferencz-rendi atyák viseltek gondot, ők mint lelkészek látták el őket. A mohácsi vészben elhunyt csanádi püspök helyébe 1527—1549. évig az e vidéken uralkodó Zápolya János nevezte ki a csanádi megye részére a püspököket, de 1549. évben már I. Ferdinánd lépett e jog birtokába, azonban úgy a Zápolya, mint a Ferdinánd és utódai által a XVIII. század elejéig kinevezett csanádi püspökök csak olyan in partibus infidelium püspökök voltak, kik mivel a török által elfoglalt megyéjüknek székhelyére el nem jöhettek, a török által még el nem foglalt káptalanoknál viselt hivatalukat és javadalmukat a püspöki czim mellett is megtartották, de főpásztori kötelességüket annyiban még is teljesítették, hogy a Szeged alsóvárosi Sz.-Ferencziek zárdafőnökét teljhatalommal püspöki helynöknek kinevezték, és megbízták avval, hogy Szegeden s ennek vidékén a csanádi megye területén lakó hiveket nevükben kormányozzák.<sup>1)</sup> Leginkább a török által még el nem pusztított káptalanokból — Esztergom, Pozsony,

<sup>1)</sup> A szegedi barátok zárdájának levéltárában most is megvannak még eredetiben eme Vicariusi decretumok, melyek a Történelmi Adattárban is közölve lettek 1871. évben.

Eger, Szepes, Nyitra, Pécs, Győr, Erdély — neveztek Csanádra püspökök, és figyelemre méltó körülmény gyanánt fog a t. olvasó közönség előtt is föltűnni azon tapasztalás, hogy noha az esztergomi érsek a mult korszakból származtatta le Szeged fölötti joghatóságát, a csanádi püspököknek ezen eljárása ellen, — hogy Szeged fölött is mint püspökök intézkedtek — soha szavát föl nem emelte, és eme vetoját még akkor sem használta, midőn Losy, Szelepcsényi, és Széchenyi csanádi püspökök az esztergomi érseki székre neveztek ki a király által, és valamint ők, úgy elődeik s utódaik is a csanádi püspöki székből szintén a szegedi guardianok által kormányzották megyéjüket.

### *3. §. Szeged a török uralom után 1710. évig.*

Miután 1686. évben Szeged városa is felszabadult a töröknek másfél százados rabigája alul, az 1687. évben kinevezett Tvornikovits Mihály csanádi püspöknek megígérte I. Lipót császár és király, hogy Szeged városában neki s a káptalannak székhelyet fog a kincstári bizottság által kijelölteni, és lakhelyül kincstári épületet átadatni azon kötelezettséggel, hogy innét kormányozza majd megyéjét, azonban ez nem történvén meg, megyéjének kormányát ő is a szegedi guardianra bízta, mert a kincstári bizottság csak az 1699. kinevezett utódának Dolni Istvánnak, megújított felsőbb parancsra jellette ki az élelmezési kincstári házat lakásul, a sz.-Dömci városi egyházat pedig ideiglen püspöki templomul adván át addig, még az új föl fog épülni.

Ugyanezen kincstári „*commissio neoaquistica*“ cím alatt ismert bizottság Lipótnak 1701. ápril 9. kiadott körrendelete kapcsán Kolonics Lipót bibornok primás közbejöttével tartott tanácskozási ülésen Szeged városát és más 62 helységet jelölve ki a csanádi püspökség számára, ahol ő tized szedési joggal ruháztatott föl. E bizottság gróf

Wolkra elnöklete alatt szabályozta és rendezte a meghódított részekben a dézsma szedési jogát a püspököknek, melyből a sedecima a lelkészt illette, a kisebb tized — bárányok, méhek, zöldség és borsóból — szedésére is föllettek a püspökök az országban hatalmazva. Az esztergomi érsek 1702. aug. 8. önmaga kézbesíté Dolni István püspököknek eme a kincstári bizottsággal a dézsma szedésre nézve kötött egyességet, föl hatalmazva őt, hogy e szerint szedheti azt Szegeden ő is. — Továbbá ugyanezen bizottság a Jezsuiták által emelendő gymnasium és lakások részére egy telket is jelölt ki a városi tanács tudomásával, mely a mai belvárosi, akkor még romokban fekvő templom körül levő nagyobb térségen volt, ugyanez alkalommal szóban forgott az is, hogy a templom körül fekvő téren, hol egyuttal a kincstár által magának lefoglalt török házak is voltak, parochialis lak emelésére is elegendő hely maradjon.<sup>1)</sup>

Hogy Dolni püspök lakott-e Szegeden, nehéz okmányok hiányában, úgy azt is kimutatni, hogy 1707. évben az ő halála után kinevezett más 3 püspök eljött volna Szegedre, hanem azt ki lehet mutatni, hogy Dolni szintén a szegedi guardiant nevezte ki Vicariusának, valószínű, hogy utódai is — kik valószínűleg nem merték ezen romokban heverő püspökség ügyének rendezését kezükbe venni — szintén az ő példáját követték.

#### 4. §. *A szegedi parochia gróf Nádasdy László alatt 1710—1713.*

I. Az üresedésben levő csanádi püspöki székre 1710. év június 15. gróf Nádasdy László, a magyarországi paulinuskormányzója, bölcsész- és hittudor, győri nagyprépost és püspöki helynök neveztetett ki, ki egyuttal Csanádmegye főispánjának és kir. tanácsosnak is kineveztetett.

Nádasdy kinevezési okiratában föl hatalmazást nyert megyéjében és így Szegeden is a dézsma szedésére. 1710. június

<sup>1)</sup> Ruszti 105.

28. beigtattatván a kincstár által javadalmába, fölkérte a kincstári bizottságot, hogy miután a püspöki lakul kijelölt ház leégett, addig is, még ez fölépül, adjon át ideiglenes használatra egy kincstári házat, 1711. ápril 26-án át is adatott térítvény mellett neki a ház, és midőn azt is kérte a kamarától, hogy az általa birtokolt szegedi dézsma jegyzékét is adja át neki, ettől azon választ nyerte, hogy már elődjei is birtokában voltak Szegeden a dézsmának, és így az nem volt már a kincstár birtokában.

Nádasdy megyéje ügyeinek rendezése végett nem sokára eljött székhelyére Szeged városába, hol 19 évig tartó hivataloskodása alatt többször is megfordult, és minthogy püspökségének csekély jövedelméből nem élhetett, Szeged városában a lelkészi hivatalt is kezelte, a magával hozott jezsuiták és paulinusok kápláni hivatalt viselvén mellette, és az 1701. évi tanácskozmányban a jelenlevő primás beleegyezésével a csanádi püspöknek megítélt tizedet be is szedette itt a város lakóitól, melyet a városi hatóság minden ellenmondás s tiltakozás nélkül meg is fizetett.<sup>1)</sup> Azonban midőn Nádasdy a kisebb tizedet is követelte, és ebben őt a szegedi kincstári s katonai hatóság karhatalommal is elősegíteni kész volt, a városi hatóság hivatkozva más sz. k. városi kiváltságaira, ez ellen ő felségéhez folyamodott, de az udvari kamarai kincstár által 1713. márcz. 29. kelt leiratában a város el lett utasítva azon kijelentés mellett, hogy azt Nádasdy elődei is szedték már Szegeden, egyuttal ajánlva lett a városnak, hogy igyekezzék a nagyobb s kisebb tized megváltása iránt a püspökkel egyességre lépni. Azonban a város újra folyamodott a kanczellária útján a felséghez, kijelentvén, hogy a nagyobb tizedet szívesen megadja, de a kisebb lefi-

<sup>1)</sup> Szegeden összesen 234 köből buza, 60 köből árpa, 50 akó bor volt a dézsma. 1818. évben 57½ pm. buza = 91 frt, 7½ árpa = 7 frt 30 kr., 590 akó bor = 1239 frt, összesen 1338 frt, ebből már le van vonva a lelkészt illető s e decimá fejében 3 pm. buza, 39 akó bor. Makóróól 709 köből buza, 48 árpa, 17 akó bor. Csanád megye története 20 lap.

zetése alul mentessék föl, melyet más kir. városok mint Székesfehérvár és Pest sem fizetnek. A kanczellária utján 1714. nov. 14. megnyerte a város ügyét a püspök ellenében valószínűleg azért, mert mint Ruszti (105. lapon) fölemli Hunyady László ottani referendarius a város ügyének általában meg volt nyerve, a hatósággal jó összekötetésben állott, és a tanácstól többször jelentékeny ajándékokat is nyert. Székesfehérvár 1703. okt. 23., Pest 1703. okt. 25. nyervén ki szabadságlevelüket, csak ebben mentettek föl a kis dézsma fizetés kötelezettsége alul, Szeged, is csak az 1719. évi márcz. 1. szabadságlevelében oldatott föl eme kötelezettség alul.<sup>1)</sup> Nádasdy tehát jogosan és törvényesen járt el ez ügyben, ha követelte azt a kir. rendelet kiadásáig, mit neki és elődeinek Szegedre nézve a királyi kincstári kormány mint püspöki javadalmat meghatározott, és annak élvezetébe be is vezetett. A krónikás ugyanezért a püspököt jónak látta despoticus eljárásról, ki a népet anyagilag zsarolta, minden ok nélkül vádolni (53—55. lap), mert a püspököt is esküje kötelezte arra, hogy a neki átadott püspöki javadalmat utódai részére is fentartani s megvédeni köteles, és hogy mily kevésbé jogosult a krónikásnak eme vádja a népszarolásra nézve, onnét is kitűnik, hogy kétségkívül nem kerülte el figyelmét a városi levéltárban 1719. évről fentmaradt okmány, mely szerint a püspök életének folyamáig e város kérelmére átengedte Szeged városában a tized szedési jogot, s egyuttal átadta Kingécz s Pannahát makai pusztáinak s tartozékainak haszonvételeit is a város által évenként fizetendő 1200 frt összegért, 20 akó borért, ugyanannyi köből buza és zabért, egy hajó szénáért, holott megelőző évben csupán a szegedi

<sup>1)</sup> A most említett három város szabadság levelében így van szövegezve a kis tized aluli felmentés: »Decimas vero minores, utpote Agnellorum, et apum ipsi cives, seu ad nonam, vel in vicem huius aliam quampiam praestationem contra antiquam Civitatum libertatem per neminem ullo modo cogi possunt.«



tizedért 1234 frt 54 kr. fizetett a város<sup>1)</sup>, az új szerződés előnyös volt ugyan a városra, de Nádasdy levele megmagyarázza ennek is okát; azért engedte át a városnak ily kedvező föltételek mellett a tizedet s pusztáinak bérletét, hogy annak jövedelméből a városházát fölépíthessék.<sup>2)</sup> A krónikás nagyon sok okmányt idéz a város levéltárából, de erről jónak látta olvasóit nem értesíteni, mert Nádasdynak emette nem igazolta volna a krónikás által a püspök ellen felhozott népszarolási vádat.

II. Midőn Nádasdy Szegedre jött, a szegedi hiveket az alsóvárosi barátok látták el, kik a török uralom alatt is azokat a csanádi püspökök fölhatalmazása folytán gondozták, a püspök a magával hozott paulinusok, és már itt Szegeden tartózkodó jezsuiták segélyével egy ideig ő maga viselte a szegedi hivek fölött a lelkészi hivatal teendőit. A jezsuitáknak, mint fentebb is érintve volt, már 1702. évben a kincstári bizottság alkalmas helyet jelelt ki tanintézetül, ezeknek ugyanis oktatási czélokra Mattyasovszky László nyitrai püspök és királyi kancellár 50 ezer frt alapítványt tett, kik el is jöttek Szegedre, mert a király és az alapító Szeged városában akarta őket letelepíteni, hogy a visszahódított részen lakó polgárok gyermekeit oktathassák; el is jöttek ők Szegedre, de lehet azért, hogy 1705. évben Rákóczy hadserege Szeged külvárosait elfoglalván kirabolta, és 1709—1710. dögvész is látogatta e várost, tanintézetet nem nyithattak, és miután Nádasdy őket a lelkészi hivatalnál segédekül alkalmazta. ők talán a püspök tudtával felsőbb helyre folyamodtak azt kérve, hogy a szegedi plébánia ellátása is reájuk bizattassék, e mellett ők az ifjuság oktatását is vezetni fogják tanintézetükben, kérték azt is, hogy a romban heverő parochiális egyházhoz kapcsolt kápolna is adassék át ne-

1) Csanádmegye története 20.

2) Ruszti 128: lap.

kik.<sup>1)</sup> A kincstári igazgatóság pártolólág terjesztette föl a királynak a jezsuiták kérvényét és Bécsbe azon értesítés is eljutott, hogy ők egy év alatt saját pénzükön felépítik a parochiális egyházat, melyet a szegény város 100 év múlva sem építhet föl.<sup>2)</sup>

A kegyuri jogára féltékeny városi hatóság értesülvén erről, azonnal utnak indítá követeit Bécsbe a magyar kir. kancelláriai referendariushoz Hunyady Lászlóhoz, kit, mint már fentebb is érintve volt, ajándékokkal megnyertek a város ügyeinek, és ott tiltakozást nyújtott be a jezsuiták kérelmének teljesítése ellenében, mert így okoskodtak, ha a jezsuiták önmaguk építik föl a parochiális egyházat, ez esetben a város épen úgy nem fogja gyakorolhatni kegyuri jogát a papválasztásban, mint Szeged alsóvárosán sem teheti azért, mert itt is az egyházat a szerzetesek építették, és nem a városi hatóság.

A kancellária 1712. jan. 7. csakugyan a szegedi hatóság óhajához képest kedvezőleg döntötte el e kérdést, a kamarai prefectust értésíté, hogy a jezsuiták kérelme nem csak azért nem teljesíthető, mivel a város az ellen tiltakozott, hanem azért sem, mert ősi szabadalmi levelek biztosítják patronatus jogát, mert mint sz. k. város az egyház kegyuri jogot ezen minőségénél fogva is gyakorolhatja.<sup>3)</sup>

III. Ennek következtében elhatározta a városi hatóság 1712. évben, hogy kegyuri jogának gyakorlatába lép, és a parochiának ellátását a maga választotta lelkészre bizza. De

1) A krónikás (5. lap) a jezsuitáknak eme lépését, hogy az iskolai ifjuság oktatása mellett a parochia vezetését is kérték maguknak átadatni, a város patronatusi joga ellen intézett merényletnek bélyegzi, hát midőn ők hét év múlva 1719. ezen feltétel mellett voltak csak hajlandók Szegeden letelepedni, ha a parochiát is megkapják, nem volt már többé merénylet a város patronatusi joga ellen? — Így boszulja meg magát az elhamarkodott és ellenszenves érzelemből mondott ítélet, erre is ellehet mondani: Tu dixisti: patere ergo sententiam, quam tu tulisti.

2) Ruzsi 106. 109.

3) Szeged csak 1715. évben igttatott be a sz. k. városok közé és csak 1719. évben kinyert szabadságlevelében van a kegyuri jog részére biztosítva, de úgy látszik a kancellária már előbb tudta, hogy mi fog későbbre Szegedre nézve törvény s királyi levélben megadatni.

a főbaj az volt, hogy se templom, se parochiális ház nem volt, a város pedig sanyaru körülményei miatt nem volt képes mindezt fölépíteni, ily körülmények közt a királyhoz folyamodtak segélyért, és az országgyűlésre küldött követeknek azon utasítást adták, hogy: a) plébános után lássanak suppositum, hogy jó linguista legyen; b) Keresztély bibornok hercegprimásnál — kinek közbenjárását is kikérték eme segély kinyerése végett — sűrgessék az ügyet, ki ha bizonyos fogyatkozás miatt visszaküldötte is a város kérvényét, azért csak „kegyelmetek, ha mit cardinalis ő eminentiája előtt effiálhat, tentare licet félre tévén a szemérmet, mert üres táskája a szemérmeseknek.“

Nádasdy László püspököt is megnyerte a város a segélykérési ügyben, mert ő is irt a primásnak ajánlólag ez ügyben. A jezsuiták pedig, kik ellen a város tiltakozott, nem akarván oly városban maradni, hol őket nem szívesen látják, felsőbb helyen kérelmezték áthelyezésüket és csakugyan eltávoztak felsőbb helyről jött utasítás folytán Nagy-Bányára, de elvitték magukkal Mattyasovszkynak 50 ezer frtos tanügyi alapítványát is, melyet ősatyáink ekép elriasztottak városunkból.

A követek csakhamar jelentették a városi hatóságnak, hogy az a) alatti utasításhoz képest találtak már plébánost és ez Návay János nógrádkerületi esperes és orosz plébános, és vele már javadalma iránt is megállapodtak,<sup>1)</sup> azonban a ta-

1) Ruszti a 121. lapon közli a városi levéltárból Návaynak 1717. kiállított bizonyítványát, mely eme congruát előtünteti, de Szegedre nézve más érdekes adatokat is tartalmazván, egész terjedelmében fölveszem én is azt művembe olvasóim tájékozása végett: »En Pater Návay János szegedi Plebanus adom tuitára az kiknek illik, hogy mivel a szegedi T. n. Magistratustul Anno 1713 Méltóságos Vicarius ur eo Nga előtt is minden esztendőben nekem ezer forintokból, hetven köből buzából, negyven akó borból, két mázsa hűsből, két hajó fából és pro focis elegendő nádból álló ígért fizetéssül (melyre ide lehozattattam) említett M. Generalis Vicarius uram eo Ngatul adott parancsolat szerint valaminthogy propter futuros successores kegyelmes Cardinalis Urunk eo Herczeghsége, s ugy ő Nga Consensusa nélkül nem lehetett sem nekem, sem a n. városnak el állani, ugy most is sub poenis Canonis el nem állhatok ugyan Vicarius ur ő Nga kemény parancsolattyátul imponáltatván, mert a mi szápen sponte et benevolę Istennek tisztességire egyszer ígértetett, s intentis vitalitibus improthocolláltatott, eo Nga mondása szerint az nem immútáltathatik többé, hanem pro Dei Majori cultu manutenealtatik. Mindazáltal mivel én azzal successorim-

nács megsokalván azt a követeknek tudtul adta, hogy az 500 frt fizetés és egy köből buza minden ágytól ugyan elfogadtatik, de az 50 denár cassáltatik, mivel ennek pótlékaul szolgál a stola, (erre nézve is az van az utasításban, hogy mivel a lelkésznek szabad stólája lesz, de ennek intradai ki tudja mire megyen, mesterkedjenek vele megegyezni), továbbá jelentsék ki azt is neki, hogy a plébános alsóvárost is tartozik adminisztrálni, és 2 káplányt köteles tartani. Sürgetik a követeket, hogy „a templom fölépítésére találjanak patronust, mert micsoda respektusa leszen királyi városunknak cathedrális templom nélkül.“

Midőn a városi küldöttek a primásnál megfordultak a templom s parochia felépítése ügyében legfelsőbb helyről kért segély kiszközlését szorgalmazni, az esztergomi vicariusi hivatalban — hol a vicarius követeinknek Návay Jánost ajánlotta

nak nem praciudicalok, Szegedi N. Városnak eddig hozzám mutatott szeretetiért benevole et sponte ígérem, hogy én minden esztendőben, még itten Plebánuskodom az 70 köből buzából el engedek 25 köblöt, a 40 akó borból tizenöt akót, a két mázsa húst is engedem. Hogy pedig Istennek dicsősségére annyival is inkább promoveáltathassék sine majori aggravio Civitatis és hogy jövőendőben a város magzattyaik Istenes nevelése iránt is bennem dicsekedhessen, s gyermekeik oktatásában, s templomban való buzgóbb aitatosságban jó rendtartás általam kezdődgyék: a többi fizetésem-ből minden esztendőben míg itt lézsek, az oskola mesternek adok ötven forintokat, két köből buzát. Az orgonistának adok ötven forintot, két köből buzát, hogy ők a Purgerségnek gyermekeit ingyen edgyütt tanítsák és hogy a gyermekek ne diffi . . . álltassanak tanítás nélkül valamint az oskola mesterek az orgonistával alternatim kell temetésekre jární és halottaktól koledából és minden másféle obveniálandó jövedelmekből való accidentiakot egymás közt egyaránt igazán el osztani, úgy minden temetésre csak öt gyermeket alternatim tartozzanak vinni. Ha Militarisok vagy más alieni a Civitate gyermekeiket oskolában adgyák, minden olyan gyermekről minden kántorra csak 25 pénzt vegyenek; de kemenczékben még a purgerek gyermekei is tartozzanak tíz tíz kéve nádat adni, minden gyermek két sóprót tartozzék oskolában esztendőnként hozni, nem külömben Familiásnak s korsókra kiki tartozzék contribuálni. Hogy azért a T. n. Magistratus nyugottab elmével és hozzám tovább való szeretettel is lehessen, és hogy az Isten előtt is ne láttassam mercariusnak lenni, azon kívül ígérem, hogy még a militariusoktól valami fizetéstet csafarhatok nehezen, minden esztendőben az egyház fiúnak abból magam fizetek 30 forintot és hat köből buzát, mert sok dolgaira nézve, annyit megh érdemel: a többi Militarisoktól obveniálandó fizetésből is semmit magamnak nem tulajdonítok, hanem magamhoz gyűitvén harangokra, Parochia ház reparatiójára, zászlókra, apparamentumokra, vagy más Parochiale Templom szükségeire mint magam sajáttyát proprio pio motu azért fordétom conscientiose, hogy mindenért a Varast ne kénytelenítettünk búsítani, és hogy az Isteni szolgálatot mindenben jobbra folytathassuk. És jóllehet ugyan négy holnapig bizonyos okokra való nézve távol voltam Szegedtől, azért hogy az én kegyelmes Cardinalis uramnál eő Herczeghségénél dolgaimat folytathassam; de mindenkor idevaló Plebánus voltam, és jóllehet az egy magyar Praedicátiokban volt azóta fogyatkozás, de más Isteni szol-

lelkészül és kinek jelenlétében annak javadalmazására nézve is megegyeztek — figyelmeztették őket, hogy a szegedi parochia régi pápai bullák és királyi leiratok alapján, mint kiváltságos, nem is a csanádi, hanem az esztergomi érsekség joghatósága alá tartozik, miről eddig a szegediek nem is hallottak semmit, de szívesen elfogadták azt azon reményben, hogy az esztergomi cardinal érsek pártfogolása mellett hamarabb kinyerik így a királyi segílyt, mintha a szegénységgel küzdő s megyéjét most romjaiból felépíteni kezdő csanádi püspök joghatósága alatt maradnak, egész készséggel elfogadták az ajánlatot, noha ennek az 1. §-ban előadottak szerint, semmi jogalapja nem volt, és ez időtől fogva többször hangoztatták már azt, mit a krónikás is fölemlít (11. lap), hogy Szeged soha sem óhajt a csanádi püspök joghatósága alatt lenni, mert parochiája, mint (exempta) kiváltságos, csak az esztergomi primás lelki joghatósága alá tartozhatik.

gálatok folytak, melyekért az itten addigh szolgáló papok stólabéli proventusomot elfoglalták, de a többi esztendőbéli proventus és fizetés egyedül engem illet; de abból Parochia ház építésére mivel magam benevole ígértem, fogion ki a N. Magistratus 300 forintot és magáéból ahoz többet tévén, edgy papi statushoz illendő Parochiat építtessen a jövő kikelet, ne lakjunk oly becstelenül, s gyalázatosan mint eddég. Csináltatok most egy orgonácskát, kit rövid nap alatt el hoznak, mivel a föllyül irt 4 holnapig a Parochiale templomban magyar Praedicatio nem volt, azon orgonácskának az árát is ugyan ezen 1717 esztendőben folyó fizetésemből fizesse ki a t. n. Magistratus, a többi ezen 1717 esztendőbéli fizetésemből való restantiát táplálásunkra tartozzék a N. Váras ki fizetni. Ezen megh köszönhető föllyebb irt rendelést jóakaratomból azért cselekszem, hogy az Isteni dolgoknak folytatásában s gyermekek oktatásában minden dolgok confusio nélkül jobban folyanak, mint ennek előtte, és mivel az egyházi szolgálk fizetéseket töllem várhatták, töllem is jobban félvén, dicséretebben eljárának hivatalyokban. A föllyebb irt dolgokra pediglen csak magamot benevole addig ígértem még itten Plebánuskodom, mert successorimot azokra nem kötelezhetem. Azt is hozzá tévén, hogy mivel az egész Magyar országban terhesebb parochia, és oly mocskossan se kevesebbre taxált stólabéli proventus még csak rosszszabb falukon sincsen, mint itt, azt egészben Sz. György nap után káplányoknak engedem. Bizony sedecima is igen csekély szokott lenni, és mivel sehonnét immár más jövedelmem nincsen, gondollya el minden ember M. Vicarius ur eő Nga előtt ígért fizetésemből magam két káplány és cselédem tartására mi marad? Ezen istenes rendelést (ha úgy teczik a t. n. Magistratusnak), én az én kegyelmes Cardinalisomnak eő Eminentijának e jövő Postan el küldöm, tudom hogy Commissariusokat fogh küldeni, mert én töllem statusom kissebbitésivel is alkudnom nem lehet nem is ilyik, soha nem is practicalatik az Anyaszentegyházban, azért igen szépen követem a t. n. Magistratust, mert én ebben sem másban magammal szabad nem vagyok, de a mely rendelkezet jóakaratomból s a n. városhoz való szeretetemből cselektettem, ezer pap közül is egy nem találkozna olyan. Ha pediglen a T. n. Tanács eő Eminentijával mást végezhet, nekem abban kell meg allanom a mit eő Eminentijával velem rendel.

Datum Szegedini die 3. 8.—bris 1717. Náway János szegedi plebánus.◊

IV. Fenti állításom igazolásául, hogy a Nagy-Szombatban székelő vicariatusnál vezették tévutra a városi küldötteket a parochia kiváltságára nézve, itt közlöm a városi tanácsnak 1713. évben erről kiállított, és úgy a városi, mint a parochia levéltárában is megőrzés végett letett bizonyítványát, melyben elismeri, hogy ott az egyházi férfiak oktatták őket, s verték fejükbe azon uj eszmét, melyről Szegeden soha az előtt senki nem is álmodott, hogy t. i. e város valaha az esztergomi érsekség joghatósága alá tartozott volna.

Szükségesnek találtuk — így szól magyar fordításban a szóban levő bizonyítvány — az utókor emlékére a szegedi parochia ügyében következőket jegyzőkönyvben igtatni: Mivel a kiváltságokkal bíró sz. Demeter tiszteletére fölavatott palánki ősrégi egyházunknak kijavítását Isten dicsőségére elhatároztuk, úgy tehetségünk arányához képest a lelkészi hivatal javadalmazását is, de bizonytalanságban voltunk az iránt, hogy e parochiára a lelkészt honnét kérlelmezzük, miután azonban az egyházi férfiak közül többen azt állították, hogy ezen szegedi parochia a római bullák s a legrégibb zsinatok szerint kiváltsággal bír, ennél fogva elhatároztuk, miszerint Temesvári János József városi főjegyzőnket ez ügyben ő Eminenciájához, az esztergomi érsekhez elküldöttük azon utasítással, hogy ott a város kegyuri jogának okmányait előmutatva a parochia betöltése ügyét ott előterjeszsze, és erre nézve, hogy kinek kelljen bemutatni a lelkészt, utasítást kérjen. A fentisztelt herczeg érsek kegyesen fogadván követünket, megígéré a templom kijavítása iránt kikért közbenjárását, és hozzánk irt levelében kijelentette, hogy mivel az esztergomi érsekség szabadságlevelei, úgy több római bullák értelmében a szegedi parochia mint kiváltságos — exempta — az esztergomi érsek joghatósága alá tartozik, a lelkész megerősítési joga is senki máshoz nem tartozhatik, mint hozzá, ennek következtében általunk Návay János német-oroszi plébán-

nos s nógrádi esperes lett általunk kellő tisztelet mellett egyházi megerősítés végett ő Eminentijának bemutatva, de miután időközben Nádasdy László csanádi püspök a szegedi parochia eme kiváltsága iránt ő Eminentijával nagyon heves vitatkozásba keveredett, és e miatt pört is indítani akart, a bemutatott lelkész megerősítése hosszabb ideig késett, míg végre hosszú vitatkozás után ezen térítvényben is elismert módon egyezett ki e két főpap, melyet ő hercegsége óhajára jegyzőkönyvünkbe igtatni, és azt a város levéltárában megőrizni határoztuk el.

### *Térítvény.*

En alábbirt ezen iratommal elismerem, hogy noha az esztergomi érsekség részére kiadott pápai bullák és szabadalmak értelmében a szegedi parochia, mint kiváltságos, annak lelki joghatósága alá tartozónak ismertetik el, mind a mellett is az esztergomi cardinal érsek — utódai jogainak és ama szabadalmak megsértése nélkül — életének folyamára ezen Szeged városi parochiára nézve minden őt illető lelki joghatóságot önkényt reám ruházott, és nekem átengedett, melyet ezennel magamhoz azon ígéret mellett veszek át, hogy ezen átruházás által ő Eminentija s utóda jogai, és szabadalmi csorbulást nem szenvednek, úgy, hogy halála után utódával is köteles leszek e tárgyban egyességre lépni, vagy a római sz. széktől más rendelkezést sürgetni s kinyerni.

Kelt Sopronyban, 1713. junius 24. Nádasdy László csanádi püspök.

### *5. §. A szegedi parochia Návay János plébános alatt 1713—1719.*

I. Meg volt tehát már a szegedi plébános találva, és mint az előbbi §-ban előadatott, javadalma is a kiküldöttek által meghatározva, melyet azonban a tanács jónak látott le szállíttatni, de most fölmerült ama kérdés, hogy kinek mutas-

sák be az új plébánost az esztergomi érseknek-e? mint anélkül, hogy tartozónak a Nagy-Szombatban nyert információ alapján tekintette már magát a város, vagy pedig az épen ez idő tájtban Szegeden tartózkodó csanádi püspöknek, ki e bemutatási jogot magának követelte.

A város ismét főjegyzőjét Temesvári Jánost Keresztély Ágoston szász herceg és esztergomi érsekhez küldötte föl e nehéz kérdésre nézve utasítás nyereség végett, mely a város óhajának kedvező volt, és az érsek Szegedet mint kiváltságolt parochiát saját joghatósága alá tartozónak jelentette ki a küldött előtt, kinek visszaérkezése után a városi hatóság ki is állította Návainak a presentát, és azt elfogadás végett az érseknek bemutatta. Náva 1813. április 7-én azt írta a presentát neki megküldő tanácsnak, hogy nagyon örül, miszerint a templom exemptiója oly szépen sikerült, a meghívást elfogadja, és ha az investitúrát megkapja, 3–4 hét múlva Szegedre fog jönni, de a megerősítés késett azért, mert az erről értesült csanádi püspök ez ellen tiltakozott, és pörrel fenyegette az érseket, és utoljára is abban egyeztek meg, hogy a püspök elismerte az érsek jogát, ki viszont a lelkiéletbeni jogot a szegedi parochiára nézve a csanádi püspökre ruházta át, és a tizedet is átengedte neki, azonban oly feltétellel, hogy ez átruházás az érsek utódait szabad elhatározásában nem korlátozandja, értesíté a primás erről 1713. június 24. a várost is azon kijelentéssel, hogy mivel távolság miatt ő a várost úgy sem adminisztrálhatja, azért jogát a püspökre átruházza, ennél fogva oda utasította a várost, hogy megválasztott plébánosukat Náva Jánost megerősítés végett mutassák be a csanádi püspöknek.<sup>1)</sup>

1) Eme jurisdictionális kérdés fölött a két főpap közt támadt egyenetlenség most ugyan megoldatott ad interim, de ez tengeri kígyóként még utóbb is többször feltűnt, és sok baj s kellemetlenségnek volt szülő anyja, noha az érsek utódai is megadták eme engedményt gróf Nádasdynak és utódának is, valahányszor a csanádi püspök a szegedi hatóság, s piaristák közt differentiák merültek föl, az utóbbiak ezen jog átengedést ignorálva a Nagy-Szombatban székelő esztergomi megyei hivatalnál kerestek s gyakran találtak is a csa-



A városi tanács ezen utasítás következtében bemutatta megerősítés végett Návay Jánost az általa megválasztott lelkész t a csanádi püspöknek, mit ez annak készséggel meg is adott.

II. Azonban a megválasztott lelkész nem sokáig élvezhette békében a tanácsi kiküldöttek által az esztergomi Vicarius előtt följánlott szép fizetést, melyet a tanács — mint előbb említve volt — derekasan leszállított, és miután a lakosok párbért fizetni vonakodtak, a város békéjének biztosítása végett, a tanács eltörülte az ágybért, és a plébános fizetését 800 frtban állapította meg, a két káplány tartására egy-egy száz frt határoztatván. A lelkész ugy látszik ezt zokon vette, és tiltakozott kikötött javadalmazásának ily egyoldalulag történt megcsonkítása ellen, és valószínűleg a püspökhöz folyamodott e tárgyban a tanács ellen, és e miatt ettől elpártolva a püspök pártjára állott, amiért viszont a tanács haragudott meg reá, és 1715. évben Temesvári János József főjegyzőt Pozsonyba az esztergomi érsekhez azon utasítással küldötték el a tanács tagjai, hogy a város exemptus jogát vigye ott

nádi püspök intézkedései ellen oltalmat s pártfogolást, amint e füzet olvasóinak lesz erről alkalma meggyőződni, Procul a Jove, procul a fulmine elvszerint mind a város hatósága, mind a plébániát kezelő piaristák szívesben eltűrték maguk fölött a távolban lakó egyházi kormány fensőbbtségét, mint a helyben lakó s így reájuk jobban felügyelő csanádi püspökét, és az előbbi egyik levelében ki is jelenté, hogy sohasem akar lenni a csanádi püspök jurisdictiója alatt, hanem inkább a primáshoz tartozni, kinek közbejöttével beleegyezésével lett a 2. §. érintett commissió által Szeged püspöki székhelyül kijelölve anélkül, hogy ez alkalommal, vagy a mohácsi vész utáni korszakban eme jogát reclamálta volna Szegedre nézve, mert magában már a b s u r d u m n a k tünik az elő, hogy a megyés püspöknek épen a király által kijelölt székhelye más főpap joghatósága alá tartozhassék, és épen ezen újabb kir. rendelet, ugy a 200 éves az esztergomi megye előtt jól ismert, de soha meg nem protestált ellengyakorlat által a mohácsi vész előtti állapoton — Szeged város exemptusságán, ha eme kiváltság létezett volna is, amit kimutatni nem lehet — oly lényeges változás történt, mely azt végkép megszüntette. E miatt ragaszkodtak a csanád megyei főpásztorok Szeged város feletti jurisdictiójukhoz, ezen okok miatt az időközben élő primások is személyükre nézve a b s q u e p r e c j u d i c i o S u c c e s s o r u m készséggel megadták mindig a csanádi püspöknek eme fölhatalmazást, míg végre megunván a sok kunyorálást Rómába, az apostoli sz. székhöz folyamodott Stanislevics csanádi püspök és a Mária Therezia királyné által is pártfogolt kérelem fölött a római sz. székh 1776. tertio Idus Martii kiadott Inscrutabili Divinae providentiae című bullája által Szeged városát kikebelíté az esztergomi érseki megyéből, és azt a csanádi püspöknek joghatósága alá helyezé, és így az 1713. év óta uralkodó és annyi sok vész vizsályt okozó tengeri kigyónak a fejét összetöré.

keresztül, a templom restaurációját a primás támogassa, a város erősítési munkák céljából végkép széthordani célzott belvárosi templom iránt kiadott felsőbb rendelet keresztül vitelét pedig meggátolja, és ha ezt az érsek kivinni nem tudja, akkor Návainak Szegedről való visszahívását is rendelje el az érsek.

Az érsek 1715. nov. 15. azt válaszolá a tanácsnak, hogy a templom lebontását meggátolni nem lehet, ajánlja azonban, hogy a tanács forduljon ő Felségéhez, hogy a templom építésére ne csak újabb helyet nyerjenek, hanem arra segínyt is kapjanak. Elismeri továbbá, hogy a város *exemptus*, s ha a *templom lebontatik is, a plébánost a város még sem nélkülözheti*, mert a pap nem a templomért, de a népért van, minthogy nála most üresedés nincs, ezért sem fogadhatja most vissza Návaint megyéjébe.

III. Návain látván, miként bánik el vele az őt ide Szegedre nagy fizetés ígérete mellett leédesgető tanács, nem csoda, ha a tanácsot elhagyva, a püspöknél keresett oltalmat, azonban ennek szavára a vele civódásban élő tanács nem igen hajlott, és noha bizalmas lábon állott egy ideig a püspökkel, és ennek ügyeit a városon, s ennek határán kívül is elvégezé, 1717. év elején a püspök mégis az egyházi ténykedéstől őt fölmentette, és a szegedi parochia kezelését egy paulinus administratorra bízta.<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Sem Ruszti az általa átkutatott városi levéltárban sem a piarista ház krónika írója nem tudta a püspök eme eljárásának okát föltekintni. Én magam sem vagyok képes azt okmány hiányában felderíteni, de annyi bizonyos, hogy a püspök igen megfontolva canoni ok miatt határozhatta el csak magát eme lépésre, mert számíthattott arra, hogy a tanács őtet, — ami meg is történt — ezért ujjal bevádolja a primásnál. Ha szabad a fenforgó körülményekből itélni, azt hiszem, hogy egyéb fontos okok mellett a püspök rossz néven vette Návainak azt, hogy a 4. §. végén közölt okmány szerint Návain alkudozásba bocsátkozott a tanácssal lelkesi dotációjának leszállítására nézve és megígéré, hogy addig mig Szegeden lesz minden évben elenged a 70 köböl búzából 25, a 40 akó borból 15, úgy a két mázsa húst is elengedi, és megmaradt fizetéséből ad évenként az iskolamesternek ötven frtot, és két köböl búzát, ugyanannyi pénzt s gabonát. Ruszti a 117. lapon csak azt emliti föl, hogy mivel a lelkesi dotáció — párbér — miatt újabb lázadás tört ki, és nagy zavargások voltak, melyeknek egyéb tényezője ép a parochia ügye s a püspökkel fenforgó viszály volt, Siskovics András tanácsnok is a püspök pártján volt, és ezt értesítette bizalmasan az eseményekről, s ő a lázadásnak is egyik főszitója volt, a hatóság titkait elárulta, a plébános bevádolására alapul szolgált okmányo-

A városi tanács értesülvén erről, az esztergomi főkapitan előtt Lantos Gergely s Dékány Péter követi által tiltakozást nyújtott be a püspök eme tette ellen, az érsekhez is küldve lettek ők sürgetni ujalag az exemptusságot, és így a püspök joghatóságának megszüntetését, úgy Náway viszhelyeztetését is, de ezen utasítás daczára nem keresték föl a Nagy-Szombatból távol levő érseket valószínűleg azért, mert már 1714. márcz. 10. elutasító végzést kapott a tanács tőle, az alsóvárosi parochia ügyében ugyanis azt írta hozzá folyamodó tanácsnak, hogy ő „a szegedi parochiák felügyeleti s igazgatási jogát a csanádi püspökre ruházta, így tehát hozzá forduljanak“, de a küldöttek annál többet eszközöltek ki Pyber László kanonoknál, kinek a tanácshoz 1717. jun. 13. irt levelében hivatkozás történik a követek részéről szóval tett bővebb információra, a Vicarius ur levelében biztosítja is a tanácsot, hogy az administrator rendelés nem paejudical a kegyuri jognak, mert azért Náway a rendes plébános igéri, hogy az ügyiratokat elintézés végett fölküldi az érseknek. „Caeterum — így zárja be levelét a kanonok ur — a kegyelmek hozzávaló szép affectatioját és kedveskedését szívesen köszönöm, kívánván azt mindenképen megh szolgálnom.“<sup>1)</sup>

kat a püspöknek kiszolgáltatta. Minő vádakat tartalmaztak eme okmányok? Kusztai sem fedezhette föl a levéltárból, de ha ezek előttem ismeretlenek is, a canon jog szerint elegendő ok volt erre Náway eljárása — a javadalom jogainak leszállításba való beegyezés a püspök mellőzésével, — melynek megóvására s védelésére esküvel kötelezte magát a lelkészi hivatal átvétele alkalmával, és ez ügyben a püspököt egészen elmellőzte. Nagyon valószínű, hogy Nádasdy püspök tévesen értesült Náwaynak eme javadalmi dotáció iránti javaslatáról, és azt hitte, hogy Náway nem csak személyére, hanem utódaira nézve is leszállítja a dotációt, és egyességre lépett a várossal, ami az egyházi törvények értelmében egyházi fenytéssel büntethető vétkes cselekménynek tekintetik; lehet, hogy Nádasdy püspököt az is bántotta, hogy Náway ezen ügyben a tanácssal alkudozván, őt mint törvényes püspököt egészen mellőzte, és az esztergomi érsek által kívánta ezen ügyét elintéztetni, ki Szeged fölötti joghatóságát már előbb gróf Nádasdy püspökre ruházta át.

<sup>1)</sup> Mivel kedveskedtek az informatio alkalmával a szegedi küldöttek Nagy-Szombatban, hogy az affectatiót oly melegen megköszöni a kanonok, nem tudjuk, azt azonban nem hiszszük, hogy itt is azon eszközt használták volna, aminőt ők Bécsben a kancelláriánál eredménynyel használtak néhány év előtt a 4. §. szerint, de annyi bizonyos, hogy a követek szép eredménnyel tértek vissza Nagy-Szombatból.

Nádasdy a tanács eme lépését igen zokon vette, hogy ezen ügyben nem hozzá, hanem az esztergomi érsekhez folyamodott, ki minden joghatóságát reá ruházta, 1717. okt. 10. Győrből azt írta a tanácsnak, hogy Návayt többé meg nem tűri a plébánián, és felszólítja a várost, hogy ez 2 hó lefolyása alatt más plébánost presentáljon neki, különben az egyházi törvények értelmében ő fog oda plébánost kinevezni.

IV. Azonban erre nem volt szükség, mert az érsek Návayt visszahelyezte a plébániába, és így a tanácsi küldöttek még sem jártak minden eredmény nélkül Nagy-Szombatban informálni. A püspök ellen ott győzelmet nyerő s Návaynak visszahelyezését kieszköző tanács azonban avval örvendeztette meg eme sikerdus fáradságáért Návayt, hogy fentebb említett lelkészi fizetését, melyet már kétszer devalvált, most harmadszor szállította le, 400 frt lelkészi fizetésül, két káplány tartására egy-egy száz forintot, tehát összesen 600 frtot utalványozván számára.

Ezen méltatlan eljárás Návay lelkészt roppantul elkésé-ritette, s őt a város elhagyására birta, plébániájának vezetését káplányaira bizván eltávozott először rövid időre, utóbb 1719. év április hó végén Szegedről véglegesen s keresett magának más alkalmazást, melyet az érsek közbenjárása folytán nem sokára föl is talált, nagyváradi kanonoknak lett ő felsége által kinevezve, s mint ilyen, a debreczeni plébániát is vezette, de 1717. évre hátralékban lévő lelkészi fizetését 600 frt és 1718—1719. április 24-ig esedékes fizetést a városi levéltárban talált okmányok szerint többször követelte ugyan, de hogy megkapta volna, az nem tűnik ki.<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> A város főbirájának e tárgyban 1719. márczius 26. a többi közt azt írja: »Ez a gratiárum actio, hogy bíróságra emeltem, akiért kegyelmed mostani legjobb akarótól szenvedtem. Ha kegyelmed engem suspensióval fenyegetett, én is gyarlóságomhoz képest mondtam, hogy vagy kegyelmed engem suspendáltat, vagy én kegyelmedet. Ha csak nem akar kegyelmed a moeskolódástul szünni, legyen vége annak az óhajtott inquisitionnak, melytől e b féljen. Többet is irhatnék, de nem akarok oly mocskos pennájú lenni, mint kegyelmed.« Debreczenből pedig április 12-én így válaszol: »Nékem többé édes barátom ne írj, maradj magadnak, a te fondorko-

6. §. *A piaristák Szegeden, mint plébánosok, Nádasdy püspök alatt, 1719—1729.*

I. Náway János eltávozván Szegedről, a plébániát a káplányok vezették. Az ifjuság oktatása végett Matyasovszky püspök 50 ezer írtos alapítványával itt Szegedre letelepedett jezsuita atyák is eltávoztak a városi hatóság tiltakozása miatt innét, és felsőbb rendelet folytán magukkal vive ama szép alapítványt is Nagy-Bányára költöztek át.

A lelkészt nem tudta, vagy nem akarta a város fizetni, iskolája sem volt, azért „az ifjuság nem csak a városban, hanem a körül fekvő tartományokban is vadoz és parasztul nevedkedett föl“, mint a város ezt a csanádi püspökhöz 1719. június 2. írt levelében<sup>1)</sup> őszintén bevallja. Náway ugyan eredetileg megígért lelkészi congruájából hajlandónak mutatkozott egy részt a tanítók fizetésére átengedni, de a városi hatóság nem csak azt, de még a leszállítottat sem szolgáltatta ki neki, tehát az iskolai oktatás e módon sem volt orvosolható, melyen a városi hatóság oly módon vélt segíteni, ha a t. piarista atyákat hívja meg a tanuló ifjuság oktatásának vezetése

dásod az én kegyelmes fejedelmem ő Eminentiája előtt bizony sem becsületemet, sem pretendált fizetésemet, sem ő Eminentiája kegyes gratiájából méltatlan káplányának conferalt örökös kenyeremet el nem veszi.\* Egy másik levélben követeli a főbíró közlbenjárását hátralékos fizetésének kiadására becsületére fogadva, hogy nem esik porba ez esetben a főbíró pecsenyéje. Még 1722. év okt. 27-én sem kapta meg hátralékos fizetését, az új főbírónak egy hordó jó ürmöst ígért ugyan, ha czzélhoz juttatja, de úgy látszik sem a pecsenye, sem az ürmös nem érkezett el Szegedre azért, mert innét nem küldetett el a hátralékban lévő lelkészi fizetés. És így a nagy lelkészi dotatio biztosítása mellett nagy-orszi nyugalmas parochiájából a szegedi parochiára lehozatott Náway hat évi nyugalom nélküli működés után fizetés nélkül távozott el a városból, és emlékéit, hogy itt az alföldön tartózkodott, avval örökíté meg, hogy 1729. évben — nem a szegedi plébánián, hanem új állomásán szerzett filléreiből — megvette rokonai számára a Szegedhez közel eső, és 17 ezer magyar holdból álló szép birtokot 4 ezer renusi forintért a kincstártól, melyből most a hazánk nyilvános politikai terén hazafiui érdemek elismerése mellett s dicsőséggel működő Náway ősök hazafias unokái 12 ezeret, a község pedig — hol e fizet írója 17 évig lelkészkedett — ötezer holdat bir. Emléklül följegyzem még azt is, hogy Földeákon már 1723. évben volt önálló lelkész, és Ruszti állítása szerint (127. lap) a földéakiaknak harangját Nádasdy püspök 1722. aug. 21. Szeged városától visszaküldetelte, a szegedi krónikás előadása szerint pedig (51. lap) 1726. évben decz. 28-án ugyanazon püspök a szegedi plébániát a földéakiival egyesítette s Bieliczky Sámuel ottani plébánost bízta meg annak adminisztrációjával.

<sup>1)</sup> A krónika 7—8. lapján egész terjedelmében közölve van.

végezt, és hogy ezeket könnyebben megnyerhesse e célra, és a város szorult körülményei miatt a kiadásokat is megtakarítsa, a parochia kezelését s ennek jövedelmeit is följánlotta e célra nekik. Midőn a piarista atyákkal e tárgyra nézve meg-egyezett a városi hatóság 800 frt összegért, melyet évenként e czimen fizet a parochia kezelésért és az ifjuság oktatásáért, jóváhagyását kérte ki a parochia átengedésére nézve Nádasdy László püspöknek, kit alázattal arra kértek, „hogy ezen alázatos, Istennek szent neve dicséretére föltett szándékukat, — mely mind az egész közelben lévő tartományoknak, leginkább a szegény Szeged városnak nem kicsiny következő javára járul, atyai képen secundálni, azt atyai consensusával megerősíteni annyival inkább kegyeskedjék, mert a város mostani terhes és sulyos időkre nézve magános fundatiót e célra nem tehet, más patronust pedig alig fognak találni, ki e célra áldozatot hozna.“ Kérték tehát erre nézve a püspöknek favorabilis válaszát.

Ugyan ez alkalommal a tanács az esztergomi érsekhez is folyamodott, ki már jun. 23. kedvező választ adott és támogatását megígérte az üdvös szándok végrehajtása ügyében, azonban a csanádi püspökhöz irt levél — ismeretlen okok miatt — nem küldetett el ahoz, ki ez időben Győrben tartózkodott, ki azonban valószínűleg a parochiát kezelő káplányoktól értesült a város és piarista rend közt létrejött egységről, és így a parochiának átengedéséről is, megboszankodva aug. 3. a város főbirájához irt levélben értesítést kért az ügy állásáról, és mivel ez meg nem küldetett neki, Bécsből aug. 23. már keményebb stylusu levelet irt a főbirónak kijelentvén neki, hogy mivel a város őt mellőzve az esztergomi cardinalis érseknek presentálta a piaristákat, és az ő tudta nélkül introducaltatni is akarja, ezt ő mint püspök nem engedheti meg, ő Felsége sem akarja, hogy Religiosusok a plébánián adminisztráljanak, de a piaristáknak sincs erre nagy kedvük, azért

presentáljon nekem — így ír levelében — a város egy világi papot, ha nem cselekszi, magam teszek plébánost; ha már elkezdte kegyelmed az izetlenséget, így én is magammal viszek commissariust, és által esem kegyelmetek sok nyughatatlanságán.

II. A tanács megijedt Nádasdy eme fenyegetésétől, az esztergomi érsekhez fordult, sürgette ismét a parochia exemptionját, kijelentve, hogy soha sem óhajt a csanádi püspök jurisdictiója alatt lenni, a csanádi püspök papjai közt nincs alkalmas plébánosnak, a piaristákhoz pedig azért fordultak, mert ezek a lelkészkedés mellett az ifjúságot is tanítják.

Felelt-e az érsek, s mit eme levélre? sem Ruszti a levéltárból, sem a krónikás a ház jegyzőkönyvéből kimutatni nem tudja, valószínűleg nem felelt, s ha még is felelt, válasza nem lehetett más tartalmu, mint a minőt már 1714. évben adott, hogy ő Szeged város fölötti joghatóságát átadván a csanádi püspöknek, ehhez folyamodjanak a fenti kérdésben is, valószínűséget nyer ezen föltevés az által is, hogy a tanács csakugyan újólág fölkerlte Nádasdyt, és ez belátva Szeged város szorult körülményeit, az ifjúságnak elhanyagolt nevelését, és amit a város is hangsúlyozott levelében, hogy alig akad más magányos, ki e célra alapítványt tegyen, utóbb benyugodott abba, hogy a piarista atyák az ifjúság oktatása mellett a parochiát is vezessék, és ennek jövedelmeit is élvezhessék, azonban azon kikötéssel, hogy a város csak 10 évre adja át nekik a parochia vezetését, a város először el is fogadta a püspök eme javaslatát, a piaristáknak sem volt az ellen kifogásuk, a rend kormányzója 1719. nov. 13. erről ilyen ténitvényt is állított ki a püspök számára, azonban utóbb a tanács arra kérte Nádasdyt, hogy 10 év helyett 25 évre engedje át a parochia vezetését a piaristáknak, a püspök utóbb ebbe is beegyezett, de az őt Bécsben fölkereső városi küldöt-

tek előtt 1720. febr. 27-én azon nyilatkozatot tette, hogy őket lelkészkedési joggal ugyan felruházza, ugy azonban, hogy a plébániát mindaddig el nem hagyhatják,<sup>1)</sup> míg a csanádi káptalan tagjaiban tökéletesen kiegészítve nem lesz, amely esetben a város szabadon fog a káptalan tagjai közül — ha t. i. ez Szegeden marad, — plébánost választani, ellenkező esetben — ha nem marad a káptalan Szegeden — jogában áll a városnak a plébánián őket megtartani, vagy pedig helyettük más világi papot választani.

Nádasdy püspök engedélyének kinyerése után megkötött a város és a piarista-rend között 1719. aug. 5. a szerződés, melynek 1. pontja szerint hat tagot tartoznak állandóan Szegeden tartani, kik vásár- s ünnepnapon magyar, német s dalmát nyelven prédikáljanak, lelkési teendőket végezzenek, és rhetorikáig bezárólag tanítsanak. 2. Ezen hat rend-tag részére fizet a város összesen 800 rhenusi frtot.<sup>2)</sup> 3. A piaristák a plébánia adminisztrálásért a stola jövedelmét élvezik, és ha a város patronatusi jogánál fogva világi papot választ plébánosnak, a plébánia jövedelmétől elesvén, évenként 100 frt kárpótlásban részesülnek. 4. Mig a plébániát adminisztrálják, elegendő tűzifát és fűtő nádat kapnak. 5. pontban a lakásról van szó. 6. Azon ígéret tételik, hogy idővel a város ezen alapítványt javítani fogja. 7. Az alapítvány örök időre tételik, melynek főtartására és védelmére az utódok is köteleztetnek.

<sup>1)</sup> Ugy látszik a püspök maga sem hitte, hogy a piaristák a plébániának lezállított jövedelme mellett ennek vezetését, ugy az ifjuság oktatását is teljesíthessék, azért nyilatkozott a városi küldöttek előtt a fenti értelemben.

<sup>2)</sup> A szegedi lelkésznek a városi pénztárból kijáró fizetését fentebb elősoroltuk, melyet a tanács utoljára 600 frtra szállított le, most tehát csak 200 frttal többet fizetett a város a piarista atyáknak, kik a plébánia és az ifjuság oktatására is vállalkoztak, amiből kitűnik, hogy a Nádasdy által átengedett parochia tette egyedül lehetővé itt a gymnasium föllállítását, hol három működő egyén díjazását 200 frt csekély összegért vállalták ők el, mert a másik a parochián működő három egyénre esett volna a 600 frt fizetés; azonban a krónikás 104. lapon azt jegyzi meg, hogy ezen 800 frt felét a parochián működő 3. a másik felét pedig a gymnasiumban működő 3 piarista kapta, még ezen esetben is csekély összegért vállalkoztak e kétféle provinciára, és ez elegendőleg megfűjti annak okát, hogy miért igyekezett Szeged városa oly nagyon az önálló világi lelkésztől megszabadulni, és a lelkési hivatalt az ifjuság nevelésével együtt a piaristáknak átadni.



III. A püspök eme szerződést az előbbi pontban érintett föltételek mellett fogadván el, hátra volt még annak érvényére a királyi jóváhagyás, ez is megadatott III. Károly császár és király által 1720. február 27.; nehogy azonban a piaristák örökös jogot magyarázhassanak ki abból a plébániához, a szerződés 3-ik pontjában a kir. kancellária javaslata folytán ily módosítást tett a király: „Amíg a csanádi káptalan <sup>1)</sup> egy bizonyos számig ő Fe'lsége által kiegészítve be nem töltetik, a plébánia kezelése is nekik adatik át a város patronátusi jogánál fogva, s e czimen a stóla jövedelmet is élvezik. Az esetre azonban, ha a plébánia kezelése tőlük vissza fog vétetni, a 800 frt alapítványi összeg 100 frttal javíttatni fog.“

IV. Miután így minden rendbehozott, 1720. július 11-én Kovácsovits Pál pesti magyar piarista hitszónok két más atyával Szegedre jött, kiknek július 14-én Bartos János — ki Náray távozta után vezette a parochiát — a tanácstagok és az összegyűlt hívek jelenlétében ünnepélyesen átadta a sz. dómei plébánia templom kulcsát, és fölolvasa gróf Nádasdy püspök főpásztori beigtató levelét; nem sokára megérkezett még a másik három atya is a parochiára.

Az új piarista lelkész azonnal panaszt emelt a püspöknél a várkaplányok és az alsóvárosi barátok ellen, kik a plébánia rovására temettek s eskettek is. Nádasdy 1720. jul. 20. azt válaszolja a lelkésznek, miszerint „nevében tiltsa el büntetés terhe mellett a Ferenczi atyákat a házakból való temetéstől, ha azonban valaki az ő temetőjükbe kíván nyugodni, atyaságod a halottat a háztól a sz. Ferencziek temetőjéig elkíséri, és itt eltemetés végett nekik átadja, csak saját

<sup>1)</sup> E felsőbb helyen eszközölt változás magyarázatát megadja a csanádi püspöki levéltárban felfedezhető kir. leirat, melyben a püspök értesítettik, hogy az 1719. év aug. 22. miniszteri konferenzia határozata szerint, a már Lipót által Dolni István-nak átadott Szeged város mellett a csanádi püspök joghatósága a Marson túl s inneni részére is kiterjesztve jóváhagyatik, és Szeged nem csak a püspök, hanem 6 tagból álló káptalana részére is székhelyül megerősítettik.

szolgáikat temethetik el a barátok az ő területükön belül, ezen kívül pedig semmi joguk nincsen, a köztemetőben csak a plébános temethet“, írja azt is, hogy ha valami nehézségre akad, azonnal értesitse őt, mindenben segélyére lesz, leveléhez csatolja a győri egyházmegyében divó stólaris rendszert, melyet a szegedi plébánián is használatba venni rendel.<sup>1)</sup> A várkaplányokkal is volt baja a plébánosnak, kérelmére a püspök irt Herberstein várparancsnoknak is, és felkérte őt, hogy ne engedje azokat a plébániai dolgokba avatkozni, és midőn ezen fölhívása sem vezetett célhoz, a piarista lelkész jogait erélyesen védelmezte a tábori főlelkész, és a barátok provinciálisánál is, röviden mindent megtett, amit a piarista lelkész kívánt, úgy, hogy a krónikás maga bevallja, hogy a püspöknek eme erélyes föllépése meg is hozá — habár rövid időre — az óhajtott eredményt.

A piarista plébános ugyan azt is kívánta a püspök által a barátoknak megtiltatni, hogy temetések alkalmával harangoztathassanak a rokonok kérelmére, úgy a temetkezést is az egyházak mellett levő temetőjükbe, de Nádasdy e kérelmet már figyelembe nem vette, és a fenti módon intézte el a panaszt. Midőn azonban Domonkos sz. Ferencz-rendi atya, ki a várban katona lelkésszi teendőket végzett, a várparancsnok által támogatva újólág sértette a plébániai jogokat és ennek jövedelmeit megrövidíté, és az alsóvárosi guardian sem igen akart hódolni a püspök parancsának, mert a hivek az ő szolgálatukat is szerették igénybe venni, a plébános megújított panaszára a püspök még erélyesen intézkedett, kijelen-

<sup>1)</sup> A krónika nyomán én is érdekesnek tartom e díjszabályzatot e helyen közleni: 1. Keresztelésért jár 20 dénár, vagy egy tyúk és 10 dn. 2. Avatásdíj 10 dn., vagy egy tyúk. 3. Esketésdíj 1 frt 10 dn. 4. Templombavezetés díja 10 dn. s egy (honestia strophia) kendő. 5. Egyszerű temetés díja egy máriás. 6. Palástban való temetésért jár 1 frt, azonfelül az elülvitt keresztre egy tisztességes kendő; ez utóbbi, ha fölszaporodik, a pap, kántor és templom között egyenlően osztandó föl. A pap keresztjére kötött kendő ezé marad. 7. Harangozásdíj 1 máriás, melynek fele a templomé, másik része a harangozóé. 8. Énekes requiemért jár a papnak 1, s a kántornak 1/2 frt. 9. A temetési gyászbeszéd díja 1 frt 50 dn.

tette ugyan is a barátoknak, hogy ha még továbbra is ellenkeznek és sértegetik a plébánosnak jogait, templomukat interdiktum alá helyezi, Domonkos atyának joghatóságát pedig föl fogja függeszteni. — A szegény barátok nem mertek többé ellenkezni, túrték a sanyaru helyzetet, az inderdictum, és suspensio elmaradt ugyan, de a guardian a krónikás előadása szerint is (36. lap) bevádolta a püspököt a pápának bécsi követénél és kérte, hogy a püspöki önkényt határok közé szorítsa. Azonban nem sokára Nádasdynak alább kellett e tekintetbeni szigorával hagyni, mire őt nem a pápa követe, hanem Szeged város tanácsa kényszerítette, mely önmaga nem tűrhette már tovább a lakosoknak a jogát és jövedelmét féltő piarista plébános sokszor megújított kérelme által okozott szerencsétlen helyzetét, a városi tanács ugyan is tapasztalván azt, hogy a lelkész kérelmére a barátok részére kiadatott a püspöki tilalom, és a tőlük elvont lelki joghatalom miatt a hivek ellátása veszélyeztetve van, arra kérte sürgősen a püspököt, hogy szüntesse be, illetőleg vonja vissza e tilalmat, mivel nehéz éjjelenként a piaristákhoz bejutni az erődbe, de különben ezek sem járhatnak szabadon ki s be a kapukon és a strázsákon, és így a hiveknek a barátok szolgálatát kell igénybe venniök. Nádasdy a tanácsnak a hivek javára vonatkozó eme jogos kérelmét teljesíté.<sup>1)</sup>

V. Ugy látszik a piaristák rossz néven vették a püspöknek eme legutóbbi intézkedését, melyhez azonban még más is járult a krónika előadása szerint, az t. i., hogy gróf Nádasdy Lászlónak, mint csanádi püspöknek az 1719. évben

<sup>1)</sup> Kedves jó öreg Nádasdy püspök, ki a piaristáknak átengeded némileg megyéd rovására a parochiát, ki az itt működő s a hivatalát alig átvevő piarista plébánosnak panaszára az itt több századokon át a szegedi hiveket a török uralom alatt is ellátó szegény barátokat eltiltottad a hivek által kért ténykedés teljesítésétől, ki a piarista plébános óhajára a katonasággal is harcra keltél annak érdekében, mind ezt ugyan szépen meghálálta a piarista ház krónikása, midőn tégedet népszarolónak, azt anyagilag és vallásilag tönkretévőnek nevezett el. *Ingratum dixeris.* . . . . Az ily krónika satírának is beillik.

kiadott, és 1723. évben aug. 7. megújított kir. rendelet Szege-  
ged városában tűzven ki lakhelyét — hol a püspök és  
káptalan részére a kincstár ígért lakházat építeni, székesegy-  
házul pedig a sz. dőmei parochialis egyház azon kikötéssel  
jelentetett ki, hogy ezt a város a nála épségben hagyatott  
kegyuri jog kötelességénél fogja jókarban tartani, és ebben  
a lelkészi hivatalt, eme jognál fogva a város által válasz-  
tandó kanonok fogja viselni, — a püspök nem sokára Sze-  
gedre tette át állandó lakását néhány kanonokkal együtt, és  
itt figyelemmel kísérvén a hiveknek ellátását, Demka Sándor  
plébánost felszólítá, hogy ezenül ünnep- s vasárnapon a  
felsővárosi Sz. György templomban is magyar szent beszéd  
tartassék, mert a mindegyre népesedő magyar városrésztől  
nagyon távol van a plébánia templom, és emiatt a hivek lelki  
oktatásban nem részesülhetnek. Demka plébános azonnal en-  
gedelmeskedett a püspöki parancsnak, és egy káplányt küldött  
ki e czélból felsővárosra ünnep- s vasárnapokon, maga pedig  
a belvárosban a magyar s német prédikáció eltartására  
vállalkozott, mivel azonban a krónika szerint a magyar be-  
szédre kevesen jártak, sőt Urszine változási ünnepen egy hall-  
gatója sem volt a szónoknak, Demka azt beszüntette, s ezt  
a püspöknek be is jelentette, a püspök azonban ezen szerző-  
désellenes beszüntetést jóvá nem hagyta, hanem egyenesen  
megparancsolta, hogy az ő s kanonokjai számára min-  
den ünnep- s vasárnap magyar sz. beszéd tartas-  
sék. Demka piarista lelkész számítva a tanács támogatására,  
mely vele együtt már előre félt attól, hogy a káptalan Sze-  
geden székelvén, a piaristákkal kötött szerződésnek a királyi  
kancze'lária által törént módosítása folytán a püspök részére  
biztosított lelkészi jogot ő igénybe fogja venni káptalana ré-  
szére, megtagadta a püspöki parancs iránti en-  
gedelmességet.<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> A krónikás író (43. lap) Nádasdy önkénykedéséről vádolja azért is,  
hogy Szegeged város által a piaristák részére a megtelepülési szerződés értelmében

VI. Az engedelmességet püspöke iránt megtagadó plébános csakugyan jól számított a tanács pártfogolására, ez is, ő is azonnal folyamodtak Esztergomba, és követelték, hogy mivel Keresztély bibornok-primás meghalt, ki élete folyamán gróf Nádasdynak Szeged fölötti joghatalmát átengedte, tehát az ő joghatósága is megszűnt, és így a parochia *exemptus* természeténél fogva visszazáll az esztergomi érseki megyére, tiltassék tehát el gróf Nádasdynak a parochia ügyébe való beavatkozási joga, mert mint Demka lelkész megjegyzi, „a szegedi kivételes plébániának a primási szék változásával visszazállása az esztergomi érsekség joghatósága alá, Szeged város leghőbb óhajta.” Podhráczky főjegyző személyes információ nyújtás végett ismét elfáradt ez ügyben Nagy-Szombatba, és nem is eredmény nélkül, mert Bartakovits az esztergomi Vicarius 1726. okt. 21. igazat ad a plébános okoskodásának és kijelenti, hogy a primás halálával a csanádi püspök joghatósága már megszűnt Szeged fölött, mely most Esztergomhoz tartozik, utasítja levélben Demkát, hogy védelmezze a megyének, úgy a plébániának is eme jogát, és ne engedje meg, hogy a csanádi püspök ennek ügyeibe továbbra is avatkozzék, ugyanazért át is küldi neki Pápa ő szentségének jubileumot hirdető bulláját azon megfiggyással, hogy ezt kihirdetés végett a sz. Ferenczi atyáknak is kézbesítse, végre a Vicarius levele végén a csanádi püspöknek minden további beavatkozása ellen ünnepélyesen tiltakozik.

VII. Meg volt tehát a nagy öröm Szegeden, hogy az öreg Nádasdy püspök fölött diadalmaskodtak, csodálom is, hogy a krónikás a város illuminációjáról nem tesz

pénzen vet, s tényleg birtokukba adott kertet a kanonokok számára lefoglalni s a püspök által ezek részére kiosztatni látta. Mint in a püspök és leánya részére a kincstár volt köteles lakhelyeket a kir. lehat. értelmében építeni, ha a kincstár. Lelőt-  
ság ama kertet találta e célra alkalmas helynek, és a város is ezt jelölte ki, ép oly alaptalan az önkénykedés iránt emelt vád a püspök ellen, mint ama másik is, hogy a magyar prédikáció elrendelése is csak fogás volt a püspök részéről. Ezen időben szerzett Nádasdy püspök Szegeden is némi kis birtokot, Andrásy Sigmund ugyanis majorját két s szökejével együtt 15 évre zálogba adta Nádasdy püspöknek 375 forint, a csanádi püspöki levéltár szerint.

ennek emlékére említést. Azonban ezen diadal fölötti öröm nem sokáig tartott, mert gróf Nádasdy nem ijedt meg a maga árnyékától, figyelmeztette a plébánost, hogy Pozsonyba utazik e tárgyban a kinevezett primás-érsekhez értekezni és jogait megvédeni, megtiltja neki, hogy suspensio terhe alatt az esztergomi káptalan által küldött jubileumot kihirdesse, vagy a tőle nyert jurisdictioján kívül mást elfogadjon, de figyelmeztette levelében a tanácsot is, hogy hagyjon fel az izgatással, mert különben majd ne csudálkozzanak — így zárja be levelét — „ha a legcsekélyebb merényletre a szegedi plébániát megürültnek nyilvánítom, és ha a város majd 2 hónapra utána plébánost nem mutat be, patronátusi jogát is elveszti a város.“

Demka atya Nádasdynak e levelét elküldötte Esztergomba és onnét investitúrát kért magának kiadatni, ennek folytán az erről értesült Nádasdy Demkát felfüggesztette hivatalától, 1726. évben Győrből kelt nyílt levelében,<sup>1)</sup> me-

1) A krónika (50. lap) így közli azt: »Mi fogarasvidéki gróf Nádasdy László, Isten és az apostoli szék kegyelméből csanádi püspök, főispán, ő császári és királyi Főlségének tanácsosa, örökös gróf stb. nagytiszt. Kovács Pál helynökünknek és székes-egyházunk kanonokjának üdvöt mondunk az Úrban.

Demka Sándor kegyesrendi atyának s ez ideig szegedi plébánosunknak f. é. (1726.) nov. 8-án kelt botrányos és föllázító leveléből azt kelle megértenünk, hogy tiszt. Bartakovics Pál esztergomi primási helynök által küldött pápai jubileum-levellet okt. 28-án elfogadta s azt mindenszentek ünnepén a híveknek kihirdette; jóllehet tudta, hogy ő eminenciájának, a cardinalis urnak, halála után az apostoli nuncius tudtával és beleegyezésével a magas hadügyi tanács határozatára az udvari kamara nekünk ott székesegyházat emelni megajánlott, mi által e határozat, mint egészen új alapítvány, az esztergomi érsekség e helyhez kötött minden további jogát megszüntette; tudnia kellett továbbá azt is, hogy ezen új birtokunkban való háborgatás és jurisdictio-ónk ellen intézett merénylet fölött tiltakozni kötelességévé tétetett; azért is jelen parancsunkkal Demka Sándor atyát, ha csak hozzánk vissza nem térne, a lelkiektől fölfüggesztjük, őt a plébánia vezetésétől eltiltjuk s neki egyházmegyénk területén semmiféle lelki foglalkozást, misézést, gyóntatást meg nem engedünk. Mert nem lelki orvosság a jubileum, ha idegen jurisdictióval hirdettetik ki, s miként nem használ a lutheránusnak a búcsú, hacsak előbb a kath. hitre nem tér, éppen ugy a jámbor szándékkal visszaélő a hittől való elszakadás gyanújába esik; miért is ha 15 nap alatt meg nem tér, őt minden egyházmegye útján nyilvános gonosztevőnek és szentségtörőnek hirdetjük s az apostoli szentszékeknek mint ámitót és a szent jubileum kigunyolóját följelentjük. Ezen parancsunkat minden plébánián olvassátok föl, másoljátok le s a szent Ferenczrendi atyákat utasítsátok, hogy egyetlen piaristának se engedjenek szent cselekvényt végezni, sem az alsóvárosban, sem megyénk bármely templomában. Ha pedig Szeged város a piaristákat pártolván, e parancsomnak ellenszegül, a plébániát megürültnek nyilvánítom s két hónap alatt világi plébános bemutatására utasítom, mit ha tenni vonakodnék, patronátusi joga veszélyeztetik.

lyet Kováts püspöki helynök által azzal a hozzáadással köröztetett decz. 28-án, hogy Nádasdy püspök a szegedi plébániát a földelével egyesítette s Bieliczky Sámuel ottani plébánost bízta meg annak adminisztrálásával. Tiltakozást nyújtott be Nádasdy az esztergomi káptalan beavatkozása ellen a győri káptalannál, és bepanaszolta azt a helytartó tanácsnál is, úgy az apostoli nuncziusnál, és sérelmének orvoslatát a királyi trónnál is szorgalmazta. Demka piarista plébános pedig értesíté a történelekről nemcsak a szegedi hatóságot, hanem ennek éppen Bécsben a város ügyeiben járó tanácsát, főbíróját Podhráczkyt is, ki azt írta a plébánosnak, „ha a püspök erőszakot használna, rögtön forduljon a generálishoz és vegyen igénybe katonai segítyt.“ De úgy látszik, maga is megbánta hamarjában ezen utasítást, azért hozzá teszi azt is: „félelek azonban, hogy ha a dolog erre kerül, a nép alsó rétege gyűjtögetésre vetemedik, egyebütt is tettem már intézkedést, majd megtanulja a püspök ur, hogyan kell bánni tisztességes emberekkel.“ Később néhány nappal ismét irt a plébánosnak decz. 10-én, hogy az ügyek jól állanak és azt tanácsolja, „vigyázni kell minden részről, jó volna Rómában is elállni a püspök útját, bár csak a multkor már megtettük volna.“

Demka plébános ezen utasítás következtében a krónikás szavai szerint a püspök despoticus eljárása ellen ismét csak a főkáptalanhoz folyamodott, híven leírván érzelmét s a hangulatot, melyet a püspök által vallásilag terrorisált s anyagilag zsarolt szegedi közönségnél tapasztal, egyuttal szorgalmazta újra az investitúrát, mely még mindig késett. A Vicarius 1727. jan. 5. megdicsérte Demka correct eljárását és körültekintő ovatosságát, „haladjon — írja a Vicarius — tovább is az érsekség jogainak védelme útján, biztosíthatom, hogy ő herczegsége nem fogja viszont kárpótlás nélkül hagyni.“ De a fenti utasításhoz képest irt a Rómában lakó pro-

vincziálisnak is, kit már előbb is értesített az ügy állásáról, és most a provinciálist arra kérte, hogy a római curia előtt — mert oda is folyamodott gróf Nádasdy az esztergomi Vicarius által megtámadott joghatósága ügyében, — védelmezze a várost, és őket is, világosítsa föl a pápát, hogy ő Felsége Károly király aligha fogja megtűrni, hogy idegen egyház megyében, melyből egy darabot magához akar a püspök ragadni, építhesse föl székházát, és ott a népet zsarolja, zaklassa és jámborságából kivetkőztesse, mert még akkor is, ha a plébánia nem volna kivételes, nem tartozhatnék Szeged város plébániája a csanádi egyház megyéhez, amely a Tiszán túl terjed, hanem a váczhoz, a mely Tisza oldalon maga Szeged város is fekszik.<sup>1)</sup>

A m. k. helytartó tanács 1726. nov. 26-án leiratot intézett Pozsonyból az esztergomi érseki helynökhöz, melyben Nádasdy felé látszik véleményével hajolni, a mennyiben roszalását fejezi ki a főkáptalan eljárása fölött, a mely a nép lelki nyugalmanak megháborítására a szent oucsúvali botrányos visszaélésre ad okot s alkalmat, s visszavonni fenyegetődzik azt, amivel maga az esztergomi primás rendelkezik, utasítja azért a főkáptalant, az ügy függőben tartására, a pártatlan vizsgálátnak maradván fenn a jogérvényes határozat hozatala.

VIII. Ezen vita alatt a váczí bibornok püspök is elküldte 1727. jan. 29. Demka szegedi plébánosnak a jubileumi iratokat azon meghagyással, hogy a váczí egyházmegyében fekvő Szeged város plébániájában azokat ünnepélyesen hirdesse ki,<sup>2)</sup> Demka visszautasítja a váczí püspök jogtalan beavatkozását, és ezen eljárását az esztergomi helynök is he-

<sup>1)</sup> Krónika 50—56 lap.

<sup>2)</sup> Lehet hogy a váczí püspök értesült Demka atyának épen most érintett Rómába küldött jelentésének tartalmáról és azon óhajáról, hogy Szeged — ha már nem tartozhatik Esztergomhoz — inkább a váczí püspökhöz csatoltassék mint a csanádhoz.



lyeselte, és azon utasítással látta el a plébánost, hogy ha a csanádi püspök ur Szegedre talál menni, tiszteletet kell vele tanusítani, de semmi jurisdictionalis jogot nem szabad neki cagedni, sőt ha székházi kápolnájában akarna plébánosi jogot gyakorolni, predicalni vagy egyebet tenni, a hatóság általa nép tiltassék el tőle, és ha még személyzetéből halna is el valaki, illő díj mellett csak a plébános temetheti el,<sup>1)</sup> de a Demka által sürgetőleg kért investiturát még most sem küldé le Bartakovits Vicarius, és e helyett már 1727. márcz. 4. arról értesíti Demkát, hogy a jurisdictionális per már vége felé közeleg, és föl is kéri Demkát, hogy ha talán nem egészen óhajtsa szerint hozatnék meg az ítélet, nyugodjék meg azért az engesztelékeny határozatban.

IX. És csakugyan gróf Eszterházy Imre esztergomi érsek nem sokára véget vetett eme a piarista lelkész s a városi hatóság által támasztott, s az esztergomi Vicarius biztatása folytán mérgessé vált kellemetlen ügynek 1727. jul. 16-án kiadott nyílt levele által, melyben Nádasdynak ő is mint előde átadta Szeged fölötti joghatalmát<sup>2)</sup> azonban a tízed

1) Egészen más, ettől eltérő utasítást küldött az esztergomi helynök a szegedi plébánosnak a váci püspökre vonatkozólag, ki szintén jogot tartott Szegedhez, 1729. szeptember 22-én azt írta neki a krónikás előadása szerint (64. lap) »ha a váci püspök Szegedre jön, harangoztasson neki, illő tisztelettel fogadja, a templom ajtajában aspersoriummal várja, s ha ünnepélyes áldást akar adni, ebben őt ne akadályozza, sőt a templom s plébánia vizsgálatótól se tiltsa el, hogy ha azonban az esztergomi primás jurisdictionióját megakarná másítani, vagy tőle újrakérésére utasítani, illő tisztelettel tiltakozzék ez ellen.« Lehet, hogy mivel a váci püspök, Althan, bibornoki rangban volt, azért kívánta így a szegedi plébános által megtiszteltetni a Szegedet elfoglalni akaró főpapot, én azonban azt vélem, hogy Vicarius ur a váci főpapban nem látván Esztergomra nézve oly törvényes fejezettel küzdő s így veszélyes ellent, mint a csanádi püspökben, emiatt volt a formulare excipiendo praesulem oly nagyon eltérőleg szerkesztve.

2) Mi, galanthai gróf Eszterházy Imre, Isten és az apost. szentszék kegyelméből esztergomi érsek és Magyarország hercegprímása stb. — Semmi sem átván jobban tisztünkben, mint fogadalmunk szerint az egyház dicsőségének emelése és szolgáinak ebben elősegítése, szabad elhatározásunkat követve méltóságos és főtisz. gr. Nádasdy Lászlónak, ez idő szerint csanádi püspöknek, ki az idők mostorásága és a török hatalom által elődei székhelyétől megfosztván, Magyarország kegyes kir. engelméből lakóhelyül szab. kir. Szeged várost választá, hol azonban a plébánia kiváltságok és pápai bullák értelmében kivételes, e szerint az esztergomi érsekség közvetlen lelki hatalma alatt álló, melyet a püspök ur is elismer. Hogy azonban az ő izzsátsága és méltósága szab. kir. Szeged város lakossága előtt növekedjék, mely városban a püspök ur jelenleg székházat tart, míg ő ott tartózkodik, és a mi életünk

jövedelmét nem engedte át, hanem magának tartotta meg, és eme okirat kiadása előtt Szeged város sietett is vele a tized iránt szerződésre lépni, melyért 800 forint — tehát sokkal kevesebb összeget mint Nádasdynak — fizetett Esztergomnak Szeged város hatósága.

Nádasdy püspök tehát — ha bár tized jövedelem nélkül — visszanyerte Szeged fölötti joghatóságát, úgy látszik e pör folyama alatt sürgette a kir. kormányshoz kért káptalanának a kir. leiratában a szegedi plébániára adott jog érvényesítését is, azonban eme kérelmére a csanádi püspöki levéltár tanúsága szerint 1727. május 6-án azon választ nyerte, miszerint ama kérdésre nézve, hogy a szegedi parochiára a kanonok plébánost az esztergomi érsek vagy csanádi püspöknek mutassa e be a városi hatóság? legközelebb el fog dönteni, addig marad minden úgy, amint most van. E kir. leirat arról tesz tanúságot, hogy Nádasdy püspök a közte és a piaristák közt fölmerült viszály, és megtagadott canonica obedientia miatt a különben is csak rövid időre átengedett és a király által a csanádi káptalan részére fõntartott szegedi parochiát megýje részére visszaszerezni komolyan törekedett.

X. De Demka piarista plébános is szomoruan tapasztalta azt, hogy minden biztatás, pártfogolás daczára sem bírta a szegedi parochiát a csanádi püspök joghatósága alól elvonni és azt az esztergomi vagy váczizhoz csatolni, mint a krónikás írja, nem akarván továbbra is a kiméletlen Nádasdy püspök alatt szolgálni, Kecskemétre kérte magát áttétetni, óhaját teljesíté is a provinciális, de Nádasdy püspök itt maradt Szegeden, és fölügyelt a szegedi hívek lelki ellátására, a krónikás szerint egy ideig békében volt vele az új piarista plébános, mert nem mutatta irányukban ellenséges

tart, jelen iratunk erejénél fogva lelki joghatalmunkat Szeged város kivételes plébániája fölött neki átengedjük, úgy azonban, hogy a patronátus jogával kétségbevonhatlanul bíró városban a piarista atyák, kik legujabban az esztergomi érseki helynöktõl nyerték investitúrájukat, parochialis jogaikban ne háborgattassanak s rövidséget ne szenvedjenek.\*

indulatát, azonban titokban mégis ellenük működni meg nem szünt, fel is adta ugyanis őket Rómában 1728. év végén azért, hogy a plébániát elég lelkiismeretességgel nem gondozzák. és hogy ötlet a püspököt, lelki jogaiban megrövidítik, a primásnál is bepanaszolta őket, és a több év óta élvezett jurisdictiót tőlük elvonta. A vizsgálat nem igazolván a vádakat<sup>1)</sup> a piaristák kérelmére a primás visszavette Nádasdytól a joghatóságot Szegedre nézve, hogy így őket a további zaklatástól fölmentse, azonban Nádasdynak nem sokára ismét visszaadta azt, és így mint Szeged fölött örökös és lelki joghatalmat gyakorló püspök végezte be 1729. év nov. 25-én Pozsonyban az országgyűlésen a piaristák nagy örömeire küzdelemteljes püspöki hivatalát, és ezen örömét e gyászeset alkalmából, melylyel a jó Ég Csanádmegyét sujtotta, ily condolentionalis szép stylusban írta meg a krónikás „így Szeged város egyik zaklatójától végkép megszabadult, mert nov. 25. Pozsonyban hirtelen elhunyt, s megyéjétől távol minden főpapi disz nélkül<sup>2)</sup> helyeztetett a sz. Ferencziek sirboltjába nyugalomra, melyet türelmetlen természeténél fogva míg élt soha föl nem talált.“ Hozzá teszi még a krónikás azt is, hogy a primás elrendelte, miszerint a Szeged város által a primásnak fizetendő 800 frt tizednek feléért az elhunyt püspökért a piaristák misét mondjanak, másik fele pedig a templom jó karban tartására fordíttassék.<sup>3)</sup> Így gróf Eszterházy Imre primás bölcs

1) Krónika 62. A fent előadottakból mindenki meggyőződhetett, hogy Nádasdy püspök a piaristákat, míg engedelmeskedtek neki s nem tagadták meg a canonica obedienciát, kedvelte; alapos ok nélkül soha nem tett ellenük panaszt, hogy a parochia rossz ellátása miatt a primásnál emelt panaszt a vizsgálat nem tudta kideríteni, az, ki figyelemmel kísérte a piarista atyákat minden időben a csanádi püspök ellenében pártoló szegedi hatóságnak eljárását, csodálni éppen nem fogja, ők kimondották nem egyszer, hogy Csanádhoz soha sem, hanem Esztergomhoz kívánnak tartozni, és ebben a piaristák is egyetértettek. Procul a Jove, procul a fulmine.

2) Fölvilágosításul megjegyezni kívánom, hogy Nádasdy paulinus szerzetesből emeltetvén a csanádi püspöki székre, nem szégyenlette mint püspök sem régi szerzetesnek ruháját viselni, és a pompát életében is kerülte, életében kijelentett óhaja teljesült abban is, hogy anélkül lett társainak, a Ferenczi szerzeteseknek sirboltjába teste elhelyezve.

3) Krónika 50. 65.

s hihetőleg kedvesen is fogadott rendelkezése folytán az atyák mégis kényszerítve voltak imáikban megemlékezni gróf Nádasdy püspökről, ki a fentebbiek szerint, — ha bár szüntelen ellenkezők is vele, még a canonica obedienciát neki föl nem mondoították — legjobb akarattal volt irányukban, és a szegedi parochia árendésével lehetővé tette azt, hogy itt e városban megtelepedhettek. A Ruszti könyvében közlött városi okiratok, és a püspöki levéltárban talált iratok nyomán a krónikás jegyzeteit követve adtam itt elő Nádasdy püspöknek a szegedi parochia iránti intézkedéseit, és most a t. olvasó közörség ítéletére bízom, valjon helyesen tett, vagy ítélte-e eme főpapról a krónikás, midőn most a másfél század után úgy írja le őt az utókornak, mint egy despoticus zsarnokot, ki anyagilag zsarolta a szegedi népet, és ezt valóságilag terrorisalta, és azt jámborságából kivetkőztetni akarta.

7. §. *A piaristák mint plébánosok B. Falkenstein Béla püspök alatt 1730—1739.*

I. 1730. év végén ő Felsége B. Falkenstein Bélát nevezte ki az üresedésben levő csanádi püspöki székre a krónikás szerint azért — mert a benczések nem akarták őt mint ő Felsége óhajtottá Kempteni apáttá megválasztani,<sup>1)</sup> a szegedi piarista plébános levélben azonnal üdvözölte a krónikás szerint is ezen „régén nélkülözött szelid lelkű főpapot“ ki a krónikás szerint azt válaszolta, hogy valamint szeretettel jó egyház megyéjébe, úgy viszont szeretetre s bizalomra számít

<sup>1)</sup> Nem tudom ugyan, hogy a krónikás honnét merítette ezen adatokat, hogy Falkenstein kineveztetésénél egyedül a bukást szerepelteti fő indoknak, ha ő Felsége a királytól jöttatta őt ama főapátságra kineveztetési, minden bizonynyal fontos okai lehettek arra nézve is, de az is bizonyos, hogy épen ezen személye iránt mutakozó királyi kegy Falkenstein személyénél más oly jeles tulajdonokat is föltalált, melyek miatt őt a csanádi püspöki székre érdemesnek tartván ki is nevezte, tehát a krónikás véteményem szerint tévedett, midőn egyedül a bukásnak tulajdonítja kineveztetését — ha csak jelen nem volt a benczések scrutiniumánál, vagy a cabinet-irodájában, és onnét nem tudja azt, a mit olvasóival közöl. A csanádi püspöki levéltárban eredetiben meglévő kinevezés okirata e körülményről hallgat, hanem abban Szeged van neki is székhelyül a tizeddel együtt kijelölve, ugy a káptalannak is.

lelki fiai részéről. Az új püspöknek Eszterházy primás szintén átengedte Szeged fölötti joghatóságát a tizeddel együtt, a pörösködés kanyargós útját és ennek költségeit kikerülni óhajtván.<sup>1)</sup>

A krónikás előadása szerint, 1731. év elején megindult Szegeden azon messze kiható intézkedés, mely idő folytában a szegedi egyetlen plébánia megoszlására vezetett.

A piaristák által vezetett parochián kívül — mint már fentebb is említve volt — a várbeli lelkész is plébániai jogokat gyakorolt a hatóság fölött, mivel már Nádasdy püspök életében és később is kellemetlen összeütközéseik voltak a piaristáknak, csak 1783. évben szűnt meg a harcz az által, hogy a piaristák elvállalták minden díj nélkül a katonaság számára isteni tiszteletet tartani, és ez áron megszabadultak a piaristák a megszüntetett várbeli káplántól, a várbeli kápolna is más katonai célokra használtatott föl.

Már Nádasdy panaszt tett felsőbb helyen, hogy a városnak napról-napra szaporodó hiveit a piaristák hanyagul látják el, a városi hatóság a krónika szerint maga is belátta ezt, és a mindegyre terjedelmeskedő város lelki szükségletén az által vélt némiképp segíteni, hogy plébániáját legalább egyelőre új segédekkel szaporítja.

A minorita atyák is folyamodtak legfelsőbb helyre régi jogukra hivatkozva, hogy a városban letelepedhessenek.

<sup>1)</sup> »Mi Imre (m. f.) . . . Adjuk emlékeztül, hogy ámbár ő Főlsége szab. kir. Szeged város fölötti lelki joghatalmát az esztergomi érsekségnek 1729. febr. 20-án kelt kegyelmes leiratával elismerte és meg hagyta; mégis a hivek lelki üdve, főképen a szentségek könnyebb kiszolgáltatása czéljából a hozzánk fordult br. Falkenstein Béla csanádi püspök ural, ki azonban ehhez jogot formál, a pörösködés kanyargós útjáról letérvén, a költségek kiméltése végett utódainkat semmibe nem kötelező egyezséget kötöttünk: nevezett püspök ur életünkben Szeged városban mindenmü lelki hatalmat gyakorolhat, a dézsma-bérletet pedig a köztünk és Szeged város között 1727. decz. 15-én létrejött szerződés értelmében átvetheti, azon kikötéssel, hogy a kegyes-tanítórendiek, kik a nép és ami megelégedésünkre eddig nagy lelki haszonnal lelkészkednek, a plébánia még e' nem döntött külön választásáig annak vezetésében háborítatlanul meghagyassanak; egyebekben fennmarad az érseknek vagy törvényes helynökének intézkedési joga. Kelt Pozsonyban, 1732. aug. 2-án. Imre, esztergomi érsek. — Alulírt a magam részéről a fönnebbi egyezséget elismerem és elfogadom. U. a. hely és idő. Béla, csanádi püspök. Mely egyezség-levelünket Szeged város lelki vezetése és ennek jövőben biztosítása végett kiadni szükségesnek tartottuk. — Pozsony, 1732. nov. 22-én. Imre, esztergomi érsek.«

A minoriták ugyanis a XIV. század elejéig itt laktak már Szegeden, honnét Belgrádba költöztek át, de a XVIII. század elején a török elfoglalván Szerbiát, onnét kiköltözni voltak kényszerítve, eljöttek tehát ismét Szegedre, és itt akartak letelepedni, a piarista plébános a minoritáknak a püspök s a városi hatóság által is pártfogolt letelepedési szándoka ellen a primáshoz folyamodott, ki oda utasítá őt, hogy egyezkedjék ki a minoritákkal, kiknek időközben a város a félig kiépített sz. György templomot is átadta azon kikötés mellett, hogy azt teljesen kiépítsék, azonban az eredménytelen maradt, mert a krónika előadása szerint a piaristák, mint e plébánia tényleges birtokosai a házi ur szerepét követelték, a minorita atyákat egyszerű zsellérékül kívánták tekinteni, ezek ellenben sz. cselekvényeik után élni akartak.<sup>1)</sup>

II. Falkenstein püspök is ismerte szintén a szegedi parochia fogvatkozásait, azért már 1732. évben fölszólította a városi tanácsot, hogy miután III. Károly<sup>2)</sup> által a csanádi püspök és káptalannak székhelyéül Szeged városa lett azon feltétellel kitűzve, hogy a városi plébániát egy a város által választandó kanonok kezelje, sürgette e rendeletnek foganatosítását, és a parochia szétválasztását, és az esztergomi érseket is felkérte, hogy támogassa őt ez ügyben a városnál, hasson oda, hogy a szegedi parochia egyházmegye papjai kezébe kerüljön; a primás a püspököt a patronussali egyezkedésre utasítá, kijelentvén, hogy ő nem fogja akadályozni a püspök óhajának valóítását, azonban a szegedi tanács a krónikás előadása szerint (70—71. lap) habár szükségét érezte egy új plé-

<sup>1)</sup> A minoriták el nem fogadván a piaristák föltételeit, felsőbb helyről nyert engedélyük alapján utóbb kisded imaházat rögtönöztek felsővároson, hol templomuk fölépültéig — melyet 1747. kezdettek meg — lelki gyakorlatokat végeztek, és mivel a hívek szívesen hallgatták sz. beszédeiket, Eszterházy primást igazság tétel végett szüntelenül ostromolták a piaristák a minoritákkal történt összeütközések elintézése ügyében, de a piarista plébános tiltakozása és a primás pártfogolása dacára azok még is megtelepedtek, mert a városi hatóság pártfogolta őket. A barátok krónikája szerint a minoritákat 1725-ben vezette be már Szegedre Temesvári, a város főbírája.

<sup>2)</sup> Károlynak eme nyílt levelét egész terjedelmében olvashatni Fejér Codicillus jurium et libertatum Ecc. Cath. 350—354. lap.

bánia föllállításának részint mostoha körülményei, részint a csanádi püspökség útján jött kezdeményezés miatt ezt most megtenni vonakodott, mivel attól tartott, hogy ha saját jog körébe beavatkozást enged Falkensteinnak, patronusi joga veszélyeztetve lesz.

A csanádi káptalan is 1832. decz. 4. kérelmezett ez ügyben a tanácsnál, és azon javaslatot terjesztette elő, hogy a Ferenczrendi atyák lelkészkednének az alsóvároson, a piaristák palánk szomszédságában, s egyszersmind vezetnék az ifjuság nevelését, egy minorita káplány látná el a felsőváros lelki szükségleteit, az új plébános — ki egyszersmind káptalani tag — vezetné a palánki plébániát, ennek csupán saját jövedelmére támaszkodván.

A tanács, mint a krónikás is megjegyzi, a káptalan ezen előterjesztését úgy tekintette, mint saját jogkörének túllépését a város ügyeibe való beavatkozást, s személyöknek a város nyakára tolását; hozzá vévén a tetemes áldozatot, melylyel ezen új beosztás a város úgy is szegény pénztárát terhelné, a püspökhöz 1733. febr. 11-én írt levelében kijelentette, hogy hajlandó ugyan a szegedi hivek jobb ellátása érdekében 4 új káplány-állomást berendezni, de a plébániát a piaristák kezéből elvételni nem engedi, de előbb már ez ügyben a város ő Felségéhez is folyamodott a status quo fentartása végett, mely az 1733. jan. 29. kiadott kir. rendelettel meg is adatott mindaddig, míg az ügy tüzetes megvizsgálása után végleges intézkedés nem történik.

III. Miután a piaristáknak és a városnak eme kérelmét az esztergomi érsek is pártfogolta, Falkenstein püspök látva e szomorú körülményeket, melyekhez még az is járult, hogy Szegeden a kincstár által a püspök és káptalan részére épített lakházak is oly rosszul lettek fölépitve, hogy panasza folytán azoknak lerombolása iránt legfelsőbb helyről a parancs

kiadatott, miután Szeged városa a fent idézett 1731. évben kiadott rendeletben kimért kötelességét — hogy kegyuri jogával járó kötelességénél fogva a székesegyházat fölépítse, tanítót és káplányt fizetéssel ellásson — nem teljesítette, nem ellenzette tovább, sőt a maga részéről is elősegítette a temesvári kormányshéknak azon, már gróf Nádasdy László életében legfelsőbb helyre terjesztett, de ez által meghiusított javaslatát — hogy a csanádi püspök és káptalan székhelye Szegedről Temesvárra tétessék át — mely iránt 1738. április 10. ki is adatott legfelsőbb helyről a parancs, és így a káptalan-  
nak a III. Károly dekretumában a szegedi parochia iránt biztosított joga is eme végleges intézkedés által elenyészett,<sup>1)</sup> melyet ez, mint fentebb előadva van, úgy s akként óhajtott csak igénybe venni, hogy a piaristák is birjanak, úgy a barátok és minoriták is lelkeszkedési joggal a város más területén; a krónikás nem hogy elismerné a káptalannak eme a szegedi hívek lelki jobb ellátását célzó szerény fölépését, hanem gunyosan azt jegyzi meg, „hogy tagjai tőlök telhető serénységgel nógatták mindegyre a különben szelid lelkű püspököt a céljukhoz vezető utakat egyengetni“, ezen befolyásnak tulajdonítja azt is, hogy a püspök canonica visitatiót tartott Szegeden, mely alkalommal a résztvevőkkel gyűlést tartván, a jelenlévő hatósági tagokat fölszólította, hogy hassanak oda, miszerint a plébános jobb ellá-

1) A kegyuri jogát oly annyira féltő városi hatóságnak szükkeblúsége, a jó piarista atyáknak fondorkodása, mindkét résznek ama hő vágya miatt — hogy inkább a távolabb eső esztergomi, mint a helyben lakó csanádi püspök ügyeljen föl rájuk — Temesvár nyerte el azt, amit, fájdalom, Szeged városa örökre elvesztett, a püspök s káptalan székhelyét, hová még a seminárium is tartozik. Mi volna ma Szegednek, az alföld eme fővárosának képe? állapota? kinézése? ha e csapás által nem sujtatik másfél század előtt, ha eme orvosolhatlan seb nem ejtetik azon? De borítsunk fátlyolt a multra, a tényezőők hamvai már tán el is enyésztek a föld gyomrában, de elenyészett innét a csanádi püspökök által az apostoli királytól kikunyorált püspöki és káptalani residencia is, mely Szeged város boldogítását s felvirágzását minden bizony-nyal örök időkre biztosította volna. Fuimus Troes... nyugodjunk meg sorsunkban, és zengjük el mi is szomorú szívvel Jeremiás prófétának ama keserves énekét: »Sirban nyugvó atyáink követték el a hibát, és mi unokák viseljük annak súlyát.«



tásban részesüljön, mert annak javadalmazását csekélynek találja.<sup>1)</sup>

IV. Falkenstein püspök kormánya alatt 1734. történt nevezetes esemény gyanánt fölemlitem e helyen azt is, hogy noha Szeged város hatósága 1712. évben tiltakozott legfelsőbb helyen a jezsuiták ama óhaja ellen, hogy nekik a parochia kezelése is átadassék, és ezen tette által a jezsuita atyáknak itteni letelepedését meggátolván, azok az itt általuk megnyitni akart tanintézetüket Mattyasovszky püspöknek e célra tett 50 ezer frtos örök alapítványával együtt Nagy-Bányára voltak felsőbb parancs folytán kénytelenek áttenni, Szeged város hatóságának, — mely e lépését a jezsuiták ellen csak kegyuri jogainak megőrzése tekintetéből s nem a jezsuiták elleni gyűlölet vagy más személyes okból tette, — dicséretére szolgál, hogy 22 év múlva a csanádi püspök közbenjárását kérte ki arra nézve, hogy ugyanazon jezsuiták látogassák meg Szeged városát missio tartás végett.<sup>2)</sup>

Részt vett-e a nemes tanács testületileg, vagy képviselői által a kalocsai érsek meghívása folytán a szabadkai missión?

1) E canonica visitatio jegyzőkönyvéből az van csak a krónikában, 77. lapon följegyezve, hogy a sz. Döme templomnak csak egy új szent edénye van, a sz. György templom újak s a szükségnek megfelelők. Annak külön plébánia-háza nincs, emek egy vályogház. A templomnak perselyből, harangozásból és kriptá díjból 114 frt jövedelme van. Plébános illetéke a nemzeti katonaságtól 30 frt. Vároستól sedecima 50 frt. Összes stóla 526 frt. Kántor-tanító van kettő, egyik 60, másik 40 frt fizetés-sel, s stólaris jövedelme, de jövedelmükből tisztességessen megélhetnek.

2) Örömmel közlöm a tanácsnak a csanádi püspöki levéltárban föltalált eme levelét magyar fordításban: »Méltóságos és főt. püspök ur, legkegyesb patronusunk! Minthogy Szeged város polgárai is értesültek ama kiváló nagy lelki haszon s eredményről, melyet a t. jezsuita atyák a mult évben Kecskeméten és más helyeken, ugy ez évben Vác püspöki megye több városaiban és a kalocsai érsek ur ő nagyméltóságának pártfogolása mellett Szabadkán is — hová titkára által minket is meghitt — eltartott: missiók alkalmával Isten dicsőségére elővarázsoltak, az eme lelki öröm után óhajtozó szegedi polgárok felkértek minket avégett, hogy azon t. jezsuita atyákat mi is kérjük fel arra, hogy ilyen missió prédikációk eltartása végett látogatnák meg városunkat is, ezt azonban méltóságod engedélye nélkül tenni nem bátorkodtunk, ugyanazért legalázatosban arra kérjük méltóságodat, miszerint Isten dicsősége és a kormányzatúra bizott hívek lelki üdvének előmozdítására nekünk megengedni méltóztassék, hogy a fentisztelt jezsuita atyákat eme missió eltartására vagy mi, vagy pedig az ebbe szinte beegyező P. Rector plébánosunk meghívassuk, nem kételkedve arról, hogy az ő itteni működésük lelki vigasztalásunkra fog szolgálni. Midőn eme kérelmünkre válaszáért esengünk, atyai kegyébe s kedvezésibe magunkat ajánlva, maradtunk Szegeden, 1734. jul. 20. Legalázatosb szolgálai sz. k. Szeged városának bírja és tanácsa.«

nem tudom, de hajlandó vagyok elhinni, hogy a városi polgárok közül igen sokan meghallgatták a jezsuitáknak Kecske-mét, Szabadkán és más váczmegyei Szegedhez közel eső városaiban eltartott beszédeit. A csanádi püspöki levéltárban sem voltam ugyan képes föltalálni a püspök válaszát, de nincs okom föltenni azt, hogy a kért engedély megtagadtatott volna. Hogy eljöttek-e Szegedre a jezsuiták és tartottak-e itt missió beszédeket, a krónikás mélyen hallgatván erről, biztosan nem állithatom, de hajlandó vagyok elhinni azt, hogy azok eme a hatóság részéről történt invitációt alig utasították vissza és Szegeden is eltartották a tanács levelében is jelzett szép eredménynyel másutt megkoronázott missiójukat, mert azt föl sem merem tenni, hogy a szegedi hatóságnak a püspök által is támogatott szent óhaját a jezsuiták talán a 22 év előtt ellenük emelt tiltakozás miatt nem teljesítették volna,<sup>1)</sup> és ha mégis az a városi tanács és polgárok lelki nagy fájdalmára elmaradt volna, az Szegeden minden bizonynnyal más fontos okok miatt — talán az ez évben kiütött háboru s kolera — fosztattak meg a szegediek eme lelki élvezettől.

V. 1734. évben a városi hatóság fölkérése folytán eljött a püspök ismét május 2-án Szegedre, hogy a felsővároszon építendő sz. György templom alapkövét megáldja, az alapkő a városi és vidéki közönség roppant sokasága jelenlétében be lett a püspök által nagy ünnepélyességgel szentelve, és egyuttal a sok vizzályt okozó urnapi kórmenet ügye is a katonai lelkészszel rendezve; azonban a piarista plébánosnak még később is volt ugy a katonai

1) Én hajlandó vagyok elhinni, hogy a missiót itt is eltartották a jezsuiták, habár a krónika arról hallgat is. A mult század közepén született s 1845. évben 91 éves korában elhunyt jó öreg anyám többször beszélte gyermekeinek s unokáinak azon szüleitől hallott eseményt, miszerint az ő életük folyama alatt oly szent papok is fordultak meg e városban, kik az utcán tartott prédikációjuk által — mely alkalommal önön magukat a nép láttára kilencz águ korbácscsal keményen ostorozták — az elérzékenyült és nyilvánosan zokogó népet bünbánatra indították. Vajjon nem eme Szegedre meghívott jezsuita atyák voltak-e eme magukat ostorozó szent papok? De az bizonyos, hogy a nemes tanács nem hallgatta meg eme missiói beszédeket, mert akkor nem folytatta volna továbbra is a boszorkány-égetést.

várbeli lelkész, mint a minoriták és sz. Ferenczi atyákkal is kellemetlen összetűzése, melyek elintézése ügyében a plébános Falkensteinhoz folyamodott, és nyert is tőle mindig segílyt; a krónika szerint (83. lap) egy nagyobb szerű botrányos kihágást is követtek el a diákok egy temetés alkalmával; Richard élésházi felügyelő meghalván, tisztelői fényes ünnepélyes nagy temetést rendeztek neki, részt vettek benne a Ferenczrendi atyák is, kik a piaristák fölötti elsőbbségüknek úgy hittek kifejezést adhatni, hogy testületileg elől gyászjelvénynyel a temető pap után közvetlen a hulla előtt foglaltak helyet. A tanuló ifjuság úgy hitt a barátok ezen eljárása által megsértett piaristáknak némileg elégtétellel szolgálni, hogy a Ferenczrendiek előtt vitt gyászlobogót széttépte és megtapodta.

A püspök Makai Ferencz kanonokot küldte ki a botrány megvizsgálására, kit a krónika részrehajlással vádol, a városi tanács pedig eme vizsgálat elrendelésében patronális jogai megsértését látta, elismeri ugyan levélben, hogy az ifjuság valószínűleg a kegyesrendi atyák iránti ragaszkodásból követte el a megrovást érdemlő kihágást, de a vonzalomnak ily féle nyilvánítását ő is kárhoztatandónak tartja. A püspök rosszalván a történeteket, intézkedett, hogy jövőre hason botrányok ne történhessenek, de a piaristáktól is elvárja, hogy a barátokkal barátság és testvéri szeretetben fognak maradni, „mert nem eszélyes dolog a békességet kicsinyes féltékenységek miatt megrontani és viszályokat szítani.“ Falkenstein püspököknek 1735. évben lakásul a kamarai kincstár háza adatott át ideiglenes lakhelyül, míg residenciája a kincstár által felépítettik, és e mellett 2 ház szinte átadatott a kanonokok részére, kik alsóvároson két kertet is vettek a maguk számára, mint a káptalani levéltár megérinti, a bánom-kertben; és noha a káptalan és püspök székhelyéül már 1738. évben lett Temesvár kijelölve, a csanádi káptalan tagjai csak 1740. évben hagyták

el városunkat; azonban annak egyik tagja, Lech Zachariás annyira megkedvelte a szegedi jó levegőt és a Tisza vizét, hogy ámbár többször fölszólított arra, miszerint vonuljon ő is be az új székhelyre, azon ürügy alatt, hogy ő a csanádi káptalannak Szegeden szerzett, és át nem vihető vagyonára felügyel, Szegeden visszamaradt, és itt 1748. meg is halt.<sup>1)</sup>

VI. Falkenstein kormányzása alatt azon kellemetlenség is megtörtént, hogy az 1735. évi jubileum hirdetését az esztergomi primás és a csanádi püspök is megküldötte a szegedi piarista plébánosnak, ez a primás hirdetését függeszté ki templomában, a csanádi püspök erről értesülvén, fölszólította, hogy miután a primás decretuma folytán Szeged fölött ő gyakorolja az jurisdictiót, cserélje föl a hirdetést az övével. A plébános fölterjeszté az ügyet a primáshoz, ki azt válaszolta, hogy a jurisdictiót ugyan átadta a csanádi püspöknek, de a bucsu kihirdetést nem. Falkenstein nem akarván botrányt előidézni, azt írta a szegedi plébánosnak „engedek, a primás erőszakoskodásának, de eljárása ellen tiltakozásomat tudtára adtam.“

VII. A krónika fölemlíti az 1738. évi guga-járványt, mely ez évi május hóban lépett föl először Szegeden, a ragályt a temesvári vásárról hazatérő lakosok hurezolták be a

<sup>1)</sup> Csanádmegye története 32. lap. A püspöki residentiál átadott kincstári élésház a most szegfü-utczai 8. szám alatti özvegy Kolb Ádámné háza volt, mely természetesen azóta nagy változáson ment keresztül, de a régi épületből most is meg van még a régi építkezés modorát előtűntető roppant erős boltozattal ellátott és valószínűleg kincstári pénztárnak annak idejében használt helyiség, a pincze is ama korból való még. A ház előtti utczai tér, hol a kocsik járnak, az utóbbi husz év alatt is már háromszor beszakadt, és midőn az ekép támadt nagy üreget betöltöttek, még egy pár iczényi dohos, penészes buzát is találtak abban, ami szintén igazolja azt, hogy az élésháznak magtár vermei voltak; ezekben, hol talán az újvidéki görög keleti püspök is — ki szintén lakott Szegeden néhány évig e házban — tarthatta buzáját. A káptalani házak mellett, a most szegfü-utcza 4., 6. szám alatti házak helyén voltak, melyek most Okruczky Coriolán s Oltványi Pál tulajdonához tartoznak egészen újra fölépítve. Az Okruczky szomszédét még 12 év előtt az előbbi birtokos Hütter régi eredeti szerkezetében lakta, alacsony szobákkal birt, de mind erős boltozattal épült. Az elhunyt 82 éves Kreminger prépost és ennek 90 éves öregatyja is mindig eme házakat állították káptalan-házaknak oly formán, hogy ezeknek kertje a sör- vagy mostani ipar-utczára is átnyult, és hogy a szegfü-utczai 2. számú ház is még a káptalani ház telkéhez tartozott. Hogy Falkenstein püspök eme számára kijelölt házban lakott volna? nehéz kimutatni.

városba, mely már június hóban megdőbbentőleg kezdett pusztítani, a városon kívül Lazarethum (dögvész-kórház) állíttatott föl, a piaristák följegyzései szerint 6 kegyesrendi atya fáradozott a betegek vigasztalásával, és a halottak eltemetésével. A Lazarethumba Sándor atya (a S. Antonio) önkényt vállalkozott kimenni, hogy ott az önfeláldozó kötelességet teljesítse a pestis betegek körül, azonban két hét múlva ő is áldozatul esett a járványnak, helyét a krónika szerint Ledai Jeromos atya pótolta, ki a következő év febr. 28-ig tartózkodott a zárvonalon kívül, és épen tért vissza tanári kötelességének teljesítésére, mert az 1739. május hóban mint egy tíz havi szünet után nyitathattak csak meg újra az iskolák.<sup>1)</sup>

A krónika kiegészítésére megjegyzem még azt is, hogy a szegedi barátok házi történet könyvében föl van jegyezve az is, hogy noha a piarista plébános tőlük a püspök rendelete által elvont az alsóvároson lakó hivek iránt minden joghatalmat, midőn eme guga-halál 1738. és 1740. évben itt e városban dühöngött, a hivek — lehet hogy a plébánián nem kaptak papot — a barátok segélyét vették igénybe, kik az alsóvárosi határon — a ballagi tó mellett — fölállított másik Lazarethumban s ugy a városban lévő járványos betegeknel a legnagyobb önfeláldozó készséggel teljesítették

<sup>1)</sup> Így írja le a krónikás (a 88. lapon) e szomorú eseményt, mely városunk lakóit pusztítá, azonban nem egészen hiven íratott ki a krónikából a betegek ellátása iránti intézkedés, a *Historia domus* 173. lapján az is meg van jegyezve, hogy Sándor atyának halála után Jeromos atya nem akarván a többi innét megszállt atyáknak példáját követni kiment, ön jószántából az elhunyt társnak helyét pótolni a Lazarethumba. (P. Hyeronimus a S. Francisco professor Rhetorices — cum ceteris ad tuitione recipientibus abire noluit exivit ad Lazarethum.) Így találtam én ezt a csanádi püspöki levéltárban szórul szóra egy a szegedi piarista ház könyvéből kiírt, és ott jegyzőkönyvbe is bevett iratban följegyezve, hol még a lapjai is idézve vannak ama könyvnek, és az is megjegyezve, hogy ama Lazarethumban 435 halt meg, 405 pedig egészségesen tért abból vissza a jó Jeremiás atyával, ki az iskolai év megnyíltával a Rhetoricat adta elő tanítványainak. Nincs okom ama kivonat hitelességét kétségbe vonni és ha az csakugyan megfelel a 173. lapon előadottaknak, akkor ha ama krónikából a többi adatokat is ily hiányosan közli a most kiadott könyv, már azért is sajnálni tudnám, mert én is e művemben mint történeti adatokat idéztem s fogadtam el.

is a lelkészi vigasztalást és szentségekkeli ellátást, és ezen apostoli buzgalmuknak eredménye az lett, hogy még a piaristák közül csak egy esett áldozatul, addig az alsóvárosi barátok közül Leonard, Cusmas, Volfgang, Ignác, Chrysostomus és Paulinus atyák, tehát hatan hullottak el a járvány alatt.<sup>1)</sup> Erről azonban a piarista krónikában említés sem fordul elő, igaz, hogy eme körülmény elhallgatása mellett az sincs sem ott, sem itt följegyezve, hogy a piarista plébános tiltakozott volna a barátoknak eme a plébániai jogok, vagy inkább kötelességeibe avatkozása ellen, és nem intézte ez időben — míg az első rövid ideig tartó járvány dühöngött — a barátok guardiánjához ama később fölvetett kérdést „hogymi jogon gyóntatják, a barátok az átvonuló katonaságot, mely csupán a várkaplányhoz tartozik.“<sup>2)</sup>

VIII. Falkenstein püspök a szegediek óhajára 1739. évben is eljött Szegedre Temesvárról, hová az 1738. évben kiadott kir. rendelet a püspök és káptalan székhelyét áthelyezte városunknak nagy veszélyére, melynek hatósága nem igen pontosan fizette neki a tizednek váltságát, melyet a primás eleinte nem akart neki átengedni, azonban mivel — ki nevezési okirata biztosította ezt részére — mégis hirtokába lépett annak a püspök kormányzatának első évében, és így a szegedi hatóság neki tartozott megfizetni a dézsmának 800 frt váltság árát, azonban nem igen pontosan teljesíté azt a város, 1733. május 3-iki levelében arra kérte őt, hogy egy évi halasztást engedjen a püspök neki, és midőn a püspök ezt

1) A piarista atyák gondozása alatt levő Szeged felsővárosi híveknél is uralkodván a pestis, ezeknek házi könyve tanúsága szerint szintén két *minorita* Rókus és Markus atya lett a járvány áldozata, kikre az a hívek ellátása alkalmával ragadt. Valóban a jó Isten különös kegyelmével támogatta a lelkészi hivatalt teljesítő piarista atyákat a pestis ideje alatt, hogy még közülök csak egy esett el áldozatul, addig a piarista atyák által hívek a lelki ellátásáról eltöltött barátoknál hat, a minoritáknál pedig két áldozárt vitt apostoli buzgalmuk a sirba.

2) Ugyanazon alsóvárosi krónika szerint már 1641. és 1708. évben is nagy mérvben dühöngött itt Szegeden a pestisnek nevezett járványos betegség, melynek a hívek közül igen sokan estek áldozatul.

megadta, a város ezt azon kijelentés mellett köszönte meg neki, hogy a kegyességét igyekezni fognak kiérdemelni, azonban a határnapot újra meghosszabbítani kérték; 1735. évben pedig már arra kérték föl őt, hogy valamint a primás 1730. évben eme dézsmaváltságot fele részben a piaristáknak, fele részben a sz. Dömei templomnak adományozta, engedje ő is azt a városnak a sz. Dömei és sz. Györgyi templomok javára. 1739. jul. 24-én azért jelent meg újra a püspök a városi hatóság kérelmére Szegeden, hogy a sz. Dömei templom részére hat harangot fölszenteljen, néhány nap múlva hármat szentelt szintén a sz. Györgyi templom részére is, aug. 1-én pedig nagy ünnepélyességgel fölszentelte az 1738. évi dögghalál megszűnésének emlékére Szeged város által alapított két fogadalmi kápolnát, melynek egyike — sz. Rókus, Rozália, Boromei Károly és Sebestyén tiszteletére a rókusi templom helyen, másika pedig a kis kapun kívül sz. Erzsébet tiszteletére épült, és 1879. évig Rozália kápolna néven volt ismervé, mely a reconstruczió alkalmával a templomhoz közelebb eső helyre vitetett át, a pestis alkalmával fogadásból a város összes lakossága egész éven át böjtölt a krónika szerint, sőt a tanács azon ígéretet tette a püspöknek, hogy a fölszentelés napját is évenként megfogja ünnepelni. (Krón. 89. lap.)<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Sirban nyugvó ős atyáinknak Isten iránti bizalmukat, s sz. vallásukhozi ragaszkodásukat fényesen igazolják eme fogadalmuk, és az ennek beváltási alapján épült kápolnák, tanulhatnának az unokák is tőlük úgy az 1709. évben élő ósatyáktól is, kik az ez évben uralkodó járványos betegségtől megszabadulásnak hála emlékeül egy képet küldöttek a mária-zelli templomba 1709. évet előtűntető eme chronicon felirattal:

Marlae szegedina CIVitas saCrat.

»Die ungarische Festung Szegedin verlobt sich mit diesem Bild, und opfert es in die Vorbitt der allerheiligsten Jungfrau und Mutter Gottes Maria nach Zell, und deren oben abgebildeten Heiligen, nämlich Fabian und Sebastian, Rochus, Rosalia und Antonii um noch ferners von ringsherum grassirenden Contagion beschützt zu wurden. (Máriának ajánlja fel Szeged városa. A szegedi magyar vár fogadásból felajánlja ezen képet a szüz anyának a zelli Máriának, és a képen levő sz. Fabián, Sebestyén, Rókus, Rozália, Antal szentek tiszteletére azon kérelemmel, hogy a város körül dühöngő járványos betegségtől jövőre is megvédessék.) A mária-zelli plébániai hivatal bizonyítványa a csanádi püspöki levéltárban.

Azonban alig hogy a jó püspök e szent ténykedését Szegeden bevégezte Temesvárra visszatérve nem sokára ugyanezen év szept. 25-én 69 éves korában gutaütés következtében meghalt. Az őt gyászoló csanádi káptalan nem késelt e szomorú hirt a szegedi piarista plébánossal is közleni, és őt hivatalosan fölszólítá arra is, hogy érette a szokásos gyászszertartást tartsa el.

Vajjon el lett-e ez az életben szelidlelkűnek nevezett püspökért valóban tartva? vagy elhagyva? a krónikás nem jegyezte föl, és így magam sem tudom, hogy feledékenység, vagy történeti hűség szerepelt eme megjegyzés elmaradásában,<sup>1)</sup> azt azonban följegyzé a krónikás (90. lap), hogy a szegedi piarista plébános a püspök haláláról már október 1-én értesítette az esztergomi érseket, kérvén azt, hogy az elhunyt püspökkel kötött jurisdikzionális egyesség megszűnéen, részére — amennyiben szükséges lenne — a jurisdikziót megadni sziveskedjék, egyuttal ama óhaját is kifejezé, „ami Szeged város érdekében lenne és polgárai javára szolgálna, hogy a Szeged sz. Dömei templom fölötti joghatalmát a primási székhöz többé át ne engedje a csanádi püspöknek.“

8. §. *A piaristák mint plébánosok Stanislevits Miklós püspök alatt, 1739—1750.*

Az elhunyt püspök helyett a káptalan Mayer Gábort választá a megye kormányzójává, a szegedi piarista plébánost is hivatalosan meghívta a káptalan, hogy okt. 15-én a káptalani helynök beigtatási ünnepélyén sziveskedjék megjelenni,

1) Én azt hiszem, hogy nem tartotta el a Szeged-piarista plébános az elhunyt szelid lelkűnek elismert püspökért ama előírt ünnepélyt, mert mint a következő §-ban nyilatkozott, a püspök halálával megszűnt minden kötelek, mely őtet a csanádi megyéhez, s így főpásztorához is csatolta. De a buzgó szegedi hívek még is minden bizonynyal megemlékeztek imáikban róla, ha más uton értesültek annak haláláról. Szomorú s gyászszokások voltak bizony, hol ily jelenetek fordultak elő.



de ez a káptalannak röviden azt válaszolá, hogy a „kötelek, mely engem a csanádi egyházmegyéhez kötött, a püspök halálával megszakadt, a lelki jog visszaszállott törvényes urára, az esztergomi érsekre, kinek jurisdikciója alatt állok, miért is előjáróim akaratától fog függni jogának fenntartása, vagy átruházása, ennek nyilvánítása határozza meg kötelességem ismeretét.“ Ugy látszik ekkor már a plébános kezében volt a primásnak fenti óhaját teljesítő levele — hogy Szeged nem fog többé Csanádhoz tartozni — azért a primás parancsára a káptalan levelét eredetben visszaküldé annak, és a krónikás, mint egy megnyugtatta, azt is megjegyzi, hogy ez időtől fogva a csanádi püspök és primás közt semmi jurisdikcionális viszálylyal nem találkozunk, pedig az ügy csak 1776-ban dőlt el véglegesen Rómában, midőn VI. Pius pápa Szeged város plébániáját a csanádi püspök joghatalma alá tartozónak ítélte.

De azért, ha Esztergomot arra kérte is a szegedi piarista plébános, hogy az érsek ne adja át többet a csanádi püspöknek Szeged fölötti joghatóságát, mert ezen átengedés a szegedi polgárok kárára szolgálna, ha kijelentette is a csanádi káptalan előtt azt, hogy őt többé semmi kötelek nem fűzi már a csanádi megyéhez, azért mégis, midőn Falkenstein helyébe Stanislevits Miklós lett csanádi püspöknek kinevezve, és ez Bécsből lejött székhelyére Temesvárra, a krónikás előadása szerint „üdvözlői sorában nem maradt utolsónak a szegedi plébános, ki súlyos gondjai közt sem feledkezett meg a főpásztor iránti kötelességről, és az udvariaság szabályairól.“ <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Őszintén bevallom, miszerint bámulatra gerjeszt úgy a püspöknek anyagi szelidsége, mint a piaristáknak eme eljárása, csudálom, hogy a püspök, ki értesülhetett már a szegedi plébánosnak őt elismerni nem akaró nyilatkozatáról, és arról, hogy a primást Szeged iránti jurisdikcionális jogának megtagadására ő kérte föl, eme gratulacziót, ha csakugyan megtörtént, vissza nem utasítá; de nem győzöm eléggé csodálni a piarista plébánosnak eljárását is, ki az el nem ismert, megtagadott főpásztor iránti kötelességből annak gratulál. De e rejtélyt megfejtve találjuk a krónika 91. lapján, hol az van előadva, hogy Mayer Gábor a csanádi Vicarius sze-

Az esztergomi primás csakugyan teljesíté a szegedi piarista plébános kérelmét és óhaját, mivel a Szeged fölötti joghatóság iránti kérdés — ha vajjon az a csanádi vagy az esztergomi érsekséghez tartozik-e? — Rómában még eldöntve nem lett, az új püspök elődei példáját követve fölkerlte az esztergomi érsekséget, hogy e per eldöntéséig neki is adja meg oly alakban, mint elődeinek, a joghatóságot Szeged fölött, azonban az esztergomi érsekség a szegedi piarista plébános sürgős kérelméhez képest ezt tőle megtagadta, amiért a püspök hivatkozva elődeire, az esztergomi primások eljárására és arra, hogy különben is szegény dotációja levén a csanádi püspököknek, eme megtagadás által a szegedi tized jövedelmétől is elesik, Mária Théréziához folyamodott, miszerint III. Károly király rendeletei értelmében Szeged város fölötti joghatóság neki adassék át.<sup>1)</sup>

Mária Thérézia királyné jogos s méltányosnak találván a püspök kérelmét, azt pártfogólag Rómába, az apostoli sz. székhez küldötte föl elintézés végett, hol azonban az esztergomi érsekség ellenkérelmei folytán csak 1776. évben döntöttek el eme joghatósági kérdést a csanádi püspök javára.

A szegedi piarista plébánosnak e korszakban is kellemetlen összekoczczanásai voltak a városbeli lelkészekkel, úgy a sz. Ferenczi atyákkal is, kiket a katonai parancsnokság is pártolt, és így evvel is kellemetlen perpatvarba keveredtek a piarista atyák, de mivel az általuk megtagadott csanádi püspök nem folyhatott be többé ezek elintézésébe, a távol eső esztergomi érsek pártfogolása daczára is a piarista plébános nem mindég birta érvényesíteni jogait ellenükben, úgy, hogy a bécsi hadi tanács a megújított panaszokat megunva, hivatalosan fölhevta már a m. k. helytartó tanácsot is a krónikás

mélyesen eljött Szegedre a czélből is, hogy a szegedi piarista plébánost az új püspök, Stanislevits Miklós személye iránti előleges hódolatra bírja. Tehát e hivatalos közbenjárásnak köszönhetette az új püspök a szegedi piarista plébánosnak eme őszinte? önkényes? gratulációját.

<sup>1)</sup> A Történelmi Adattár 1871. febr. füzetében közöltetik e felirat.

szavai szerint arra, „hogy rendezze már valahára a szegedi plébánia ügyét, határozza meg a plébánia jogkörét, és parancsoljon reá a piaristákra, tartózkodjanak minden botrány előidézésétől.“ (96. lap.) A püspök 1743. Szegeden átutazván két napig az alsóvárosi barátoknak volt vendége, és kérelmükre egy atyát rendelt ki Szőreghre, hogy ott egy magánházban kápolnát alakítva abban misézzon, és a lelkészi teendőket végezze.

9. §. *A piaristák mint plébánosok gróf Engl Antal püspök alatt, 1750—1777.*

I. Stanislevits Miklós halála után gróf Engl Antal lett csanádi püspökké kinevezve, a krónikás nem jegyzi meg ez alkalomból, hogy gratulált volna ennek kinevezése alkalmával a szegedi piarista plébános, de az sincs megemlítve, hogy az új püspök — mint előde — kérelmezett volna az esztergomi érseknél a jurisdictió átengedése tárgyában, bevárta ez türelemmel az előde által ő Felségénél a királynénál benyújtott s általa Rómába terjesztett ügynek eldöntését. A krónikás fölemlíti azt is, hogy a szegedi piarista plébánosnak a várkaplányokkal, minorita, és a sz. Ferenczi atyákkal küzdelme Engl püspök kormányzata idejében is tartott, úgy, hogy Mária Thérédia is 1752. szept. 27-én kiadott leiratában botrányosoknak nevezé a várkaplányokkal czivakodásokat, melyeket rendeletével beszüntetett, miután az esztergomi érseknek fölkért közbenjárása eredményre nem vezetett, a Szegedről kizárt csanádi püspök nem nyújthatott segédkezet többé.

Hogy ezen korszak alatt, midőn a szegedi piaristák elvonattak a csanádi püspök felügyelő joghatósága alul, és a távolabb eső esztergomi primás ügyelt föl azokra, a parochia kezelése nem volt rendben, kitűnik az érseknek 1754. évben tartott Canonia Visitatiójának decretumaiból, de a collegiumban magában is bajok voltak, a krónikás ugyanis (299.

lap) bevallja, hogy a szerzetnek provincialisa Nemcsényi 1754. évben azért tette át legfőképp a szegedi collegiumba lakását, hogy itt a t. piarista atyák közt meglazult fegyelmet megszilárdítsa.<sup>1)</sup>

II. Csáky Miklós esztergomi érsek Vicarius gróf Eszterházy Károly 1754. aug. 4, 5, 6, 7-én a primás nevében s meghagyásából Szegeden canonica visitatiót tartott, melyről azonban a krónika hallgat. Csodáltam eleinte, hogy a minden apróságot könyvébe felvevő krónikás ezen nagyfontosságú Visitatiót föl nem említi, hisz azt csak hinni sem lehet, hogy a házi történetkönyv írója erről, úgy a primás által kiadott decretumokról említést ne tett volna a krónikában. Azonban midőn eme a csanádi püspöki megyei levéltárban, eme Canonica Visitationnak egy gróf Eszterházy Károly által aláírt eredeti és egy másolati példányát átolvastam, most már feltudom a hallgatásnak okát fogni, mert abban a csanádi megyének a piaristák által kezelt szegedi parochiához jogbiztosítva van, és a parochiát kezelő piaristák eljárására nézve is észrevételek fordultak abban elő, valószínűleg ebben rejlik az agyonhallgatás indoka. Minthogy ezen terjedelmes egyházi jogi okirat városunknak 1754. évbéli képét hiven előtűnteti, érdekes olvasmányul mint jeles történelmi okmányt a III. fejezetben egész terjedelmében közlöm már azért is, hogy így a piaristák szegedi krónikásának könyvét e korszakra nézve is kiegészítem.

Ugyan e célból a krónika kiegészítésére főlemlitem azt is, hogy Szegeden szokásban volt az, miszerint az előkelő hivek a barátok és minoriták criptájában szemelték ki életükben még a temetkezési helyet, a piarista plébánosok ezt meg-

<sup>1)</sup> Meddig lakott itt Szegeden e célra a provincialis? és sikerült-e neki a mindkét téren talált hiányokat orvosolni? a krónikás nem említi, annyi azonban bizonyos, hogy ha sikerült is neki jól elrendezni az elrendezendőket, a status quo nem sokáig tartott, mert midőn 1776. év után a szegedi parochia visszaszármazott a csanádi püspök joghatósága alá, mint alább látni fogja a t. olvasó, a püspököknek nagyon sok munkát adtak a jó atyák e tekintetben is, a visszakérült örökségen elég sok javítani valót talált a püspök.

gátolni nem tudván, az egész temetési stola járulék megfizetése mellett adtak csak erre engedélyt, és emellett még követelték a barátoktól azt is, hogy az ugynevezett quarta funeralis czimen is még külön stólát fizessenek, ezt sem az örökösök, sem a barátok teljesíteni nem igen akarták, azért Esztergomba tett kérdést, és kérést e tekintetben a lelkész, és onnét 1773. decz. 14-én azon választ nyerte, hogy az esztergomi megyében eme quarta funeralis szokásban van, mely abból áll, hogy a rendes parochiális stóla mellett tartoznak a barátok ily esetben még a parochiális egyháznak egy negyed részét ama gyertyáknak és fáklyáknak értékét is átadni, amennyi a temetés vagy a templom elébe vivés, úgy az ebben eltartott gyásmise alkalmával a test körül, és az oltárokon meggyújtva volt, ha a gyásmise később tartatott is el. Erről az érseki helynök értesítette a szegedi minoritákat is.

Ugylátszik azonban, ebből új kellemetlenségek támadtak, és 1775. szept. 2-án azon királyi rendelet is közöltetett Nagy-Szombatból a szegedi plébánossal, melylyel eltiltatott a többszöri harangozás, az ugynevezett halotti tor, és a halottnak a cryptába való temetése, és így a népnek csak a lelkész s kántor stóla fizetése engedtetett meg, és minden más költségétől az eltiltatott; a szegedi plébános e tekintetbeni panaszos föliratára, hogy így jövedelmében nagy csonkítást szenved. Nagy-Szombatból azon választ nyerte, hogy alkalmazza magát a szomszéd plébániákon e tekintetben fönnálló szokáshoz még azon esetben is, ha ez által stolaris jövedelme megkevesbednék, majd a kinevezett új érsek intézkedni fog később.

III. Még egy nevezetes történeti eseményt említek föl a krónika nyomán, Mária Thérézia 1766. nov. 17-én Szeged városának megparancsolta, hogy a halálra ítélt szerbeket saját papjaik lássák el szentségekkel, mely idő alatt a lánczok

rólok leveendőik, ezután a vesztőhelyre kath. pap adatik melléjük, ki a város kapujáig kíséri őket, hol ha addig megtérítésük nem sikerült, a szerb pap foglalja el a kath. pap helyét, és az kíséri tovább őt ki a vesztőhelyre. Ugyszintén e korszakból fölemlítésre méltónak találok még azt is, hogy Bányai László az esztergomi hercegprimás helynöke 1770. január 6-án Konya Márton szegedi piarista plébánosnak kérelmére megengedte ugyan azt, hogy kint zákányi birtokon egy általuk épített kápolnát az egyház által előirt szertartás szerint beszentelhessen, azonban ezen engedélyét ama föltételhez kötötte, hogy annak örökidőkrei föntartását is biztosítsák. A piaristák épületének egyik szobája lett kápolnává átalakítva, s föl is szentelve, hol a birtokukra kiránduló atyák a cselédségnek, és tán az ott megjelenő tanyai népnek is sz. misét szolgáltak, azonban midőn birtokukat 50 év előtt eladták, eme fölszentelt kápolna is átadatott az új birtokosnak, és el is tűnt az enyészet országába azért, mert az esztergomi helynökség által a fentartás biztosítása iránt kívánt föltételnek nem tettek eleget a piaristák, ami bizony elég szomorú körülmény önmagában is, még szomorubb, ha szerzetes ház ad erre másoknak példát.

IV. Végre megérkezett Rómából a Szeged fölötti joghatóság iránt az esztergomi és csanádi püspök közt fönnforgó pörben 1776 tertio Idus Martii hozott döntő ítélet, melyben VI. Pius pápa azt a csanádi püspök javára döntötte el *Inscrutabili* című bullájában, és Szegedet vissza adatni rendelte régi birtokosának, a csanádi püspöknek; gróf Battyhány József primás aug. 27-én közölte eme bullát a csanádi püspökkel, mely a Temesvárt szept. 7-én tartott consistoriumban olvastatott föl.

Az esztergomi Vicarius is értesíté erről a szegedi piarista plébánost, és mivel attól tartott, hogy könnyen megtagadhatják a szegedi piaristák a *canonica obedienciát*, vagy ujólag kérelmeznek a római bulla megváltoztatása végett, egy kissé

szigorú — minden további ellenállást eltöltő, s feltétlen engedelmisséget követelő — levélben közölte a Szegeden nem óhajtott, és így nem is várt ujságot „Ő szentsége VI. Pius pápa — így ír a Vicarius — ő Felségének, Magyarország királynéjának többszöri sürgős kérelmére Szeged város parochiáját fiókjaival együtt az esztergomi érsek joghatósága alul elvonván, azt örök időkre a csanádi püspök joghatósága alá helyezte e végre külön kiadott iratában. Hogy Atyaságod ezen az apostoli királynő által a római apostoli sz. széktől kieszközlött rendeletet a szentséges Atya iránt tartozó tiszteletből egész készséggel, és köteles engedelmisséggel nyugodtan elfogadja, elvárom t. Atyaságodtól a királyné iránt tartozó jobbágyi kötelesség érzeténél fogva is, hogy így ezáltal is tanusítva legyen az, hogy az esztergomi érseki megye jól nevelt papokat ad át a csanádi megyének, és ez így ilyenek átvétele fölött valóban örvendezhessék is. Nagy-Szombat 1776. aug. 31-én Richvaldszky György érseki helynök, esztergomi kanonok.“<sup>1)</sup>

V. A csanádi püspök megkapván a római bullát, és evvel visszanyervén Szegedet, noha elődeinek elég sok keserűséget okoztak a szegedi piaristák, kik őket minden alkalommal az esztergomi primásnak föladták, és akkor is, midőn jog átengedés folytán ők voltak főpásztoruk, a canonica obedientiát is egy párszor megtagadták, ennek daczára nem vette el tőlük a püspök a szegedi parochiát, talán nem akarta az ekkép ugyis eléggé sujtottakat még inkább elszomorítani, vagy talán papi egyének hiánya miatt hagyta azt továbbra

<sup>1)</sup> Ugy látszik, nemcsak Esztergomban, hanem Szegeden is értesülve voltak már előbb arról, hogy miként fog eme kérdés Rómában eldőntetni, de még az utolsó 11 órában is elkövetett a szegedi piarista plébános mindent, hogy Róma ne Csanádnak, hanem Esztergomnak javára döntse el az ügyet, ennek igazolásául szolgál egy 1776. nov. 26-án Nagy-Szombatból a szegedi plébánoshoz érkezett levél, melyben ezt kiváló dicsőretekkel halmozza el azon buzgalmaért, melyet arra nézve tanusított, hogy Szeged továbbra is az esztergomi érsekség joghatósága alá tartozzék. Minő természetiek voltak eme hasznos szolgálatok, buzgó fáradozások, melyeket ez ügyben a szegedi piarista plébános kifejtett, nincs a levélben jelezve, de a hivatalos aug. 31-iki levél szövege véget vetett eme mozgalmaknak.

is a piaristáknál, mert b. e. Mária Thérézia királynő kegyes intézkedése folytán a megyének bánáti részében több új telepítvényes községben lelkészi hivatal rendeztetvén be, ezeket is alig volt képes lelkészekkel ellátni, kedvezőbb időkre hagyta tehát jogának érvényesítését, sőt még a megyebeli papsággal sem tudatta körlevél útján eme Rómában, a megye javára kinyert győzelmet, hogy Szeged ismét Csanádnak van visszaítélve.

A római bulla kihirdetése után a Szegeden lévő barátok és minoriták azonnal jelentették magukat a püspöknél, és kértek jurisdictiót tőle, a piaristák azonban ezt tenni elmulasztották, miért? könnyű kitalálni az előzmények után, azonban a püspök nem várt tovább decz. 4-nél, ekkor hivatkozva arra, mit már a szegedi szerzetesek is kötelességüknek elismertek, felszólítá a szegedi piaristákat is eme kötelemük teljesítésére. A piaristák eme püspöki parancsnak engedelmeskedve szinte kérelmezték a jurisdictiót a püspöktől, ki Sterk János makai esperes kanonokot küldte el Szegedre, és az általa kihallgatott s megvizsgált piaristáknak 1776. decz. 18-án meg is küldötte a fölhatalmazó leveleket a plébánosnak, és ez alkalommal azon megbízást is kapta a püspöktől, miszerint mutassa azt ki, hogy K i s t e l e k e t is, és netalán más fiók-helységeket mióta gondozták a piaristák, hogy e tárgyban a püspök ő Felségéhez fölterjesztést tehessen, egyúttal arra is fölkérte a plébánost, hogy látogatná meg őtet, és hozza el magával a szegediek által eddig fizetett d é z s m a jegyzéket is, hogy e tárgyban a püspök gróf Battyhány primással alaposan értekezessen.<sup>1)</sup>

Elment-e e meghívás folytán a páter Rector plébános Temesvárra a püspök látogatására? nem tudhattam meg az iratokból, ha talán a téli zord idő miatt későbbre halasztotta

<sup>1)</sup> Miután időközben a csanádi püspököknek javadalma a kincstár által a tőle elvont dézsma miatt megjavíttatott, a szegedi dézsmát a király utóbb a csanádi nővendékpapság kiképezésére adományozta.



volna e látogatása, már akkor nem felelhetett meg a püspök óhajának, mert az 1777. jan. 30-án Temesvárt meghalt.

VI. A krónikás eme korszakot, — melyben a katonaság, katonai lelkész, barátok és minoritákkali küzdelmeit elbeszéli az esztergomi gondozás idejéből — így apostrophálja: (102. lap) „Ilyen gyűlöletes viszály s ingadozás uralkodott ezen kor egyházi viszonyaiban, melyeknél azonban nagyobb baj vala az, hogy Szeged városában, melynek lakossága a kedvezőbbé vált körülmények folytán naponként növekedett, a hivek lelki gondozásának terhe egyetlenegy plébániára nehezedett.<sup>1)</sup> Ekkora kiterjedésű városban, minővé Szeged a piaristák letelepülése óta 50—60 év alatt növekedett, egy plébános csakugyan kevésnek bizonyult, s kezdett mindegyre általánosabbá válni az óhajítás, hogy a közérdek szempontjából a plébániák számát szaporítani szükséges. A hatóság szándékának tetté érlelésében azonban még jó sokáig akadályul szolgált a város jövedelmének a közszükséggel kellő arányban nem emelhetése.“

---

1) De ha elismeri mindezt a krónikás író, akkor miért nem vallja be azt is, hogy midőn Nádasdy és Falkenstein mindent elkövetek Szegeden a hivek jobb el látása végett új plébániák alakítása iránt, a piarista plébános a városi hatósággal együtt eme üdvös szándokot mindig meghiusította, és a parochia fölállítását szorgalmazó csanádi püspök ellenében Esztergomhoz folyamodott, ott keresett, és mivel ott a messze távolban a szegedi körülményeket nem ismerték, talált is minden időben e mozgalom meghiusítására pártfogást. — A krónika, és e füzetben fölemlített adatok nyomán világosan kiténik az, hogy a most fölemlített panasz csak szépítése az elkövetett hibának, de mentségre nem elég. Fölemlitem még azt is, hogy gr. Engel püspök 1765., 1774. évben megfordult Szegeden, s egypár napot töltött itten, a barátok házi könyve szerint az alsóvárosi zárdának volt mindig vendége; hol az is föl van jegyezve, hogy 1776. nov. 29-én a szegedi plébános hivatkozva arra, hogy felsőbb rendelet következtében a temetőknek alkalmas hely a városon kívül fog kiméretni, megtiltotta a barátoknak azt, hogy ezután a templomok mellett lévő temetőjükbe engedjenek temetkezési helyet, azonban a barátok hivatkozva az esztergomi érsektől 1755. évben kinyert engedélyikre — mely nekik e temetőjükhözti jogot elismerte — ellenálltak a tilalomnak, és kijelentették, hogy az új temetők még nem lévén kijelölve, és a plébános is használja még a városban levő temetőt a holtak számára, ragaszkodnak ők is jogaikhoz, mire a plébános visszavonta tilalmát.

## II. FEJEZET.

### Mikor és miért vesztették el a szegedi parochiát a t. piarista Atyák.

1. §. *A piaristák mint plébánosok Christovics Imre csanádi püspök alatt, 1777—1789.*

I. Gróf Engel Antal halála után az apostoli királynő Christovics Imre pécsi nagyprépost cz. püspök és helynököt nevezte ki csanádi püspöknek, a krónikás hallgatásából azt lehet következtetni, hogy a szegedi piarista lelkész sem az elhunyt halála fölött nem szomorkodott, sem az új püspöknek kinevezése fölött nem örvendezett, mert ezt, mint az elődöknél tévé, megjegyezte volna a krónikában, a tanács azonban jónak látta az esztergomi megyétől felszabadult Szeged városának új püspökét 1777. nov. 4-én kelt s igen szép tartalmu levelében névnapja alkalmából üdvözölni.

Christovics Imre püspök 1773. év október 4-én Szegedre jött és a barátoknál szállott meg, hol elvégezvén miséjét a templomban maradt, és a sz. prédikációt is meghallgatta és elvégezvén dolgait, midőn október 6-án visszatért, Iovasbanderium kísérte őt ki a városból. 1778. június 6-án ismét eljött Szegedre a bérálás szentségében részesíteni hiveit; nagy ünnepélyességgel fogadták őt Szegeden, a városi hatóság és a papság a szőlőig — tán a szillériek voltak ezek — kiment elébe, és ott a piarista plébános magyarul, a városi hatóság pedig latin nyelven üdvözlötte őt, és roppant nagy számú népség kísérte be zene mellett a piaristák templomába, hol elvégezvén ájtatosságát, a feketesas vendéglőbe

szállott, és a következő nyolcz napon át 35,000 embernek szolgáltatta ki a bérálás szentségét.<sup>1)</sup>

1779. év nov. 24. Balko György piarista részére kért a Páter Rector plébános jurisdikciót azon kedvezmény mellett, hogy ne kényszerítse őt a püspök az előirt vizsgaletételére, hanem ettől felmentve, teljesítse kérelmét. A püspök nem teljesítette e kérelmet, és a Rector plébánost figyelmeztette a piarista atyák botrányos magaviseletére, és meghagyta neki, miszerint intse meg őket nevében, és ha erre sem javulnak meg, canonica inquisiciót fog ellenükben tartatni.<sup>2)</sup>

1780. évben egy kis kellemetlen összeütközése volt a püspöknek a tanács és plébánossal, a város ugyanis írt a plébánosnak, hogy beszünteti a dalmát prédikációt, és erről értesítse a tanács a püspököt is, a püspök meghallgatván a plébánost, ennek kötelességévé tévé további rendeletig, hogy a dalmát prédikáció jövőre is eltartassék, és gondozza ezután is a városnak dalmát nyelvű hiveit, a Rector visszairt, hogy eddig is gondozta őket, ezután is teljesíti kötelességét, de a város adjon a dalmát prédikátornak fizetést, mire a

1) A barátok házi krónikájában így van ez följegyezve, ha nem tollhiba a béráltak száma, akkor nem csak Szeged városának összes lakossága, hanem a szomszéd vidékbeliek is mind ide sereglettek eme szentség fölvétele végett; anuyi bizonyos, hogy sem a krónikából, sem más okmányokból kimutatni nem lehet, hogy Szegeden az Esztergommal Szeged fölött folytatott per folyama alatt akár a esanádi, akár az esztergomi főpap valaha bérálás szentséget osztott volna ki, talán emiatt fogadták a szegediek a püspököt ily nagy ünnepélyességgel. Ugyanezen krónikában az is fel van jegyezve, hogy 1780. a piarista plébános fölkerde a barátokat, miszerint segítsenek neki a lelkési téren, és alsóvárosban csak menjenek gyóntatni a hiveket, a barátok — noha többször feladta őket ezért a püspöknek — teljesítették kérelmét, de már 1781. febr. hóban visszavonta az engedélyt, de káplányai azért előfordult eseteknél cédulát küldtek le hozzájuk, hogy csak menjenek bátran gyóntatni a hivekhez.

2) A püspöki levéltárban nincsen földerítve, miben állott eme püspöki megintést előidéző botrányos ügy, a krónikás is hallgat erről, de ugylátszik, használt az intés, mert a kilátásba helyezett canonica inquisició elmaradt, azonban a levéltár tanúsága szerint ismét panasz érkezett be a püspökhöz e tárgyban, mert 1780. szept. 25-én a provinciálisnak írt, hogy Bálint Tamás és Gotthard József atyákat — kik nem laknak a collegiumban, hanem a városban fogadtak maguknak lakást, és kávéházak, és nyilvános helyeken tartott táncmulatságokban is résztvesznek — azonnal rendelje be a collegiumba, és tiltsa el nekik az ily mulatságokbani részvételt. A provinciális nov. 24-én azt válaszolta, hogy megtette a rendeltést, ugy a megintést is, és az illetők meg is ígérték azt, hogy annak engedelmeskedni fognak.

püspöktől azon választ kapta, miszerint biztos tudomása van arról, hogy a dalmátoknak már öt hó óta nem tartatott prédikáció, és a deputáció előtt is azt merete mondani a plébános, mit nekem a püspök, ő ebbe nekem nem parancsol. A városnak pedig azt felelé a püspök, hogy a patronusnak nem áll jogában a templomajton belül az isteni tisztelet rendje iránt intézkedni, ezen jog a püspököt illeti meg, és így a szóban levő ügy megvizsgálásáig ő a plébánost kötelezte a dalmát prédikáció eltartására. A város fölirt a helytartó tanácshoz, mely az ügy megvizsgálása után 1782. január 20-án kelt leiratában helyben hagyta a püspök intézkedését, és erről a városi hatóságot is értesítette.

II. József császár korszakát erőszak diadalának jelzi a krónikás, de mindamellett is dicséretekkel halmozza el a kormányt átvevő Józsefet, „jellemének legszebb vonása alattvalói boldogítása vala, s hogy ezt elérhesse, a nép elméjébe világot gyújtani, s szívébe a vallás tiszta tanait ültetni igyekezett. E végből az országra közvetlen hasznót nem hajtó vallásos társulatok számát kevesebbitette; a vagyonosabb szerzetes-rendeket fölőszlatta, s javaikat az eltörült jezsuita-rend vagyonából alakult tanulmányi alaphoz kapcsolta; a neveléssel foglalkozó piarista-rend alkotmányát reformálta, amennyiben 1781. ápr. 2-án az egyházi ügyeket illetőleg a külfölddel, nevezetesen Rómával minden összeköttetését eltiltotta, a breviarium elmondására kiszabott időt önképzésre fordítani rendelte, a külföldi szerzeteseknek, kik csupán ideiglenesen tartózkodnak a hazában, előjárókká választását megtiltotta; sőt a megválasztott tartományfőnök bejelentését is a római generálisnak csak úgy engedte meg, ha az ezt tudató levél a politikai kormány kezén megy keresztül.<sup>1)</sup> Majd 1785. jan. 10-én a helytartó-tanács utján elrendelte, hogy 1. minden piarista társház maga válaszsza főnökét akár a ház tagjai

<sup>1)</sup> Krónika 103. lap.

közül, akár más házból. A hivatal csupán 3 évig tart. A megerősítés joga a rendfőnököt illeti. 2. A társház másodfőnökét, valamint egyéb házi hivatalnokokat a házfőnök nevezi ki. 3. A tartományfőnököt csak a házfőnökök választják, s ennek hivataloskodása 6 évig tart. A választásról értesítendő a püspök, kinek megyéjében történik az. 4. A rendtanács, mint szükségtelen, eltöröltetik. 5. A rendfőnök csak kivételesen helyezheti át a tagokat más házba. 6. A rendfőnöki látogatások megszűnnek; csak rendkívüli esetben nyerhet fölbatalmazást a rendfőnök egyes társházak vizsgálatára.“<sup>1)</sup>

1782. év márczius 4-én a parochiák jövedelmének összeírása ügyében adatott ki a püspöknek a rendelet, és a hatóságok is oda lettek utasítva, hogy a püspököt támogassák ezen összeírásnál, a püspökök pedig jelentést tegyenek felsőbb helyre a megyéjükben letelepült azon szerzetesekről, kik a hivek lelki vezényletére alkalmasak. Ezen rendelet kapcsában történt valószínűleg a később, 1782. okt. 22-én kiadott rendelet, melyben arra lettek a püspökök kötelezve, hogy a megyéjük területén lévő akár lelkész, akár tanítással foglalkozó szerzeteseket vizsga alá vonják, a csanádi consistorium akép hajtotta végre e rendeletet, hogy úgy a Ferenczi- s minorita-

1) Ezen tömjénezésre csak azon egyszerű észrevételt teszem, hogy miután a t. házfőnök ur jól ismeri József császár egyházellenes rendeletei ellen a magyarországi főpapoknak, úgy a római pápának erőyes tiltakozásait, és azoknak kárhóztató ítéleteit, ezek ellenében a Józsefi rendelményeket védeni talán mégis egy kissé merész s nagyon is vakmerő lépés egy szerzetestől. Hogy a piarista-rend constitutiójában József császár által eszközölt, és a krónikás által annyira magasztalt újításoknak minő szép gyümölcsei mutatkoztak nemsokára maguknál a rendtagoknál is, a krónikás a 129. lapon önmaga fölfedezi, „hogy egyes kalasanti buzgósgú rendtagok látva azon kóros állapot elharapozását, mely az egymástól függetlenített társházakban napról-napra a g r a s z t ó b b a n nyilatkozott, mozgalmat indítottak meg, mely a kegyesrend jobbjai részéről a József korából származó dissolutió megszüntetését célozta. A kötelességek csekélybe vétele, a törvények s szerzetesi szabályok iránti tiszteletlenség, a vallásos érzület fogyatkozása, és ennek folytán az erkölcs értékének aláhanyatlása voltak a kór nyilvánulásai, parancsolni senki sem mert, engedelmeskedni senki sem akart. A rend jobbjai szomoruan tapasztalták s mélyen fájalták a szerzet életére halált hozó ezen állapotot.“ Tehát az annyira magasztalt II. József-féle resolúciónak dissolutió lett a rend kebelében is eredménye, azért kár volt a krónikásnak azokat oly nagyon magasztalva dicsérni.

rendieket, mint a piarista atyákat is behívta különböző határnapon Temesvárra vizsgára.

1783. január 28-án a szegedi várparancsnok értesítette a szegedi plébánost, hogy a várbeli lelkési hivatal megszüntetve, lássa ő el a helybeli katonaságot, e fölszólításra febr. 17-én azt felelé a plébános, hogy a vártemplomot adminisztrálni és a katonaságot lelkileg gondozni csak úgy lesz képes, ha a templom-alap s egyházi készletek át fognak adatni a piaristáknak, de az isteni tiszteletet a katonaság részére csak a plébánia templomban tarthatják el, „ismeri Kegyelmességed — írja a plébános — a helyi viszonyokat, hogy a város nagy terjedelmű, és ebben 20 ezer ember lelki ügyét kell intéznünk, erre pedig csak 3 egyén áll rendelkezésre 1720-ik év óta évi 400 frt fizetéssel; ugyanekkora személyzete van a gymnasiumnak is hasonló fizetéssel. E szerződésünk dacára azonban mi 6 rendtagot tartunk csupán a plébánia részére, ezen kívül egy igazgatót, és egy hitszónokot a gymnasiumban. Ily nagy személyzet eltartására az alapítványból 800 s az évi stólából mintegy 2000 frttal rendelkezünk. Ez az oka, hogy 64 évi ittlétünk alatt meggazdálkodni semmit sem tudtunk. Beláthatja tehát Kegyelmességed, hogy ily jövedelem mellett a katonaság részére egy külön papot díjtanul nem tart-hatunk.“

Ugyanez évben a csanádi püspök a helytartó-tanács-hoz folyamodott, okt. 18. levelében előadván, hogy Szeged városa Csánky piaristát presentálta Kistelekre,<sup>1)</sup> de ő több fontos okok miatt azt el nem fogadhatta, sőt a provinciális által el is tétette Szegedről, a város most fölhívása folytán sem akar oda mást lelkészül bemutatni, kéri felsőbb helyről

<sup>1)</sup> 1777. júl. 5. a csanádi egyházmegyei hivatal fölhatalmazása folytán a szegedi plébános beszentelte Kisteleken a város által emelt épület azon részét, mely isteni tisztelet eltartására volt szánuva, július 20-án történt a fölszentelés a városi hatóság és 500 hívő jelenlétében, azóta piaristák adminisztrálták, utóbb Csánky adminisztrátort akarta a város oda plébánosnak, kit presentált is a püspöknek.

a városnak kijelentetni, hogy ha 4 hó alatt más 3 alkalmas egyént — nem bánja, ha világi vagy szerzetes lesz is az — be nem mutatna, ő fogja azt betölteni.

1784. évről még feljegyzésre méltónak találok azt is, hogy az új provinciális jan. 4. kelt levelében üdvözlí a püspököt, mint a piarista-szerzetnek jóakaróját, (*qui erga instituta nostra semper benevolentia ferebatur maxima*) továbbá, hogy 1785. évben a Szegedre rendelt új piaristák minden baj nélkül jurisdictióval lettek ellátva a püspök által.

II. József császár mindjárt uralkodása kezdetén a halálbüntetést eltörölte, és e helyett eme bűnösök kényszermunkára lettek ítélve, a halálra ítélték vas nyakgyűrűvel ötönként voltak egymáshoz lánczolva, kiknek — mint a krónikás is megjegyzi (108. lap), — állatmódra járomba fogva kellett a Tiszán és Száván fölfelé hajókat vontatni. A vontató fegyenczek egyik állomás helye vala Szeged városa is, lakhelyük a vár vala. 1786. július 25-én II. József császár Szegedre érkezvén, meglátogatta eme szerencsétlen fegyenczeket is a várban,<sup>1)</sup> és megboszankodott azon, hogy ezek lelki ellátásban nem részesülnek, helytartó-tanácsa által 31044. sz. leirattal azonnal elrendelte, hogy a fegyházban egy szoba kápolnává alakíttassék át, és abban a fegyenczeknek naponként sz. mise szolgáltassék.

Mínthogy a várból a tábori lelkész már eltávozott, s mint fentebb említve volt, annak állomása is beszünttetett, a várbeli katonaság lelki ellátását a szegedi plébános vállalta magára, de ez ugylátszik, nem volt kielégítő, azért 1787. évi márcz. 24-én a csanádi püspök fölszólíttatott a helytartó-tanács által, hogy Klempay expaulinus barátot vegye

<sup>1)</sup> Az alsóvárosi barátok házi könyve szerint József már azelőtt is meglátogatta városunkat, 1768. ápril 20-ikán a várban, 1773. május 8-án pedig a feketesás vendéglőben volt szállva, s kora reggel távozván Szegedről, a várbeli kápolnában hallgatott előbb misét, mert ekkor még a várbeli lelkész működött a várban, kinek hivatala 1783-ban szünt meg, és a kápolna is más katonai célokra lett átalakítva.

föl a csanádi megyébe, és azt küldje segítségül a várba a fegyenczek kellő ellátása végett, a püspök megfelelt ezen parancsnak, és Klempayt elküldé Szegedre várbeli lelkésznek, cum jure stolae parochialis a várban lakókra nézve. Miért? miért nem? tudni nem lehet, Klempay már október hóban felmentetni kérte magát állomásától, s a katonai hatóságtól megnyerve azt, itt hagyta Szegedet, s Pesten kapott ezredi káplány állomást. A fegyenczek ellátása tehát ismét a szegedi lelkész gondozására maradt, „ezen fegyenczeket lelki vigasztalással ellátni, és a haldoklókat utolsó nagy utjokra elkészíteni, mint a krónikás írja, (108. lap) minden papnak kötelessége lett volna; a börtönőröket azonban rendszerint a plébániára utasították. Minthogy pedig a terjedelmes városban csupán egy plébánia volt, a plébános, Klotz Bálint, úgy intézkedett, hogy vele Szivi János, Hagymási és Hangyássy Imre rendtársak a plébánia-lakban, Kiss István, Gubanóczy Kryosztom és Gaál László pedig a felsővárosban lelkészkedtek. Ezek megindulván a szerencsétlenek nyomorán, kezdetben a legnagyobb készséggel siettek a haldoklókhöz, később azonban sokféle elfoglaltságuk miatt hol a minoritákhoz, hol a szent Ferencziekhez utasították a börtönőröket, mely szerzetesek azonban a rabok gyóntatására magukat illetékteleneknek mondták. És az ilyféle kötelesség fölötti versengések naponkint előfordultak, mely alatt a fegyenczek közül néhányan gyónás nélkül elhaltak. Ebből nagy zaj támadt. A nép kárhoztatta a papokat, megróttá tétlenségüket. Támadtak egyes izgatók, kik a mulasztásért egyenesen a plébánost okozták; bár több esetben a börtönőr nem is tartá érdemesnek tudtul adni a haldokló végső kívánságát.“ Föladás tétetett a helytartó-tanács-hoz, mely 1787. okt. 19-én szigorú vegyes vizsgálatot rendelt el, a püspököt fölszólítván, hogy erre vagy generális Vicariusát,<sup>1)</sup> vagy más megbízható egyént küldjön Szegedre, a

<sup>1)</sup> Kőszeghy László volt.



püspök nem Vicariusát, hanem a makai esperest küldte ki a vizsgálatra; az ez ügyben kihallgatott Klotz Bálint rector-plébános elismerte a történt hiányokat, noha azok nagyítva vannak a vádlevélben előadva, és avval védelmezte magát, hogy Perecz nevű egyik segédje nagyon öreg és sánta is, másik megtagadta az engedelmességet, harmadik segédét Hagymásit pedig már kétszer megintette a provinciális által. A vizsgálat eredményét a püspök nov. 30-án felküldötte a helytartó-tanácsnak és azt kérte, hogy a tanuk hit alatt hallgattassanak ki ezen fontos ügyben, és a kormányzók által kívánt fölvilágosítás gyanánt megjegyzi, miszerint a becsatolt vizsgálati iratokból világosan kitűnik, hogy

a) nem három, hanem 30 fegyencz halt meg szentség nélkül, kettő pedig halála előtt pap hiánya miatt nem térhetett át a kath. egyház kebelébe,

b) ebben nem csak a piaristák, hanem a minoriták is bűnösök, mert a börtönőrök által a várba hivatva szintén nem jelentek meg. De mivel az ügy fontos és papi egyének mulasztásáról van szó, kikre — ha beigazolva lesznek a vádak — fenyték vár, a tanukat kérte eskü alatt kihallgattatni.

A vizsgálati iratokat a helytartó-tanács 1788. márczius 19-én visszaküldötte a püspöknek új egyes vizsgálat elvégzése végett, ujjal hangoztatik a leiratban, hogy ehhez a püspök gen. Vicariusát vagy más megbízott egyént küldjön, melyhez a csanádi consistorium most Linden Jakab nagy-sz.-miklósi esperest nevezte ki, a város részéről pedig a régi tagok helyett Müller István polgármester, Dugonits Ádám, Klempay Tamás, Kernyi Sándor, Szekeres Mihály tanácsnokok, Rózsa András népszószóló küldettek ki.<sup>1)</sup> Május 23-án

<sup>1)</sup> Eme második vizsgálat idejében egy másik eset is méltán elszomoríthatta a szegedi piaristákat, mely a krónikás előadása szerint (111. lap) Szablik István gimnasiunai igazgató önkénykedéséből és saját testülete elárulásából származott.

Ugyanis a József-korabeli dissolutio, mely az önkényre hajló fejedelem azon intézkedéséből származott, hogy a szerzetes házakat a rend főnökeitől majdnem teljesen függetlenítette, elvonván attól a hatalmat, mely a társházak főnökeinek felelősségre vonhatóságában, a gymn. igazgatók kinevezésében és a rendtagoknak a

tartotta meg e vegyes bizottság az új vizsgálatot, Szeged város is értesítettett erről 1788. márczius 19-én kelt leiratban, ebben egyenesen kimondja a kormányszék, hogy a szegedi plébániának rossz adminisztrációja ellen kíván vizsgálatot, és eltiltja a vizsgálatról mindazokat, kik a korábbi vizsgálatot vezették. Megjelöli a vádpontokat, melyekre nézve tüzetesebb kihallgatást kér; nevezetesen: igaz-e az, hogy Hagymási Imrét a fegyenczek gyóntatásától Klotz Bálint plébános eltiltotta? Igaz-e az, hogy Szívi János, ki kétszer-háromszor hivatott a foglyokhoz, egyszer sem ment el, okul adván, hogy a plébánián egyedül van, azt el nem hagyhatja? Mi a való abban, hogy két minorita Atya többszöri hívás után sem ment gyóntatni? Igaz-e az, hogy két haldokló ref. vallású fegyencz kath. pap hiánya miatt nem térhetett át a kath. vallásra? Mennyi azon fegyenczek száma, kik utolsó szentségek nélkül haltak el? E kérdések után utasítást kér adatni a helytartó-tanács leiratában a szegedi tanács kiküldötteinek arra nézve is, hogy azok a jövőendő három plébánosnak fejenként 400 frt megajánlását szorgalmazzák, valamint hogy a palánki plébániára világi papot kérjenek a püspöktől s számára önálló lakot tüzzenek ki. A krónikás véleménye szerint, kinek szavait idéztem most, „ebből világosan meg volt érthető a törekvés,

körülmények szerinti áthelyezésében állott, torzszalkodásra, fegyelmetlenségre és számos visszaélésre adott okot és alkalmat. Nem csoda tehát, hogy a szokatlan függetlenítés tudata a szabadság vágyát ébresztette és fokozta. A házfőnököt a társház tagjai választották, az igazgatót a helytartó tanács nevezte ki s a tanárok rendi ügyekben függetlenek voltak előljáróiktól. Egyik a másiknak lekötelezettje nem lévén, a szerzetes családi viszony fölbomlott s a szerzetesség fogalma majdnem csak az együtt lakásra szorítkozott. Hogy ily állapot elfajulásra, széttözlésre vezet, csak azok nem akarták belátni, kik ennek előidézői voltak.

A szerzetesi közszellem e meglazulásának következményeül tekinthető azért, hogy midőn a papi, katonai és egyes polgári személyek a piarista plébánia életére törtek, azt megszüntetéssel s személyzetét büntetéssel fenyegették, a gymn. igazgatója Szablik István is a tanárokkal egyetemben súlyos váddal illetett társai ellen pártot ütött, s a bosszuállók ugy is nagyon fölszaporodott seregéhez állott. Kérvényt intézett u. i. a helytartó tanácshoz 1788. június 18-án, esedezvén, „hogy a múlt év október 13-án a városi tanács közvetítésével kérelmezett plébánia-felosztás alkalmából a gymn. személyzete a plébániától teljesen külön választassék, illetőleg a plébánia vezetése a piaristáktól elvessék s a társház fekvősegei a tanulmányi alap részére lefoglaltatván, az igazgató és a tanárok a többi kir. intézetekhez hasonlóan a közös pénztárból díjaztassanak.”

mely a helytartó-tanácsot a vizsgálat megújításában vezette, elérni óhajtván t. i. a törvényesség látszatával a piaristáknak a plébániától való megfosztatását. " Én azt tartom, hogy a kir. kormányshéknak célja nem volt s nem is lehetett más, mint megtudni bizonyosan, mennyiben alaposak ama felsőbb helyen a szegediek részéről a fegyenczek elhanyagolása miatt emelt vádak, és ama szomorú események, melyeken a szegedi nép is megbotránkozott, kárhoztatta a papokat, megróttá tétlenségüket (109. lap). És minthogy az első vizsgálatot hiányosnak találta a kir. kormányshék és észrevette, hogy a vizsgálat nem annak módja s rendje szerint ejtetett meg, ezért rendelt újat, és ennek végeztével, a régi tagok mellőztével új tagokat, és a tanuktól eskü letételét is kívánta.

A vizsgálati iratokat 1788. július 29-én küldötte föl a helytartó-tanácsnak a püspök, honnét 1788. decz. 17-én 4878/43,750. sz. a. következő tartalmu német nyelvű, általam magyarra fordított leirat érkezett, mely a csanádi consistoriumban decz. 23-án hirdettetett ki.

4878/43,751.

M. k. helytartó-tanácsról.

A csanádi püspöknek.

Miután a szegedi plébániának a piarista atyák által eszközölt rossz vezetése ügyében tartott vizsgálati iratokból legfelsőbb helyen a szegedi adminisztrátornak, és néhány alárendelt társainak botrányos és büntetésre méltó eljárásáról biztos tudomás merítettett, ő Felsége a bünösöknek talált egyének megbüntetésére nézve következőleg határozott, t. i.: 1. hogy a leginkább bünösnek talált Klotz Vendel a szegedi collegium rektora eme hivatalától megfosztandó, és egész élte folyamára úgy a szerzetben eme hivatal viselésre, úgy lelkészi hivatal kezelésére alkalmatlannak tekintendő, emellett a Temesvárt lévő sz. Ferencziek 2 zárdájának egyikében a püspök választása szerint hat hónapra szoba börtönbe, hetenkint

egy napi kenyér s vizeni bőjt mellett bezárandó, amiért a piaristák provinciálisa naponként 10 kr. élclmezést fog fizetni. 2. Másik két bűntársa, Szívi és Hagymási káplányok, ezek egyike a szegedi barátoknál, másika az ottani minoriták-nál 3 havi szobabörtönnel — hetenkint egyszer bőjtölés mellett — büntetendők, kikért szintén a fenti élclmezési díj fizetendő lesz, és miután magukviselete által ők sem tanusítottak hivatást a lelkészi téren, ettől azonnal elvonandók, és lelkészi hivatal kezelésétől egész életükre nézve letiltatnak. Hasonló eljárás lesz Gaál László ellen is követendő, ha az ellenc fölhozott vádak beigazolva lesznek, a püspök választására bizatik ama zárda, hol ő büntetését ki fogja állani, miután azonban ő eme ellenc emelt vádak iránt meghallgatva nem lett, tehát ezen iratok visszavárólag e célra a püspöknek le- küldetnek, kinek megbüntetése előtt vallomása s védelmi in- dokai ide lesznek fölterjesztendők.

Egyébiránt miután ugy a B) alatti 2 tanu, mint az F) alatti első tanu a piaristák egész collegiumát vádolják arról, hogy a lelkészi hivatalt hanyagul teljesítették, és a szerzet kormányzója is a püspök által eredetben bemutatott levelében eléggé bevallja azt, hogy nem igen sokat gondol avval, hogy a lelkészi hivatal kezelésére alkalmas egyéneket küldjön, en- nél fogva az általuk eddig vezetett szegedi parochia tőlük el- veendő, és így csak azon alapítványi 800 frtnyi összeg fog nekik a város által jövőben fizettetni, melyet az nekik az ok- tatásért kikötött, és minthogy most a plébániát elvesztik, ezenfelül 100 frt pótlékul, egyébiránt a provinciális a sze- gedi házban csak annyi egyént lesz köteles ezentul tartani, amennyit a tanítványok száma igényelni fog. — Budán, 1778. decz. 12. Gróf Zichy s. k. Pösfe István s. k.<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Ugylátszik a második vizsgálat alkalmával hit alatt kihallgatott tanuk val- lomása által nem lett beigazolva az elsőben a minoritákat is terhelő vád, mi- szerint ezek is részesek voltak abban, hogy ama 30 fegyencz szentség nélkül mult ki, mert különben a kir. kormányzék minden bizonynyal őket is elítélte volna.

A legfelsőbb helyen kimondott ítélet végrehajtásával a csanádi püspök és consistorium Kőszeghy László Vicariust bizta meg; hadd beszélje el maga a krónikás ezt. „Kőszeghy szegedi születésű papi ember volt. Kora ifjúságát a piaristák szegedi gymnasiumában töltötte, majd jezsuitává lett s oly rideg lelkületűvé fejlődött, hogy mint világi pap hatalomra jutván, nemcsak minden szerzetes társulatot gyűlölt, de egykori nevelői iránt minden alkalommal a legnagyobb kiméletlenséget tanusította.“ Valóban, — írja a krónika — „csodálatos lelki változás, ritka lélektani talány!“

Kőszeghy vevén püspökének fölhatalmazását, azonnal intézkedéshez látott. Átírt u. i. Szeged város hatóságához s a kir. parancs végrehajtása ügyében 1789. febr. 1-ső napjára gyűlést hirdetett, mely azonban a Tisza nagyobb mérvű áradása miatt csak márcz. 8-án volt megtartható.

A tanács még márcz. 6-án fölkérte Kőszeghyt, hogy a helytartó-tanács büntető ítéletének kihirdetését a hibásaknak tartott piaristák fölött egy időre halaszsa el. Most vala u. i. munkában a vádlottaknak a tanács részéről fölterjesztendő védírata; mivel nagyon fájlalták nyilvános büntetéssel sujtani azokat, kiket a közvélemény ártatlanoknak tartott. De a város ezen közsajnálkozásában csak egyetlen ember, a püspöki biztos, nem osztozott; sőt úgy látszik, hogy a büntetés kihirdetésében és végrehajtásában örömét találja. Mert valóban ő vala Linden személyében főmotor abban, hogy előkeresett tanuk vallomásai által mintegy kényszerítve legyenek a bírák a szigorú ítélet kimondására, bűnnek minősítvén azt, mi legfőlebb gondatlanságból eredett; mit különben elősegített Klotz plébános is oktan védekezése által. Nem csoda tehát, ha a régóta várt és mesterségesen fölfujt eset örvendetes alkalmul ki-nálkozott Kőszeghynek s ezt elszalasztani egykori nevelői meggyalázására semmiképen sem

engedhette. Mielőtt azért feletet adott volna a tanács levelére, márcz. 12-én a reggeli órákban megjelent a piarista társházban s összehíván a szerzetes tagokat, kihirdette a legfelsőbb helyen hozott ítéletet. E szerint Klotz Bálint házfőnök és plébános megfosztatott állásától, házfőnöki és plébánosi hivatalra minden időre képtelennek ítéltetett s Temesvárott a szent Ferencziek zár-dájában 6 hónapra, hetenkint háromnapi böjttel szigorítva, bezárattott; Hagymási Imre és Gaál László segéd-lelkészek pedig három-három hónapig tartó szobafogságra ítéltettek, mely időt az első a felsővárosi minoriták, a második az alsóvárosi Ferenczrendi atyák zárdájában volt kitöltendő. Ezen meggyalázó s erkölcsileg mélyen sujtó ítélet hal-latára a közszeretben álló érzékeny Hagymási aléltan ösz-szerogyott, Gaál László pedig ártatlansága tudatában föl-háborodással veté szemére Kőszeghynék paphoz nem illő kegyetlen eljárását. Szívi János, szintén segédlelkész, ki kéz-alatt értesült már előbb a megbélyegző büntetésről, a gőgös főúr kiméletlensége elől a halálban keresett menedéket.

Ekként végződött a titkos utakon jól régen tervezett plébánia elvétel, mely után az erőszakos öröklés következett.

Kőszeghy befejezván g y á s z o s e m l é k ü munkáját, eszébe jutott a szegedi tanács hozzá intézett kérelme, melyre, már lelke vágya be levén töltve, a kötelesség kényszerhely-zetével válaszolt, megmásíthatlannak mondván a szigorú fel-sőbb parancsot. Mentegetőzését a tanács, mert egyebet nem tehetett, sajnálkozás között vette tudomásul.<sup>1)</sup>

III. Önmagával a krónikással beszéltem el a szomorú esetet, s az ítélet végrehajtásának körülményeit. Csak a 109. laponi megjegyzését igatom még ide, hol azt mondja, „a püs-pök környezete nyíltan kívánta megbélyegezni a piaristákat,

<sup>1)</sup> Lásd a krónika 110—116. lapján. Aligha nem tévedés a h á r o m napi böjt, mert a levél csak egy napot tűz ki hetenként.

és köteleességmulasztásuk miatt a plébániától örök időkre<sup>1)</sup> megfosztani, melyet Nádasdy óta magukénak tartottak.“

Nagyon természetesnek találom ugyan, hogy az elítélt ítélő bírót nem szereti, azokat gyűlöli is, és minden rosszat kíván nekik, kivált oly eseteknél, midőn magát ártatlannak érzi és igazságtalanul sujtottnak vallja, de nem fogom föl józan észszel azt, hogy bármelyik eset forogjon is fönt, az elítélt bírója helyett mérgét, haragját, gyűlöletét, ellenszenvét a birói ítélet végrehajtójával éreztesse, mint a jelen esetben a krónikás azt Kőszeghy László iránt tanusítja, kit noha a helytartó-tanács mindkét vizsgálati esetről a püspök által vizsgálóbírónak kiküldetni kért, e megbízatást elmellőzte, és csak az ítélet kihirdetésére vállalkozott. Hogy ő föl nem függeszthette, sem meg nem változtathatta a legfelsőbb helyen kimondott elég súlyos ítélet tartalmát, mely nem is állott hatalmában, ép oly természetes, mint az, hogy őket a kettős vizsgálat által beigazolt vétkes mulasztások miatt sem ő, sem az őt kiküldő püspöke pártfogolás alá nem vehette, és ezt annál kevésbé tehette, mert a parochia ügyének rendetlen kezelése miatt már ezen eset fölmerülése előtt a szegedi piaristákat többször megintette, és megintésének eredménye fölött örvendezni alkalmá nem lehetett. Szeged e nagy kath. város hivi-

1) Ezen kifejezés egy kissé rosszul van alkalmazva, a piaristák szerzete az ifjúság oktatására és nem lelkészi hivatal kezelésére alakult, ez utóbbit csak szükség esetén engedik meg szabályaik, azért vonakodott 1719. provinciálisuk is a szegedi parochia átvételétől, és szívesen adott gróf Nádasdynak arról tértívényt, hogy szerzete csak 10 évre veszi át a parochia vezetését, melyet utóbb az apostoli király a csanádi káptalan kezelésére rendelt bízni, és emiatt az Eszterházy-féle canonica visitatio 1754. évben is birtokjogukat a szegedi parochián csak ideiglenesen ismeri el. Hogy Csanád visszakövetelte, és a piaristák ellenkezése daczára is Rómából 1776. évben visszanyerte Szegedet, ezt sürgetni, szorgalmazni kötelessége volt a püspököknek, mert historiai joga volt hozzá, és midőn visszanyerte nem fosztotta meg annak birtokától a piaristákat, kik a multban elég keserűséget okoztak a csanádi püspököknek, hanem továbbra is meghagyta őket a parochián; igaz, hogy a parochiára felügyelő, s az esztergomi érseknél közelebb lakó csanádi püspök 1776—1789. évig többször kifogásolta a plébánia hivatal vezetését, de ha úgy kezelték volna azt, mint az egyházi törvények előírják, ha ama szerencsétlen fegyvereknek követett szerencsétlen s vétkes eljárás föl nem merül vagy derül, mely miatt tőlük a legfőbb hatalom elvette eme parochia kezelését, habár örök joguk nem is volt e parochiához, a csanádi püspök még jó ideig kezükben hagyta volna azt.

nek lelki üdvét nem volt szabad a püspöknek ily szomorú körülmények miatt elhanyagolni, mert Isten előtt ő is felelős s hivei lelki üdvét köteles főpásztori esküjénél fogva is tőle kitelhető módon *absque respectu personarum* biztosítani. Egy titkos kezét említi a krónikás, mely e szerencsétlenséget előidézte a piaristákra nézve, nem nevezte meg, de elárulja, hogy Kőszeghyt érti a háládatlan tanítványt, ki tanítóit így meggyalázni törekedett, és evvel bevégezte gyászos munkáját. A gyűlölet s keserűség érzelmeibe mártott toll mondja és mondhatja csak ezt, hisz a püspök csak nem volt ama mozgó titkos kéz, mely őket eme szerencsétlen fegyen-  
czektől visszatartotta, hogy azoknak utolsó vizsgáztatást ne nyújtsanak végórájukban?

Ítéljen az olvasó közönség higgadtan, részrehajlás és elfogultság nélkül ez ügyben, mert a krónikás távol van mindettől, őt a veszteség a szerzetet néhány egyénének vétke ki-  
hágása miatt ért súlyos csapás, és megsegélyezés oly hely-  
zetbe juttatta, hogy higgadtan ítélni nem tud, és ha tudna is, miután saját házi ügyéről van szó, önügyében nem is ítélni lehet.

Minthogy szíves volt a krónikás megyénk eme jeles fő-  
papjának biographiáját röviden bár — de még is elég feke-  
tén — közleni, engedelméből, olvasóim iránti tekintetből ki-  
egészitem azt s mindenekelőtt a krónikást akarom avval meg-  
nyugtanni, hogy ha ő a piaristáknál tanult is, és ezeknek volt  
tanítványa, szégyenükre oktatóinak nem vált soha, őt az egy-  
házi jezsuita növendék, utóbb a pécsi megye tagját Christo-  
vics Imre 1777. évben hozta át magával Csanádba, 33 éves  
korában már kanonok, utóbb püspöki helynök, fölszentelt  
püspök, püspökének halála után káptalani helynök, nem so-  
kára csanádi püspök lett, szegény polgári szülőktől származ-  
ván és így minden protekció nélkül lévén tudományos kép-  
zettsége, s más szép jeles tulajdonai miatt ültette őt a király



sz. Gellért székébe. Igaz, hogy a jezsuiták eltörlése miatti fájdalmát életében többször nyilvánította, és e szerzetet magasztalta, de azért a többi szerzeteseket sem gyűlölte, de szigorúan megkívánta azoktól, hogy tartsák meg lelkiismeretesen szerzetes társulatuk szabályait. Aut sint quales esse debent, aut non sint, ezt hangoztatta ő többször 50 éves kormánya alatt; hisz ezen idő alatt nagyon sok szerzetest alkalmazott a lelkési hivatalra, mert a megyének nem volt elegendő tagja, de ha észrevette, hogy a szerzetes a zárdán kívül, vagy belül megveti, s lábbal tiporja szerzetének ama szabályait, melyeknek megtartására önkényt vállalkozott, és magát erre esküvel is kötelezte, ilyen esetekben, ha atyai szózata nem volt képes a tévedőt megtéríteni, e célra püspöki hatalmát is igénybe vette. Röviden Kőszeghytől azt kívánni, hogy Szegeden, az ő kedves szülővárosában a hiveknek lelki vezetését, a fölmerült szerencsétlen esemény után még továbbra is meghagyja a piaristáknál, vagy e szándokot a megelőző szomorú körülmények után elősegítse püspöki hatalmával, ezt tőle kívánni dőreséggel határos, úgy őt elítélni, amiért ezt nem tette, szinte ehhez hasonló volna.

A csanádi püspöknek, mint fentebb láttuk, a szegedi piaristákkal, amint ezek visszakerültek Esztergom alól joghatósága alá, igen sok kellemetlen ügye volt rendezendő. Egyik hivatalos iratában arról panaszkodik, „miszerint minden évben merültek föl panaszok ellenük vagy a prédikációk elmulasztása, vagy sz. egyházuk piszkos állapota miatt, hol az ablakokat a pókháló szövése ékesíti, a templomot pedig por lepi el; a kerületi esperes látogatásának jegyzőkönyve is igazolja mindezt, úgy azt is, miszerint a piaristák gondozására bízott Szeged-alsóvárosi parochián — hol 9 ezer lélek lakott — 10 hónapig nem volt prédikáció, és hitoktatás sem tartatott az ifjúságnak, mely nem csuda, ha így elfajul; de még a belvárosi egyházban sem tartatik július—augusztus szünnapi

hónapokban rendszeren prédikáció, csak kétszer volt ez idő alatt, a püspök nem tudja, minő kiváltságon nyugszik náluk eme rossz szokás, ő ugyan püspöki kötelességének ismerte minden alkalommal a vizitáló esperes által őket arra megintetni, hogy lelkési kötelmeiket lelkiismeretesben, s nagyobb pontossággal teljesítsék, de az eredmény hihetőleg azért maradt el, mert a kegyuri jogaihoz nagyon is ragaszkodó hatalmas városi senátorok őket a püspök ellenében mindig védő szárnyaik alá veszik,<sup>1)</sup> és így a püspöki intézkedés eredmény nélkül marad.“

De vegyük föl ezen kitérés után az események elbeszélésének fonalát. A szegedi piaristák ügyében hozott kir. ítélet tartalmáról a helytartóság értesítette a szerzet provinciálisát is, ki 1788. decz. 12-én kelt levelében<sup>2)</sup> a krónikás által megtagadott hibás eljárást ilyennek elismeri, s fájlalja a szerzetnek tagjai által elkövetett súlyos hibákat, az elítélteket a püspök kegyébe ajánlotta, a többit pedig kéri megyéjében alkalmazni. — A helytartó-tanács a múlt évben hozott határozatának végrehajtásáról szóló jelentés beadására kötelezvé a püspököt, 1789. február 11-iki leiratában megsürgette ezt a püspöknél, de az csak márczius 12-én történhetett meg, amidőn Kőszeghy László, mint püspöki megbizott, azt kihirdette, és kijelentette :

1) Praenominati Regulares potentissimorum Szegediensium Jus patronatus tenentium Senatorum animos miro quodam artificio ita sibi devinxerunt, ut eorum benevolentia et favoribus in rem suam utut meis designationibus contrarium facillimo negotio uti, et abuti promiscue possint. Csánádi püsp. levéltár.

2) Nmgv püspök, kegyelmes uram! A kir. helytartó-tanács leveléből, szívem legnagyobb fájdalomra értesültem arról, hogy a szegedi parochiának birtoklásától annak vezetésében elkövetett hibák miatt megfosztattunk. Minthogy ezen hibák már elkövetve vannak, mást nem tehetek, mint hogy alázatosan engedelmet kérek, és azért könyörögjek, hogy szerzeteseink közül azokat, kik a lelkési téren működésre alkalmasak, nagyméltóságod megyéjében alkalmazni kegyeskedjék, hogy így a néhány tag által szerzetünkre hozott gyalázat némileg kijavittassék. Esedezem továbbá a Klotz és Hagymási Atyákra megszabott büntetés enyhítéséért is, mert az általuk e téren kifejtett tevékenység ezt tán megengedheti. Irok a mieinknek Szegedre is, hogy ők is nagyméltóságod kegyelmét kérik ki, és a szegedi parochiát addig is, míg nagyméltóságod a kir. rendeletet végrehajtja, szorgalmasan kezeljék mint eddig azt tevék, és magukat nagyméltóságod rendeleteihez alkalmazzák. Kiváló mély tisztelettel maradtam legalázatosb szolgálja s káplánya Königsacker Calasantius provinciális.

a) hogy a Szegeden meghagyott hat piarista Atyának úgy most, mint jövőre másoknak is, kik itt a szegedi házban lesznek, eltiltatik a plébános engedelmé nélkül a beteget gyóntatás végett a házakban meglátogatni, sőt a collegiumban is a beteget a plébános fogja meggyóntatni, és a halottakat eltemetni,

b) miséket nem lesz szabad nekik a hivektől elfogadni,

c) a templomban, midőn miséznek, tartoznak a plébános által meghatározandó rendhez magukat alkalmazni.

Ugyanez évi június 10-én a provinciális kérelmét tekintetbe véve, melyet a városi hatóság is támogatott, alázatos kérvényt nyújtott be a püspök a helytartó-tanácsnak, melyben azt kérte, hogy a lelkészi téren működéstől örökre eltiltott Klotz Bálint és Hagymási Jánosnak engedjék meg, hogy ismét e téren szolgálhassanak, mert büntetésüket kiállották, és megjavulásuknak jelét adva, töredelmes szívvvel ígéri is, hogy e téren kifejtendő buzgalmuk által akarják — mint kérvényükben is fölemlitik — a szerzetükön ejtett gyalázatot lemosni. A kormányzék a püspök kérelmének engedve, fölhatalmazza a püspököt, hogy e reményben őket alkalmazhatja megyéjében, mit ez meg is tett.<sup>1)</sup>

IV. Ami a szegedi parochia ügyét illeti, már fentebb említve volt, hogy a kir. kormányzék sürgette 1782. márcz. 4-én a püspököket a parochiák összeírása végett, e

<sup>1)</sup> A krónikás azonban mindezt elhallgatta, mert a jó öreg püspököknek emelte nem igazolta volna ama súlyos vádakat, a rideg lelkületet, egykori nevelői iránti kiméletlen eljárást és szándékos meggyaláztatását, melyben oly nagy örömet talált, sőt erre kereste is a krónikás szerint Kőszeghy püspök az alkalmat, pedig nem is ő volt ez időben püspök, ő Christovics Imrének — ki 1798-ban halt el — csak helynöke volt, de azért neki tulajdonítja a krónikás mindazon rosszat, ami az ő részükre történt. Igaz, hogy Kőszeghynek utóbb is — midőn mint püspök kormányozta megyéjét, mint erről az olvasó alább értesülni fog — sok bajt okoztak a szegedi piaristák, ki irányukban az egyházi kánonok értelmében épen úgy intézkedett előforduló eseteknél, mint Christovics, és valószínűleg azért rajzolta ily feketén, de hűtelenül őt a parochiától megfosztás esetén is, ki ha szigorú volt a piaristák irányában akkor, midőn az egyházi törvények ellenében cselekedtek, mint a jelen eset is igazolja, kegyes is tudott lenni a megtérők iránt, sőt a kir. kormányzékhez sem volt rest részükre kegyelemért esedezni. E tettet talán még sem sorolja a szerzetet meggyalázó, vagy kiméletlen tettei közé a krónikás sem, habár azt jónak látta elhallgatni.

rendelet Szeged városához is elérkezett, a püspök e vegyes bizottsághoz a makai esperest küldötte ki, azonban Klempay szegedi senator a püspök részéről kiküldött esperesnek e tárgyban közreműködését nem akarta megengedni, és e miatt késett az ügy elintézése Szegeden, panasz tétetvén a tanácsnok ur eme tette, és az ezt pártoló városi hatóság eljárása ellen, a helytartó-tanács 1785. nov. 17-én a városnak rosszalotta ezen eljárását, de azért még sem haladt az ügy, mert a város ragaszkodott kegyuri jogához, és a püspöknek ez ügyben befolyást engedni nem akart, és midőn a plébános is azt jelenté a püspöknek, hogy ő a templom vagyónáról s alapítványairól azért nem küldheti be az összeírást, mert a városi hatóság kezeli azt önmaga, a kormánysház 1786. nov. 7-én 7613. sz. a. újólág leirt a hatóságnak, és kijelentette neki, hogy a szegedi parochiáról kívánt összeírást a püspök megbizottjával együtt készíteni, és a plébánosnak a templom s alapítványi pénztár kezelésére nézve befolyást kell engedni.

Midőn ennyi vajudás után a sürgetett jelentés fölküldött a kormánysháznak, ez 1787. ápril 14-én fölszólítá a püspököt és a városi hatóságot is, hogy a lakosság üdve tekintetéből kevésnek bebizonyult egyetlen parochiáját ujakkal szaporítsa. A tanács, mint a krónikás (107—108. lapon) előadja, készséggel engedett a fölhívásnak. Tanácsulést tartott tehát aug. 22-én, hová az illetékes egyházi férfiakon kívül a püspök megbizottját, Petrits István makói alesperest is meghívta. Az értekezlet abban állapodott meg, hogy a Szegeden meglevő plébánián kívül még kettő állíttassék, még pedig az alsó- és a felsővárosban, hol azon szerzetesek vezessék a plébániát, kiknek ott szerzetházuk van. E szerint megmaradnak palánkban az eddig lelkészkedő piaristák, alsóvárosban lelkészkednek a Ferenczrendiek és a felsővárosban a minorita atyák. A rókusai hivek az alsó- és felsőváros-

rész között osztatnak föl a szerint, amint valamelyikhez közelebb esnek. A javadalmazásra nézve kimondatott, hogy mivel a városnak e célra semmi pénzalapja nincsen, a lakosság pedig a háborus idők terheit úgy is alig győzi viselni, a plébánosok jövedelmét a hivek után járó stólapénz képezze. A többség e határozatába a püspöki biztos nem egyezett bele; hanem követelék, hogy 4 káplánytartás vétessék föl fejenkint 150 frttal, a plébánosok pedig évi 800 frtot, ezenfölül tisztességes lakást s a stóla-jövedelmei kívül még fát kapjanak, valamint a régi dézsmaeredés jogát élvezzék. Petrits e szerfölötti nagy követelése gyanut keltett s épen nem látszott arányban a szegedi plébános eddigi jövedelmével. Nem is fogadták el indítványát a gyűlés tagjai; hanem sok vitatkozás után abban történt megállapodás, hogy mindkét javaslat jegyzőkönyvbe foglaltatván, a helytartó-tanács elé terjesztessék, fölkerván azt, hogy amennyiben a többség javaslata el nem fogadtatnék, ő határozza meg a plébániák személyzetének számát, és amire a város körülményeinél fogva képtelen, a vallásalapból rendeljen a plébánosok részére bővebb javadalmazást. A gyűlés többségének ezen engedékenysége amily ártalmatlannak látszott magában véve, épen oly romlást előidéző lett a piarista-plébániára. Megkezdődött ugyanis az ármánykodás, mely magas egyházi és katonai személyek által támogatva, a szegedi plébániát a piaristák kezéből erőhatalommal kiragadta.

A királyi kormányzék 1788. nov. 12-én kiadott és úgy a püspök, mint a városi hatósághoz is leküldött rendeletében ő Felsége nevében sz. k. Szeged város lelki gondozása végett megparancsoltatik, hogy: 1. a palánki plébániába, melyet eddig a piaristák adminisztráltak, egy világi pap évi 400 frt illetékkel bevezetessék, segédekül egyelőre mellé rendeltetvén két piarista, fejenkint 150 frt tiszteletdíjjal. A plébános részére, míg új plébánia nem építettik, a piarista társház egy

része lefoglalandó. A templom minden költségét Szeged város, mint patronus fogja viselni s ezért neki a plébános-választás joga továbbra is meghagyatik. A plébános részére átengedtetik továbbá a palánk-városrész stólaövedelme, a káplányok élelmezésére pedig Szeged város a piarista társháznak fejenként 190 frtot fog évenként fizetni. 2. A felsővárosban külön plébánia lesz a minorita Atyák vezetése alatt. És mivel ezen szerzetes ház tisztán a lelkipásztorkodás végett tartatik fenn; azért személyzete 10-ben állapittatik meg, kik közül 8 áldozó pap legyen. Egy nevezetesen, ki előjáró is egyszersmind, a plébános, 4 káplány, a többi pedig a társház és a templom kisegítője, valamint az elemi tanulók vallásoktatója. Javadalmazását a plébánia stóla-illetéke képezi. A szoros értelemben vett lelki dolgokért semmi külön díj nem jár. 3. Az alsóvárosban is önálló plébánia állittatik, melynek vezetésével a szent Ferenczrendi Atyák bizatnak meg oly föltétel mellett, és módon, mint a minorita Atyák a felsővárosban; a szerzetházban azonban az áldozó papok száma 12-nél több nem lehet. E felső parancs azon utasítással végződött, hogy annak foganatosítását a vármegye Szeged város hatósága útján haldéktalanul eszközölje.

1789. márcz. 12-én Kőszeghy László püspöki biztos megjelenván a piaristák lakában, mint a krónikás a 110. lapon elbeszéli, összehivatta a szerzetes tagokat, s kihirdette előttük a plébániáról rendelkező fejedelmi parancsot, illetőleg a plébániának elvételeit a piaristáktól, és azután a plébániai iratok átadását követelte. Szablik István igazgató, kiről már fentebb is volt említés téve, gróf Königsacker József rendfőnöktől ez ügyben teljes fölhatalmazást nyervén, a parancsnak engedelmeskedett, és átadta az okmányokat. Keglevich István és Gubasóczy Krysosthom Atyák, mint segédlelkészek meghagyatták a parochián, ez utóbbi azonban Erdélybe tétetvén át,

helyét Hangyási Imre pótolta, azok közül, kik a piarista plébánia végső napjainak részesei voltak, lelkesi minőségben három azonnal alkalmazást talált, a többiek szétszórattak az országban. Klotz és Hagymási büntetésük kitöltése után az egyházmegyébe átvétettek, hogy a pásztori kegyesség elfelejtse velük a szenvedett méltatlanságot, Gaál László azonban visszautasítván az ajánlatot, fogsága kiteltével Kecskemétre távozott.<sup>1)</sup>

A püspöki biztos a városban föllálitandó plébániákra nézve következő szerződésre lépett 1789. márcz. 16-án:

„Jelen iratunkkal, — hangzik a szerződés, — emlékezetül adjuk és kijelentjük mindeneknek, akiket illet, hogy mi, egyrészt-ről Kőszeghy László csanádegyházmegyei püspöki biztos, más-résztől Szeged város birája, polgármestere és tanácsa a plébániák szabályozása, illetve újak föllálitása alkalmával kir. felső parancsra alulírt napon, hónapban és évben egyezsége léptünk a palánki plébániába világi papnak, és mellé két káplánnak behelyezésére és javadalmazására, valamint a felsővárosban a minorita Atyákra bizott szent György-plébánia visszaállítására, és az alsóvárosban a szent Ferenczrendieknek átadott új plébániára nézve következő pontok értelmében:

1. Az 1788. decz. 12-én kiadott kegyelmes kir. leirat alapján a szent Döme-templom plébániáját egy-egyházmegyei áldozárnak választásunk szerint átengedjük s számára a stolaris jövedelmen kívül a városi pénztárból évenként 400 frtot,

<sup>1)</sup> Az elítélt Atyáknak büntetésük kiállása után a megyébeni fölvételével a vádolt püspök valószínűleg ismét a piaristák elleni gyűlöletét s üldözését tanusította, kiknek részére csak azután kért felsőbb helyről kegyelmet, miután büntetésüket példás türelemmel kiállották, és ezen idő alatt tökéletes megjavulásuk iránt biztos tudomást szerzett a püspök, a kegyelemkérés, és a megyebeli fölvétel csak ennek utána történt, miután az illetők azért talán azon ok miatt is kérvényeztek, mert attól féltek, hogy önvétkük miatt vesztvén el a szerzet a szegedi parochiát, ott őket ha nem is üldözni, de minden bizonynyal lenézni fogják. Gaál László az utóbb megejtett vizsgálat alapján szintén bűnösnek találta, 3 havi fogság után nem kérelmezte a püspöktől azt, mit társai attól és közvetítése által a kir. kormányzékától kinyertek, az egyházmegyei levéltárban annak sincs nyoma, hogy a püspök följánlotta volna neki a megyéjébeni szolgálatot, vagy fölvételt, és így nem is volt alkalma a püspök ajánlatát visszautasítani.

két káplánya részére fejenként 150 frtot fizetni ígérünk. 2. Petrits István általunk megválasztott és szabályszerűen beiktatott plébánosnak, valamint törvényszerű utódainak és az időszerinti két segédlelkésznek a piaristák társháza új részében 4 szobát, a régiben 6 helyiséget (konyhára, cselédlakra), padlást, a templom hosszának megfelelő udvart, a gymn. épület alatt 200 akó borra pinczét, istállót, fészert és kutat adunk. Kertet is ígérünk, ha ennek kihasítására a piaristákéból a helytartó-tanács, hova az ügy terjesztetett, engedelmet ad. 3. A régi épületeket, ha csak a háborus idők nem gátolják, a lehető rövid idő alatt átalakítjuk. 4. A püspöki biztos azon kérdésére, ha a helytartó-tanács nem egyeznék bele, hogy a piaristák kertjéből a plébános számára kert hasíttassék, hol lenne hajlandó a város a plébánosnak zöldséges-kertet adni? Kinyilatkoztatjuk, hogy schol sem; mert ilyes területtel a város nem rendelkezik. 5. Szintugy nem teljesítheti a város a püspöki biztos azon kérelmét, hogy a palánki plébánosnak a megyében divó szokás szerint 4 holdnyi szántóföld adassék: azt azonban ígérjük, hogy a plébános tehenci részére, ha ilyenek lennének, a közös legelő használata díjtalanul megengedtetik. 6. A palánki plébánia határa az 1. számtól a 685. számig terjed. 7. A felsővárosi plébánia határa, mely plébániát Szeged város hatósága a minoriták előljárójának, Gál Kajetán Atyának, 1789. márcz. 10-én már át is adott, ki 4 rendtárssal tartozik ott a plébániát vezetni, és ki márcz. 14-én a püspöki biztos által be is iktattatott, az 1. számtól az 1260-ig terjed. Állandóan tartozik itt lakni 8 áldozár és két frater, kik közül az egyik egyházfi. 8. Mivel a minoriták templomának tornyában a harangok kicsinyek, mi miatt a nagy kiterjedésű felsővárosban azokat mindenütt meghallani nem lehet, másrésről azonban az elhagyott szent György-templom harangjai a minorita-templom tornyába be nem férnek, határoztatik, hogy a figyelmeztető harangozás a szent



Miklós-templom tornyában, a beharangozás pedig a szent György-templom harangjával történik, mely miatt ide egy világi harangozó rendeltetik, ki lakást és a harangozás jövedelmének harmadát kapja. 9. A Havi-Boldogasszonyról nevezett alsóvárosi templom új plébániájának határa az 1. számtól 1184. számig terjed. A plébánia a városnak 1789. márcz. 10-én kelt alapító-levele értelmében a szent Ferenczi Atyákra bízott, s tényleg Nagy Fülöp guardiánnak, kit a püspöki biztos márcz. 15-én beiktatott, át is adott. A zárda személyné a kir. rendelet szerint 12 áldozó papból és 2 szerzetes testvérből álland. A plébános segédeit az áldozó papok közül 4 rendeltetik. A plébánia jövedelme, mint föbbebb a minoritáké is, a stólából leend. 10. A püspöki biztos azon megjegyzésére, hogy az alsóvároson leányiskola nincsen, a városi küldöttség feleli, hogy igen is van iskola, de a szülők közönye miatt a leányok iskolába nem járnak; gondja lesz azonban a városi hatóságnak arra, hogy a nép indolentiája e téren is megtöressék. 11. A püspöki biztos palánkban az elemi iskolák hitoktatójának más királyi városokban szokásos tiszteletdíj megadását indítványozza, melyre a város hatósága feleletül adja, hogy fölsőleges kiadással az ugysis nagyon igénybe vett pénztárt nem terhelheti; különben is a plébánia tisztességes javadalmazása fölsőlegessé teszi a hozzátartozó kötelesség külön díjazását. 12. A beteghez hivatott pap kíséretére városi közeget kér a püspöki biztos, melyre válaszul nyeri, hogy ilyennek szüksége Szegeden soha elő nem fordult; mert a lakosság mindenkor a legnagyobb tisztelettel viseltetik a szentség és annak vivője iránt. 13. A püspöki biztos azon kérdésére, hogy az itt maradt s egyedül tanítással foglalkozó 6 piarista részére hajlandó-e a város a misézéshez szükséges bor és gyertya megajánlására, a hatóság kijelenti, hogy mivel a tanárok az ifjuságnak miséznek s egyébként meg a papi kötelemek teljesítése által a hívek buzgóságára szolgálnak, a

misézésből eredő minden kiadást készséggel fődözi. 14. A czéhek miséi ezután is a palánki templomban tartatnak, valamint kimondatik, hogy vallási ügyekben az elnökösködés joga a palánki plébánost illeti. 15. Kérdés tétetett, mit lesz teendő a város a rókusi hivek érdekében? A tanács kijelenté, hogy miután jelenleg oda plébániát nem állithat, a hivek lelki gondozása a megállapodás szerint a palánki és a felsővárosi plébánosok között fog megoszlan. 16. Miután a felsővárosi plébánia mindig szent György néven fordul elő, daczára, hogy most a szent Miklós-templomba helyeztetik át, régi elnevezését a zavar kikerülése és a hozzá kötött kiváltságok miatt ezután is megtartja; miért is a szent György vértanu képe a minoriták templomának főoltárképe leendő az eddig ott levő szent Miklós képe pedig ugyanazon oltár oldalára helyeztetik. 17. Minden körmenet a palánki plébániából indul ki, mely miatt minden plébános hivaival határozott időben ott megjelenni tartozik. 18. A felsővárosi templomban minden hónapban egyszer, az alsóvárosiban pedig karácsony, ujév, vízkereszt, husvét, pünkösd, valamint minden Mária-ünnep alkalomával német szent-beszéd is tartandó.

Mely fönnebbieket, ugy, mint elősoroltattak, és közöttünk megállapítottak, jelen levelünkkel elfogadjuk, aláírásunkkal és pecsétünkkel megerősítjük. Szegeden, 1789. márcz. 16-án. Kőszeghy László s. k. — Szeged város birája, polgármestere és tanácsa.“

V. Ily körülmények közt, és a felemlített szomorú események közbejöttével veszítették el a t. piarista Atyák a szegedi parochia vezetését, melyet Szeged város hatósága gróf Nádasdy László csanádi püspök beleegyezése mellett 1719. évben bár rövid időre, vettek birtokukba, és melyet utóbb az esztergomi és csanádi püspökök közt a jurisdictionális kérdésben fenforgó pör folyama alatt is — noha ahhoz a csanádi megyének, illetőleg a csanádi káptalannak joga királyi

decretumban biztosított — az esztergomi érsek és városi hatóság pártfogolása mellett 1776. évig — midőn a per Rómában Csanád javára eldöntetett — azután pedig 1789-ig a csanádi püspöknek engedménye mellett, hogy miként? és minő eredménynyel vezették? az előadottakból eléggé kitünik.

A Szegeden végbement események által a piarista szerzetet ért károsulás némi pótlékaul s vigasztalásul szolgálhatott a rendnek az 1789. nov. 18-án 48380/4378. sz. a. kiadott helytartósági leirat, melyben a fejedelem a piarista tanítórendet ünnepélyesen megerősítette azon föltétel mellett, ha szerzetük ama szabályait megtartják, melyek az általa előírt 15 pontból álló utasításba nem ütköznek.

2. §. *A piaristák a collegiumban Christovics Imre püspök alatt, 1790—1798.*

Eme a piaristákra nézve valóban szomorú események után ők a tantéren, a csanádmegyei papok pedig a tőlük átvett lelkészi téren működtek, de a béke azért sem a parochiális házban, sem a collegiumban nem tudott meghonosulni, kölcsönös félreértések, ingerkedések, boszantások, föladások szerepeltek, a piaristák a városnál, a plébánosok a püspöknél kerestek orvoslást, és felzavart nyugalmaik biztosítását, de a béke angyala — ha visszatért is eme új korszakban néha rövidebb, néha hosszabb időre a szomszédos két házba — állandó lakást nem tudott az sem egyik, sem másik házban föltalálni, mert időközben mindig merültek föl oly események, melyek miatt a béke angyala száműzve lett, mint azt a most általam felemlített események sorozata ki fogja tüntetni, mely mintegy kiegészíti ama krónikát. melybe ezekből nagyon keveset vett föl annak kiadója.

1790. szept. 10-én valószínűleg a plébánia részéről történt bejelentés alapján a püspök szigorú rendeletet küldött a szegedi rektornak, melyben követelte, hogy a collegiumon kívül

a városban magán családoknál lakó szerzetesek azonnal be-  
menjenek a kollegiumba.<sup>1)</sup> 1791. aug. 9-én pedig megújítja a  
már 1778-ban kiadott ama rendeletét, melyben eltiltotta a  
piaristáknak azt, hogy a hiveket szobájukban meggyóntassák.  
1793. május 26. arról panaszkodott a plébános, hogy nagy-  
csütörtökön a piaristák külön misét tartanak, és ez alatt a hive-  
ket megáldoztatják, az iskolai ifjuság jelen van ugyan a nagy  
misén ünnep- s vasárnap, de a prédikációt be nem várja,  
hanem annak kezdetén kimegy, a szónokot gátolja a beszéd-  
ben, ugy a hiveket is, kik közül sokan kimennek a tanulók-  
kal; orvoslást kért e tekintetben a püspöktől, és nyert is.  
1796. okt. 26. pedig valószínűleg hivatalos bejelentés folytán  
arra kívánja a püspök a provinciális által a piarista Atyákat  
kötelezni, hogy a kollegiumból ne magánosan, hanem ketten  
mehessenek csak ki sétára, és 7 órakor oda már visszatérjenek.

Volt még a plébániai kert átadása iránt is kellemetlen  
összeütközése a plébánosnak a piaristákkal, melyet ezek a vá-  
rosi hatóság által támogatva nem akartak annak átadni, azon-  
ban a kir. helytartó-tanács e pörnek is véget vetett, a plé-  
bániának ítélvén ezt oda. Ez utóbbit a krónikás fölemlíti, az  
előbbiekről hallgat, én a krónika kiegészítésül röviden fölem-  
litem azokat is annak tanubizonyságául, hogy ily körülmények  
közt a nyerő s vesztes két szomszéd nem igen kellemes na-  
pokat éltek, melyek az utódok alatt még keserűbbekké is  
váltak.<sup>2)</sup>

1) Az 1789. nov. 18. 4373. és 1790. szept. 10. 22,390. sz. a. kiadott kir.  
rendeletek is arra kötelezik a piaristákat, miszerint szerzetük öltönyét hordozni, és a  
kollegiumban együtt lakni tartoznak, azért a város magánházaiból oda visszaérni  
köteleztettek.

2) A szegedi Ferenczi barátok házi krónikája szerint Kőszeghy László 1802.  
évi okt. 25-én Szegedre jött és a piaristáknál szállott meg környezetével együtt, és ez  
által is tanusítani akarta azt, hogy nem viseltetik ellenszenvvel irántuk. Másnap ün-  
nepélyes misét tartván a templomban, a város mint patronus — sz. Demeter s így  
bucsu nap lévén — ünnepélyes ebédet adott tiszteletére a városháza termében, mely-  
ben 150 vendégre lett terítve, ide nem számítva a meg nem hívott hölgysereget. —  
(Non invitatis mulieribus et virginibus.) Okt. 27. az új kórháznak alapkövét szentelte  
be nagy ünnepélyességgel, és midőn a barátok kérelmére 1806. évben eljött a havi  
b.-asszony bucsu ünnepélyen pontifikálni, — akkor már a kifejlett villongások után —

3. §. *A piaristák a kollegiumban Kőszeghy László püspök alatt 1800—1828.*

1. E korszak valóban nehéz volt mind a püspökre s a szegedi lelkészekre, de a piaristákra nézve is elég kellemetlen volt. Kőszeghy Lászlóban a krónikás a szerzet üldözőjét tekintette, és így főpásztori rendeleteit is nem püspök atyai jó szándokának, hanem boszujának tulajdonították a piaristák, és így az engedelmisséget is rendeletei iránt nem igen pontosan tanusították. E bajt növelte még ama körülmény is, hogy Szeged város hatósága a megürült palánki plébániára 1801. okt. 12. Kőszeghy Józsefet, egri megyei patai plébánost, a püspöknek testvérét választotta meg, kit a püspök 1803. évben kerületi esperesnek nevezett ki, mert eddig a szegedi parochiák a makai alesperesi kerülethez tartoztak, és csak most lettek abból kivéve, s a Szegeden föllállított szegedi esperesi kerületbe beosztva, most már a szegedi piaristák és lelkész közti, ha nem is rózsás, de eddig még is tűrhető állapot nyílt harczá fejlődött. A krónikásnak ez ügyre vonatkozó terjedelmes, de nem egészen érthető előadását kénytelen vagyok a püspökmegyei s szegedi plébánia levéltárban föltálalható hivatalos okmányok nyomán fölvilágosítani, és az általa megtámadott püspök és plébános eljárását igazolni.

Hogy a parochiális templom az e mellett lakó piaristáknak az isteni szolgálatra a plébánia elvesztése után is igénybevehető volt, azt senki kétségbe nem vonta, de miután ama

---

a barátoknál szállott, de a pontifikális mise alatt a piaristák is assistáltak neki. — Ugyanott az is fel van jegyezve, hogy 1794. évben a szegedi guardián elment Temesvárra a püspökhöz, és elpanaszolván az alsóvárosi népnek elhanyagolt szomorú állapotát, melyben az a piaristák kezéből az ő gondozásuk alá jutott, engedélyt kért a püspöktől arra, hogy magánházakba ezeket összegyűjtván, estvénekint az atyák nekik hitoktatást adhassanak. A püspök ezt megengedte, de az alsóvároson lévő város-házában lakó urak ezen estveli tanítást betiltották, és katechetát kértek az iskolába küldetni, a guardián nagyobb eredményűnek tartván az előbbi rendszert, először megtagadta, utóbb megadta azon föltétel mellett, hogy a vasárnaponként délután a templomban tartott hitoktatásrai megjelenésre a nagyobb fiúk s leányok is szoríttassanak a hatóság által, mit a város meg is ígért. Ez időben alsóvároson a hívek száma 9546 volt már.

templom parochiális egyház is volt, annak részükroli használata nem akadályozhatta a plébániai isteni tisztelet eltartásának sorrendjét, és erre nézve nem csak jogosítva, hanem kötelezve is volt a plébános felügyelni, úgy arra is, hogy a piaristák a plébániai jogokat ne sértsék, és ismerjék el e tekintetben a plébánosnak, mint kerületi esperesnek is rendelkezési jogát. azért, midőn a zavar s kellemetlenség kikerülése végett Kőszeghy plébános a piaristák sekrestyéjébe fölfüggeszté e tárgyra vonatkozó hirdetését, egészen törvényes alapon intézkedett a plébános, mely következő négy pontból állott:

1. A kánonok tiltják, hogy a plébániai mise alatt bármely pap misét mondjon.
2. A tridenti sz. zsinat határozata, hogy a sz. miséhez minden pap tisztességes öltönyben fogjon.
3. Minden vidéki pap, ha misézni akar, erre a plébánostól engedélyt kérjen.
4. A gyázmise tartásában a Csanádegyházmegyei utasítást kell követni.

A krónikás a 166. lapon önmaga bevallja, hogy „a piaristák nem sokat adtak a plébánosra, sőt úgy látszik, szerinte is szándékosan keresték az alkalmat, hogy vele ujjat huzzanak, ezen okból le is tépték ama plébánosi hirdetményt sekrestyénkben“, melynek visszahelyezését sürgette ugyan a plébános, de azon azt a jó Atyák megtagadták neki.

A plébános ily körülmények közt nem akarván saját ügyében bíró lenni, a püspökhöz terjeszté föl az esetet elintézés végett. Kőszeghy László csanádi püspök, mint a krónikás írja, „ugyanaz, ki mint püspöki biztos 1789. évben a piaristákkal oly méltatlanul bánt, hogy a dolgot nagyra fujja“, az ügy megvizsgálására a makói esperest küldötte ki, és a vizsgálat megtörténte után 1803. nov. 17. helyeslően a plébános intézkedéseit, ama hirdetésnek kifüggesztését rendelte el.

A piarista Atyák, mint egykor elődük, Demka atya, a püspökhöz írt levelükben megtagadták az engedelmisséget, kijelentvén, hogy ők a plébános eljárását nem tűrik, a püspöknek sem szabad azt irányukban megengedni, különben is van nekik önmaguknak is rendi előljáráságuk, melynek tiszte a hibásokat feddeni, kéri azért a püspököt, figyelmeztesse a plébánost, hogy jogaikban őket ne háborgassa, mert ellenkező esetben felsőbb forum elé terjesztik ők is ügyüket.<sup>1)</sup>

II. A jó püspök 1803. decz. 28-án kelt hosszú levelében atyailag figyelmeztette őket a tridenti zsinat szabályaira, és a szerzeteseknek ebben a megyés püspök iránti subordinációra vonatkozólag alkotott kánonjaira, és arra is, hogy az evangelium tiltja, miszerint a juhok pásztoraiknak akarjanak mesterük lenni, megmagyarázá nekik a zsinat törvényeit, melyek a megyében lakó szerzeteseket a püspök joghatósága alá helyezik, és atyailag inté őket az engedelmisségre, kijelentvén, hogy ha ezt megtagadják, egyházi fenytéket lesz kénytelen irányukban használni, melyre még azon esetben is feljogosítják őt az egyház törvényei, ha saját külön egyházzal bírnának is.

A piaristák eme főpásztori intésnek sem engedelmeskedtek, a szegedi tanácshoz folyamodtak pártfogolásért a püspök és a plébános ellenében, ez utóbbit a város kérdőre is vonta a piaristák panaszai tárgyában, ezek pedig azt írták a püspöknek, „hogy jól ismerik ők is a tridenti zsinat által a püspöknek adott fegyelmi hatalmát, de figyelmeztetik a püspököt arra is, hogy ezen szellemi fegyverrel csupán bűnösök ellen szabad élni, még pedig azon esetben, ha kétszeri intés után azt a bűn nagysága követeli; ők ugyan a püspök iránti tekintetből megtartják a czensurát, (a sekrestye további rendelkezésig czensura alá vonatott) de annak jogosságát el nem

<sup>1)</sup> Ugy látszik archivumukból hiányzott a tridenti zsinat könyv mellett még az 1790. június 24. 29,549. sz. a. királyi rendelet, mely a piaristákat fegyelmi ügyekben a megyei püspök joghatósága alá helyezi.

ismerik, melyet, véleményük szerint, nem is a jegyzék eltűnése, hanem az okozott, hogy a plébános a piaristákat sekrestyéjük jogos használatától másképp megfosztani nem tudott. “Azért 1804. január 20. ujolag kérték a püspököt, hogy mivel a sz. Dömci egyház a plébános és piaristák közös használatára van adva, a sekrestye pedig kizárólag a piaristáké, mindkettőre nézve kérik jogaik elismerését, és a templomra nézve egyenlő jogot a plébánossal.

Erre Kőszeghy püspök 1804. jan. 25. levelében kijelenti a piaristáknak, hogy fentartja rendeleteit, és fölfüggesztés büntetés terhe mellett megtiltja nekik, hogy a zárda ambitusán, vagy szobáikban, és a sekrestyében <sup>1)</sup> gyónatassanak, ennek helye a templom, és ezen kívül csak akkor gyónathatnak, ha beteghez hívnák őket. Kijelenti egyébiránt azt is, hogy miután az engedelmességet megtagadták irányában, mint főpásztor iránt, és a plébános iránt is, minthogy ez neki testvére, nem akarván e kellemetlen ügyben önmaga bíró lenni, annak elintézését a csanádi sz. székre bízta, hová a sz. széki ügyész a szegedi piarista rektort s társait márcz. 4. meg is idézte, hol a rektor megjelenvén, márcz. 11-én alá is irt egy nyilatkozatot, melyben úgy a maga, mint társai nevében is elismerte a püspöki határozatoknak érvényességét.

Azonban a társak kérdőre vonták a hazatérő rektort eme hódoló nyilatkozat aláírásáért, és Szeged város hatóságához folyamodtak, és ezt arról győzték meg, hogy kegyuri joga lett megtámadva, azért ez jun. 23-án a maga részéről ama rektori nyilatkozatot semmisnek jelentette ki a consisto-

<sup>1)</sup> Kőszeghy püspök ugylátszik komolyabban vette az ügyet, mint a piaristák; hivatalos uton bejelentetvén neki az, hogy Hempter atya a püspök tilalma ellenére gyónatott a sekrestyében, Némethy makai esperest küldte ki vizsgálatra, ki jelentette neki, hogy az eset úgy történt, mint bejelentetett, az atya a sekrestyében gyónatott, noha a templomban levő gyónatószék üres volt. Kőszeghy püspök a püspöki tilalmat áthágó atyát azonnal megfosztotta gyónás hallgatási jogától nem csak Szegeden, hanem megyéjének területére is.



rium előtt, és tiltakozását jegyzőkönyvbe kérte ott vétetni. Azonban a consistorium 1804. nov. 20-án hozott határozatában jóváhagyván s megerősítvén a püspöki intézkedéseket, a piarista Atyáknak eddigi eljárását kárhóztatta, és őket ettől jövőre eltiltván, a plébánossali békés egyetértésre szigoruan megintette.

Amint ezen sz. széki határozatot elolvasták a piaristák, 1805. jan. 3-án azért folyamodtak a püspökhöz, hogy legyen szives nekik megmagyarázni a sz. széki ítéletet, mert ők azt nem értik. Kőszeghy püspök e kérelmüket is teljesítette, és 1805. január 15-én hozzájuk irt levélben így magyarázta azt meg:

1. Mindazon papok, akár világi, akár szerzetesek legyenek, kik látogatóba jönnek, habár a piaristák vendégei volnának is, a miszésre engedélyt tartoznak kérni a plébánostól.

2. Hason engedélyt tartoznak kérni a plébánostól, ha máshol is szokásban lévő egyházi rendi ünnepélyt akarnak tartani.

3. Vasár- s ünnepnapokon nem parochiális egyházi funkciókat — ilyen a sz. mise is — azon időben, midőn a plébániai mise és beszéd tartatik, a plébános engedélye nélkül a piaristáknak végezni nem szabad.

4. A tanulókat gyóntatni csak karing és stóla használata mellett a templomban engedtetik meg a plébános által kijelelt gyóntató székekben.

5. Bármily temetést, — társaitok és tanítványaitoknál — úgy énekes gyászmisét is csak a plébános engedélye mellett végezhetnek.

6. A tanulók, vagy a rendi növendékek megáldoztatásához a plébános engedélye szükséges.

7. Minden hirdetés, amit a plébános, vagy az esperes a sekrestyében, vagy a gyóntatószékben kifüggeszt, érintetlenül hagyandó, és az egyházmegyei directorium használandó.

A piaristák nem ellenkeztek többet, elfogadták a püspök s szent széke határozatait, de „Kőszeghy plébánossal, mint a krónikás megjegyzi, soha többé békében élni nem tudtak, és mivel nehéz természete? hűvel is mindinkább több összeütközésbe hozta, a püspökön erőt vett a testvéri szeretet és érdemesbnek mellőzésével 1805. októberben kanonokká nevezette ki.“ (176. lap.)<sup>1)</sup>

III. Az ekép megürült parochiára Szeged városa Pálffy Sándort választá meg, ki 1805—1818. évig kezelte a lelkeszi hivatalt, szelid lelkű, egyenes jelleműnek festi ezt a krónikás, kivel a piaristák élte fogytaig zavartalan barátságban éltek, de a püspöknek adtak még ezután is alkalmat arra, hogy irányukban intézkedjék. Kőszeghy László püspök jónak látta 1804. évben papjainak betiltani a birodalmunkat meglátogató francziák által valószínűleg bemutatott, közönségesen kaputnak nevezett felöltőt, melyet ugylátszik, nem csak a világiak fogadtak el, mint új divatot, hanem a papok is viselték azt köpönyeg helyett, néha reverendájuk fölött, néha anélkül is, a püspök jónak látta ezen új divatu öltönyt egyházmegye papjainak eltiltani. A hivatalos iratok szerint a szegedi piaristák azon véleményben — hogy e rendelet csak a világi papokat, de őket nem kötelezi — szinte viselték azt szerzetes ruhájuk fölött, és ebben mentek az előadásra, sőt állítólag így felöltözve miséztek is, és dicsekedtek ingerkedve a papsággal, hogy nekik a püspök ezen öltönyt el nem tilthatja. Az erről, nem tudom minő forrásból értesült püspök, 1804. jan. 18-án felszólítá a provinciálíst, hogy tiltsa el a megyéjében lakó piaristáknak ezen új divatu öltöny viselését,

<sup>1)</sup> Lám mire nem vezeti a krónikást Kőszeghy püspök irányában a szenvedély, ki midőn megszabadítá őket a nehéz természetű Kőszeghy plébánostól, kivel békével nem tudtak, mert nem akartak élni — kit ők saját bevallásuk szerint is nem tudtak becsülni, sőt keresve keresték az alkalmat, hogy őt boszantsák — köszönetüket akép nyilvánítják iránta, hogy igazságtalanságról vádolják őtet, mert ezen kinevezés által más érdemesbeket mellőzött el a püspök. Ha Kőszeghy plébánost Szegedről el nem teszi, szidják, ha elviszi tőlük, akkor is szidják a püspököt. Hogy is szól Phaedrusrnak a bárány s farkasról meséje???

mert különben ő mint püspök fog e tárgyra nézve intézkedni. Ugylátszik az intézkedés megtörtént a provinciális részéről, mert többé nem fordult elő a kaput kérdés.

Utóda Kreminger György lett, ezt már (a 212. lapon) szabálytalan viseletű és gyarló embernek írja le a krónikás.

Felemlitem még e korszakban eső esemény gyanánt azt is, hogy az 1819. évben megválasztott provinciális Kőszeghynek írt és kijelentette neki, hogy ő hivatta érzi magát a szegedi piaristáknak ügyét véglegesen rendezni, és a püspöknek tanácsát kérte ki ez ügyben. Keresve kerestem e levelet, megakarván tudni, hogy minő ügyet ohajtott ő Szegeden rendezni, de nem találtam föl a levelet, csak a választ reá, mely némileg gyaníttatni engedi, hogy minő ügyről lehetett szó. Kőszeghy püspök örömét jelentvén ki megválasztatása fölött, azt írja neki: „*Consulo itaque ARP. Vestrae, ne Camarinam hanc, quae anno 1789. tantopere foetuit, et Josephum II. ad abolendum collegium Szegediense permovit, amplius moveat, tantominus, quia sententia consistorialis 1805. publicata appellata non est.*

De ha szabálytalan viseletűnek tünteti is elő a krónikás Kreminger György plébánost, nagyon kár volt ugyanakkor föl nem említeni a történeti igazság érdekében azt is, hogy e szabálytalan viselet a collegium tagjainál is meg volt épen akkor, mire nézve az 1821. szept. hó végén Temesvárt tartott csanádmegyei zsinatban a mea culpát az ott jelenlevő szegedi collegium rektora önmaga őszintén bevallotta.

IV. Mindenki előtt tudva van, hogy a magyarországi püspöki kar — bár többször kérvényezett a trónnál — nem nyerhette ki a középiskolai ifjuság oktatása s nevelésére nézve ama felügyelői s beavatkozási jogát, melyet neki a népiskolákra nézve a királyok készséggel megadtak. De a gymnasiumok s lyceumokhoz viszonya a püspököknek egészen más

volt, ezeket a kir. kormányzók a maga által kinevezett főigazgatók által kormányozta, és a püspököknek a múlt században semminemű befolyást nem engedett az ott oktatott ifjuság valláserkölcsei nevelésére nézve.

Az 1778. évi január 29-én a csanádi püspököknek az iskolai ifjuságot a szombati litaniában megjelenésre kötelező rendelete is talán csak azért hajtattott végre Szegeden, mert a piarista plébános egyuttal igazgatója is volt a gymnasiumnak.

Azonban habár a püspököknek a kormányzók nem adott is eme középtanodákra befolyási jogot, azoknak előforduló eseteknél előterjesztett óhajaihoz képest még is intézkedett, így 1802. márcz. 17. és 1805. nov. 12-én 5050. és 26,200. sz. a. megjelent kormányzói rendeletekben meghagyott az igazgatóknak, hogy az iskolai ifjuságnak — a vásárnapi hitoktatás fentartása mellett — még hetenkint minden osztályban 2 óra fordittassék a hitoktatásra, és a tanulók ebből nyilvános vizsgára köteleztettek, a hitoktatók, mint más tanárok a hittanból is érdemjegyet voltak kötelesek adni, mely nélkül a tanulók felsőbb osztályba nem mehettek föl.

Az 1802. márcz. 17-iki 5050. sz. a. kir. rendelet azt is megparancsolja, hogy az ifjuság tanáraival együtt az egyház által rendelt körmeneteken illő tisztelet mellett megjelenjék, és havonként legalább egyszer az oltári szentséget magához vegye. Ugyanazon évi július 13-án 18,253. sz. a. pedig arra kötelezi a tanintézetek igazgatóit és tanárait, hogy az általuk oktatott ifjuságot színházak, bálak, kávéházak és korcsmák látogatásától szigoruan eltiltsák.

De habár a püspökök több ízben — ha nem is a népiskolákhoz hasonló, legalább kisebb mérvű — felügyeleti s befolyási jogért a legmagasb helyen kérelmeztek is, a kir. főigazgatók véleménye után, melyhez gondolom az illető igazgató s tanároké is hasonló volt, eme jogot a kormányzók nekik megadni nem volt hajlandó, innét magyarázhatók meg

ama kicsapongások, melyek a tanuló ifjuság körében nem egyszer mutatkoztak, továbbá ama vallási tekintetben veszélyes elvek terjedése, melyek a tanítási rendszerbe becsempésztettek egyes, a kor szellemének hódoló tanárok liberalismusa folytán, a rationalismus, pantheismus, atheismus elvei Magyarországra is becsempésztettek, és a tanítói katedrákon is hódoltak itt-ott már eme veszélyes új elveknek, úgy hogy I. Ferencz császár és király látva a nagy erkölcsi rombolást, mely a középtanodai ifjuságnál is mutatkozik, a magyarországi püspöki karnak kérelmére 1821. márczius 21-én kiadott levelében elrendelte, hogy az ország primása a bajok orvoslása ügyében Pozsonyba nemzeti zsinatra hívja egybe Magyarország főpapjait, káptalanjait és a szerzetes társulatok főnökeit, és ott ők a többi ügyek közt következő fontos kérdések fölött is tanácskozzanak:

1. A világi és szerzetes papság, úgy a tanuló ifjuság körében mutatkozó erkölcsi sebek miként orvosoltassanak?

2. A szerzeteseknek szabályait miként lehetne a mai kor igényeihez megváltoztatni?

Rudnay Sándor esztergomi hercegprimás és érsek, átküldvén a tárgyalásra kitűzött pontokat az ország főpapjaihoz, ezeket főlészólitá, hogy megyéjük papjait hívják zsinati tanácskozmányra, és ott tárgyalják előbb a kitűzött pontokat, és az országos nemzeti zsinat helyéül Pozsonyt, napjául pedig 1822. szept. hóban eső XV. vasárnapot tűzte ki.

V. Kőszeghy László csanádi püspök 1821. szept. 24-ére tűzte ki Temesvárt az eltartandó zsinat napját, hová a szerzetes házak főnökeit is meghívta, és megjelenésre kötelezte, a szegedi piarista kollégiumot annak rectora Endrődy János képviselte ott, a temesvári kollégiumot pedig Scheftsik Alajos rector és director.

Minden zsinati tagnak kötelessége volt a zsinatra kitűzött fontos kérdésekre nézve írásban eleve beadni véleményes

javaslatát, melyek alapján a zsinati bizottság előmunkájában elkészíté a többség nézete szerint javaslatát a zsinatra, és ezen előirt szabályt követte a szegedi kollégium rectora is, mint a zsinatra meghítt, és ott meg is jelent tag, ki őszintén fölfedezi, hogy hol rejlik a hiba; ha talán hiányzanék ezen nyilatkozat a t. piarista atyák levéltárában, a rector urnak e tárgyra vonatkozó véleményes javaslatát szívesen közlöm latin nyelven is, melynek eredetije ott van Temesvárt a zsinati akták közé becsatolva<sup>1)</sup>), másolata pedig nálam is meg van.

Mint hogy a krónikás eme zsinatról, és az abban hozott s őket nagyon is közel érdeklő határozatokról könnyen felfogható okok miatt mélyen hallgat, kötelességemnek ismerem könyvét e tekintetben is kiegészíteni, s az olvasó közönséggel eme zsinatnak reájuk, és a kezükre bízott ifjuságra vonatkozó szabályait megismertetni.

1) Magyar fordításban így hangzik az: Alázatos észrevételek a szerzetesek s az iskolai ifjúságnál mutakozó romlottság iránt. Nagyméltóságod parancsának hódolva előterjesztem ezennel a velem közlött pontokra nézve észrevételeimet, röviden tárgyalom a szerzetes rendek és az iskolai ifjúságnál mutakozó romlottság megszüntetését célzó javaslatomat. Ami az én szerzetes rendemet illeti, őszintén bevallom, hogy ez sem ment a ma bajoktól és hiányosságoktól. Fájdalommal kell beismerni, hogy mi is eltértünk szerzetünk legszentebb törvényeitől, melyek a mostani korban is megtarthatók volnának, a tagoknak a tudományok iránti előszeretete s buzgalma nagyon megfogyott, azon némes tudományos gyakorlatok, melyeknél tanintézetünk növendékei a multban egymás közt versenyeztek, oly annyira kimentek a szokásból, hogy azoknak emlékei is alig vannak fent már, úgy, hogy őseinknek nem követvén nyomdokait, és igyekezetét az általuk kinyert dicsőségtől is messze elmaradtunk. De ha súlyos és fájdalmas is e miatt mostani helyzetünk, lehetne azon könnyen segíteni, ha szerzetünk tagjai jó nagy részénél az erény s szerzetesi fegyelem számüzve nem volna. Mindezen bajoknak, és más ellenünk méltán emelhető panaszoknak véleményem szerint kuforrása ez: 1. A piarista szerzetnek szabályai, és az egyház törvényei ellenére nem tartatnak meg a káptalani gyűlések, és egyesek haszna s kényelme miatt nem tárgyaltnak abban a szerzet ügyei. 2. A szerzet növendékei nem jól s nem a szerzet céljaihoz képest neveltetnek. 3. A szerzet kormányzatában legrosszabb rendszer követtetik, melyet a költség hiánya is okoz. Ezen bajokhoz járul még az is, hogy a gyűléseken az alkot számunkra törvényt, kinek mi volnánk jogosítva azt előírni, egy tartja kezében mindazt, mi mindnyájunknak tulajdona volna, a megfélemlített kormánytanácsosoknak lelkiismeretes szólási szabadságát elnyomja, mindent ön maga végez s rendel, őseinknek ama rendelete, hogy a gyűlési tagok határozzanak, hatályon kívül van helyezve. Ha mindezeket s a fentebbieket tekintetbe vesszük, mindenki belátja, hogy a szerzetünkknél mutakozó bajok eme forrásból származnak. Midőn ezeket nagyméltóságodnak ezennel fölfedezve bejelenteni szerencsém van, kézsókolásom mellett mély tisztelettel maradtam Szegeden, 1821. febr. 4-én, legalázatosb fia az urban és szolgálja Endrődy János s. k., a szegedi piarista kollégium rectora.

A zsinat figyelmeztetve a szerzeteseket hittel erősített votumukra, úgy a tridenti zsinat értelmében a püspök iránt tartozó engedelmességre, arra is kötelezi őket, hogy szerzetük szabályait lelkiismeretesen megtartsák. A piaristáktól sürgősen elvárja a zsinat azt, hogy az intézetükben divatban lévő ugynevezett *correpetitió*t beszüntetik, úgy attól is eltiltja őket, hogy akár *convictor*aikkal, akár más tanítványaikkal jövőre a korcsmákat (*cauponas*) látogassák, végre arra is kötelezi őket, hogy *clericus*aikat is csak akkor alkalmazhatják tanszékre, ha a két évi *ujoncz* folyamat bevégezték. — Továbbá a zsinat különösen arra is meginté a piaristákat — mint alapításuknál fogva Mária tisztelőit s fiait, — hogy a vezetésükre bízott ifjúságnál a boldogságos Szűz Mária iránti tiszteletet megkedveltessék a sz. olvasóval együtt, melyet őseik egykor, mint a szűz Anya iránti tiszteletnek jelvényét, övükön örömmel hordoztak.

Az iskolai ifjúság megjavítására nézve a zsinat különösen fölhívja a tanárok figyelmét, miszerint ne engedjék, hogy azok vallásellenes erkölcsrontó könyveket olvassanak, ezek helyett olyanokat ajánljanak azoknak, melyek őket Isten iránti félelemre, a király iránti hűségre s a haza iránti szeretetre oktatják, hogy így egykor azok a hazának hasznos polgárai lehessenek, e czélból ajánlja a tanároknak, hogy az alsóbb osztályok tanulóinál a Mária-társulatokat megkedveltessék, ne feshélyezze a piarista tanárokat az egyház ellenségei részéről talán ezért irányukban intézendő támadás, mert midőn eme vallásos társulatok kötelmeiket teljesítve, ezen Mária országának nevezett hazában ők hazánk Védasszonyát tisztelik — csak őseik példáját fogják követni, és egyuttal az eddig szerzett tapasztalás szerint azt is újra beigazolják, hogy ott — hol eme társulatok fenállottak, — az eltévedt, engedetlen s kicsapongó ifjúság száma napról-napra fogyott; végre miután úgy az egyénnek, mint az országnak boldogsága is nem egye-

dül csak a tudomány, hanem a vallásosságtól is függ, a zsinat arra kötelezi a tanárokat, miszerint a gondjaikra bízott ifjuság szívében a vallásos érzelmet ápolják, és önmaguk is jó példájukkal támogassák.

Vége el volt rendelve a püspök által az is, midőn eme zsinati végzéseket 1821. okt. 30-án pásztorlevele kíséretében a megyebeli esperesi kerületi papságnak kihirdette, hogy a zsinat határozatai az egyes parochiák jegyzőkönyvébe beigtattassanak, a kerületi gyűlésen évenként azok felolvastassanak, az ifjuság vallásos nevelésére vonatkozó határozatokat a lelkészek foganatosítsák, az esperesek pedig, mint eme zsinati határozatoknak végrehajtói, a szerzetes házakra is fölügyeljenek ama határozatok megtartása ügyében.<sup>1)</sup>

Ezeket végezte egyhangulag a csanádi megyének Temesvárt tartott zsinata az iskolai ifjuság megromlott s megrontott erkölcsiségének helyrehozása, illetőleg megjavítása érdekében, és midőn a zsinatnak végzései szept. 26-án hitelesítés végett fölolvastattak, a zsinat elnöke szomorú szívvel adva elő azon hiteles forrásból nyert értesítését, miszerint Gubiczer Ferencz piarista Atya a szegedi gymnasium igazgatója a lélek halhatatlanságáról, a fajtalanság s házasságtörés vétkéről oly egyházellenes tanokat vall, és hirdet tanítványainak, melyek miatt nem csak Szeged város közönsége, hanem a szegedi piarista kollégiumban levő társak is megbotránkoznak, a zsinat ügyésze ezen előadás kapcsán azon kérelemmel járult a zsinati Atyákhoz, miszerint hivatalos vizsgálatot rendeljen el, és a körülményekhez képest az illető igazgató tanárt a sz. szék előtt beperelhesse, s oda megfenyítés végett megidéztesse.

<sup>1)</sup> Eme zsinati kánonok megküldettek kihirdetés végett a szegedi piarista kollégium részére is 1821. decz. 18-án, és azon ígéret mellett jelenti is a rector a kihirdetés megtörténtét, hogy a kollégium tagjai engedelmeskedni fognak ama határozatoknak, de a szülőkől nyert jutalmakhoz — honorariumokhoz — kérték a tagok tulajdoni és szabad használati jogukat megengedtetni, azonban a püspök nem teljesíthet e kérelmet, és 1822. aug. 13-án a rectorhoz irt levelében ki is jelenté, hogy a vitatkozásokból ez évben bevett 800 frt összeget tanintézeti czélokra fordítsa.



A zsinat minden ellenmondás nélkül megadta ügyészének a kért engedélyt, és a vizsgálattal Török Antal kanonok elnöklete alatt Róka József makai, Kreminger György szegedi espereseket és Somogyi József hittanárt bizta meg.

A vizsgálat megtörtént, de mint előre látható volt, a fölhozott súlyos vádak nem lettek beigazolva, mert ama hitellenes elvek s tanok, miről Gubiczer vádolva volt tanítványai előtt lettek állítólag előadva, ezek pedig saját tanáruk ellen vallomást nem tehettek. A vizsgálati jegyzőkönyvet a sz. szék eredetben fölküldötte a provinczialisnak, és így hogy mennyit sütött ki e tárgyra nézve a bizottság, kitudni most nem lehet, azonban, hogy valami terhelő s orvosolni való tárgyat tartalmazott még is ama jegyzőkönyv, onnét lehet biztosan állítani, hogy a provinczialisnak szóló levélben főlemlítetik az is, hogy noha ama súlyos vádak nem lettek egészen bebizonyítva, azonban a jegyzőkönyv azért mégis 1821. szept. 30-án áttétetik a provinczialisnak, mert a határozat szavai szerint, „talál abban ő mégis olyanokat, melyeket saját előljárói hatalmánál fogva elintézhethet, és hogy ezt elintézzze, fel is kéretik.”

A provinczialis decz. 18-án azon válaszával nyugtatta meg a püspököt, miszerint elintézte az elintézendőket, de arra föl kérte őtet, miszerint engedné meg, hogy Gubiczer továbbra is a megyében maradhasson, mit a püspök annak készséggel meg is engedett, és 1819. évtől kezdve viselt igazgatói hivatalától Szegeden csak 1829. évben vált meg, de ekkor már Kőszeghy László a megye nagy fájdalmára 1828. évben meghalálozott.

VI. Pozsonyban a nemzeti zsinaton megjelentek a főpapok s káptalanok követői mellett a szerzetesek kormányzói is, mely több bizottmányokra oszlott föl, az ötödiknek elnöke Vurum József nagy-váradai püspök volt, mely a világi s szerzetes papság reformációjáról, és különösen az ifjúságnak jobb

eredményt biztosító nevelésének módjáról tanácskozott; e bizottmáynak tagjai voltak a székesfehérvári, munkácsi püspökök mellett a magyarországi szerzeteseknek összes provinciálisai.

Az első nyilvános ülés szept. 24. a második szept. 29. tartatott. a) Szerzetesekre nézve az elnök kihallgatván a provinciálisoknak óhaját — akár panasz, akár kérelemre vonatkozott az — a gyűlésen némely szerzetes testületnek szemére lobbantá ama világi szellemet, melylyel nem csak az egyének, hanem házaik is telvék. b) Az evangéliumi szegénységet fölfogadott szerzeteseknek rosszalotta azt, hogy fogadalmukról megfélekezve, vagyonszerzésre kiváló nagy gondot fordítanak, és zárdáikból az ima, ájtatosság, vallásos érzelem, alázatosság, szegénység a breviariummal együtt száműzetvén, e helyett fény és pompa ütötte ott fel sátorát. c) Az oktatással foglalkozó szerzetes tanároknak rosszalotta ama eljárás't, hogy nem csak a fentebb érintett pontokra nézve tértek el szerzetük szabályaitól, hanem ezeket avval is megsértették, hogy más világi tanárok példájára, az ugynevezett *correpetitio*k elfogadása s használata által külön adó alá vonják a tanulók szüleit, ezektől ajándékokat fogadnak el, és a kollegiumokban 3—4 szobát foglalnak le maguk számára s oly butorokkal cifrázzák ezeket föl, mintha egy fejedelem lagnék azokban. d) A piaristáknak még azt is meghagyta a zsinat, hogy papnövéndékeiket a hittani folyam bevégezése előtt, tanári széken ne foglalkoztassák. Végre e) a szerzetesi szabályokat áthágó egyének megfenyítésére nézve is intézkedett a zsinat, megengedvén azt is, hogy bizonyos esetekben az illető a püspöki consistoriumhoz is fölebbezheti ügyét.

A harmadik nyilvános ülés szept. 30-án, az utolsó pedig okt. 16-án tartatott, ebben fölolvastattak és kihirdettettek az okt. 11., 12., 14., 15-én tartott bizottmányi ülésekben elfo-

gadott határozatok, melyek közül a szóban lévő tárgyra vonatkozólag főlemlitem a következőket:

A) A nép erkölcsének megjavítására nézve szükségesnek tartá a zsinat fölkérni ő Felségét, hogy:

1. A könyvvizsgálókat szigorubb eljárásra utasítsa, és a tiltott könyvek árulóit szigoruan büntesse meg.

2. Külföldről bevándorolt nem kath. vallásu nevelők s nevelőnőkre ne bizzák a szülők gyermekeiket.

3. A pusztán lakó pásztoroknak gazdáik engedjék meg, hogy legalább minden két hétben a templomban megjelenhessenek, és a sz. misén jelen lévén prédikációt is hallgathassanak. A várostól távolabbi pusztákon lakók lelki gondozása a honunkban nagy érdemeket magának kivivott jezsuita szerzetre bizassék.

4. Vasár- s ünnepnapokon a hivatalok szünnapot tartsanak, hogy az alattvalók a templom látogatásában gátolva ne legyenek.

5. Házasságtörők, vallástalanok és más nyilvános bűnösök irányában I. Ferdinándnak, katonai személyek ellen pedig Mária Thérézia törvényei alkalmaztassanak. Tábori papok csak a püspök ajánlata s elbocsájtó levele mellett neveztesse ki. Szabadságolt katonák, még hon tartózkodnak, a polgári hatóság alá tartozzanak, és behivatván ezredükhöz a helybeli lelkész bizonyítványával tartozzanak igazolni maguk-viséletét.

6. A börtönökben a nagyobb bűnösök a kisebbektől elkülöníttessenek.

7. A püspökök ne akadályoztassanak engedetlen papjaik megfenyítésében, ugy a lelkészek is abban, ha testi fenyték igénybevétele által hiveiket jobb utra téríteni akarják.

8. A zsidók eltiltandók attól, hogy katolikusokat fogadhassanak szolgálatba, vagy dajkáknak.

9. Népiskolák, ha 50 tanuló találkozik, mindenütt szerveztessenek, a tanítók díjazására a földesurak köteleztessenek, miben maga a főpapság is jó példát mutatni tartozik.

10. A színházak szigorubb felügyelet alá helyezendők. A színészek s színésznők ruházata az illetet ne sértse, az ifjuság a színházlátogatástól eltiltassék, a városok s mezővárosokban tartózkodó, ugynevezett vándorló komédiások végkép eltiltassanak.

11. Az anyáknak hagyassék meg, hogy leányaikat vallásos szellemben neveljék, velük együtt többször járuljanak a bűnbánat szentségéhez, és ezeknek ugy a külső öltözékben, mint a tiszta erkölcs, takarékoság, szerénység s házi rend fentartásában is jó példát mutassanak.

12. Végre ő Felsőge megkérendő, hogy a görögöknél a római kalendárium használatát írja elő.

B) Az ifjuság erkölcsének megjavítása érdekében az lett határozva, hogy:

1. A tanítói pályára folyamodók tartoznak az illető lelkészről valláserkölcsi magukviseléséről szóló bizonyítványt előmutatni, és megválasztatásuk után a hitvallást letenni.

2. A Mária-társulatok, a templomban eltartatni szokott vallásos szertartásaikkal együtt az iskolákba visszaállíttassanak, ugy ezek az iparos legényeknél is behozattassanak.

3. Az iskolai ifjuság minden hónapban végezze el gyónását, és ezt igazolni is köteles legyen.

4. Régi dicséretes szokás szerint a nagy hét első napjaiban az iskolai ifjuság lelki szent gyakorlatokat tartson, nagy csütörtökön áldozzék, nagy pénteken s szombaton pedig az egyház szertartásain jelen legyen.

5. A szünnapokra hazatérő ifjuság tartozzék a plébános-tól a szünnapok alatti magaviseletéről bizonyítványt az iskolai év elején bemutatni.

6. A nemes ifjak oktatására egy a jezsuita Atyák vezetése alatti intézet — convictus — létesíttessék.

Midőn Rudnay Sándor zsinati elnök okt. 16-án a zsinatot bezárá, magasztos szép beszédében megköszönte a zsinati Atyáknak fáradozásait, és azon biztos reményét fejezte ki, hogy a zsinati határozatok által a fölfedezett súlyos bajok minden bizonynyal orvosolva lesznek, fölemlíti azt is, hogy így a szerzetes rendek is — melyeket nem ok nélkül tart s nevez az egyház segédcsapatának — előfognak varázsolni ama előnyöket, melyekre az egyház jogosan számít is, és így reményli is, hogy az idő viszontagsága és a viszonyok által meggyengült, vagy elenyészett fegyelmet visszaállítván a szerzetes házaknál, ezek lefognak magukról a szennyet törölni, és vissza fognak ismét a régi dicsőség fényét maguknak szerezni, és ezt annyival inkább reményli a zsinat, mivel a tanítással foglalkozó szerzeteseket is e tekintetben kellő szabályokkal felruházták e célra a zsinati Atyák.<sup>1)</sup>

VII. E zsinatnak határozatai ő Felségének a királynak felterjesztetvén a kir. kancellária — az ez időben szállongó hírek szerint — hajlandónak nyilatkozott ugyan a tanításra vonatkozó részét a zsinati határozatoknak kir. leiratban közleni, és az illetőknek szabályul előírni, azonban Rudnay Sándor primás ebbe nem egyezett bele, nem akarta a zsinat hatáskörét s hatalmát evvel meggyengíteni, és így ama nemzeti zsinatnak törvényei, mint ilyenek ugyan nem lettek kötelező erővel a király által kihirdetve, de az evvel megegyező megyei zsinati határozatok ki lettek előbb már ugy a megye parochiáiban, mint az annak területén levő szerzetes házakban kötelezőleg hirdetve, és a kir. kormányshoz is az egyház a pozsonyi zsinat határozataihoz képest s ezek szellemében intézkedett előforduló esetekben.

<sup>1)</sup> Acta Synodalia czim alatt 1859. évben megjelent kis művemben közlöttem a csanádi és pozsonyi zsinatok határozatait.

Igy 1824. évi július 20-án 15849. sz. a. kiadott kir. rendelet ezeket tartalmazza:

1. A megye területén levő tanintézetekben működő tanítók mind vallási, mind erkölcsi magukviselésére nézve a megyés püspök joghatósága alá tartoznak, ki azokra s az általuk előadott hitelvekre felügyelni fog.

2. A tanulmányi főigazgatók által oda utasítandók a tanítók, hogy a megyés püspöknek engedelmesskedjenek.

3. A püspök véleménye a tanítók kijelölésénél s választásánál mindig kikérendő.

4. Az igazgatók kötelesek a vizsgákra kitűzött napokról a püspököt értesíteni, és a vizsgára őt meg is hívni, azonban:

5. A püspök maga, vagy biztos a hittanból tartott vizsgálaton meghívás nélkül is jelen lehet.

6. A püspöki biztos föl van jogosítva a vizsgára föl vett tárgyból egyet szabadon választani, és abból a vizsgát eltartatni.

7. Az igazgatók kötelesek a vizsga eredményéről a püspöknek jelentést tenni, ki a kir. kormánysszékkal fogja észrevételeit közölni.

Aki figyelemmel kíséri a szerzeteseknek vezényletére bízott tanintézeteknek jelenlegi szervezetét, az mindenesetre azon örvendetes tapasztalásra fog jutni, hogy a pozsonyi zsinati Atyáknak az ifjuság vallásos nevelésére vonatkozólag hozott határozatai — ha nem is egész terjedelmükben — de mégis jó nagy részben már érvénybe léptek.

VIII. Az 1848. évi átalakulás után, miután ama elv hangoztatott szabad egyház, szabad államban a magyarországi püspöki kar is tanácskozott a tanítási szabadság ügyében, de a közbejött országos zavarok s bonyodalmak miatt minden siker s eredmény nélkül, azonban a forradalom lezugása után nagyobb eredmény jutalmazta meg fáradozásait, kik 1850. évben Esztergomban a hercegprí-

más elnöklete alatt folytatták az 1848. évben megkezdett tanácskozmányukat.

Az 1854. jan. 16-án 11880/1614. sz. a. kiadott cultus miniszteriumi leirat hangsulyozza ő cs. k. apostoli Felségének ama elhatározását, miszerint a gymnasiumokba járó ifjúságot vallás erkölcsi nevelésben kívánja részesíttetni, azért eme tanintézeteket a megyebeli főpásztorok felügyelete alá helyezi vissza, kiknek eme joga nem csak a hittanra, hanem más ott előadott tantárgyakra is kiterjed.

A püspököknek eme ugy a népiskolai, mint a középtanodai iskolákban oktatást nyerő tanulók fölötti felügyeleti jogát, ugy ezeknek vallásos nevelését az 1855. aug. 8-án létrejött concordatum még inkább biztosítja, melynek V., VII., VIII-ik pontjában kijelentetik, hogy csak kath. vallásu egyének fognak a püspökök által elfogadott tankönyvekből taníthatni eme középtanodákban.<sup>1)</sup>

Midőn tíz év előtt a középtanodák rendezése ügye fölött tanácskozott az országgyűlés, a vallás erkölcsi nevelés biztosítása iránt is fölemelték szavukat ott hazánk főpásztorai, és Trefort Ágoston oktatásügyi miniszter ur ki is jelentette a főrendiházban a püspökök megnyugtatása végett azt, hogy a középiskolákat látogató ifjúság a püspökök által kívánt vallás erkölcsi szellem s irányban fog oktatattatni, mely nyilatkozatot a püspöki kar jegyzőkönyvbe is vétetni kért.

Ha tehát itt Szegeden is — mint a krónika 308. lap előadja — a piarista atyák, — már szerzetesi fogadalmuk is azt kívánván tőlök — vallás erkölcsi nevelésben részesítették az ifjúságot, ha e téren szerzett érdemüket kétségbe nem vonom is — noha az előadottak szerint időnként itt is merültek föl

<sup>1)</sup> Noha 1855. évtől kezdve ezen a római pápa ő szentsége, és király ő Felsége közt létrejött nagy horderejű egyesség elvei szerint kormányoztattak honunkban a tanintézetek, és így a szegedi is jó sokáig, ennek daczára a krónika írója nem tartá azt érdemesnek jegyzőkönyvébe beiktatni, és így az ezt most kiadó házfőnök ur sem említhette föl könyvében. Hanem azt följegyezte a krónikás, és a kiadó főnök is fölemlíttette, hogy ugyanez évben a szegedi piaristák tiltakoztak a sz. Atya által kiküldött apostoli visitator határozatai ellen.

árny pontok<sup>1)</sup> — de azt is be kell mindenkinek vallani, hogy e cél elérése s biztosítására a csanádi püspökök jótékony felügyelete is igen hasznos volt, néha-néha pedig szükségesnek is mutatkozott.

Ennek igazolásául megemlítem még e helyen azt is, hogy Csajághy Sándor a szegedi gymnasiumnak 1853—1859. iskolai évre kiadott hivatalos Értesítői szerint majd minden évben meglátogatta a szegedi gymnasiumot, hol a hitoktatók s vallástanároknak, miután az előirt esküt letették, ő adott előadási engedélyt, jó könyveket ajándékozott, és pénzt is küldött nekik ezek beszerzésére, a tanuló ifjúsághoz pedig az iskola osztályaiban, úgy a templomban is főpásztori oktatást adott. „Midőn 1857. márcz. 20-án Csajághy püspök, kit az igazgató értesítvényében legszorosb értelemben az ifjúság atyjának nevez, Szegeden a gymnasiumi ifjúság részére két zászlót szentelt, a hitélet ártatlan gyönyöreit élvezteté az ifjúsággal, mert a nagy buzgalmu főpap üdvös tanulságul sz. beszéd által buzditó szavakat is intézett a zsenge növendékekhez, hogy a zászlókon igen díszesen ábrázolt szenteknek erényeit követni buzgólkodnának (a gymnasium zászlóját szeplőtlen sz. Szűz és kalasantius sz. József — a főclemi iskoláét Magyarország Patronája és sz. Imre képe ékesítik.) — Az 1859. évi értesítvény már dicsekedve azt is főlemlíti, hogy a vallási érzelem s buzgóságnak mindinkább kifejezhetését és megőregbítését nagy mértékben megkönnyítette a Mária-társulat, mely mélt. Csajághy Sándornak a csanádi egyházmegye mindenkit atyáskodólag boldogító, és a hivek üdvét folytonosan szíven hordó

<sup>1)</sup> Ilyen volt a krónikás könyve nyomán e füzet 51-ik lapján főlemlített eset is, midőn a gymnasiumi ifjúság tanárai iránti vonzalmát, szeretetét s ragaszkodását egy temetés alkalmával oly módon tanusította az alsóvárosi barátoknak rovására, hogy ezeknek gyászlobogóját eltépte és összetapodta; a királyi rendeletek minden időben eltiltották a tanulóknak tanáraik iránti sympathiájuknak tüntető nyilvánítását; az újabb korban is az 1853. évi gymnasiumi tanügyi értesítő szerint az 1706. sz. a. felsőbb rendelet által a tanulók által a tanoda igazgatók, vagy tanítók irányában eszközlendő zenével, s egyéb efélékkel ünnepélyes tüntetések, és tisztelkedések szigoruan tiltottak.



püspökének irányadásai szerint lőn ez évben alakítva, mely most 120 tagot számlál, kikben ő méltóságának kegygyel párosított adományai mindenkorra megalapították a legőszintébb kegyeletnek érzéseit. Az ifjuság gyenge szívébe nagy-szerűleg hatásos befolyásu vala a szeplőtlen sz. Szűznek tiszteletére legpéldásbb áhitattal tartott nyolczados ünnepélye, ugy a püspöknek 1854. okt. 4-iki apostoli látogatása, mely alkalom szülte azon szerencsét, miszerint tanuló ifjuságunk ismét ünnepélyes isteni tiszteletben részesülhetett, s egyszersmind a hitigazságokról — kiválólág a vigasztaló sz. Lélek ajándékairól tartott ép oly atyai, mint magasztos szavakba öntött sikerre buzdító szent beszédéből oktatást nyerhetett.“

Szórul-szóra idéztem a szegedi nagy gymnasium igazgatójának sajtó útján közzétett hivatalos értesítvényeiből eme megjegyzéseket, de minden félreértés kikerülése végett azt is meg kell jegyeznem, hogy e korszakban nem a krónikát most kiadott Papp János ur viselte az igazgatói hivatalt, és így nem is az ő tollából kerültek ki eme jegyzetek; ő krónikájában említést sem tesz minderről, csak azt említi föl, hogy midőn Csajághy püspök 1854. év októberben, mint Scitovszky János herczegprimás és apostoli visitatornak helyettese Szege-den megjelent, és a tanuló ifjusághoz ama magasztos szavakba öntött s sikerre buzdító szent beszédet eltartotta, ugyanakkor a püspöknek apostoli sz. működését hason szerencse nem koronázta meg a tanároknál, mert mint a krónikás könyvében (238. lap) fölemlíti, ők ezen visitatio alkalmával hozzájuk intézett atyai magasztos beszédét, és az ez alkalommal hozott határozatokat, mint az 5-ik §-ból is látni fogja az olvasó, nem fogadták el oly készséggel és engedelmességgel, minővel tanítványaik a püspök beszédét megtisztelték.

4. §. *A piaristák a kollegiumban Török Antal s Lonovits József püspök alatt, 1829—1850.*

I. Kőszeghy László 1828. évben a megye nagy fájdalomra elhunyt, a krónikás — ki életében eleget foglalkozott vele — haláláról nem emlékezik meg, azt az elvet tartotta: *de mortuis aut verum, aut nihil*, minthogy elismerni vonakodott eme főpapnak kiváló nagy érdemeit, halála után sem volt hajlandó azokat elismerni, azért a példabeszéd második részét követte, hisz ugy is eléggé jellemezte őt már életében. 1829—1834. Török Antal mint püspök, 1833. évben Maros György mint káptalani Vicarius kormányozván megyénket, sem a krónikás házi könyvükben, sem én a levéltárban e korszakból a piaristákra nézve följegyzésre érdemes tárgyat nem találtam. Szent volt ez időben a papság, és a piaristák közt a békesség s egyetértés.

II. Midőn azonban 1834. Lonovits József lett Csanád püspökévé kinevezve, — ki 1850. évig kormányozta megyénket, a szegedi plébániát pedig dr. Kreminger Antal 1835—1885. évig vezette, — a néhány év óta tartó béke már ez időben bomlani kezdett, a plébános és a kollegium rektorának Gruber Józsefnek óvatos s körültekintő eljárása dacára sem volt az összetűzés kikerülhető. Az első csekélyebb mérvű volt, és csakhamar el is lett a püspök által intézve, ő ugyanis mindjárt, hogy a megye kormányát átvette, 1834. decz. 31-én megparancsolta megyéjében, hogy mindenki ugynevezett misekönyvet tartson, melybe a hivek által befizetett misék és azok elszolgáltatási napja bejegyeztessék,<sup>1)</sup> ugy a sek-

1) A »Havi Szemle« 1886. július és szeptemberi füzetében bővebben értekeztem egyházi s alapítványi pénztárak cím alatt a szóban forgó kérdéstről is, hivatkoztam XII. Incze pápának azon rendeletére, melyben megvan parancsolva, miszerint minden egyházban — akár világi, akár szerzetesekre legyen az bízva, — ki legyen függesztve az alapítványozott sz. misék jegyzéke, azon kívül két külön könyv ott a sekrestyében szintén kitéve legyen nyílt helyen, melynek egyikeben az alapítványozott, a másikában az ugynevezett kézi (manualis) misék és az ezeket naponként elvégző áldozárok nevei bejegyeztessenek; ugyanezen rendelet megtiltja azt is, hogy a püspök engedélye nélkül alapítványi miséket elvállaljanak, sőt a manualisokból is csak annyit enged elvállalni, mennyit egy hó leforgása alatt elvé-

restyében is az alapított sz. misék jegyzéke kifüggesztessék, e körlevélben a püspök a megyéje területén lévő szerzetes házakat is kötelezte erre, és a kerületi espereseknek visitatio alkalmával kötelességévé tevő felügyni arra, ha vajjon a világi és szerzetes papok eleget tettek-e eme rendeletnek. A szegedi esperesi kerület panaszt emelt a piaristák ellen azért, hogy noha a püspök a kis mise tiszteletdíját 30 kr. váltóról 30 kr. pénzre emelte föl, ők a régi gyakorlat mellett maradtak, és emiatt a hívek roppant nagy számu miséket visznek hozzájuk. A kerület megbízásából az esperes figyelmeztette Gruber József rektort Lonovits püspököknek fenti határozatára, és a kerület óhajához képest a végzett misék ellenőrzése végett rovatos kimutatást kért magának előmutattni. Gruber azt megtagadta, és a kerület végzése ellen főlebbezett a püspökhöz, de ez is elutasította őt s 1837. január 18-án kelt levelében oda nyilatkozott, hogy a kerületi gyűlés célját tekintve, az összhangzás kedvéért neki is ahoz kell ragaszkodni.

III. Ugyanazon püspök 1835. évi május 27—29-én Szegeden canonica visitatiót tartván, midőn ezt kihirdette, a többi kérdések közt az is előfordult, ha vajjon a szerzetesek nem avatkoznak-e be a parochia jogaiba? és engedelmeskednek-e a püspöki rendeletnek? A canonica visitatio alkalmával ismét előkerült a század elején annyi viszálykodás tárgyául szolgáló sekrestye-ügy, azonban a püspök bölcsessége mellett annál könnyebben megoldatott eme kérdés, mert a városi hatóság időközben egy másik sekrestyét is épített a plébánia számára, és így az eddig a plébánia s piaristák által közösen

---

gezhetnek. Ezen pápának most érintett 1697. évben nov. 23-án kiadott rendelete az 1800. évi esztergomi zsinat szabályai közé is fölvétetett s beigattatott, és így kövendő szabályul minden világi s szerzetes egyház részére előíratott. Az általam ott idézett római congregatióknak 1626. május 9-én kiadott rendelete is még az exemptio kiváltságában részesülő szerzeteseket a stolára nézve is a püspöki megyében fönnálló szabályrendeletek megtartására utasítja. Csak annak igazolására említem föl eme pápai rendeleteket, hogy a szegedi alesperesi kerületnek eljárása, úgy a püspökök anna utasítása is korrekt vala, midőn a püspök őket a fönnálló megyei rendeletek megtartására utasította.

használt sekrestye átadatott a piaristáknak, melynek szekrényeibe elzárhatták a tulajdon pénzükön vett, vagy a város által számukra beszerzett egyházi ruhákat, s e szekrények kulcsait a rektor magánál tarthatta ugyan, de e sekrestye is az esperes visitatiója alá tartozik; a várost pedig felszólítá a püspök, hogy eme sekrestyébe a piaristák részére is harangozót állítson; meg lett engedve az is, hogy a plébános engedelmével nagyobb ünnepeken az iskolai ifjuságnak énekes misét, ugy elhalt főnökük, vagy helybeli társaikért énekes gyászmisét is eltarthassanak, mely esetben a kántor s harangozónak stoláját megfizetni kötelesek; midőn a nagy oltárnál miséznek és a tanuló ifjuságot áldoztatják, az oltári szentséget ez alkalommal más hívőknek is kiszolgáltathatják, de máskor csak a plébános engedelmével tehetik azt, végre az is el lett rendelve, hogy a sz. beszéd alatt ne misézzenek.

IV. És így szent volt ismét a béke a két ház között, mely azonban 1846. évben ismét megbomlott, minthogy erről a krónika hallgat, tehát a történeti igazság érdekében fölemlítem én azt, mert az összekocczanás Szegeden kezdődött, a püspökkel folytatott, és Budán a kir. palotában döntetett el. 1846. évben ugyanis a szegedi kollegiumnak nyolcz fiatalabb tanára civil ruhába öltözve nem csak magánházaknál, hanem nyilvános helyeken tartott táncmulatságokban is részt vett, és a polgárok megbotránkozására csak késő éjjel tért vissza a kollegiumba. Gruber József, a házfőnök tiltakozott ugyan szerzetes társainak eme magukviselte ellen, de azok megtagadták az engedelmességet, és folytatták a bálók látogatását, a házfőnök Kreminger Antalnak, mint püspöki biztosnak kérte ki közbenjárását eme visszaélés megszüntetése végett, ki az ügyet a csanádi püspöknek terjeszté föl orvoslás végett, ki 1846. márczius 13-án atyailag figyelmeztette őket szerzetesi szabályaikra és felhívta őket ama eljárás abbahagyására, és arra is, hogy 7 órakor mindenki a kollegium-

ban legyen. Gruber rektor nagy örömmel jelenté a püspöknek, hogy hozzá irt levelének tartalmát fölolvasta az illetők előtt, kik annak készséggel hódolnak. A püspök is örült, hogy egy intésével sikerült e bajt orvosolni, de öröme nem volt tartós, mert nem sokára a városi hatóság bizonyítványával ellátott kérvényben nyilatkoztak a megintettek, hogy ők megtagadják e tárgyban az engedelmességet, hivatkoztak arra, hogy nevelői s tanítói feladatukhoz tartozik tanítványaikat a művelt világ finomabb szokásaiba s társaságaiba is bevezetni. Ezen engedelmesség fölmondása a szerzet tartományi főnökségének is be lett jelentve, nemkülönbén a tankerületi főigazgatóságnak is, az eredmény az lett, hogy ő cs. kir. herczegségének a nádornak parancsára a provinczialis mind a nyolcz tanárt Szegedről más kollegiumokba volt kénytelen áthelyezni, a provinczialis csak arra kérte a püspököt, hogy Eisler s Ribianszkyt — qui leviorum culpani commiserunt — engedje meg a püspök, hogy továbbra is Szegeden maradhassanak. A püspök 1846. június 24-én irt levelében engedett e kettőre nézve, kikről azt jegyzi meg a szegedi levéltár, hogy az 1848. évi mozgalmakba mindnyájan bekeveredtek, s mind a nyolczan tevékeny részt vettek abban.

5. §. *A piaristák a kollegiumban Csajághy Sándor püspök alatt, 1851—1860. s Bonnáz Sándor püspök alatt, 1860—1886.*

I. Béke honolt a szegedi plébános és piaristák közt e korszakban is, midőn mindkét püspök több ízben megfordult bérnálás szentségének kiszolgáltatása végett, vagy más hivatalos ügyben Szegeden, a piarista Atyák mindig megjelentek ezeknél is, úgy mint elődüknek Lonovits Józsefnél, kik mind a hárman meglátogatták az alkalommal, hogy a városban ténykedést végeztek, a szegedi gymnasium ifjuságát is, és az osztályokban tapasztalt szép rend s az ifjuságnak előmeneteléről, mint a krónikás fölemlíti, megelégedésüket nyilvánították, sőt

a megyénket most kormányzó püspök első látogatása alkalmával 2000 frt államkötvényt is adott át 1862. évben a piaristáknak a szegény tanulók részére ösztöndíjas alapítvány gyanánt.<sup>1)</sup>

II. Azonban egy szomorú esemény is történt Csajághy Sándor kormánya alatt, melyet — minthogy nem a tanügyre, hanem belső szervezetükre vonatkozik, — az egyházunk feje iránti tiszteletnél fogva is tanácsosbb lett volna, — ha már megtörtént is — inkább elhallgatni a közönség előtt, mint

1) a) Csajághy Sándor 1857. évben a szegedi tanító-képezdét 10 ezer frtos alapítványával mentette meg, melyet innét a német korszakban máshova akartak elhelyezni, melynek föntartására ő, és utóda is uradalmi pénztárából még évenként 2—3000 frt költséget utaltványozott; b) Ébner József nemesszentpéteri esperes lelkész 100 aranyat, c) Makra Imre prépost, makai esperes 400 aranyat, d) Oltványi István csanádi nagyprépost 2400 frt alapítványi tőkét tett le szintén ösztöndíjas alapítvánnyul, melyeknek kamatait a főgymnasium értesítője szerint évenként (b) 6 arany, c) 110 frt, d) 123 frt 20 kr.) a szegedi főgymnasium oly szegény, de jó erkölcsi magaviseletű tanulói huzzák, kiket eme tanintézet igazgatója tanári karával együtt a püspöki biztos útján Temesvárra a püspöki hivatalnak ajánlatba hoz. Nem hiszem, hogy eme alapítványok ama krónikában följegyezve nem volnának, mert a püspök megyei levéltár arról tanuskodik, hogy annak idejében hivatalos értesítés is küldetett a szegedi piaristáknak eme alapítványokról, melyeknek létezését a szegedi főgymnasium hivatalos értesítőjében is mély hálájának nyilvánítása mellett nem csak eme alapítványok keletkezésének évében, hanem évenként fölemlít az igazgató, ily körülmények közt valóban csodálom, hogy ezen csanádmegyei szegedi születésű papoknak eme nemeslelkű, a tanügy előmozdítását célzó áldozatait föl nem említi a krónikás, midőn a két utóbbit ő maga is a szegedi tanintézetnek kiválóbb növendékei közt (319. lap) fölemlíti, és Szeged városa a d) alattit Oltványi Istvánt ezen már 1858-ban tett ösztöndíja s úgy más Szeged város javára tett jótékony alapítványaiért 1860. évben diszpolgári okmányonnyal tisztelt meg, halála után pedig 1875. évben arcképét hálás tisztelettel jelül közgyűlési termébe függesztette föl. Reizner János pedig Régi Szeged című könyvében azt is fölemlíti (73. lap), hogy 1845. évben az ifjuság a Szegeden rokonai látogatása végett időző Ébner Józsefet fátylas zenével tisztelte meg a tanács eljárása ellen tüntetvén, mely a kültanácsnak ama ajánlatát mellőzte, hogy Ébner is diszpolgára legyen e városnak. Nem hiszem, hogy a krónikát kiadó főnök azért hagyta volna ki ezen alapítványozók neveit művéből, hogy nem akart, vagy nem tudott osztozni eme hála érzelmekben, hajlandó vagyok inkább föltenni, hogy a különben is hossza — 340 lapra — terjedő művét nem akarta ezen adatok közlésével is megnyújtani, hisz ezek úgy is csak csanádmegyei papok voltak, és ha már e megye volt főpásztorairól jót s szépet nem tudott, vagy nem akart a krónikás följegyezni, nem akarta azokat papjai dicséretével még inkább kisebbiteni. Ha valóban eme célból hallgatta el azon férfiaknak a tanügyi terén tanusított áldozatát, ez esetben kimentem én is hallgatását.

Ami Csajághy püspökök nagyobbserűi alapítványát, és e mellett még a püspöki pénztárnak évi terhelhetését illeti, igaz, hogy ezen nem a piarista Atyák vezetésére bízott ifjuság javára van szánva, azonban ha mind e mellett is fölemlítette volna ő a krónikában, — mely a nem gymnasiumi ifjuságra tett adományokról is itt-ott megemlékezik — ha talán a bíráló ezért őt megkorholta volna, igazolhatta volna mindig eljárását ama a tényleg való körülménnyel, miszerint a piarista Atyák is néhány évig kaptak ama püspöki pénztárból sentartott szegedi képezdének cassájából tiszteletdíjat, midőn ama szegedi képezdében mint segédtanárok működtek, és így ez tán még is a piaristák történetéhez tartozik, ha már a tanulók fölségélyezésére tett ösztöndíjas alapítványokat ahhoz nem tartozónak vélte is a krónikás.

avval most 30 év múlva dicsekedni, és Tacitusnak ama nagy fontosságú jelszavát *Scite tacere* követni; igaz, hogy az ily jelenetek a liberalismus mai korszakában applausussal fogadtatnak, de az egyház rendesen sir akkor, mikor a világ örül és megtapsolja az ilyeneket, mint a fölvilágosodottság és műveltség symbolumait.

Scitovszky János primás esztergomi érsek IX. Pius pápától a magyarországi szerzetes rendeknek apostoli visitatorává lett kinevezve, maga a krónikás is „nagy horderejű intézkedésnek nevezi a pápa eme elhatározását, ki a primást fölhatalmazta, hogy a piarista rendben a szabadságharcz alatt észlelt alkalmazkodást a modern korhoz, valamint annak szabályellenesen adott előljáróságát megszüntetvén, az ősi fegyelmet, amennyiben lehet és szükséges, visszaállítsa.“ E célból 1852. aug. 30-án Vácson gyűlést is tartott a piarista házak képviselőivel, és a csanádi püspöki megye területén levő szegedi, temesvári és nagybecskereki házak megvizsgálását az 1853. szept. 8-án tartott gyűlésben hozott határozat értelmében Csajághy Sándorra bízta a primás, ki ezen megbízást Szegeden 1854. okt. 14., 15-én végezte, mely alkalommal eme apostoli visitationál dr. Kreminger Antal prépost, mint visitatori titkár lett a püspök által kinevezve, s mint ilyen a püspök mellett ténykedett. A vizsgálati jegyzőkönyv felküldetvén a primásnak, ez decretumait 1855. január 29-én küldötte le a püspöknek kihirdetés végett, ki gyengélkedő egészsége miatt<sup>1)</sup> személyesen el nem jöhetvén Szegedre, a

1) 1854. decz. hó vége felé sürgős kérelmemre — mert szemeim a sok munka miatt meggyengültek — azon föltétel mellett eresztett ki b. e. Csajághy Sándor a földesúri parochiára, hogy újév után 3 óra még visszatérek Temesvárra a megyei hivatalnál 8 évig viselt titkári hivatalom folytatása végett. Jó püspököm ez időben gyengélkedő volt, de mindamellett is személyesen óhajtotta Szegeden eme decretumokat publicálni, azonban az orvos megtiltotta néki az utazást a zord téli időben, és e miatt küldettek át a decretumok dr. Kremingerhez kihirdetés végett, amit a szegedi piaristák rossz néven is vettek, hogy a püspök egy plébános inspectiója alá veti őket, pedig ezért történt csak így ama kihirdetés Szeged városában az apostoli visitatio korszakában. Örvidenek nagyon, ha ezen fölvilágosításom utólag legalább megnyugtathatná a rendtagoknak akkor fölháborodott kedélyét, ha tán az azóta a rendes mederbe nem tért volna vissza.

decretumok kihirdetésével dr. Kremingert a visitationalis titkárt bizta meg, kik miként fogadták eme decretumokat a krónikás maga elbeszéli (238. lap.) „A primás által előirt rendszabályokkal a szegedi piaristák nem voltak megelégedve. Azokat részint szigoruaknak, részint igazságtalanoknak, részint kivihetetleneknek tartották s ellenök a rendfőnökségnél panaszt emeltek. Márcz. 25-én kelt levelökben a többek között ezeket mondják: Jól tudják bár a szegedi társház tagjai, mily nagy hatalma van egy püspöknek; mégis a visitatióról kiadott decretum fölött véleményeket szabadon nyilvánítani kötelességöknek ismerik. Föltűnőnek tartják mindenek előtt a módot, melyen a decretum velök közöltetett. Mert bár megengedik, hogy a püspök azon ügyeket, melyeket személyesen nem végezhet megyéjében, delegáltjaira bízhatja; de nem ismerik el jogát, hogy megyéje területén bármely szerzetes házat valamely plébános inspectiója alá vethessen. Különben is a decretum fölháborítja a rendtagok kedélyét; ennek u. i. némely határozatai egészen újak s általuk új teher nehezülne vállaikra, mások meg viszonyaiknál fogva keresztül nem vihetők.“ Végül kijelentik: „Ismerjük kettős kötelességünket, igyekeznünk is annak tehetségünk szerint megfelelni; de ha mindegyre szigorittatnak a szabályok, aggódunk, hogy idő előtt megszűnik a rend és a tudomány csarnokait az egyház világos kárára hivatlanok fogják előzőlni.“

Minden commentár nélkül közlöm e nyilatkozatot, melyre nézve már az előszóban elmondottam véleményemet, a krónikás is elfeledte följegyezni azt, hogy a visitor püspök ezért a szegedi piaristáknak magas megelégedését fejezte volna ki. És így most már bezárhatnám én is e fejezetet, melynek §§-ban elég terjedelmesen előadtam a paristáknak nem ugyan a parochián, nem is a tanszéken, hanem otthon a collegiumbani tartózkodásuk korszakában előforduló eseményeket, de mulaszthatlan s kedves kötelességemnek ismerem azt még



egy §-al megtoldani, és a jó piarista Atyáknak az iskolai tan-  
székeni működését is röviden fölemlíteni.

*6. §. A piaristák az iskolában. 1720—1886.*

I. Őszintén bevallom, miszerint roppant nagy súlyu te-  
hertől szabadultam meg, midőn az eddigi §§-okat bevégez-  
tem, nem szívesen rajzoltam abban az események sorozatát  
le, melyekben elég árnykép is fordul elő, de a krónikát  
kiadó főnök által kényszerítve voltam a megtámadottak vé-  
delmére, és a krónika kiegészítésére a történeti igazság érde-  
kében el nem hallgatni a megtörtént eseményeket, s így kötelessé-  
gemnek ismertem azokat az olvasó közönség tájékoztatására elő-  
sorolni. Most már a fénylap következik, örömmel igtatok én  
is a krónikás könyvből az enyimbe ama árnykép ellensúlyo-  
zására szép történeti adatokat, amabba is fölvettem volna ily  
fénypontokat, de kutforrásaim erre nézve meddők voltak, úgy  
a házi krónika sem volt erre nézve elég gazdag, hogy ab-  
ból ilyeneket merithettem volna.

A parochia elvesztése után 1 igazgató és 5 tanár ma-  
radt Szegeden, kik, mint a krónikás megjegyzi, mivel a pa-  
rochia jövedelme elvonatott tőlök, tengődésre voltak kárhoz-  
tatva, és a szegedi collegium csak residentia nevet nyert,  
melynek dotációja az 1720-ban kötött szerződés értelmében a  
városi pénztárból járó 900 frt összeg volt. Szablyik Ist-  
ván kegyesrendi tanár és igazgató, kit az olvasó már a pa-  
rochia elvesztése alkalmával, mint a piaristák ellen föllépőt,  
jól ismer, az iskola részére szedett tandíjt három éven át nem  
fordította az iskolára, társai feladása folytán a helytartó-tanács  
őt 1790. évben megfosztotta igazgatói hivatalától, de ez nem  
igen akart e parancsnak hódolni, utóbb azonban még is en-  
gedelmeskedett az őt máshova rendelő provinczialisnak, noha  
Csongrád vármegye is pártfogása alá vette.

A piarista rend jobb lelkű tagjai — mint a krónika a

129. lapon fölemlíti — „szomoruan tapasztalták a rend kebelében fölmerült rendetlenségeket, a szerzet szabályai iránti tiszteletlenséget, a vallásos érzület fogyatkozását, és így mélyen fájlalták a szerzet életére halált hozó körjeleket, és ezek orvoslására, ugy a József korából származó dissolutio megszüntetésére 1790-ben Nyitrán nagy káptalani gyűlést tartottak, melyben a szegedi társházban a ház főnökség az igazgatói hivataltól elkülönítettett és az egész társházi személyzet megújittatott.“

II. 1792. évben Szeged város hatósága folyamodott a királyhoz és azt kérelmezte, hogy az ország egyéb iskoláinak mintájára engedtessek meg neki saját költségén bölcsészeti tanfolyamot állítani, illetőleg a már meglevő gymnasiumot lyceum má fejleszteni, a király megadta az engedélyt a 2 osztályból álló lyceumra 4 tanárral, kik egyenkint 216 frt 40 kr. fizetésben részesültek a városi pénztárból, és ez alkalmából új szerződésre lépett a város a piaristákkal, kik 12 egyént tartoznak az iskolák ellátása miatt tartani, a város pedig 2600 frtot nekik ezért évenként fizetni, ugy a szükséges lak- s tanépületekkel őket ellátni.

Egy pár év mulva hitoktató és rajztanári állomás is lőn rendszeresítve. Azonban 1806. évben a szegedi piarista ház főnöke folyamodni volt kényszerítve a városhoz, kimutatván a fizetés csekélységét, melyből a tanárokat eltartani nem képes, mert 3610 frt bevétel mellett 5639 frt kiadást mutatott ki, de a város megtagadta a segélyt, és midőn az újra szorgalmazta e szükséges segélyt, a város, ugy a helytartótanács is avval utasítá el őtet, hogy miután a piarista szerzetnek ő Felsége a király 1807. július 10-én a fehérvári kir. sirok és korona custosának, Edling görcei érseknek <sup>1)</sup> halá-

<sup>1)</sup> A kónika, görcei apátnak nevezi tévesen gróf Edling Rudolfot, a piaristák részére 1807. július 10-én kiállított és Fejér által egész terjedelemben közlött kir. adomány-leveélben a görcei megyének érseke volt ő, ki egyuttal eme custodia-tusi apátságának nem csak czimét, hanem javait is bírta. (Codicillus Jurum Euleneae 489. lap.)

lával megüresedett, ugynevezett custodiatusi javadalmakat adományozta, eme segélyért folyamodjanak oda a szerzet kormányzójához. Mire a krónika írja annak idejében azon észrevételt igtatta be könyvébe: „hogyan nevezheti tehát Szeged város magát alapítónak, ha nyomorba jutott társház segélyezését a rendre háritja? kinek van érdekében a piaristáknak Szegeden létele? a rendnek? vagy Szeged városának? Így óhajtanónak látszik az alapító név megszüntetése.“

III. E bajok mellett még a ház tatarozása is nevelte a bajokat, ennek kijavítását is szorgalmazták a piaristák, a krónika szerint a tanács rendesen meghallgatta a kérelmet, szakértő küldöttséget is küldött ki, de ezek jelentésének semmi eredménye se volt, elrendeltetett a kijavítás, de nem foganatosított, sőt az újra panaszkodó házfőnök előtt egyszer azon Pató Pál-féle régi gazdálkodási rendszer elvéből származó nyilatkozat is tétetett: „most még nem javítjuk, de ha ledől, majd fölépítjük.“

Ily bajokkal küzdöttek a múlt század végén a tanítási téren működő piaristák. Azonban e század elején azon elemek, melyek a piaristák iránt soha igaz indulattal nem viseltettek, a tanácsból kimaradtak, és újak lépven abba be, a piaristáknak sérelmei is csakhamar orvosolva lettek az irántuk kedvezőbb hajlamu egyénekből álló városi tanács által.

1818. évben a tanács már az elemi — normalis — iskolákat is át akarta adni a piaristáknak, de ezek egyének hiánya miatt csak a III-ik osztályra vállalkoztak.

1821. évben pedig Szeged városa jogakadémiát is akart a szegedi lyceum mellett fölállítani, az országgyűlés az akadémiának Szegedeni fölállítását szinte elhatározván, létesítését ő Felsége a király előtt javaslatba hozták, és csakugyan Szeged város hatósága föl is lett szólítva, mily alapot tudna kimutatni a kérelmezett akadémia számára, azonban ebből semmi sem lett.

1832. évben a gymnasium első osztályának vezetését is kezükhöz kapták a piaristák, mely mióta felsőbb rendeletre az elemi iskoláktól elszakított, világi tanár vezetése alatt állott, utolsó tanítója volt ennek, az öregebb szegediek által most is még emlétkben megmaradt Eördög Farkas, ki nyugdíjaztatván, tanítói székét piarista tanár foglalta el 310 frt fizetéssel.

1857. évben — midőn Szeged város hatósága a lelkészek fizetését megjavítá — a szegedi piarista háznak eddig 3788 frt megszabott javadalmazását 4500 frtra emelte föl, melyet 1875. évben 8900 frtban állapított meg.

IV. De. miután 1877/8. évben a tanuló ifjuság száma az előző évi 642-ről 781-re emelkedett föl, a tanács elhatározta, hogy a főgymnasium eddigi 10 osztályát még kettővel szaporítja, így lett 1878/9. és így az 1885/6-ki tanévben is 3 első, 2 második és 2 harmadik osztály, ezen osztályok szaporodása a tanerők szaporodását vonván maga után, a szerzet kormányzósága az eddigi (14) létszámhoz még három új tanárt küldött úgy, hogy ma már 17 piarista és 3 világi tanár működik a szegedi főgymnasiumban, hol a tanulók száma az 1886. évben 767 volt, kik közül szegedi illetőségű 312, a többi vidéki volt. Vallásra nézve 478 rk., 1 gkath., 37 gör. kel., 10 ágostai, 20 helvét, 164 zsidó volt, 57 kimaradt; az első osztálynak — 3 tanteremben — 153, második osztálynak — két tanteremben — 136, harmadik osztálynak — két tanteremben — 100, a nyolczadik osztálynak 42 tanulója volt. Érettségi vizsgára a múlt évről elmaradtakkal együtt 54 jelentkezett, kik közül 34 lett érettnak kijelentve. Palugyai könyve és az 1885/6. iskolai évre megjelent tanügyi értesítő nyomán kiváló örömmel közlöm a szegedi tanintézet bölcsőjétől kezdve mai virágzó korszakáig oktatást nyert tanulóknak számszerinti kimutatását a következő táblázatban.

Év	Tanulók	Év	Tanulók	Év	Tanulók	Év	Tanulók
1722	110	1764	413	1806	576	1848	670
1723	140	1765	371	1807	594	1849	241
1724	195	1766	345	1808	440	1850	261
1725	266	1767	449	1809	450	1851	269
1726	281	1768	441	1810	491	1852	296
1727	300	1769	408	1811	507	1853	259
1728	239	1770	326	1812	496	1854	268
1729	222	1771	330	1813	548	1855	302
1730	160	1772	323	1814	497	1856	329
1731	262	1773	305	1815	496	1857	334
1732	295	1774	303	1816	463	1858	353
1733	317	1775	263	1817	444	1859	420
1734	227	1776	299	1818	496	1860	443
1735	225	1777	303	1819	574	1861	533
1736	296	1778	234	1820	560	1862	655
1737	291	1779	198	1821	567	1863	704
1738	302	1780	176	1822	609	1864	713
1739	106	1781	173	1823	656	1865	715
1740	kolera mi- att szünet	1782	158	1824	727	1866	770
1741		1783	156	1825	730	1867	788
1742	121	1784	180	1826	729	1868	743
1743	254	1785	145	1827	734	1869	675
1744	194	1786	133	1828	729	1870	562
1745	289	1787	94	1829	679	1871	480
1746	230	1788	99	1830	566	1872	420
1747	271	1789	99	1831	540	1873	350
1748	253	1790	90	1832	602	1874	386
1749	392	1791	90	1833	604	1875	447
1750	334	1792	143	1834	612	1876	536
1751	405	1793	189	1835	612	1877	642
1752	321	1794	257	1836	656	1878	781
1753	374	1795	350	1837	700	1879	850
1754	358	1796	286	1838	636	1880	485
1755	229	1797	328	1839	669	1881	614
1756	298	1798	372	1840	674	1882	632
1757	296	1799	365	1841	676	1883	695
1758	313	1800	487	1842	670	1884	739
1759	313	1801	572	1843	725	1885	751
1760	398	1802	539	1844	679	1886	761
1761	401	1803	572	1845	697		
1762	424	1804	588	1846	730		
1763	445	1805	782	1847	718		
	377		649				

Összesen az érettségi vizsgát eddig a szegedi tanintézetben sikeresen kiállotta 1114 tanuló, kik közül 323 szegedi és 791 vidéki volt.

V. Ami a szegedi tanárok tudományos képzettségét illeti, a krónikás a szegedi társház fénypontjai közé méltán számítja föl (318. lap) azon kitüntetést, mely annak kijutott az által, hogy tagjai közül kilenczet emelt a közbizalom a szerzet tartományi főnöki állásra, hét hivatott meg a budapesti tudományos egyetem tanszékére, kettő alkalmaztatott a régibb szabásu akadémiákba tanáruul, és hat választatott meg a magyar tudós társaság tagjai sorába. — Ugy méltán szerzetük dicsősége közé sorolhatja azt is föl (308. lap), hogy az 1777. évben Mária Thérézia királynő rendeletére „Ratio Educationis, totiusque rei litterariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas“ név alatt előirt új tanrendszer a piarista Atyák által kéziratban meglevő s tanintézeteikben már be is hozott mű után készült; végre fölemlíti a szerzetnek az irodalmi téren is néhány óda, színmű s más dologzattal megjelent tagjait.

Ami pedig a gymnasiumi ifjuság szellemét illeti, a krónikás megjegyzi, hogy ha bár az intézet előadási nyelve egy századnál tovább a latin vala, lelkes tanárai befolyása alatt a nemzeti érzelemben folyton emelkedett (313. lap.) Honorem cui honorem azt mondom én is, e tekintetben a hazafias nevelésre nézve kalapot emelek én is a t. piarista atyák előtt, ki szintén az ő vezetésük mellett nyertem kiképezésemet, és így nekik köszönöm azt, ami keveset tudok, mert az általuk mutatott ösvényen haladtam tovább, és ha bár most tollam némely ferde állítások megczáfolására, és kiigazítására ugy a történt események hű előadására van is a körülmények kényszer helyzete által hivatva, ez nem szolgál nekem akadályul őszinte vallomásom eltitkolására, hálával elismerem én is nevelésüknek hazafias jellegét, és e téren szerzett érdemét a szerzetnek nem csak én ismerem el itt Szegeden, és azok, kik itt egykor tanultak, hanem mindenütt az országban hason elismerő bizonyít-

ványt fognak részükre kiadni azok is, kik tanintézetüket egykor mint tanulók látogatták. Ezen a téren akarta Calasantius sz. József övéit foglalkoztatni, ezen a téren termett eddig is babér számukra, ha az alapítónak szellemét, tervét, irányát s szabályát követik; a lelkeszi tér — a szegedi szomorú példa tanúsága szerint — mint a szerzetes társulat szabályaival meg nem egyező, arra nem volt a múltban, nem lesz az a jövőben sem alkalmas.

VI. Ezen a nevelés terén szerzett hazafiúi érdemek elismerésül s méltányos jutalmául javította meg Szeged város hatósága néhány évек előtt dotatiójukat, és a városi hatóság is ezt véve tekintetbe, — ha bár pénztára a reconstitúció után financiaális derouittal kénytelen is most küzdeni — egész készséggel megszavazta a palotaszzerű új főgymnasiumi épületet részükre lakásul, és az ifjúságnak oktatási helyiségül, melynek összes költségét a főnök ur 286,981 frt 24 krba számítja ugyan föl, de amint a fama regéli, a háromszázezer frtot is túl fogja haladni. Mindegy, bárminő legyen annak költsége, az e célra befektetett s kiadott tőke meghozza bőven a culturalis téren a kamatokat, csak úgy lesz Szeged az Alföldnek fővárosa. — Végre fölvilágosításul azt jegyzem még meg, hogy valamint 1777. évben Mária Thérézia királynő a régi most elhagyott helyiség fölépítéséhez 15,030 frt 19 kr. segélylyel járult, úgy most is az állam pénztára Szeged városának 50 ezer forintnyi segélyt, egyszázezer forintot pedig 50 évi 6% törlesztésre kölcsön adott, és a négy párhuzamos osztályra évenként négyezer frtnyi segélyt szavazott meg, a piarista szerzet kormánya 40 ezer frtot, ugyanennyit a piaristaház is kölcsönzött Szeged városának hatos kamatra, melyet ez 40 év alatt tartozik a szerzetnek visszafizetni. Az 1886. évi költség-előirányzat szerint Szeged város pénztárának évi rendes kiadása a szegedi gymnasiumra 1885. évben 19,028, 1886. évben pedig 18,148 frt volt, melyből

15,345 frt tanári fizetés, a többi fűtés, fűszerelvény s szolgálattételre esik.<sup>1)</sup> 1848. évben Palugyai szerint (258. lap) csak 2600 frt volt e czímen a városi pénztárnak kiadása a bölcsészeti tanfolyamért, hova a gymnasium ellátásáért járó 900 frt s más költséget is számítva, az összes költség 3788 frt volt e célra megszavazva, ezen kiadása volt még 1856. évben is e célra a városi pénztárnak, melyet akkor 4500, és 1875. évben ujlag 8900 frtra emelt föl a városi tanács, mely ma már a fenti összegre nőtt fel.

Ha az 1879. évi katasztrófa tönkre tette is ezen itt az Alföldön a magyar nemzetiséget terjesztő nagy katolikus városunkat, és ennek, úgy polgárainak vagyonát is romba döntötte, de azért annak polgárainál a közművelődési és tudományos intézetek iránti áldozatkészséget s hajlamot ama katasztrófa nem volt képes megfogyasztani, sőt azt még nagyobb fokra emelte föl. Ugy hogy városunkról is ellehet mondani azt: *Post fata maior*, és minden polgára büszkén s dicsekedve mondhatja el e tekintetben magáról, hogy szegedi polgár vagyok.

---

<sup>1)</sup> Egyéb iskoláira 1885. évben 96,823, 1886. évben 92,776 frtot adott ki a város pénztára, mely összegbe a felekezeteknek adott segély nincs beszámítva. — Ugyanezen hivatalos okmány szerint közadók és adózási költségekre a városi hatóság 1886. évben 78,705 frtot fizetett, Palugyai szerint (256. lap) 1848. évben 46 nádori porta után hadi adó fejében a városnak összes adója csak 32,278 frt volt. Szeged város hatóságának összes kiadása 1886. évben 1.163,700 frt 50 kr. van kimutatva, bevétele pedig 979.485 frt 50 krban; a hiányzó 184.215 frt összeg minden adóforint után kivett 50 kr. pótdóból kerül ki.



### III. FEJEZET.

#### A szegedi parochia története.

##### 1. §. *A szegedi parochia javadalma a mult században.*

I. Reizner János, városunk történetének jeles írója, Ruszti név alatt kiadott könyvében (a 84. lapon) fölemlíti, hogy a városi levéltárban föltalálható okmányok szerint Szeged sz. Dömei egyháznak, Lukáts zágrábi püspök — ki Szeged városának szülötte volt — ez iránti hálából ama egyházat, ugy a sz. Döme egyházhoz kapcsolt és a gyümölcsoltó boldogasszony tiszteletére szentelt kápolnát — ez utóbbit a város védnöksége alá helyezvén — szőlővel, kellőleg berendezett s 40 frt üzlettökével fölszerelt mészárszékkal, 56 darab löböl álló ménessel, 100 frt készpénzzel és számos egyházi kellékkel megajándékozta, és a plébánia öt káplánya mellé még két káplányságot is szervezett, kiknek javadalmazásául, ugy ama kápolna fentartásául adományozta a fenti javakat.

Azonban ezen adományozás azon időben történt, midőn Szeged még nem a csanádi, hanem a kalocsai megyéhez tartozott, és minthogy erről többé említés nem tétetik, valószínűleg akkor már, — midőn a szegedi parochia a XVI. század elején — mint az első §§-ban be van igazolva — a csanádi megye joghatósága alá került — nem is létezett; ha a város külvárosaiban volt eme kápolna elhelyezve, az ide 1514-ben betörő és a külvárosokat is lebomboló Dósa kuruczvezér idejében, vagy a XVII. század alatt a Rákóczy mozgalmak alkalmával valószínűleg az is időzatul esett. Hogy a szegedi parochia azon időben, míg a

kalocsai megyéhez tartozott mint főesperességi székhely, gazon dagon lehetett javadalmazva, onnét is lehet gyanítani, mert a szegedi főesperes a bácsi káptalannak is tagja, és rendesen öt káplánya volt, kiknek számát a zágrábi érsek még kettővel szaporította; a dusabb javadalmazást az is bizonyítja, hogy a pápai dézsmaszedőnek lajstroma szerint a szegedi sz. Dömei plébános 2 márkát és 1 frtot fizetett.<sup>1)</sup>

Hogy azonban e szegedi parochia akkor, midőn a csanádi püspöki megyéhez csatoltatott, minő javadalmazással bírt? okmányok hiányában bajos kimutatni, úgy azt is, hogy főesperességi székhelye megmaradt-e itt továbbra is, melyet ha áthozott volna is magával a kalocsai megyéből, nem sokáig élvezhette azt, mert néhány év múlva már a török kezébe került.

Mint a t. olvasó az eddig előadottakból meggyőződött, a török uralom alól fölszabadult városunknak parochiáját 1686—1701. évig az alsóvárosi barátok látták el minden javadalmazás nélkül, e fölött kegyuri jogot nem igényelt a város, de nem is fizetett semmit a barátoknak, kik csak a stolaris járandóságért, mely annak idejében ugyan nagyon csekély jövedelmet hozhatott nekik, gondozták azt.

Csak 1712. évben ébredt a nemes városi tanács azon gondolatra, hogy ők eme városban kegyurasági joggal is birhatnak, és miután e véleményükben őket az ajándékokkal lekenyerezett Hunyadi László kancelláriai referendarius is megerősítette, legelőször is eme jogukat a jezsuiták letelepedése elleni tiltakozásban, és nemsokára Ná v a y plé-

<sup>1)</sup> Már a viennei zsinatban 1312. el lett határozva, hogy a sz. földnek pogánykezből ki szabadítására a papi tizednek egy része fordítottassék. Lányi könyve szerint (magyar clerus érdeme 136—152. lap) honunkban minden egyházi férfiú jövedelme huszad részét tartozott e célra oda adni, egy márka arany 72 arany frt, egy márka ezüst 24 frt, azaz négy arany frt, egy magyar forint pedig ezüst pénzben 50 kr. értékű volt. Miután a papi dézsmaszedők, úgy látszik, félvélenként szedték be az illetőktől eme dézsma illetéket, ha a szegedi főesperes egy évben 288 frt arany forintot fizetett le, akkor huszszor annyi jövedelme volt, azaz 5760 frt, ha pedig ezüst márka értendő, akkor csak 1920 frt jövedelme lehetett. (Csanádi püspöki megye története 122. lap.)

bános megválasztásában tanusították, és az 1710. évben csanádi püspöknek kinevezett gróf Nádasdy László joghatósága alul is siettek eldisputálni Szeged városának parochiáját, és noha csak 1719. évben nyerték ki e város szabadság levelét s kegyuri jogát, azért ők már azt előbb is gyakorolták. Hogy mikép s minő eredménnyel teljesíté a nemes tanács a kegyuri joggal járó kegyuri kötelmeit? a t. olvasó közönség előtt szinte ismerve van, templomukat a királytól kért segélyen akarták fölépíteni, és midőn 1731. évben ezen városi parochialis templom, mint püspökség székhelyén levő székesegyháznak lett a király által kijelölve, és ennek fölépítése a kegyuri jog alapján a városra hárítva, már csak azért sem feleltek meg eme kötelmüknek, nehogy a püspök és káptalan itt Szegeden maradjon, és a nemes tanács el is érte célját, mert a székhely Temesvárra lett áttéve, és midőn ez megtörtént, néhány év mulva úgy ahogy felépítették még is a romokba lévő sz. Döméről czimzett plébánia templomot, a felsővárosi sz. György templomukat pedig a minorita Atyákkal akarták fölepíttetni, és nekik csak e föltétel mellett letelepedési engedélyt adni.

A városi urak szorult körülményeik daczára fényes dotatiót ígértek az esztergomi megyéből lehozott lelkészüknek, de még le sem érkezett az hozzájuk, már nem is egyszer, hanem háromszor devalválták fizetését, és mivel ezt sem adták meg neki, megszöktették a városból, és olcsó potom árért a szegény piarista Atyáknak nyakába vetették a hivek ellátását, és az ifjuság oktatását.

Ekép gyakorolta a mult század első felében a nemes tanács kegyuri jogait czivakodva, veszekedve plébánosával, és püspökével, és mindkettőt futásra kényszeríté, kik ennél jobb, nyugalmasb s biztosb hazát voltak kénytelenek keresni, hogy magukat a nemes tanácsnak boszantó eljárásától megszabadítsák.

II. De a nemes tanács ama 1719. szabadság levelében még más kiváltság s előjogban is részesült a kard vagy pallos jogban = *jus gladii*, mely annyit tesz, hogy a szegény halandó ember élete fölött is dönthetett. Nem tudom, hogy 1728. előtt gyakorlotta a nemes tanács eme kiváltságos jogát, és ítélte-e s hány polgárt halálra? I lehet, hogy a szegedi polgárok nem követtek el ily halálos ítéletre méltó bűntényt, és talán azért nem volt a hóhér pallossa, vagy akasztófája igénybe véve általuk, de valószínű az is, hogy óvatosságra intette őket gróf Nádasdy László püspöknek a városbani jelenléte, mivel minthogy folytonosan harci állapotban voltak, attól félhettek, hogy ha eme nyert jogot nem valami czégyeres bűnösön gyakorolják, a Bécsben gyakran megforduló püspök, ha a hozzá folyamodók előadásából értesül erről, panaszt fog ellenük emelni, azért bevárták, míg a püspöktől az esztergomi primás a nemes tanács és plébánosa által emelt panaszok folytán őket megszabadította, ki 1728. évben visszatért Győr városába, és nem lakott többé állandóan Szegeden.

Alig hogy a püspök lábát kitette a városból, a nemes tanács nem félve már az ellenörködéstől, nehogy ama kardjoga elévüljön, és a hóhér ok nélkül huzza fizetését, és a város pénztárából beszerzett bárdja megrozsdásodjék, elhatározta, hogy annak is érvényt szerez s gyakorolni fogja, Rózsa Dániel 82 éves szegedi polgárt — ki azelőtt a városnak senatora és főbírája volt <sup>1)</sup> — és ennek 50 éves nejét, Szél

<sup>1)</sup> Rózsa Dániel, a városi ügyész vádlevele szerint, kapitánya volt a boszorkányoknak, kik 50 év óta bűbájos mesterségükkel s az ördög segítségével 7 esztendőig elvonták a szegedi határról az esőt s harmatot, és ezt, úgy a Tiszában levő halakat, másfél akó pénzért évenként eladva, roppant nagy kárt okoztak felebarátaiknak, és ezek jószágainak a termény elvonásában, mivel azonban mindezt, úgy boszorkánytársait Rózsa Dániel önkényt bevallani nem akarta, az ügyész arra kérte a nemes tanácsot, hogy a kínzó eszközökkel kényszerítették őszinte vallomásra, a tanács jogosnak találta az ügyész kérelmét — ut *torturae subieciatur* — és miután ez megtörtént, az ily *benevola fassionak* nevezett vizsgálat után kitűnően az is, hogy a vádlott az ördöggel evett s ivott is, és Isten helyett annak engedelmeskedett, a nemes tanács igazság érzetéből őt máglyára ítélte s meg is égetette mint boszorkányt, és hogy magányosan ne menjen a tulvilágba, nejét is hason

Erzsébetet szemelte ki más 14, a nép legalsó osztályához tartozókkal együtt e célra, kiket mint boszorkányokat máglyára vagy fejvesztésre ítelt azért, mert kiváltságos joga volt ezt megtehetni. Minthogy alsóvároson volt ez időben a városháza, a nemes tanács a Tisza folyónak közelében lévő 62 holdnyi területű kis szigeten hajtotta végre ítéleteit, és ott 1728. július 23-án égettetett meg e szerencsétlenek közül a Rózsa házaspár mellett még 5 férfi- és 6 nő-boszorkányt, mely azóta boszorkány-szigetnek neveztetik.

III. Károly császár és király értesülvén a szegedi boszorkányszigeten eszközlött boszorkány elégetésről, fölküldetni rendelte a periratokat, és 1728. okt. 25-én következő rendeletet bocsátott a szegedi tanácshoz: „Magy. kir. kancelláriánk útján kezünkhöz jutott f. é. szept. 23-án beküldött azon bübajosokra (Venefici) vonatkozó jelentések, kik közül néme-lyek már megégetve, mások pedig még börtönbe zárva

büntetésben részesítette, kiről az alább fölemlített német ujság szegedi levelezője azt jegyzi meg, hogy a volt főbíró köztisztletben részesült a szegedi lakosságnál, ennél szebb bizonyítvány nem kell Rózsa Dániel jellemzésére, ha a nép volt főbíráját — ki hivatalos hatalmának súlyát mindenkiél érezte — tiszteletben tartani tudta, lehet, hogy e népszerűsége is volt egyik oka, hogy a máglyára fölléptették. Rózsa Dániel gazdag ember volt, de mellette fősvény is, ha a pénz nem szeretete volna anyyira, úgy talán a Beda Szabina módjára, ha ennek példáját követi, ő is megmenthette volna magát nagy összegű váltságpénzen, de ő ezt nem tette. Két fia volt, az egyik István kint a tanyán kezelte a gazdaságot, másik Sándor a városházánál, mint tisztviselő szolgált, de ez nem volt képes, úgy látszik, befolyását érvényesíteni arra, hogy atyja és anyja iránt a nemes tanácsnak haragját lecsillapíthassa, és ama szegényhaláltól őket megmenthesse. Ezen még most is itt Szegeden főnálló — a Sándor ágából leszármazó — Rózsa családnak egyik öreg tisztletre méltó s hitelt érdemlő tagja közlé velem ezen családra hagyományul átszállott biztos történeti eseményt, hogy midőn az öreg Rózsa Dánielt és nejét, az ezt velem közlőnek dédszüleit, a boszorkány-szigeten a nemes városi tanács mint boszorkányt megégetettette, annak István fia a város urait színllett örömeiben nagy vendégségre meghívta a tanyára, kik ott meg is jelentek, és a gazda vendégeinek — midőn ezek jó étvágygyal megették a bográcsban bevitt paprikáshúst, és tőlök azt kérdezte, hogy izlett-e jól nekik az ebéd? az igenlő válasza azoknak kijelentette, hogy a bogrács tartalma nem marha- vagy juhhus, hanem **kutyahus** volt, ha jó édesatyját ők máglyára ítélték, ő viszont jutalmul kutyahussal vendégelte meg őket. Csudálom nagyon, hogy máglyára nem ítélték a vendéglátó gazdát eme tettéért, azonban jobbnak látták még is a vendég urak ezen boszúálló megszegényítést eltitkolni, de az eseménynek híre elment és megörökíve lett az által, hogy azóta a nép — minthogy a Rózsa család igen kiterjedt volt Szegeden — a vendéglátót kutya Rózsa családának nevezte el, és eme néven ismerték leszármazását a jelen században is, melynek utolsó családtagja nem rég hunyt el itt Szegeden. Rózsa Sándor Szegednek a forradalmi korszakból hírre vergődött s utóbb élte fogytáig tartó börtönre ítélt fia nem e kutya Rózsa családból származott, noha elkövetett tettei eléggé mutatták oklatan állathoz illő vad természetét.

vannak, melyből kitűnik ugyan az, hogy minő vizsgálat lőn eltartva, és azok kihallgatásuk, és a kínzás alkalmával minő vallomást tettek, de az nem tűnt ki, ha valjon meg lett-e vizsgálva, hogy ama bélyeggel (Stigma), melylyel magukat ellátva lenni vallották, valóban megvoltak-e testükön jeelve? és midőn azok bevallották azt is, hogy ők némelyeket meggyógyítottak, másoknak pedig ártottak, úgy, hogy meg is haltak bele, ezen körülmény sem lett megvizsgálva, ha vajjon az illetők valóban meggyógyultak-e vagy meghaltak legyen, holott ezeket mind előbb megkellett volna nektek szigoruan vizsgálni, hogy így a tényállás beigazoltatván, az illetők erről kihallgatásuk alkalmával mind meggyőződtesenek. Vajjon mindez megtörtént-e? vagy miért lőn elmulasztva az elégetettek ügyében? erről kir. kanczelláriánk útján mielőbb minket értesítsetek. És miután még három ily egyén van nálatok bebörtönözve, ha ama bélyeg iránti vizsgálat annak betekintése mindeddig meg nem történt volna, azt azonnal eszközöljétek, úgy azon irányban is tartsatok vizsgálatot, hogy ezen három foglyotok eszközölt-e valóban a beteg emberek gyógyítása alkalmával — emberek s barmok megrontásában — kárt és veszélyt? és miután özvegy Bogadusiné a 12 pont alatt azt vallja, hogy a megszentelt ostyát kétszer már szájából kivette s azt zsebkendőjébe takarva magánál hordozza, vizsgáljátok meg azt is, hogy valóban igaz-e ezen állítása? és a már hozott, vagy hozandó ítélet végrehajtását fölfüggesztve, előbb nekünk körülményes jelentést küldjétek föl. — Ugyanez alkalommal másolatban azon meghagyás mellett közöljük veletek Mihájlovits György hitvesének Beda Sabinának emlékiratát, hogy miután az ebben előadott körülményekről fentérintett jelentésekben említés nem tétetik, ha vajjon mindaz, ami ezen emlékiratban előadatik, és a fürdőzés és mérlegelés iránt egy hirlapban<sup>1)</sup> közöltetett, a holttesteknek kiásatása s

<sup>1)</sup> A szegedi boszorkány pörökről 1879. évben Gráciban ily czimű könyvecskében »Ein Szegediner Hexenprocess culturhistorische Studie von Franz Mösel«.

megégetése, a bevádlottaknak félelemből történt halálozása és az újabban kitalált kínzókészek használata, a folyamodónak kezesség melletti kiszabadulása iránt így történt-e? vagy másképp mindez? és miért nem emlékezik minderről fentebbi jelentések, nekünk azonnal fölvilágosító jelentést küldjeteek föl. Bécs, 1728. okt. 25. Károly s. k., Acsady István veszprémi püspök, Wanyechy Illés.“

A szóban lévő kérvény magyar fordításban így van szövegezve: „Felségednek lábaihoz borulva mély alázattal előadni vagyok kénytelen, miszerint sz. k. Szeged városának tanácsa 1728. évi junius hóban egy helybeli polgárnak magántársaságban elmondott, de a bíróság által jegyzőkönyvbe fölvevett pletyka beszéde nyomán az itteni lakosok közül 16 leginkább gazdag egyént — ezek közt a városnak volt tanácsnokát, utóbb főbiráját, kik a bűbajos mesterség tudomá-

szintén így adatik elő ezen boszorkány égetés, melyet 1728. július 26-án egy szegedi levelező is közölt egy német újságban, és ama fölfolyamodásban is érintett pletykát — melynek alapján a boszorkányokat a nemes tanács befogatta — így írja le. »Egy szegedi cipésznek fia az utcán játszván egy másik társával, azt mondá ennek: ma a szegedieknek csinálók egy jó tréfát, ők esőt várnak, én pedig nagy zivatart csinálók nekik, akarsz-e nekem segíteni ebben? Nem értek én ehhez, volt a játszótárs válasza, mire az előbbi azt felelé, se baj, könnyű dolog az, majd megtahitalak arra, föl is fedezte előtte, hogy kiknek segélyével és mikép eszközli ő majd azt, de a társ kijelentette, hogy ő nem akarja ezt megtanulni és eltávolozott tőle; midőn hazatérve ebédelt szülőivel, délből csakugyan roppant nagy vihar keletkezett, és utána oly jégeső, mely a szőlőt tökéletesen elverte, mire az atya azt mondá, lehetetlen, hogy eme fergeteg magától keletkezett volna, ezt nyilván mások csinálták, mire fia elmondá mindazt, mit ma reggel a cipész fiától e tárgyra nézve hallott. Ezt hallván az atya, ebéd után fölkereste a város biráját, és közlé vele a hallottakat, ki azonnal befogatta a cipész fiát, és kihallgattatta azt, és bevallása nyomán befogatta a jégesőt előidéző boszorkányokat, ezek közt volt a városnak mult évben még hivataloskodó, és mindenki által köztiszteltetben tartott főbirája is, kik mindnyáján eme megérdemlett büntetésben részesültek.« Ugyanezen levelező így írja le a boszorkány-szigetben fölállított máglyát: egy a földbe leásott magas oszlop körül ölfá rakatott, és annak tetején állott négy boszorkány ama oszlophoz láncsolva, mielőtt a máglya meggyújtott volna, egy boszorkány nő, mert csak 4 év óta volt a társulatba beírva, de az ördög bélyegével testin még nem volt megjegyyezve, kegyelemből előbb a hóhér által lefejeztetett, és azután teste a középső máglyára feldobott, és mind a három egyszerre meggyújtott, és ámbár már egynegyed óráig égett ez, a rajta levőktől legkisebb jaj vagy fájdalom hangot nem hallottak a jelenlévők, és habár a máglya mellett álló és hozzájuk beszélő papoknak intelmeit az ok örömmel hallgatták, és ezt jelekkek is tanusiták, azért még is többen kétségbe vonták azoknak ártatlanságát.« Ama fentebb említett bélyegget maga az ördög jegyezte állítólag rá a boszorkányokra láthatlan helyen (in loco pudendo), mely nyul lábnyomhoz hasonlított, és az érzéketlen maradt, mert vár onnét még tű szurásra sem csergedezett, mint ezt Dongó Géza a boszorkányokról 1878-ban írt könyvének 15. lapján megjegyzi.

nyáról — in arte magica — gyanusítva voltak, néhány nap mulva minden előleges vizsgálat nélkül befogattatott, és a per kezdetén a hóhér által összekötöztetett, és a Tisza folyóban ama bűbájosság kitudása végett nyilvánosan megfürdetett. Ezen fürdetés alkalmával három öreg asszony meghalt, kiknek testét előbb eltemették, azután újra felásva elégették, sőt egy már másfél év előtt elhunyt, a barátok sirkertjében annak rendje s módja szerint eltemetett nőnek holttestét is — mivel a többiek őt boszorkánynak vallották — a barátoknak tudta s engedelme nélkül kiásatták és szintén megégettették. És miután őket a tanács kihallgatta, és azok tagadó vallomásukat a hóhér által használt kinzás folytán — a hegyes szeggel ellátott székülés, melyben több óráig ültek a vallani nem akarók — visszavonni kényszerítették, az ekép tőlök kicsikart vallomás következtében a hátralevő 13 — öt férfi és 8 nő — boszorkányságról vádolt egyéneket tűz és máglyára ítélte el, de egynek az elégetést megelőzőleg fejét leütni határozta el, és ezen ítéletét július hó 23-án végre is hajtatta, egy teherben lévő boszorkányt a tömlöczben tovább is őriztetni rendelvén. Ezen így kivégzett egyének közt volt egy Dugonyics nevű özvegy asszony, ki a tanács általi kihallgatás alkalmával boszuságból engemet is magához hasonló boszorkánynak vallott, és noha ő ezen vallomását utóbb visszavonta, és ezt az őt vesztőhelyére kikísérő sz. Ferenczrendi gyóntató atya előtt is megerősítette, és ezen szomorú útjában meg is halt, ennek daczára engemet, ki a többieknél sokkal vagyosabb voltam, a nemes tanács minden idézés, kihallgatás nélkül saját házámban hóhérja által elfogatott, és meglánczolja nyilvános megszégyenítés mellett börtönbe hurcoltatott, (a többi befogott személyeknek legalább öltönyüket meghagyva, ily szégyenben nem részesített) ahonnét férjem s családtagjaimnak sürgős kérelmére csak úgy szabadultam meg, hogy egy ezer forint összeget kellett kezességül lefizet-



nem. Noha ezen a halálbüntetéssel fölerő nyilvános megszegyenítettésemért jogom volna fenyítő elégtételt kérni, de mivel attól tartok, hogy ellenem is a védelmi eszközök kizárásával bírói eljárás fog hamarjában alkalmaztatni, és okmányok, ugy a törvényes védezeszközök hiányában nem törvényes forma szerinti elbírálásban fogok részesülni, és ha ez alkalmmal reményem s óhajom ellenére ügyemet elveszteném, a III. törvénykönyv 1. cz. III. részében megengedett föllebbezést is <sup>1)</sup> könnyen megtagadhatná a bíróság, és attól is méltán félhetek, hogy eme fölfolyamodásomért a nemes tanács a per bevégeztéig kezesség melletti szabadságomat is visszavonja, és engem újra börtönbe hurczoltatni fog, ugyanazért es. k. Felségedhez, mint az elnyomottak védőjéhez a legmélyebb alázattal folyamodok azon kegyelemért, miszerint Szeged város tanácsának legkegyelmesben és erélyesen megparancsolni kegyeskedjék, hogy ez a törvény által előszabott védelmi eszközök használatát nékem megengedje, az ellenem indított pert az előirt törvényes módon tárgyalja és döntse el, a föllebbezési jog fenntartása mellett a pernek végleges eldöntéséig megadott szabadságomat vissza ne vonhassa. Szeged, 1728. Beda Szabina, Mihalovics György hitvese.<sup>2)</sup>

Palugyai többször fölemlített könyvében a városi levéltárból közli (196—211. lapon) mind a 13 elítélt boszorkány halálos ítéletének szövegét, kik közül kettő 50, egy 55 éves, a többi 60—70 éves volt. Borzadva és fölháborodott lélekkel olvashatja az ember eme borzasztó ítéleteket, és abban ama vétkeket, melyekkel eme szerencsétlenek vádolva voltak, Istennek megtagadása, az ördöggi barátkozás, ennek följán-

<sup>1)</sup> A pallosjog adományozásánál ki van jelente, hogy bünyfenyítő ügyekben a föllebbezés ki van zárva, erre a nemes tanácsnak a boszorkányokat vádoló ügyésze hivatkozott is iratában, »idem procurator fiscalis insistendo privilegiis magistratuum causarum ab omni probandi onere magistratum eximentibus.«

<sup>2)</sup> Neve után ítélve valószínűleg dalmata vagy rác nő, de gazdag, vagyonos lehetett, mert 1000 frt váltságí — az időben nagy értékű — összeget letudott fizetni, talán a három életben hagyott boszorkánytól is ezt várták a nemes tanács tagjai, azért késtek az égetéssel.

lott szolgálat, s segélye mellett másoknak vagyonábani meg-  
rontása, sőt holtig való nyomorékká tétele, az eső s harmat-  
nak általuk több évig kieszközlött elmaradása által stb. Mielőtt  
azonban ezen halálos ítélet végrehajtatott volna rajtuk, előbb  
a víz próbát kellett kiállaniok. Kezeik, lábaik összekötet-  
tek, derekukra kötött nagy kötél a Tisza vizébe dobattak,  
ha elmerültek, bűnösök voltak, de ha mint a parafa a víz  
felszínén maradtak is, akkor is azok voltak, mert ezt csak  
az ördög segítségével tehették, így volt a sulymértékkel is,  
a férfinak csak 1½ latunak szabad volt lenni, a nőnek meg  
könnyebbnek. Ez csak a népámitásra kigondolt üres comoedia  
volt, akire a nemes tanács rámondotta a halálos sententiát,  
annak megkellett a máglyán halni, mert ha ő önkényt be-  
nem vallotta boszorkányságát, a kegyetlen kínzások  
fájdalmai miatt kénytelen volt azt tenni, és ezt *benevola*  
fassionak nevezte a városi tanács.

Mikép védelmezte a nemes tanács legfelsőbb helyre föl-  
küldött jelentésében eljárását? nem tudom, annyi bizonyos,  
hogy a kanczelláriához e tárgyban beküldött jelentésében nem  
híven értesítette a királyt, azért róvja meg a tanácsot, de  
mindennek daczára is városunkban 1734. és 1747. évben is  
égettette még a nemes tanács a férfi és nő boszorkányokat, de  
ezek közt Beda Szabina már elő nem fordul, úgy látszik a  
pénz s fölfolyamodás megmentette őtet a máglyától. Szeged  
városa nemes tanácsának a boszorkányok égetésében adott  
példáját Arad, Gyula, Korpona, Szathmár városok is nemso-  
kára követték. De nemsokára föltűnt hazánkban is erre nézve  
a setétség elűzését jelző fényes nap, mert Mária Thérézia ki-  
rálynő jónak látta eme boszorkányégetést betiltani, és biro-  
dalmának népeit erre nézve fölvilágosítani, 1754. évben eltil-  
totta oly naptáraknak árulását, melyek ily babonás elbeszélé-  
seket tartalmaztak; 1755. márczius 1-én kiadott rendeletében  
közhirré tette, miszerint a könnyen hívő népet föl kell vilá-

gosítani aziránt, hogy az álom s babona kísértet, vagy csalékony emberek által előidézett tünetenyeket ne tekintse boszorkányságnak, sőt ne adjon hitelt olyanoknak sem, kik magukat ördögösöknek, azaz az ördög által megszállottnak vallják; panaszkodik, hogy némely vidéken a papok is hódolnak e balvéleménynek, és Morvaországban az ő kérelmükre a rendőri hatóság néhány elhunynak holttestét azon ürügy alatt, hogy azok magia posthuma bűnével terhelvék, a temetőből fölásatta, és megégeztette, holott e gyanu a megéjtett vizsgálat után tévedésnek tűnt ki; kijelenti azért a királyné, hogy birodalmában többé ily bűnös visszaéléseket nem fog tűrni, azért szigoruan meg is parancsolja, hogy jövőre ily ügyekbe a rendőrség s papság ne avatkozzék többé, hanem a kísértet, boszorkányság, és kincs keresési, és az ördögösség iránt előforduló panaszok megvizsgálására politikai hatóság van hivatva, mely azokat egy ügyes orvos közbejöttével megvizsgálván el fogja határozni, ha vajjon fordul-e elő a fenforgó esetben csalás? és a csalók ellen minő büntetés lesz alkalmazandó? ugyanekkor eltiltotta az álmoskönyvek árulását is; 1766. évben pedig új leiratában még bővebben fölvilágosította birodalmának népét a varázslók és boszorkányok csalfa eljárása iránt; végre 1776. június 26-iki leiratában betiltotta az Alchimiát is, a pénz vegytani készítésének titkos mesterségét.

Azonban ha ama fentnevezett városok követték is Szegec példáját, de hamarább fel is hagytak avval, mint városunk, hol még 1747. decz. 18-án is gyakorolta a nemes tanács eme kardjogban nyert hatalmat, sőt Mária Theresia királynő üdvös rendelete ellenére honunkban Csaplovits és Sándor István, a XIX. század elején megjelent műveikben azt is főlemlitik, hogy honunkban még 1766. sőt 1775. évben is fordultak elő ily boszorkányégetések.<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Möscl 28—33. lap.

IV. Palugyai maga is feljajdul a higgadt törvényhozó bünfenyítő kezének eme barbár eljárása ellen, mely fölött az emberiség legszentebb érzete irányában tartozó kegyelet őszinte szózata hangoztatja a história kárhoztató itéletét, és ezen ítélet leginkább a városokat sújtja, melynek polgárai magukat műveltebbeknek s fölvilágosodottaknak tartották, mint a vármegyék területén levő községeknek általuk lenézett lakosai, és e boszorkányégetési mánia honunkban még is a városokban ütötte föl sátorát, itt talált a böles magistratus legtöbb égetni való boszorkányt, és gyakorlotta is irányukban kiváltságkép kinyert pallosjogát, míg Mária Thérézia, hazánk böles királynéja közbevetett v e t o j á v a l hüvelyébe nem parancsolta vissza a hóhérnak vértől pirosuló kardját, és más célra nem fordította a városnak a boszorkányok égetésre készletben tartott ölfáját. Gyakran elmélkedtem és gondolkoztam ezen városunkat is az egész Európa előtt gyászos hirbe hozó boszorkányégetésről, és azon eredményre jutottam, miszerint az ítélő bírák maguk sem hitték azt, hogy az általuk megkínzott és megégetett egyének — habár magukat a tortura kínjai miatt, hogy ezektől szabaduljanak, boszorkányoknak vallották is be — valóban ilyenek lettek volna, mert ha őket az ördög által ily megrontási nagy hatalommal felruházottaknak hitték volna, méltán tarthattak attól, hogy azok, vagy életben maradt czinkostársaik a bírák, ugy ezek családtagjaival is éreztetni fogják boszúból ördögi bűvös hatalmukat. Erősen hiszem ezt, ugy azt is, miszerint akarták, hogy a nép higgye el<sup>1)</sup> azt, amit ők maguk nem hittek el, és a né-

1) A római népnek Panem et circenses utáni óhajait a szegedi nép is utánzotta, mely minden rendkívüli spektakulumokat szeret, és így embertársai égetését is kíváncsi örömmel nézte, mely neki mulatságul szolgálván, ezen idő alatt elfeledte nyomorát, és annál nagyobb örömmel szemlélte azt, mert a nemes tanács elhittette vele, hogy a megégettek valódi boszorkányok voltak, és azok elpusztítása által biztosította őket nem csak személyeik, hanem vagyonukra is, és ha előfordult oly eset, hogy a vizsgálat és tortura nem birt ellenükben semmit igazolni, és így máglyára sem ítéltette el a tanács őket attól félve, hogy felsőbb helyre majd felkértevé a vizsgálati iratok, pallosjogát veszélyezteti, ez esetben is, amidőn boszorkányságról vádolt, és emiatt befogott boszorkányt csak számuzésre ítélte ártatlansága

pet eme balvéleményekben még inkább megakarták erősíteni azok elégetésével, mely eljárás által a magistratusnak a nép előtti tekintélye nőtt, és a város által kiváltságkép kinyert kardjognak szükségessége is be lett bizonyítva.

Egyébiránt eme nálunk uralkodott barbár eljárás némi csekély mentségül — mert sovány vigasztalására szolgálhat az elégett ház tulajdonosának azon tapasztalat, hogy a szomszéd házát is a tűz elemészté — fölemlitem azt is, hogy e szegycmenteljes boszorkányüldözési járvány vagy mánia — a magát nálunk magyaroknál műveltebbnek tartó — Németségben is dühöngött, sőt ott még tovább is fenntartotta magát, mint nálunk, mert Schweizban még a XIX. században is égettek boszorkányokat. Szeged szülővárosunkról szeretném eme szegycmentfoltot letörölni, de mivel annak történetkönyve miatt ezt nem tehetem, legalább a kezdeményezés szegycmentét mosom le arról azáltal, hogy a boszorkányégetés kezdeményezése nem tartozik városunk dicsőségei közé. Palugyai ugyanis Jászberény városának levéltárában föltalált okmányok alapján azt adja elő könyvében, (nem lévén e kötet kezemnél, szórul-szóra nem idézhetem azt, de olvastam ott ama okmány szövegét) miszerint eme város a török hódoltság korszakban szintén fogott egy boszorkányt, és a kiváltságkép nyert kardjogánál fogva Jászberény város böles magistratusa azt megakarta égettetni, azonban a basa ezt meg nem engedte, a tanács az egri főbasához fölebbezte a letiltó rendeletet, és ez csakugyan oly fermánt adott a jászberényi basának, hogy miután a magyaroknak oly dőre szokásuk

miatt, még ekkor is az elámitott népet azon eljárásával nyugtatta meg, hogy az ily száműzött nem boszorkányoktól írásbeli térítvényt vett arról, miszerint nem fogják magukat a földök ellen megboszulni és testük s vagyonukban kárt tenni. Az ily térítvények most is föltalálhatók a periratok közt. Palugyai (a 209. lapon) Molnár István nevének közli ítéletét, kinek egyedüli büne az volt, hogy a tanuk valomása szerint másoknak megrontotta egésségét s testi erejét, de azután újra meg is gyógyította ezeket, nem akarván bevallani, hogy ezt az ördög segélyével tette, 1731. nov. 15-én torturára ítélte őt a bíróság, és miután e kínzás daczára sem volt annak bevallására bírható, példaadás és másoknak megrémítésére őt a bíróság örök szánűzetésre ítélte.

is van, hogy embertársaikat megégetik, és erre nézve Jászberény magistratusa — hogy kiváltságos joga van — ki is mutatta, ne akadályozza őket ebben. Az általunk butának tartott töröknek eme fermánja elég megszegyenítő reánk nézve, és evvel be is fejezem eme szerencsétlen boszorkányüldözésről értekezésemet.

V. Még egy körülményt kell fölvilágosítani, azt t. i., hogy Mária Thérézia csak 1754. évben adta ki a boszorkányok égetésére nézve tiltó rendeletét, és így a királyi kancellária 1728—1754. évig maga is elhitte a boszorkányok létezését, és némileg jóváhagyta azok elégetését. Első tekintetre e föltevés s gyanúsítás nem látszik egész alaptalannak, de ha bővebben vizsgáljuk a történeteket, e gyanu is elenyészik. Az elégetett boszorkányok perirataiból arról értesült a kir. kormányshoz — természetesen a tortúra által kinyert benevola fassio játszván itt a főszerepet — hogy a boszorkányok egy külön szervezettel bíró társaságot képeznek, melynél kapitány, hadnagy, őrmester és tizedes is szerepel, e szervezet miatt ezek tagjait könnyen Bécsben valamely titkos forradalmi a kurucz Rákóczy korból fönmaradt társulatnak<sup>1)</sup> tekinthették, kiknek céljuk nem lehetett más, mint a visszaállított rendet fölzavarni, azért ama régi guerilla csapat példája szerint a hü jobbagyokat vagyonukban károsítani, annál könnyebben elhitték ezt odafent, mert valószínűleg a nyert információk is megerősítették eme gyanut; ama titkos jel, mely a társulat tagjainál föltaalátatott, azon bevallás, hogy a tagok Istent megtagadva, az ő vezérüknek Belsőbubnak álltak szolgálatába, s több ehez hasonló tünemény — melyet a fenti módon kivett benevola fassio kicsikart az illetőktől — még inkább megerősíthette a kormányshoz azon véleményében,

1) Az ítéletekben ily kifejezések is fordultak elő, a pokolbeli Plutó hűségére s holtig való szolgálatára megesküdött, az ördögök zászlója alá magát beiratni, testét s lelkét neki fölajánlani és 18 (mások 50) év óta folyvást annak szolgálni nem irtozott. Nem csoda ha a férfi boszorkányokról ily módon szerkesztett jegyzőkönyvek könnyen tévutra s ama fentebb említett gyanura vezették a kormányshoz is.

hogy itt egy politikai jól szervezett titkos forradalmi szövetségről van szó, melynek célja nem más, mint hogy a babonáságot könnyen elhívó nép tudatlanságával visszaélve, azt eme csalfa eljárásával megfélemlítse, hogy így a megrémült népet magához csatolhassa.

E véleményemben megerősít VI. Károlynak 1728. okt. 25-én Szeged városához intézett s fentebb is említett leirata, hol a kir. kormányshoz ama titkos jelre mint az összeesküdteket eláruló bélyegre fektette a fősulyt, és kifogásolta a városnak eljárását azért, hogy eme jelnek létezése iránt, az illetőket külön meg nem vizsgálta. A kir. kancelláriát csak dicsérni lehet ezen eljárásáért, ugy azért is, hogy az ily ügyekben hozott, vagy hozandó ítéleteknek végrehajtása előtt a periratokat előbb fölküldetni rendelte, azonban mivel a büntető eljárásoknál ki volt a föllebbezés zárva, és így a befogottak nem voltak oly helyzetben, mint Beda Szabina, hogy halálos ítéletük végrehajtását váltságpénzzel, vagy felfolyamodás benyújtásával meg tudták volna akadályozni, és a városi tanács is jobbnak látta eme periratokat inkább a levéltárban őrizni, mint azokat fölvizsgálat végett Bécsbe fölküldeni, ezért történt az, hogy III. Károly halála után annak nagy bölcsességű leánya Mária Thérézia ama említett vető rendeletével véget vetett ezen barbar eljárásnak, miután a kormány időközben magának meggyőződést szerzett az iránt, hogy ama szerencsétlenek nem politikai összeesküdtek, hanem néhány babonának hódoló gonosz lelkű ember csalfa mestersege által tévutra vezetett egyének voltak, kiknek együgyű hiszékenységevel mások gonosz céljaikra visszaélni akartak, azért sietett is nemsokára beszüntetni a pallos joggal fölruházott városi hatóságoknak eme embertelen eljárását.

VI. Bocsánatot kérek olvasóimtól, hogy eme boszorkányok ügyének előadásával fárasztottam, előre is képelem, miszerint többen szememre lobbantják azt, hogy e tárgy nem

illik be a szegedi parochia történetébe. E szemrehányás azonban nem jogosult. — Sokat és sokszor elmélkedtem ezen Szeged szülő városunknak jó hírnevét homályba ejtő boszorkányégetés fölött, és kíváncsi voltam mindég megtudni azt, hogy Szegeden a papok minő szerepet játszottak eme szerencsétlen égetésnél, örvendek, hogy most e tárgyra nézve kutatásomnak a papságra vonatkozólag kedvező eredményét közölhetem. Mindenekelőtt kijelentem, hogy a morvaországi papságnak Mária Thérézia királynő leiratában megrótt eljárása nálunk Szegeden ki nem mutatható, igaz ugyan, hogy itt is égettettek el már eltemetett, és a temetőből fölászott boszorkányoknak holttestét, de ez nem a papság óhajára, hanem a nemes tanács rendeletére történt. Miután a piaristák krónikája e tárgyról mélyen hallgat, átnéztem az alsóvárosi barátoknak házi történetkönyvét, de noha az napló alakjában van szerkesztve, és a városbani napi eseményeket elég terjedelmesen leírja, a boszorkányokról és ezek elégettetéséről sehol meg nem emlékezik, kik hogy ezen elégettekben nem boszorkányokat, hanem csak gyógyító asszonyokat ismeretek föl, onnét is kitűnik, mert ők maguk is eme javasasszonyokhoz utasították a betegeket<sup>1)</sup> gyógyítás végett, mert hisz azon időben nem lakott még annyi orvos e városban, mint most itt tartózkodik; föl nem tehettem azt, hogy ezen halálra ítélt szerencsétlenektől, a végső pillanatban megtagadhatott

<sup>1)</sup> Palugyai (203. lap) a periratokból közli azt is, hogy midőn egy anya náluk arról panaszkodott, hogy gyermeke születése után harmadnapra megvakult, ők Doka Ágnes javasasszonyhoz, ki bába is volt, utasították, hogy attól kérjen orvosságot gyermeke részére, mert annak van ilyen szere; el is ment hozzá; de ez először avval utasította el, hogy menjen ahhoz, ki bábája volt, utóbb ismét elment hozzá, és akkor azon tanácsot kapta, miszerint keressen olyan gólya tojást, melyből a kis gólyák kibujtak, törje ezt porrá és hintse gyermekének szemébe, meg fog az gyógyulni. Megtalálta-e a szegény anya eme gólya tojást? használta-e azt orvosságnak? s gyermekének szeme meggyógyult-e attól? a periratokból nem tűnik ki, de az kitűnik, hogy a nemes városi tanács 1744. év elején Doka Ágnest mint boszorkányt befogatta, azonban sem a vizsgálat, sem a torturás benevola fassio által nem bírván ezt reá beigazolni, örök időkre száműzte a város határából. De nemsokára ismét befogatta az innét valószínűleg eltávozni nem akarót, és 1744. decz. 18-án máglya halálra ítélte azért, mert 12 év óta üzte bűbajos mesterségét, és ennek segélyével néhányat meggyógyított, másoknak testén pedig sérelmet okozott, boszorkányok módjára bűbajos szokást követett, és azok nyelvét beszélte is.



volna a lelkeszi segítség, hogy haláluk előtt a végszentségekben részesülhessenek, ami még a gyilkosság miatt elítélteknél is elő volt írva, de mivel az illetékes piarista plébánosnak eme közreműködéséről a krónika hallgat, nem volt e kérdés előttem tisztázva, és kétségemet csak most látom eloszlatva ama fentebb idézett német könyvben az 1728. évi boszorkányégetést néhány nap múlva egy német hirlapban leíró szegedi levelező tudósítása által, ki azt írja, hogy eme szerencsétlenek a meggyújtott máglyáról is örömmel hallgatták a hozzájuk közel álló lelkiatyák vigasztaló szavait, és azok elfogadását jelekkel is tanusították. De hát kik voltak eme lelkiatyák? piaristák nehezen voltak, inkább az alsóvárosi barátok közreműködésére számíthatunk Beda Szabina kérvényc nyomán, ki Dugonyicsnének kocsiján nem piarista, hanem sz. Ferenczrendi gyóntató Atyát látott.

De a városi levéltár mégis fölemlíti az ügyiratok közt éppen az első 1728. évi tömeges máglya égetésénél a piarista plébánost, mint akinek joghatósága alá tartoztak az alsóvárosi hívek, és így a boszorkány-sziget áldozatai is, midőn ugyan is a nemes tanács 1728. évben befogatta eme boszorkányokat, és ezeknek ilyen természetéről a tortura által kicsikart, de azért mégis benevola fassionok nevezett önkénytes őszinte vallomásából meggyőződést is szerzett, a tanács talán önmaga is megijedt attól, hogy a város volt főbiráját és társait mind megégettesse, és pallos jogát mindjárt ily nagy pompával gyakorolja, hogy tehát a felelősséget elhárítsa magáról Podhraczky György — kit az olvasó ismer már jól az I-ső fejezet §§-ból — és Nagy Pál Pozsonyban az országgyűlésen időző városi követektől kért 1728. jul. 15-én írt levelében a teendőkre nézve utasítást, mely nem sokára meg is érkezett, és a városi levéltár tanúsága szerint ekép szólott „hogy azokat, kik valóban az ördöggel czimboráztak, s nem irigységből kenték mások reájuk e bünt, akár hányan van-

nak is exequáltatni, az az nyilvánosan ki kell őket végeztetni. Ami Rózsa Dánielt illeti tekintetbe lehetne venni a városnál viselt főbirói és senatori hivatalát — ob respectum gesti judicatus et senatoratus officii — ez okból lehetne őtet privatim expediáltatni, és a testét a plébános uraimékkal correspondenter lévén valamely helyen eltemettetni.“ A levél végén ovatosságra figyelmeztetve a tanácsot azt is megjegyzi utasításképp a városi követek „ha méltóságos csanádi püspök uram eö nga ezen dolgot megtudgya, itt is elég láрма leszzen felőle.“ Azonban ezen ajánlott ovatosság daczára a nemes tanács nem követte a nyert utasítást, Rózsa Dánielt nem tette el kéz alatt titokban láb alól, hanem nyilvánosan ítélte máglyára és el is égettette. A városi levéltárban nem lehet ennek okát feltalálni, és így nem tudhatjuk, ha valjon a piarista plébános ellenkezése okozhatta e azt, hogy a tanács nem a Pozsonyból nyert utasítás szerint járt el Rózsa Dániel iránt.

Örömmel közlöm tehát most olvasóimnak tájékozásául mind ezt annak bizonyságául, hogy eme szerencsétlen elégetett boszorkányok mégis az utolsó lelkézi vigaszban részesültek; továbbá még nagyobb örömmel jelzem azt is, hogy nálunk Szegeden a papokat oly váddal, minőt Mária Thérézia a Morvaországiak ellen emelt, terhelni nem lehet; de legnagyobb örömemre szolgál főlemlíteni azt is, hogy a városi tanács eme boszorkányégetést 1728. évben kezdette csak gyakorolni — noha már 1723-ban is fordultak elő ily tárgyban vizsgálatok — midőn már a piarista plébános és városi tanács folytonos sürgetése s panasza következtében Eszterházy Imre primás gróf Nádasdy Lászlótól a Szeged fölötti joghatóságot visszavonta, és így annak minden befolyását lehetlenné tette, de azért ama pozsonyi levél eléggé elárulja, hogy Nádasdy e tárgyra nézve is egészen másképp gondolkozott mint a nemes tanács. Miután ő eme jurisdictió visszavonása után — noha

azt 1729. évben ismét visszanyerte, — Szegedről eltávozott Győrbe, s nemsokára meg is halt, és utóda Falkenstein Béla sem lakott Szegeden, hanem Makón és utóbb Temesváron, és ennek halála után Szeged már egészen Esztergom joghatósága alá tartozott, a nemes tanács minden akadály nélkül folytathatta és folytatta is 1747. évig boszorkányégetési szokását.<sup>1)</sup>

Már most megbocsátja talán a t. olvasó közönség nekem azt, hogy ezen a papság által e kérdésben elfoglalt álláspont kimutatása végett mindezen körülményeket fölemlítettem a szegedi parochia történetében. Még egy lényeges körülményre hívom föl az olvasó figyelmét, a megégetett boszorkányok legnagyobb része alsóvárosi<sup>2)</sup> és mint Beda Szabina kérvé-

1) Várva várjuk Reizner János urnak, ki Szeged történet-könyvének megírására vállalkozott, és egy kötetet már abból ki is adott, műve folytatását, a XVIII. század története majd eloszlatja a sürü mély homályt, mely eme boszorkány pöröknek valódi okát előttünk elföldi, nevezetesség végett fölemlitem még azt is, hogy a bírák egyenkint szavaztak, a városi levéltárban a boszorkányságról vádolt Ergelóczy Ilonának perében ama kérdés fölött, hogy halált, vagy száműzetést érdemel-e a vádlott, Müller városbíró, Temesvári, Babarczy, Ordikovics, Josa, Puskás, Horváth, Maggio, Siskovics, Losonc senátorok száműzetésre, Valbrun és Kesz senátorok pedig hóhér általi megvirgázásra, és ez utáni száműzetésre szavaztak, és noha sem a vizsgálat, sem a kínzás, sem a próbák nem igazolták boszorkányosságát — mert különben halálra ítélték volna — azért mégis a fentebb említett tértitvényt iratták vele alá, hogy boszorból nem fogja bírni a vádlót megrontani, és mindez a nép megnyugtására történt, mert ők maguk sem hitték azt, hogy az elítéltek boszorkányok és így ártani, esőt, harmatot visszatartani, a föld terményeit vagy embereket megrontani képesek lettek volna. Jámbor Kata pörében pedig csak Temesvári senátor szavazott halálra, a többiek nem, és így megszabadult a máglyától, ez száműzetéssel lett fölcserélve. A levéltár tanúsága szerint a benevoia fassio alkalmmával használt kínzó eszközök között fölemlítenek a többi között következők, «comminatio, carnificis, instrumentum, ostensio, positio ad equalem absque extractione, pressio digiti, ocrea, hispanica, frictio a tergo manuum ex pilis facti restis» hogy minő kínzási eszközök voltak ezek, nem tudom, hanem annyi bizonyos, miszerint az ítéletek nagy része épen úgy van szövegezve mint 1849. évben a katonai bíróságok ítélete volt, hogy részint önkényes bevallásból, részint a megégetett vizsgálatból kitűnően az, stb. stb.

2) Ezen szegény városrész, mint a fent előadottakból láttuk, egészen el volt felkészítve teendőikben hanyagolva, nem csoda tehát, ha innét ujonczoztak a máglya számára, hol oly annyira féltek a lakosok a boszorkányoktól, hogy midőn a tanács a kapitányi hivatalt felsővárosra akarta áthelyezni, a levéltár tanúsága szerint addig ostromolták kérelmükkel a tanácsot, míg védelmükre azt régi helyén meghagyta, sőt egy a tanács által ily boszorkány ügyben kihallgatott tanu vallomásában a tanács részére még az is föl van jegyezve «az Isten áldja meg azt a tanácsot, hogy elkezdtek aztat (az égetést) mert sokat megrontottak volna, én Rómába is elmentem volna a papához, és ott is megvallottam volna azt a sok istentelen boszorkányságot.» De ha ezen boszorkányt vádoló tanu a maga együgyűségében fölmentette is a nemes tanácsot, én az abszolutiót megtagadom tőle a tudatlan nép ámitására, s tekintély

nyében is fölemlíti, a vagyonosbak közül való volt, de mégis nem voltak ezek oly gazdagok, mint ő, mert különben ők is szívesen áldoztak volna ezer forintot e célra, hogy példáját követve ezen — az időben nagy értéket képviselő — összegben a hóhér kezéből kiszabadíthassák magukat, és e körülmény miatt nem ok nélkül gyanítják többen, hogy más mellék érdek is szerepelhetett ez ügynél, mert hiába a pénz s ajándok úgy látszik, már e korban is nagy szerepet játszott, kegyet s kényelmet lehetett avval fent s lent is kinyerni, az előbbinek eredményét s példáját láttuk a 18. lapon, midőn a város urai, Bécsben a város részére kinyerendő jogok s kiváltságok ügyében ezen eszközt jó siker mellett használták *informatiora*, ami tehát fent szabad s jó eredményű volt, miért nem lehetett volna azt ide lent is elfogadni a város urainak, ha ők jogositva lettek ajándokot adni, szintén jogositottak voltak azt elvenni is. Ha e gyanútól részemről fölmentem is őket, de attól nem, hogy ők az elégetteket valóban boszorkányoknak lenni hitték volna. A XVIII. század első felében működő tanácsbelieknek a püspökkel folytatott ellenkezési eljárását eszélyesnek nem tartom ugyan, de be kell azt is vallani, hogy az erély, logica és következetesség ennél nem hiányzott, nem tartom őket oly bornírt embereknek, hogy eme köznépből biróságuk elé került együgyű embereknel oly tudományt vagy hatalmat véltek volna rejleni, miszerint ezek — ha ördögzsirral megkenték magukat a kis szék vagy piszkafa s seprőre ülve — a Gellérthegy,

---

szerzésre volt az egész *tragoedia* berendezve, melyet az 1729. kiadott kir. rendelet annyiban módosított mégis, hogy az elítélt boszorkánynak több ízben kegyelemből előbb feje üttetett le a hóhér által, és csak azután égettetett el teste. Az 1729. kir. rendelet után már ily tömeges égetések nem fordultak elő, hanem több száműzési ítélet hozatott oly esetben, midőn a befogatott boszorkányt nem lehetett *tortura* által sem ama bevallásra bírni, hogy ő boszorkány, de a nemes tanács tekintélyének föntartása végett mégis megbüntette száműzve azt, de biztosította a népet hogy oly tartalmu térítvényt íratott alá vele, hogy a boszorkány mesterséget űzni nem tudónak beigazolt egyén nem fog senkit boszúból megrontani. Ollendorf ezredes spongyájával szeretném e szennyponthoz városunk történet-könyvéből letörölni, ha az lehetséges volna.

vagy vaskapunál tartott gyűlésekre egy pár percz alatt elrepülhettek, vagy esőt s harmatot évekig visszatartani, másokat megrontani képesek lettek volna.

VII. De elég volt már a boszorkányokról, folytassuk immár a szegedi parochia történetét, annak javadalmazási ügyét. Nádasdy s Falkenstein püspökök igyekeztek ugyan a szegedi hivek jobb ellátása végett a plébánia különválasztása által intézkedni, de eme óhajuk a tanács és piarista plébános ellenkezése miatt nem teljesülhetett, és midőn a parochia 1740—1776. évig a csanádi püspök joghatósága alól az esztergomi megye kormánya alá tereltetett, e korszakban eme kérdés többé napirendre sem került, és csak 1789. évben szolgáltatott a piaristák alkalmat arra, hogy az egy parochia háromra osztatott föl.

E most említett korszakból azonban igen szép okmány-nal kedveskedhetem olvasóimnak, gróf Eszterházy Károly nagyszombati Vicariusnak 1754. évi augusztus hó 4., 5., 6. és 7-ik napján itt Szegeden eltartott canonica visitatiójával, és annak határozataival, melyet egész terjedelmében fölveszek művembe azért, mert a krónikás könyvében gyanítható okok miatt említést sem tesz erről, és így kiegészítem ezen okmány-nal is könyvének bevallott hiányosságát, holott pedig ezen okirat igen szép történelmi adatokat tüntet elő városunkra nézve a mult század közép korszakából.

„A sz. Demeterhez czimzett szegedi kiváltságos parochiának canonica visitatiója Csáky Miklós-nak ő herczegsége az esztergomi herczegprimásnak alább irt meghatalmazottja által 1754. évi aug. 4., 5., 6., és 7-én Szegeden eltartva.

*A) Szeged belváros, másképp palánka.*

a) Egyháza nagyszerűen meg van ujitva, melynek költségeire az elhunyt esztergomi herczegprimás érsek a ti-zednek felét utalványozta, másik felét pedig az itt e város-

ban oktatással foglalkozó piarista Atyáknak engedte át, a többi költséget arra a város adta. Két bolthajtásos sekrestyéje, a nagy ajtónál egy másik szintén olyan van, mely utóbb a város által levéltárnak fog használtatni. Az egyház még nincs consecrálva, sz. Demeter tiszteletére van fölszentelve, a bucsu a védszent napján tartatik, 7 évre terjedő bucsulevéllal. Ebben oltár van hat. A nagy oltár sz. Demeter, az evangelium oldalon sz. Háromság (minden vasárnapra privilegiált) és sz. József, az epistola oldalon pedig sz. Anna, nepomuceni sz. János, sz. család tiszteletére; nincsenek consecrálva, azonban oltárkö és más eszközökkel föl vannak szerelve, és tisztán tartatnak. A nagy ajtó baloldalán egy régi kápolna van gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére, a misézésre szükséges eszközökkel ellátva, építési évét és alapítványát az A) alatt becsatolt másolati okmány mutatja, melynek eredetije a városi levéltárban őriztetik. Tornya ezen egyháznak most emeltetett magasra, és fehér bádoggal van behuzva, melyben 5 harang függ: a) 9 mázsás sz. Adalbert, b) 5 mázsás Neri sz. Fülöp, c) régi, d) 1 mázsás 27 font sz. Demeter, e) 60 font sz. Borbála tiszteletére Falkenstein Adalbert csanádi püspök, mint az esztergomi primás megbízottja által fölszentelve. Óra is van a toronyban, mely órát s fertályt ver, és a templomban is mutatja azt. A kistoronyban <sup>1)</sup> két, szintén beszentelt harang van. Krypta is

1) A belvárosi templom mai külalakja is mutatja, hogy az 1749. évi megújítása előtt két kis toronnyal bírt, melynek egyikét a visitatio canonica szerint magasra föl vitték, a másikat meghagyták régi állapotában, melybe 2 harang is volt elhelyezve. Ugy látszik azonban, hogy eme kétféle torony nem igen nagy díszére szolgálván a templomnak, a kisebbiket nem sokára egészen leszedték, a harangocskákat pedig valószínűleg vagy a kálvária, vagy a Rozália kápolnának tornyába helyezték el. Mikor történt ez? sem a visitatio, sem a krónikás nem említi föl. A templom megújításának idejét a choris fölötti eme felirat tünteti elő: LIBERA REGIAQUE CIVITAS SZEGE DIENSIS ME PLENE EX ANTIQVA RUINA EREXIT 1749. Chronosticon akart ugyan lenni, de egy ötös szám a tollba maradt, mert így csak 1744. év jön ki, eredetileg ex exit oda jegyezve, hanem midőn a belvárosi templom utóbb bemeszeltetett, ezen felirat is áldozatul esett, és midőn később a felirat visszaállított, ekkor cseréltetett föl minden bizonynyal a régibb, helyesben oda illő ige a mostanival. Ma már eme harangok közül csak a 9 mázsás van meg, ez is 1837-ben újra öntve, sz. Demeter tiszteletére lett beszentelve, a másik 259 fontos szűz Mária, egy másik 225

van a templom alatt, mely három részre van osztva, 24 frtot fizet az, ki ide temetkezni óhajt. A templom kövekkel van kirakva, a padok ujak, kemény fából készültek, prédikáló széke régi, de elég kényelmes. Chorusa is van kőből két kis mellékszárnnyal, mely orgonával és más a B) jegyzékben elősorolt hangszerekkel a város kegyéből bőven el van látva. Gyóntatószékek fából vannak a templom különféle helyein a plébános felügyelete mellett elhelyezve.

b) A templomnak külön alapítványa nincs, az építő városnak költségén tartatik az fent. Jövedelmet a harangok után kapja, mely így van szabályozva: 1. Ha mind a két toronyban lévő harangok egy óra hosszáig meghuzatnak három forint, ha csak a nagyobb toronyba lévő huzatnak meg, két forint fizettetik, félórai harangozásért itt egy forint, a kis toronybeliekért egy máriás fizettetik. 2. A mise alatt körülhordozott perselyből. 3. Kryptai temetkezésből mint fent. 4. A szegedi hívek adakozásaiból s hagyományaiból. Felszerelése az egyháznak következő: 4 ezüst kehely patenával és a hozzátartozó fölszereléssel, mely ha közönséges is, de tisztán tartatik a lelkész által. Szentségtartó az oltár szekrényébe van bezárva, melyben bizonyos határidőben megújittatik a szentség, a betegekhez ugyan a szentség nem a szentségtartókban vitetik az őszi és tavaszi nagy sár s távolság miatt, de ég a lámpás éjjel-nappal előtte, az olajt a templom pénztára szerzi be, a hívek adományaiból beszerzett olaj néha más templomi lámpákban is meggyújtatik. Keresztelő-kut

---

fontos sz. Orbán tiszteletére van beszentelve, ezenkívül a város által 1824. évben egy 16 mázsás nagy harang öntetett és sz. Demeter tiszteletére szenteltetett be; eddig a legnagyobb haranggal adtak a tanács rendelete folytán jelt, valahányszor egy városi tanácsnok, vagy neje haldoklott, azonban Kőszeghy László püspök 1810. évi október 7-én kelt rendeletével e szokást befiltotta, és azt rendelte, hogy ezeknek is mint más híveknek a sz. Flórián tiszteletére fölszentelt 60 fontos lélekváltsági harangocskával adassék jel, mely kis harang már azért is nevezetes, mert fölirata szerint Eperjesen 1646. Vird György által öntetett. Hogy került ezen régi, de 1861. évben már újra öntött kis harang a felföldről hozzánk Szegedre? nem tudhattam ki a levéltárakból, ha csak a török uralom alatt a felső vidéket is meglátogató szegedi vásznasok és szappanosok nem hozták onnét azt le magukkal templomuk számára.

nem sokára elkészül, rajza már készen van, a nagy-szombaton megszentelt keresztelővíz a sekrestyében tartatik ércz ampollával és a sz. olajokkal együtt.

c) Egyház számadás le van ugyan írva 1734—1754. évig, de nincs megvizsgálva annak rendje s módja szerint, legközelebb azonban mindezen hátralékos számadások az előírandó módon meg fognak vizsgáltatni. Temető a palánki hivek részére a kálvária mellett deszkával van bekerítve, a katonáknak külön temetője van.

d) Lelkész. Ezen parochiát ellátnak az 1719. aug. 5-én a városi tanács által bevezetett piarista Atyák, és 800 frt fizetéssel vannak ellátva azon kikötés mellett, hogy az ifjúságot is kötelesek oktatni. A parochiát a város részéről kiállított, ama feltételekhez — még a csanádi káptalan helyreállíttatik — kötött praesentája mellett, és gróf Nádasdy László csanádi püspöknek, mint az esztergomi érsek megbízottjának 1720. márczius 7-én ugyanezen feltételekhez kötött investitúrája mellett, és utóbb 1726. decz. 11-én Bartakovits Pál esztergomi Vicariusnak feltételmentes engedélye<sup>1)</sup> mellett kezeli Sándor piarista Atya, és társai, kik-

1) Hogy ama feltételmentes investitúrát a szegedi parochiára Demka piarista plébános az esztergomi Vicariustól már 1726. decz. 11-én kinyerte volna, már azért sem lehet himni, mert a krónikás könyve is ellentmond ennek. Ő ugyanis (48—58. lap) elbeszéli, hogy midőn gróf Nádasdy 1726. év vége felé a canonica obedienciát megtagadó Demkát avval fenyegette, hogy elvonja tőle a joghatóságot, ez a püspök levelét fölküldötte Nagy-Szombatba, és a Vicariustól kért jurisdictiót, ez meg is ígérte azt, de többszöri sürgetésre sem küldötte el a plébánosnak, mert a krónikás előadása szerint a Vicarius nem tudta, hogy jobb lesz-e Demkára, ha ő adja azt meg, vagy bevárja a már kinevezett új primásnak Eszterháznak elhatározását, ki ez ügy erőszakos megoldásától vonakodott. Hogy még 1727. év elején sem volt Nagy-Szombatban az investitúra kiadva, maga a krónikás is bizonyítja, mert ennek kiadását Siskovits Antal Szeged város követe is személyesen sürgette a Vicariushoz, ki azt újra megígérte, de ugy látszik, a követ sem igen bízott ezen ígéreten, azért 1727. január hóban Demkához írt levélben valószínűleg a Vicarius ohajára azt tanácsolja ennek, hogy a városnál otthon eszközöljön ki olyan forma föllíratot a Vicariushoz — miszerint a várost a provinciális arról értesítvén, hogy ő hercegsége már sede vacante felszólítja a káptalant eme investitúra kiadására — azért ennek alapján adja azt meg a Vicarius a piarista plébánosnak. Ez ugyan nem volt való, csak oly tisztességes hivatalos hazugság, lehet, hogy így eme görbe uton született meg 1726. decz. 11-én utólag keltezve ama feltétel mentes jurisdictio is, melyet még 1727. január hóban is sürgetett Demka nem csak maga, hanem még a vá-



nek szolgálatával a város meg van elégedve. Saját könyvük van. Jövedelem biztos semmi, stolaris következő: keresztelésért 12 kr., menyasszony vagy szülő-anyja beavatásért szintén annyi, esketésért 1 frt 30 kr., temetésért 17 kr. Tüzifa váltáság a városi pénztárból 120 frt. Sedeczimáért 50 frt fizetik. Kereszteltek, házasságra kelők, és holtak anyakönyve bevezetésüktől kezdve van. Isteni tisztelet ünnep-s vasárnap tartatik: első mise nyáron 6, télen hét órakor. Mise után dalmat, 9 órakor német predikáció, ezután nagymise. Az év hét nagyobb ünnepén magyar beszéd tartatik. Délután nagyobb ünnepeken vecsernye félhárom órakor, más-kor  $\frac{1}{2}$  4, vagy Lytania, Catechens  $1\frac{1}{2}$  órakor egyszer magyar, máskor német nyelven tartatik.

e) Tanító van kettő, egyik német Purger Mátyás, másik dalmata Katichich János, mindkettő jó erkölcsű, a visitatio alatt letették a hitvallást, a német oktatja a német lakosok fiait, a dalmata nem tanít, mert nincs erre alkalmas háza — mivel német zenész, 80 frtot kap a város pénztárból, és havonként minden gyermek szülőjétől 20 kr., a dalmata kántor és organista is lévén, 60 frt fizetést kap, a tanításért annyit kapna, mint a német tanító. — Stolaris jövedelemből a német temetésnél 17 krt, hirdetőczéduláért 17 krt, és a coledából egy harmadot, melyet azonban a többi tanítókkal megosztani köteles.

f) Muzsikusok és egyház szolgák. Első zenész Krizanovszky Mátyás, fizetése 100 frt és szabad lakása a többivel. Második zenész a német tanító, harmadik a bassista Kaczek Antal 50 frt. Negyedik első trombitás Venner Rókus 70 frt. Ötödik másod trombitás Tieringer János 70 frt. Ha-

rosnak általa ez ügyben megkeresett országgyűlési követe is a Vicariusnál, de hát hogy sürgethették azt, ami már egy hó előtt kezüknél volt? — 1727. júl. 16-án az új prímás Nádasdy püspöknek Szegedre nézve joghatóságát elismervén, ez a kért jurisdictiót ismét megadta a piarista plébánosnak, de nem ama feltelem entes investitúrát. Szükségessnek véltem fölvilágosításul ezt itt fölmilteni annak bizonyosságául is, hogy a jó piarista Atyák mindent elkövettek a múlt században, hogy ezen nekik ideiglenes kezelésül átadott parochiát örök időkre maguk részére biztosítsák, úgy látszik, már ez időben is ismerve voltak, sőt használatba is vették az úgynevezett fiscális forrály-fogások.

todik tenorista Puz Tamás 70 frt. Hetedik altista Keller György 70 frt. Nyolczadik supplens Taubner Constantin, ennek fizetése nincs. Kilenczedik Discantista Trexler Vilhelm 40 frt fizetést kap és ruhát.

g) Harangozó egyuttal sekrestyés a belvárosi templomban Kopersich Ferencz, kinek fizetése 60 frt a városi pénztárból, és a harangoknak fele jövedelme. A sz. Háromság társulattól van 10 frt, amiért 3 órakor harangoz egy haranggal. Van ezenkívül része a coledából, ugy a zenészek keresményéből is, a sz. Háromság társulattól ezenkívül 19 frt, a Scupulare társulattól 12 frtot kap. Requiemtől pedig néha több, néha kevesebb összeget a muzsika nagysága szerint. Ujévi köszöntés is az övé, az ostya sütés a harangozóé. Calcantistának, ki egyuttal a templom dobjainak vivője is 8 frt fizetése van, de szabad lakása nincsen.

h) Földes ur ő Felsége a király.<sup>1)</sup> Presentálási jogát Mátyás királynak VI. Károly által megerősített kiváltságainál fogva a városbeliek gyakorolják.

i) A várbeli káplán plébániai jogokat nem csak a várban, hanem a kaszárnyában lakók fölött is gyakorolja, ki hogy mikép jutott ennek birtokába? nem tudatik, valószínűleg akkor történt ez, midőn a barátok látták el a parochiát, kik ez időben a várbeliek iránt is teljesítették a lelkészi szolgálatot. A várbeli káplány megintetett, hogy a váron kívül levő katonáknak jövőre ne szolgáljon, mire ő azt válaszolta.

<sup>1)</sup> Honi törvényeink szerint a sz. kir. városok a koronához tartoztak, *peculium regium* nak tekintettek, mely kifejezés még az 1836. évi decz. 15-én a kincstár és Szeged város közt Szörégli iránt létrejött egyességnek 5-ik pontjában (Palugyai 220. lap) is előfordul, minden ilyen város különvéve egyes nemesi személy gyanánt tekintetett ugyan, s mint ilyen saját telkeire ugyanazon jogokkal birt, melyekkel a nemesek önmön javaikban, de mint *peculium regium* még is a kamarának utóbb minden évben mérsékelt kir. adót tartozott fizetni, és azért jövedelmei igazgatása tekintetében a kir. kamarától függött. A kegyuri jogot is csak az ezt adományozó király nevében s az általa kitűzött föltétel mellett gyakorolhatta, az pedig Szegeden az 1719. szabadság levélben homályt nem tűrő szavakban csak kath. polgároknak engedtetett meg, mert a város eltíltatott más, mint kath. vallásu polgárokat a városba befogadni, hol a *visitatio* idejében is csak ilyenek lakhattak, azért hivatkozik erre eme hivatalos okirat is.

hogy a várparancsnok rendelte ezt így meg, erre az lón neki kijelentve, hogy nem csak ezen váron kívüli, de azon belüli joghatósága is kétségbe vonható lesz. — A másik tábori jezsuita káplány csak az olasz katonák gondozása végett van Szegedre ideiglen rendelve.

k) Hívek száma — gyónóké — körülbelül 8000 lehet, a nem gyónóké 4000. — Görög-nemegyesültek 1000-en vannak. — Eretnek és zsidó hosszú gyakorlat által szentesített fogadalom, s kiváltság alapján itt a városban nem lakhatik. (*Haereticus et Judaeus ex voto et privilegio consuetudine firmatis nullus locum habet.*) A templomot látogatja a nép, de szörnyű módon káromkodó, kivált a tanyai nép, noha keményen büntettedik ezért fej- és nyelvvesztéssel is. A husvétii gyónást elvégzi, a czédulákat beszedik tőlük. Nyilvános bűnösök nincsenek, magányosok megjavíttatnak. Hitehagyó csak egy van Kaufmüller Joanna, egy műszaki kapitány felesége, kinek ügyében már kétszer írt a plébános a katonai előjáráságnak.

A palánki parochiális egyházban a sz. Háromság társulata létezik, melynek jövedelméről annak tisztviselői számolnak, és saját szabályaik szerint kormányozzák azt.

A szokásban lévő processiók megtartatnak, melyeken azonban eddig a városi hatóság nem igen jelent meg szorgalmazatosan, jövőre azonban a híveknek jó példát fog nyújtani, és azokról elmaradni nem fog. Sz. János napján a palánki egyházból processió vezettedik ki Dorosmára, ugy kisasszony napján Radnára a csudálatos Szűzhöz, melyre a czéhek is megjelennek zászlóik alatt, azoknak a kántorbőjti napokon fogadott miséjük is van.

l) Kórházra Dékány Péter adta a telket ajándékba a szegények részére, melynek számadásai jövőre épen ugy fognak megvizsgáltatni, mint az egyházi számadások. A szegények a városban szombati napon a házaknál koldulva keresik

be élelmüket. A kórháznak 600 frt alapítványa van, de telke foglalás folytán már állítólag megkisebbedett, azért a plébános gondjaihoz tartozik ennek helyreépítését szorgalmazni, miután a városi hatóság is megígérte már ezen kárpótlást.

m) Kápolna négy van, egyik az új városban sz. Rókus, a másik a kálvária mellett stációkkal, a harmadik alsóvároson sz. Háromság,<sup>1)</sup> negyedik a belváros előtt a segítő Boldogasszony tiszteletére, melyben sz. mise szolgáltatik, ha kívánják és fizetnek érte a hivek.

n) Bábák felesketve s engedélylyel ellátva: magyarok részére Rózsa Kata, Piros Margit, Kusz Zsuzsánna. Németek részére Schermajer Teréz, Koller Magdolna. Dalmátok részére Antolovits Kata, Nénéj Borbála, Szabó Anna, Szabó Kata, Gyenge Anna, Kusz Anna.

o) Görög-keletiek két egyházzal bírnak, melynek egyike palánkban, másika felsővároson van, papjuknak 2 káplánya van, egyik palánkban, másik felsővároson hivataloskodik, van külön temetőjük, békésen viselik magukat, és a plébánia jogait nem sértik.

1) A legutóbb nevezett alatt, valószínűleg az 1739. évben Falkenstein püspök által beszentelt Votiv—Rozália név alatt az újabb korban ismert — kápolna értendő, melyet noha sz. Erzsébetre volt felszentelve, a visitatió segítő B.-asszonyról nevezi el, valószínűleg azért, mert ama oltárkép a boldogságos szűz Máriát látogató sz. Erzsébetet tüntette elő. A kálvária kápolnát is romba dönté az 1879. évi árvíz, a kir. biztosság korszakában az is újra fölépíttetett, de a stációképek mai nap sincsenek még mind föllálitva, kőoszlopaik azonban készek, melyek egyes jötevőkre várakoznak, kik a felállítási és felszerelési költségek megtérítésére (130 frt) vállalkoznak, de eddig csak három stáció talált ilyet, Loechner Lajosné, Gábor József és e füzet írója személyében. A felszerelt kálvária kápolnát az elhunyt prépost beszentelé, melynek alapkövetésénél 1882. április 7-én e füzet írója tartotta a sz. beszédet 15—20 ezer hívő jelenlétében. Erősen hiszem azt, hogy ha a lelkes urak fölszólítanák s buzdítanák hiveiket a szószékről, ama stációképek is csakhamar találnának gazdákat, nem lehet mindent a városi hatóságtól várni, nem is szükség, egyes családoknál nem enyészett még el a kegyelet, és a szegedi nép az 1879. évi katastropha előtt fönnállott egyszerű kápolnát is örömmel fölkereste nem csak nagy-héten, hanem a bőjti időnyben is, hol az elhunyt prépost hetenkint kétszer misézett és prédikációt is tartott. Azonban, fájdalom, az újabb korszakban már ez is lassankint kimegy divatból, amit nem lehet eléggé nem sajnálni, mert a kir. biztosság mindenesetre jobb remény fejében fektetett cme kápolnába a könyöradományok összegéből körülbelül 25—28 ezer frtot. Az első helyen említett Rókus kápolna helyét ma a plébániai szentegyház foglalja el, mely a XIX. század elején épült föl.

p) Remete is van Szabó Miklós nevű, ki azonban az egyházi hatóság engedélye nélkül nem volna eltűrendő, melyet különben is dicséretes magaviselete folytán könnyen kinyerhetne attól.

q) A megtértek száma 1737—1754. évig összesen 272.

### *B) Szeged Sz. Györgyi egyház.*

Felsővároson van egy régi szintén parochialis templom,<sup>1)</sup> mely azonban nincs még végkép kiépítve, a sekrestye boltozva van, de sanctuarium nincs, Sz. György tiszteletére van fölszentelve, e napon bucsu tartatik, van 1 évre terjedő bucsu engedélye. Vasár- s ünnepnap 8 órakor énekes mise, utána magyar beszéd, délután cathechesis, lytania vesperás ugy, mint a belvárosban tartatik abban. Három oltára van, a fő sz. György vértanu, az evangelium oldalán levő Nep. sz. János, az epistola oldalon levő sz. István király képével, nincs consecrálva, oltárkövel és más szükségességekkel föl vannak szerelve. A toronyban fertályt és órát verő óra van, és három harang, egyik 6, másik 4 mázsás, harmadik 90 font., b. e. Falkenstein Albert püspök által beszentelve. A crypta a sanctuarium alatt van. Temető három van felsővároson. — Alapítványa ezen egyháznak nincs, jöve-

<sup>1)</sup> Ezen sz. György plébánia templomot is átvették a piaristák 1719. évben a plébániával, az 1733. évi canonica visitációban az van erről megjegyezve, hogy a tégltől készült, de sárral épült sz. György templomának ujonnan építése szükségessé mutatkozik; mint fent is már érintettem, Szeged város tanácsa az itt letelepülni ohajtó minoritáknak azon föltétel mellett hajlandó volt ezt átadni 1740. év körül, ha azt saját erejükből kiépítik, mit azonban azok nem vállaltak el, hanem újat építettek önmaguk számára, és emiatt eme régi templom — mely már Mátyás király idejében létezett, mert a város eme templom lelkészének kinevezésére is nyert jogot — ki sem épült többé egészen, hanem a város által 1859. évben iskolává alakítottatott át. Valószínűleg eme sz. Györgyi templom is ama más 16 templommal együtt, mely az 1722. évi hit alatt kihallgatott tanuk vallomása szerint a szent Mihály telket és Dorosmát is magában foglaló Szegeden létezett, vagy a XVI. század elején a Dósa és 1641-iki Rákóczy mozgalom idejében, vagy 1707. évben pusztult és romboltatott el, midőn a barátok házi történetkönyvének tanúsága szerint a szegedi vár parancsnoka engedélyt adott a királyi párthoz tartozó szerbek s dalmátoknak arra, hogy a Rákóczy pártjához tartozó városokat megtámadhassák, kik ez alkalommal Szeged és Kecskeméti városokban, ugy ezek vidékén is roppant pusztításokat vittek véghez. (Palugyai 218. lap.)

delme a harangok után a következő: egy órai harangozásért három máriás, fél óraiért fele, a perselypénz, crypta után 12 frt és a büntetés-pénzek. Szerelvénye: van 3 ezüst kelyhe tányérral, 1 réz kelyhe és 1 aranyozott réz ciboriumja, 1 ezüst szentségtartója, 2 ezüst és 6 réz gyertyatartója, 3 mise-könyve, 1 színes és egy fekete palástja, mise-ruhája vörös 2, fehér 5, violaszín 2, fekete 4. Dalmatikája fekete 2, albaja ünnepi 2, közönséges 13, inge 6, purificatoriumja 24, corporale 15, nyakkendő 13, oltár-terítő 11 és 2 régi lámpása. Az oltári szentség előtt, mely bizonyos időben megújztatik és tisztán tartatik, a templom pénztárából és a hivek adományából beszerzett olaj ég a lámpában éjjel-nappal. A fából készült keresztelő lent a sekrestyében van, réz edénye s e czélra szolgáló ampolnája van. A sz. olajok itt tartatnak. A templom számadások leírva, de megvizsgálva nincsenek, az alább irt szabály szerint fognak jövőre megvizsgáltatni.

○ A sz. György mátyr tiszteletére emelt templomban szintén létezik a sz. Háromság társulatnak fiók egylete, mely külön pénztárral nem birhat, mert máskép fel fog oszlattatni.

Tanító ki kántor és orgonista is: Almásy Károly jó erkölcsű, kötelességét teljesíti, tanítja a magyar gyermekeket, kiknek mindegyikétől kap évenként egy ezüst tallért (imperialist) összes szolgálataiért kap a várostól 60 frt fizetést. — Még nincs természeti lakása. Halott temetésénél kap egy máriást, requiemnél 30 krt, hirdetési czéduláért 7 krt. A sz. Háromság társulattól egy pár csizmát vagy 2 frtot. — A hitvallást letette a visitatio alatt. Harangozó egyuttal sekrestyész Szabó János kap a várostól 60 frt fizetést és temetés alkalmával a harangok stólájának felét, szabad ostya sütése van.

A sz. Györgyi templom mellett a parochialis ház most épült jó anyagokkal cseréppel földve, melyben a szentségek könnyebb kiszolgáltatása végett segédkép itt működő piarista

Atyák laknak. Szeged-felsővároson a minorita Atyáknak is van residentiájuk, kik fényes templomukat most építik.

*C) Szeged-alsóvároson sz. Ferenczrendiek.*

Alsóvároson sz. Ferenczrendi szerzetesek laknak, van conventjuk, és 1103. (talán 1503.) évben épült nagyon régi, de legszebb és legtgasb templomuk, kik most már nem sérítik a plébánia jogait, sőt a plébánosnak hasznos szolgálatára vannak, hanem a minoritákkal a kordások társulata (cordigerorum<sup>1)</sup> miatt folytonos egyenetlenségben vannak, és e miatt többször botrányos jelenetek is fordulnak elő. — A barátoknak templomuk mellett temetőjük van, kik az ide temetkezőktől 6 frt díjt követelnek, mihez ugy az alsóvároson lévő nyilvános temetőhöz joguk nem lévén, a plébános senkit oda eltemettetni nem fog engedni, és egyuttal attól is elfogja őket tiltani, hogy társulatukat oly annyira fölmagasztalják, és csudatévő képnek hirdessenek olyant, mely ilyennek a hatóság által sincs még elfogadva s ilyennek kijelentve.

Temesvári János Szeged városának volt birája végintézetileg 300 frtot — hogy több volt-e, nem tudatik — azon célra hagyományozott, hogy az alsóvárosi temető mellett kápolna építessek, állítólag ezen hagyomány a barátok temploma tornyának kijavítására fordittatott, minthogy. ez a püspök engedélye nélkül meg nem történhetett a lelkész kötelességévé tétetik, hogy ez ügyet megvizsgálja, és ő herczegségének az eredményt bejelentse.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Ezek véleményem szerint sz. Ferencz ugynevezett harmadik rendihez tartoztak, világi ruhába jártak ugyan eme egylet tagjai, de az egylet jelvényét sz. Ferencz cordját viselték öltönyükön. Szabályaikat nem tudtam föltalálni a szegedi házak könyvében.

<sup>2)</sup> Uglátszik a plébános nem birt e tárgyra nézve semmit kitudni, 1761. évben történeti adatok kérétyén Szegedről az esztergomi érsekség részére, valószínűleg a Szeged fölött folyamatban lévő római pör érdekében, a krónika szerint (97. lap) a város főjegyzője azon választ adta, hogy a Temesváry-féle hagyományról hallott a város valamit, róla bizonyosat nem tud. — A palánki templomra nézve azt válaszolta, hogy nincs semmi vagyona, mert azt az építés fölemésztette, és most tetemes adóssággal van terhelve. — A szerbek temploma oly régi, hogy annak építési idejéről biztosat mondani nem lehet, 3 papjuk van, fizetésük minden személy után 1 frt.

A l s ó v á r o s o n a tanító (neve nincs főlemlítve) egyuttal organista és kántor is, megelégedésre viseli hivatalát, hitvallást tett a visitatió alatt, összes szolgálataiért 60 forintot kap a városi pénztárból, requiemtől 30 krt, temetésnél 17 krt, a gyermekek oktatásáért 1 forint 30 krt, maga házában lakik.

### *Visitatióális Határozatok.*

1. Minthogy a templomnak palánk és felsővároson, úgy a kórháznak is számadásai leírva, de annak módja s rendje szerint megvizsgálva nincsenek, legközelebb egy bizottság rendelendő ki, mely a plébános elnöklete alatt mind eme számadásokat az év elején megvizsgálja. Jövőre pedig ez egyházpénztárból szereztessék be két különböző kulccsal ellátott szekrény, melynek egyikét a plébános, másikat a templom gazdája vagy atyja fogja magánál őrizni, úgy, hogy egyik a másika nélkül azt föl ne nyithassa, ebbe tétessék a pénz, úgy a templom pénzeről szóló okmányok, és csak mindkettő jelenlétében tétessék abba, vagy vétessék abból ki pénz. Az egyház s kórház, úgy a kápolnák jövedelmeiről a számadás évenként a plébános és a város küldöttei jelenlétében vizsgálassék meg.

2. Minthogy a tanítók azon ok miatt nem oktathatják — úgy mint kellene — a gyermekeket, mert nincs erre alkalmas házuk, a városi hatóság Isten iránti buzgalma és övéi iránti szeretetből mielőbb oly intézkedést tartozik tenni, hogy a tanítók alkalmas helyiséget nyerjenek az ifjuság oktatására nézve,<sup>1)</sup> a lelkész is gondjai közé tartozónak fogja ismerni a

<sup>1)</sup> Az elemi iskolák városunkban a múlt század első felében valóban szomorú állapotban voltak, úgy látszik, a városi hatóság sem sokat gondolt az ifjuság oktatásával, de a lelkészkedő piaristák sem, kiket a visitáló főpapnak kellett a város kérelmére meginteni arra, hogy a szeged-alsóvárosi gyermekeket is oktassák a keresztény hit tanra, a csanádi püspök 1779. aug. 29-iki körlevelével megparancsolta ugyan, hogy kétszer hetenkint megjelenjen a plébános minden osztályban hitoktatás végett, sőt 1783. nov. 3-án már háromszor hetenkint írta elő eme látogatás; a népiskolák a múlt században már egészen a lelkész gondozása alatt állottak, mint azt népiskola oktatási ügye a múlt s jelen időkben cím alatt egy pár év előtt kiadott könyvemben kimutattam, Palugyayai idézett munkájában (236.



városi hatóság óhajához képest azt, hogy a Szeged alsóvárosi ifjuság a hitoktatásban is részesíttessék, mely üdvös cél annál biztosbban el fog éretni, ha a városi hatóság a kiosztandó jutalmakat megszavazza, ugyanazért a leányok oktatására nézve is az eddiginél alkalmasabb nőszemély lesz oda rendelendő.

3. A szünnapok<sup>1)</sup> idejében is tartassanak vásár- és ünnepnap a hívek részére egyházi szónoklatok, és az első mise a cselédek miatt félórával hamarabb legyen.

4. A közönséges rendű jegyesek (rudiores) addig nem léphetnek házasságra, míg a hitben kellőleg oktatva nem lesznek.

5. A kath. szülők gyermekei, mielőtt első áldozásra bocsájtatnak, szintén erre előkészítendők.

6. A lelkész különösen ügyeljen föl az árvákra és az ájtatos hagyományokra, és ha e téren, vagy az első és második pont alatti határozat végrehajtásában akadályokra találna, és hiányokat észlelne, ezeket ő hercezségének, mint illetékes főpapjának jelentse föl.

7. Az ünnepnapok megsértőire kivetett büntetési pénzek az egyház szükségére fordítandók.

lap) azt írja városunkról, hogy nyilvános iskolákkal 1779. év előtt nem találkozhatni Szegeden, mert csak ez évben lettek rendes elemi iskolák föllálítva a belvárosban 4, a felső- s alsóvároson egy-egy osztálylyal, de ezen állításnak ellentmond a canonica visitatio, mert mind a három városrészben voltak a város pénztárából díjazott magyar, német, dalmat tanítók, kik csekély fizetés és familiatio (tandij) mellett tanították a szülők gyermekeit, természetes, hogy kellő felügyelet s gondozás nélkül a tanítás eredménye nem volt, nem is lehetett nagyon virágzó ily szomorú körülmények között. A krónikás könyvében keresve kerestem, de nem találtam sehol azt följegyezve, hogy az elemi iskolai ifjuság oktatására nézve csak egyszer is fölhivta volna a városi hatóság figyelmét a plébános, igaz, hogy ők csak a közép-iskolák gondozására telepedtek le Szegeden, de mint plébánosoknak kötelességükben állott volna a kisebb gyermekekre is kiterjeszteni figyelmüket, de erről a krónika sehol említést nem tesz, sőt a visitatióból értesülünk arról is, hogy a városi hatóságnak kellett közbelépni, hogy a Szeged-alsóvárosi gyermekek a hittanban is legalább nyerjenek oktatást, mely város-rész szintén ők gondozták 1729—1789-ig, mint lelkészek.

<sup>1)</sup> A piarista Atyák a visitatio canonica rendeletének daczára ezentul is megtartották még a tanárok módjára a templomban is a vacatiót, mert egyházi beszédet nem tartottak, 1788. évben Christovics Imre csanádi püspök — mint fentebb előadva volt — e miatt panaszt is emelt ellenük.

8. Az egyházak és kápolnákhöz tartozó javak s fölszerelvények irassanak össze, és a leltár az egyház jegyzőkönyvébe lesz igtatandó, annak egy példánya a városi hatóságnak átteendő, és ott is, itt is a változás időnkint följegyzendő lesz.

9. Az egyházmegyei hivatal határozatai, ugy más körlevelei s intézkedései jegyzőkönyvbe irandók be.

10. A régi anyakönyvek a barátoknál levén elhelyezve, akik abból kivonatokat óhajtanak, azok hozzájuk lesznek utasítandók.

Kelt Szegeden, mint fent.

(P. H.)

*Eszterházy Károly s. k.,*  
az esztergomi promontori hegyről nevezett Sz. Tamás  
prépostja, mint vizitátor.

VIII. A sz. Háromság kápolnája, melyet a visitatio is főlemlit, Szeged-alsóvároson volt a most is ettől nevezett utcának közepén a régi Bokor-ház mellett, hol ezen utca a reconstructio előtt kiszélesedett, Kulber János építette ezt 1721-ben, kiről a krónika is megemlékezik, ki engedély nélkül fogott az építkezéshez, és azért annak folytatása be is tiltatott, azonban Nádasdy püspök 1721. nov. 6-án azt írta a plébánosnak: „Meg adom az engedélyt a jó kath. embernek, ki szive egyszerűségében ejtett forma hibát, azonban figyelmeztetendő a hivek, hogy a főpásztor engedélye nélkül máskor ne építkezzenek.“ Mikor tűnt el e kápolna? nem lehet tudni, de okát könnyen kitalálhatni, az építőt nem szólították föl annak idejében, hogy alapítványi tőkével biztosítsa ennek föntartását, és így ez is azon sorsra jutott — mint a piarista Atyáknak tanyáján épült kápolna, eltűnt s elenyészett, annak helyén utóbb a város vizipuskáját tartotta egy deszkából készült bódében. — De ezen időben létezett még egy a sz. Háromság tiszteletére emelt szép szobor is, mely a belvárosban Kárász<sup>1)</sup> horgosi földes ur által lett fogadásból

<sup>1)</sup> A régi sz. Háromság szobrának keletkezését a hagyomány így adja elő: Az öreg Kárász egy őt megtámadó béresét védelem közben úgy megalált ütni, hogy azonnal meghalt, és ezért ex voto állította föl a sz. Háromság szobrát szegedi háza előtt, való-e e hagyományos hír? nem tudhatom, de azt mint tényt beszéltek az öregek, hogy ő minden szombaton meggyújtatta eme háza előtt lévő szobornál a lámpást, és ott a szegedi nép láttára nem szégyenlett térdepelve imádkozni.

hagyomány szerint a várostól kinyert engedély mellett saját háza előtt a piacnak korona-utczára néző szegletén 1734. évben fölállítva, melyről azonban a *visitatio canonica* hallgat, ugyanezen szobor volt az, melyet 1854. évben Krebsz Mihály Szeged-városi előkelő polgár, s vaskereskedő a piacz közepén a hatóságtól kinyert engedély mellett részint a város, részint más polgártársak adományából szépen megújítva fölállíttatott, és 1858. június 3-án Urnapján nagy ünnepélylyel be is szenteltetett, és ugy ez alkalommal, mint később is 1872. évig e napon sátori oltár gyanánt használtatott, ekkor azon ok miatt mozdíttatott el a városi hatóság által helyéből, — egyes részei a városháza istállójának udvarába vitetvén át, — mivel a nagyterjedelmű piacz teréből házhelyek adattak el, és a szobor éppen a Kiss Dávid izraelita polgár új háza mellé esett, és e miatt az új birtokosnak útjában állott, meg lett azonban ígérve, hogy a piacz rendezése s kikövezése után ismét fel fog az állíttatni, azonban ezen ígéret még mai napig sincs beváltva a város által, melynek terhei közé számítja az 1835. évi *canonica visitatio* eme szobor jó karban tartását is. A restructio alkalmával nem sürgette senki annak fölállítását, most pedig a városi pénztár kedvezőtlen helyzete miatt nem igen van egyhamar kilátás arra, hogy az régi fényes állapotában diszítse városunkat, mert annak egyes részleteit a nagy kő oszlopokat is időközben hirszerint más czélokra fordították, ha csak ama 1000 frtot már túlhaladó, és a takaréktárba gyümölcsözőleg elhelyezett összeget — melyet 10 év óta egy pár vallásos asszony<sup>1)</sup> házról-házra járva e czélra összekoldult — ugyanannyival vagy aláírás után, vagy a városi pénztárból kérvényezés után meg

1) Ezen három nő nevét hálából főlemlitem e füzetben is. Tokár Mária a belvárosban 528 frt 81 krt, Tóth Mihályné szül. Kocsis Viktor felsővárosban 276 frt 88 krt, Ördög Ferenczné szül. Németh Róza alsóvárosban 232 frt 38 krt (1886. júl 1-én kamataival) gyűjtött e czélra. Rókus város részéről tudtommal nem talákozott gyűjtő.

nem szerezzük, mit ez utóbbi már azon ok miatt sem tagadhat meg, mert ennek jókarban tartására a visitatio canonica alkalmával magát a városi hatóság lekötelezte, és 1872. évben is ezen ígéret mellett mozdította azt el helyéről.<sup>1)</sup>

IX. Ama canonica visitatio jegyzőkönyve szerint a piarista Atyák Szeged bel- s felsővároson birván parochiát, innét látták el az alsóvárosi hiveket is, hogy ezekre nem nagy gond volt fordítva kitűnik a visitator rendeletéből, ki a város óhajához képest kötelességé tévé a lelkésznek azt, hogy alsóvároson az ifjúságot oktassa a hittanra. Ez időben 12 ezer kath. vallásu lakosa volt e városnak, nem tudom a tanyán lakó pásztorok s cselédek be voltak-e ez összegbe véve, de annyi bizonyos, hogy ez időben még nagyon kevesen laktak kint a tanyán, kikről a piarista plébános azt ír a föl jegyzőkönyvében, hogy kiváltkép a tanyaiak — aggresstes — káromkodók, noha fej- s nyelvvesztéssel büntetnek az ilyenek. Minden félrcértés kikerülése végett megjegyzem, hogy ezen tanyaiak alatt csak pásztorokat, s cselédeket lehet s szabad csak érteni, mert ez időben még a szegedi határban nem voltak a mostanihoz hasonló tanyák, sem a városi lakosok nem laktak kint az időben, mint most. A szegedi parochia levéltárában lévő iratok tanúsága szerint

1) Hogy e szobor már 1734. évben is diszíté a Kárázs-ház előtti piacztért, kitűnik régi, és az 1854. megújítás alkalmával is meghagyott cronosticonos és a fenti évet jelző fölirataiból, nevezetesen egyik oldalán LaVDetVr et sVpereXaIletVr SanCtIssIma TrInItas, (dicsértessék és magasztaltassék a sz. Háromság), a másik oldalon DeVs pater DeVs fILIVs DeVs spIRItVs sanCtVs, (Atya az Isten, fiu az Isten, sz. Lélek Isten) hIC VnVs In essentIa, trInVs In personIs, ab oMnI CreatVra sIne flue aDoretVr (egy lényegében, három személyében minden teremtmény által dicsértessék.) Eme régi feliratok mellett 1854. évben ujjakkal is lőn e szobor ékesítve »Pio IX. P. M. Ecclesiam Dei, Francisco Josepho I Caes. et Rege Apostolico Monarchiam Austriacam feliciter et gloriose regnante, vetustate ruinarum loco movit, et restituit pietas Szegedinensium 1854. Alexandro Csajághy Dioecesi Csanadiensem, Antonio Kreminger paroeciam Palankensem providente, sub consule civitatis Georgio Wöber fatigiis Michaelis Krebsz civis 1854.« (Midőn Istennek sz. egyházát IX. Pius pápa, az osztrák Monarchiát pedig I. Ferencz József szerencsével s dicsőséggel kormányozta, ezen régi pusztulásnak indult szobrot megújítva, más helyre tette át a szegedi hívek kegyelele, a csanádi megyének ez időben püspöke Csajághy Sándor, a palánki plébániának lelkésze Kreminger Antal, a város polgármestere Wöber György lelkén Krebsz Mihály szegedi polgár fáradozásai által 1854-ben.)

1715. évben — midőn Szeged sz. k. város lett — a 13 mértföldre terjedő külterületen csak a pásztoroknak voltak ugynevezett karámjai, gunyhói, mert e terület a török kiűzése után pusztá s lakatlan volt, egész a Dunáig marhas-baromlegelőül szolgált, csak midőn Mária Thérézia királynő kormánya alatt<sup>1)</sup> Szeged város határa is adó alá vonatott, hogy ezt a város tanácsa kivethesse a lakosokra, a hagyomány szerint a városbeli lakosokat 25 botbüntetése mellett arra kötelezte, hogy mindenki vagyonához mérten a külterületen annyi földet foglaljon el magának mivélés alá, amennyi után a kivetett adót megfizetni képes, azonban még így az ingyen adott földből is eleinte keveset foglaltak maguknak a lakosok, mert attól féltek, hogy annak terményéből nem fog kivetni az adó, melyet az időben és később is még porcziónak neveztek, azonban ők sem építettek kint földeiken mindjárt rendes tanyai lakokat, hanem csak kis gunyhókat, melyekben nyáron, a mezei munka ideje alatt, magukat meghúzták, télen pedig marháikat őrző cselédjeiknek szolgálnak azok menhelyül, nagyon kevés gazdának volt ez időben még kint tanyai laképülete, a piaristáknak azonban, mint fentebb is már érintettem, Zákányban nagyobb birtokuk lévén, a szegedi határban volt már ilyen tanyájuk, és annak egy szobája kápolnává lett a kiránduló piarista Atyák részére berendezve, és az esztergomi helynöki hivataltól 1770. január 6-án ki nyert engedély mellett általuk föl is szenteltetett.

Azonban a múlt század végén már szaporodtak a külterületen a tanyák, és a lakosok a család tagjaival télen-nyáron ott is laktak, a városban lévő házaikat pedig mesterembereknek bérbeadták, vagy üresen hagyták, hová csak ünnep- s vasárnap jöttek be a tanyáról, vagy a horgosi, dorosmai, kisteleki, s a majsai templomba jártak, mert leginkább eme helységek közelében foglaltak földet, hol a közelség miatt temet-

1) Lásd 154. lap 1) jegyzetét.

keztek és gyermekeiket is ott kereszteltették meg. A városi hatóság közigazgatási szempontból nem helyeselhetvén azt, hogy a város lakosai közül igen sokan a tanyára tették át lakásukat, e század elején azon határozattal akarta a további kivonulást megakadályozni, hogy csak a 25 hold földet bíró gazdáknak engedte meg a tanyai építkezést és lakást, a kisebb birtokokkal bírókat pedig ettől eltiltván, a városbani lakásra kötelezte.

Azon tanyaiak tehát, kiket az 1754. canonica visitatio főlemlit, csak pásztorok voltak.<sup>1)</sup>

Miután mai nap már 25 ezer szegedi lakos bír állandó lakással a külterületen, habár az esztergomi canonica visitationban főlemlített káromkodási bűn még ki nem irtatott is ott egészen, de még is mind vallási, mind műveltségi szempontból egészen más most már a tanyai lakosságnak képe s jellege, melyet, habár későbbi korrajzba tartozik is, eszmerokonságnál fogva itt rajzolok le.

„Eme tanyákon ugyanis, — mint arról Tóth János kegyesrendi tag, és népiskolai felügyelő ur az 1856. évre kiadott hivatalos tanügyi értesítvényében is már értesíté Szeged közönségét, — még évtizedek előtt is kevesen laktak állandóan, mert eme tanyai földek egészen műveletlenek<sup>2)</sup> lévén

<sup>1)</sup> Ami a káromkodás bűnét és annak szigorú büntetését illeti, az eljárás akkor még a régi kriminális praxis szigora mellett történt, mely ha idővel szelidebb alakot nyert is, gyermekkoromban többször tanuja voltam annak még is, hogy a városháza előtti piac téren fölállított pelengéhez kötött káromkodónak ingyenes hátát a hóhér vérig vesszőzte a heti piacra összegyűlt nép előtt, melynek előbb a városi hatóság egyik tagja kihirdette, hogy az illető bűnös lopás, káromkodás, vagy más bűn miatt részesül e büntetésben.

<sup>2)</sup> Hogy a mult században mily kevés értéke volt másutt is a földnek, ennek bebizonyításul főlemlitem, miszerint a földelki lelkésznek javadalmaszásul egy egész telek föld lévén adva, midőn József császár alatt 1782. évben a parochiák jövedelme összeíratott, a plébános azt írta be hivatalos jelentésébe, hogy miután a plébánia földön csak 30 kocsi széna terem, ennek letakarítási költsége pedig nagyobb a széna értékénél, vegyék vissza a földet, neki nem kell. Ezen óhaja ugyan nem teljesült, mely plébániaföld (a járulékokkal együtt 54 cat. hold) ma 1056 fírt jövedelmez bérlet útján, igaz, hogy ennek egy negyede adó fejében az állam pénztárába folyik be. Ugy látszik Szegeden is ezért kellett bottal kergetni a tanácsnak a városi lakókat arra, hogy földet foglaljanak a külterületen, midőn azonban a nem foglalók látták, hogy a parlagon heverő földet művelők még is boldogulnak, a mult század vége felé már többen követték a példát botbüntetés nélkül is, és ott le is telepedtek.

parlagul heverének, csak szénatermelés és marha-tenyésztés divatozott ottan. A széna eltakarítása után a zordon tél dermedtő hidegének beálltával ismét néptelen lett a pusztá, városba vonulván vissza a puszták lakói, hol a rövid téli napokat a társasélet kellemes viszonyai közt élék le, míg ismét a viruló tavasz megújultával huzódának ki a puszták sivatagjai közé. Utóbb egyesek saját földjeiken lakházat építvén, folytonosan a puszták lakói lettek. Alig állott a nagy pusztában itt-ott néhány elszórt ház, már is a szülék — mint öregeinktől hallók — magzataik tanításáról gondoskodtak s ugynevezett diákokat, kiktől a tősgyökeres tanyásgazdák ma is diákoknak hívják a tanítókat, fogadtak, hogy legalább az írás, olvasás s számolás első elemeivel ismerkedjenek meg; utóbb elszaporodván a tanyai lakházak s házakban a családok, rendezebb, de csak rövid életre szánt iskolák keletkeztek, mert miként az előbbi állapotban, a társulatba állott szülők csak addig tartották meg a tanítót, még gyermekeik kissé olvasni, írni s számolni megtanultak. — A tanyai nap életrealóságát, vallásosság s szellemi műveltségre mindég hajlékony szívűséget a gondot s hivatalát kedvelő és hivei üdvét fölkarolni szerető városi lelkészség fölhasználódó, a valláserkölcsei ösvényt mindinkább egyengetni s tágítani buzgólkodott, mi által a tanyai népnek az iskolák iránti részvétre, s ezáltal a lélek és szívképzésre mindég üdvös befolyással bír. E czélból 1836. évben a szegedi papság kérelme folytán megengedte Lónovits József csanádi püspök azt, hogy alkalmilag a papság a tanyákon missiókat tartson, ez idő óta a lángbuzgalmu kerületi lelkészek a keresztény vallásosság sz. ihletével áthatatottan munkálkodtak a vallás üdvtanai után sóvárgó tanyákon, e hitedzett férfiak a pusztákon élő igen számos hiveiket az év legzordonabb szakaiban is fölkeresték, és gyakori látogatásuk alkalmával őket isteni vallásunk tanaira oktatták, szóval minden erejüket és befolyásukat fölhasználták, hogy az isko-

lák, mint a vallásosság és szellemi kifejlődésnek legbiztosb tanyái mindinkább fölvirágozzanak, és üdvhatólag gyümölcsözzenek, mely buzgó eljárásuk meg is termé az óhajtott gyümölcsöt, — mert mint a 12. lapon dicsekedve fölemlíti — a szegedi tanyai iskolákban a szelid vallásosságnak s jámbor hiterkölcnek legszebb jelenségei mutatkoznak: ha a tanulók valamely védszent ünnepén a sz. mise hallgatásra egyik iskolától a másikhoz kereszt alatt mennek, a szülők s korosbbak is hozzájuk csatlakoznak, és gyengéd ártatlan gyermeki ének közé vegyül az éltesbbek imafohásza is; e látmány fölött örvendeznek az égbeliek, de lehetetlen, hogy minden jobb érzelmű ember szív is el ne érzékenyüljön, s áldást ne esdjen e kegyeletes jámbor szokásra, mely azelőtt itt soha nem létezett. A tanyai kis tanoncz, midőn tanulási időn kívül ló, ökör, juh s egyéb háziállat mellett, mint pásztorka őrködik, a déli harangocska ércz szavára leemeli fővegét, áhitattal imádkozik, s imája tiszta, szabatos szavakban száll az ég felé. Ha éltesbb, vagy tisztessbb egyéneket lát: Dicsértessék a Jézus Krisztus köszöntéssel üdvözlí őket, illemesen megáll, a kérdésre biztosan, értelmesen felel, s minden hangja magán viseli a képzés remek bélyegét, minden cselekvése visszatükrözi az iskolai oktatás jótékony sugarait.“

Igy írja le a fentisztelt Tóth János népiskolai felügyelő ur a szegedi tanyákon az ott a papság által kezdeményezett iskolák által előidézett idylli állapotot, melyeket 1851. év óta a városi hatóságnak, a csanádi püspöki hivatal által is helybenhagyott határozata szerint ő ritka erély, buzgalom s önfeláldozással vezényel a város bel- s külterületén is.<sup>1)</sup>

1) Őszintén bevallom, miszerint nagy örömmel olvastam e kegyesrendi tagnak a szegedi papságnak e téren üdvös működéséről ama értesítvényben közzétett dicső bizonyítványát, és ez annál nagyobb örömet szerzett, mert a krónikás 340 lapra terjedő művében a szegedi papsággal czívakodásokat volt szíves csak fölemlíteni, de eme öröömöm mellett tartozom azt is kijelenteni, miszerint ha a tanyai iskolák kezdeményezésének dicsőségét a fentisztelt felügyelő kegyesrendi tag a szegedi papságnak tulajdonítja is, ez ama iskolák jelenlegi virágzó állapotát — midőn most már 22 ily iskola virágzik a tanyákon — a városi hatóság áldozatkészsége mellett egyedül s kizárólag Tóth János ur-



X. Midőn 1776. évben a csanádi püspök visszanyerte Rómában Szegedet saját megyéje részére, mint már fent is említve volt, ismerve a városi pénztár viszonyait, a parochia kezelését nem vette el a piarista Atyáktól, nehogy ennek jövedelme elvonásával nehezítse vagy lehetlennítse az ifjuság oktatását, azért meghagyá továbbra is őket a lelki joghatósága alá került szegedi parochia birtokában, melytől azonban a fent előadottak szerint 1789-ben felsőbb királyi hatóság által megfosztattak.

Azonban II. József császár Magyarországon a parochiák rendezését is programjába fölvéven, a csanádi püspököt, úgy Szeged városát is kir. helytartó-tanács útján fölszólítá, hogy a hivek jobb ellátása érdekében új parochiákat állítson a városban is. Az eddig e tárgyra nézve mindig az egy parochia mellett küzdő piaristák mellett harczoló, és így az új parochia létesítése ellen állástfoglaló városi hatóság most már nem küzdött többé az egy parochia mellett, 1787. évben készséggel benyugodott abba, hogy úgy alsó-, mint felsővárosban új plébániák alakíttassanak, és azok vezényletével az ott lakó sz. Ferenczi s minorita szerzetes Atyák bizassanak meg, lelkészi javadalmul a stóla jövedelem lőn a hatóság által följánlva. De mint fentebb előadatott, a püspöki biztos ebbe be nem egyezhetvén, a kir. helytartó-tanács 1789-ben döntött ez ügyben, és mint annak helyén már előadatott.

a) A szegedi palánki plébános javadalmazására a stoláris jövedelmen kívül 400 frtot, két káplánynak fejenként 100 frtot tartozott a városi tár fizetni. b) Szeged-felső- és c) Szeged-alsóvárosi parochia javadalmazási alapjául a hivektől szedendő stoláris jövedelem lett megállapítva.

nak számítja föl érdemül, és még az 1851. év előtti korszakra is elismeri e téren az ő tevékeny közreműködését, minthogy a missiók eltartásánál ő is egész készséggel segédkezett, és mint physikai tanár a forradalom előtti korszakban is szívesen kirándult a szegedi lelkészekkel a tanyákra, és ott sz. misét, vagy szónoklatot tartott, vagy segítette őket a tanyai nép gyóntatásában. Ennyit kötelességem volt a különben szerény, de tanügyi érdemeire nézve nem szegény, hanem nagyon is gazdag férfiú jellemzésére az igazság érdekében fölemlíteni. *Suum cui que.*

Ami a stoláris jövedelmet illeti, ez ugyan a parochia első éveiben igen szerény és csekély volt. Návay plébános is így nyilatkozik erről (a 21. lapon), hogy „még rosszabb falukon sincs ily mocskosan s kevesebbre taxált stolabeli proventus.“

Midőn a piaristák 1720-ban átvették a szegedi parochiát, Nádasdy püspök a győri stolarét küldötte el nekik használatul (34. lap fent), csekély változás mellett még 1754. évben is ez volt gyakorlatban, mint az Eszterházy-féle canonica visitatióból kitűnik, mely a mostani viszonyokat tekintve, igen csekélynek tűnik elő egyes részleteiben, de a pénznek akkor más értéke volt, mint jelenkorban; nem tudom ugyan okmánynyal igazolni, de hajlandó vagyok hinni, hogy e stoláris rendszert idővel úgy a város, mint az esztergomi vicariatus által pártfogolt piarista lelkészek 1789. évig igyekeztek megjavítani, mely a krónikás bevallása szerint évenként 2 ezer forintot jövedelmezett, annyi azonban bizonyos, hogy mivel Szegeden a múlt században divatba jött azon szokás, hogy az előbbkelő s gazdagabb hivek a barátok s minoriták kryptájában s temetőjében óhajtottak nyugodni, az esztergomi vicariatus által a piarista plébánosnak megítélt quarta funeralis is szaporította a lelkészi jövedelmet, — hová a sedecima is tartozott, — csak így érthető az meg, hogy ama csekély dotatió mellett a parochia s gymnasium ellátására nyolcz egyént tartani köteles piaristák már letelepedésük második évtizedében, 1733. évben 428 holdból álló birtokot szerezhettek maguknak a szegedi határban, melyet 1846. évben huszezer forintért adtak el, és a vételár felét Szeged városának hatos kamatra kölcsön is adhatták, és most az új palota építésénél is szép összegű kölcsönt nyújthattak a városnak.

XI. A visitationak még egy az isteni tiszteletre vonatkozó pontját akarom e helyen kiegészíteni. Ugyan is a hivek

száma szaporodásával és a dalmata nyelvűek elfogytával az nem sokára változást szenvedett, azért Christovics Imre püspök alatt 1786. évben — midőn még a piarista Atyák gondozták a szegedi parochiát — az isteni tisztelet rendje következőleg lett előírva: Ünnepe s vasárnap délelőtt 6 órakor a nagy oltárnál kis mise, utána prédikáció, 8 órakor énekes mise szentség kitétel, utána prédikáció, 10 órakor kis mise zenével, 11 órakor zene nélkül, délután fél háromkor öregek- s fiataloknak catechesis, utána lytania vagy vesperás; midőn a 8 órai nagy misén németül énekelt a nép, akkor magyar, és ha magyar volt az ének, német prédikáció tartatott. Csekély változással ez lett felső- s alsóvároson is előírva, ez utóbbi helyen, midőn 1789. évben önálló parochia lett fölállítva, a nagyobb ünnepeken felsővároson pedig havonként egyszer német beszédet is óhajtott a tanács eltartatni, de alsóvároson a barátok házi könyve szerint az egy párszor eltartatott ugyan, de mivel a belvárosból nem jöttek hallgatók, az alsóvárosi hívek pedig nem beszéltek a német nyelvet, csakhamar meg is szűnt, a dalmát beszéd is csakhamar be lett szüntetve felsővároson a némettel együtt, sőt ez utóbbi a belvárosban is 1832. évben megszűnt, mert Szeged népe magyarokká változtatta át már e században úgy a németeket, mint a dalmátokat is, holott száz év előtt a belvárosi egyházban a püspök által előírt magyar beszédet a piarista plébános magyar hívek hiánya miatt szüntette be. Lonovics József 1835. évi canonica visitatio alkalmával az elődei által Szegedre nézve előírt isteni tiszteletnek rendszerét csekély változással helybehagyván, miután azt tapasztalta, hogy a délutáni catechesis Szeged város parochiáin csak a bőjti vasárnapokon tartatik meg, elrendelte, hogy a régi gyakorlat szerint az minden vásár- s ünnepnap tartassék meg, és így ama reggeli s nagy mise utáni szónoklat eltartatik mai nap is mind a három parochián, csak a belvárosiban nem, hol

nem tudom mi oknál fogva, az elhunyt prépost halála óta, 1885. évtől fogva, ezen itt Szegeden a parochia fölállítása óta divó reggeli — leginkább látogatott — mise utáni prédikáció többé nem tartatik meg.<sup>1)</sup>

## 2. §. A szegedi parochia a jelen században.

I. A rókusi hivek az 1787. évi szabályozás szerint a Szeged alsó- s felsővárosi lelkészek joghatósága alá helyezettek, előforduló eseteknél azon lelkészi hivatalt keresték föl, mely hozzájuk közelebb esett. Azonban az e városrészben fölállított városi kórház miatt már 1805. évben Rókuson is lett a város által önálló parochia szervezve, új templom építve, és a csanádmegyei papságnak átadva.

A szegedi belvárosi lelkésznek 1788. évben megállapított készpénz fizetése a városi pénztárból 400 frt volt. Hogy e század elején még a szegedi parochiák jövedelme igen csekély volt, kitűnik abból is, hogy az 1802. évi országos összeírás szerint a szegedi palánki plébánosnak jövedelme 559 frt, felsővárosinál 570 frt, alsóvárosinál 526 frt, a szeged-belvárosi 2 káplánnak egynek-egynek 150 frt volt.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Kreminger Antal prépost, a híres egyházi népszónok 1835. évtől fogva 1885. év elején bekövetkezett haláláig, 50 év alatt mindig maga végezte a reggeli beszédet a különben is szűk templomot — melybe a hiveknek egy tizedrésze is alig fér be — zsufolva megtömő hiveinek, a nagy mise utánit káplányai végezték, hívei nagy örömmel hallgatták népszerű előadásait, és ha helyette más tartotta el a homiliát, mindjárt kérdezősködtek, hogy talán beteg a prépost, mert csak a betegség, vagy hivatalos elutazás miatt bízta ezt másra, és midőn az utóbbi években már többször gyengélkedő egészsége miatt ezt nem végezhetette, barátságos fölkerése folytán én végeztem helyette azt, és a reggeli sz. mise után az oltártól magyarázgattam úgy, amint tudtam a sz. evangéliumot, és minden hízegés és dicséret nélkül elmondhatom, hogy habár őt ékesszólásban sem utólni, de még megközelíteni sem bírtam, azért még is örömmel hallgatták meg a hivek az én homiliái előadásomat is. Most is, midőn az első misét végző áldozár fölolvassa az evangéliumot, a padokban ülő nép elhagyva ülőhelyét, az oltárhoz vonul, hogy a vásár- s ünnepnapra előírt sz. evangéliumnak legalább szavait jól meghallhassa és szívében megőrizhesse. Ez időben szoktam én is egyik mellékoltáron sz. misétet végezni, és látva mindezt, és a népek eme sz. beszéd utáni forró óhaját, ilyenkor mindig eszembe jutott Urunknak szent Márknál a VIII. fejezet 2. versében följegyzett mondata, és erősen hiszem is azt, hogy a nem ismert akadályok nemsokára elhárítván, eme 150 éven túl itt divó gyakorlat nemsokára ismét életbe lép.

<sup>2)</sup> 1803. évben Kőszeghy László az eddig a makai esperesi kerületbe kebelezett szegedi parochiákat, onnét a Szegeden fölállított esperességhez csatolva, melyhez még Kistelek 493 frt, Szőreg 408 frt és Béba 380 frt jövedelemmel összeírt parochia csatoltatott.

Azonban a szegedi parochiák fölötti kegyuri jogát gyakorló városi tanács e században már nem foglalkozván boszorkányégetéssel, — mint az elődök, kik azt hivatalos teendőik közé tartozónak vélték — a parochiák jobb s illőbb javadalmazásaira nézve is figyelmet kezdett fordítani, de a tanácsnak eme az egyházak s szolgái iránt az időközben itt canonica visitatiót tartó püspökök által fölhitt figyelme csak a XIX. század második felében lett méltányos tekintetbe véve, midőn a közgyűlési bizottsági tagok is siettek a csekély javadalommal ellátott szegedi papok sorsán jobb javadalmazással segíteni. Kőszeghy László csanádi püspök 1814. canonica visitatiót tartván Szegeden, fölszólította a várost eme dotatió fölemelésére, mely a devalvatio következtében csak váltópénz volt már ekkor, nem is minden eredménnyel, mert 1817. évben a városi hatóság az udvari kamara jóváhagyása mellett a makkos-erdő melletti közlegelőből 12 zsákos földet haszittatott ki használatul a lelkész számára, és Kreminger György hivataloskodása idejében ama 400 frt is pengő pénzre emeltetett föl, úgy, hogy midőn 1835. évben Lonovits József canonica visitatiót tartott Szegeden, a belvárosi lelkész dotatiója következő volt:

- a) készpénzben a városi pénztárból 400 frt,
- b) földben 12 zsákos föld, és a bánomkertben 400 □ öles zöldséges kert.

A püspök ez alkalommal is sürgette a kegyurasági joggal fölruházott városi hatóságot, hogy javítsa meg a lelkészi dotatiót, mely felsőbb jóváhagyás mellett 1836. évben oly módon eszközöltetett, miszerint a városi pénztár a város birtokába visszabocsájtott makkos-erdei földért 200 frt, és ezen kívül még fizetés javítás fejében 200 frtot határozott, és így 800 frtra lett a lelkészi congrua kiegészítve, a két káplánynak fizetése pedig 150 frt, és így 300 pengő frt lett megállapítva; de miután 1856. évben a városi tisztviselők fize-

tése is megjavítottatott a budai cs. k. helytartóságnak 1856. decz. 15-én 33,589. sz. a. rendeletével a belvárosi lelkésznek készpénz fizetése is 1400 frtra lett fölemelve, és neki egy-egy káplánnak eltartására egyszáz frt utalványozva<sup>1)</sup> a hitoktatást végző káplányoknak tiszteletdíjul szintén egy-egy száz frt, és így most már a kegyuri jogot gyakorló Szeged város pénztárából a Szeged-belvárosi lelkészek dotatiója ez:

- a) készpénzben 1400 frt — kr.
- b) 3 káplány eltartási díja 300 = 900 frt — kr.
- c) bucsu ebédi tiszteletdíj<sup>2)</sup> 6 frt 76 kr.
- d) a város által a vasutnak átengedett Bánom-kertért

kárpótlásul Ujszegeden egy catastrális hold föld bekerítve.

Városi hatóságunk dicséretére fölemlitem még azt is, hogy az iskolák szaporítása miatt két önálló hitoktatói állomást is szervezett az újabb korban a belvárosban 900 frt fizetéssel, és a Szeged alsó- s felsővárosban a közös iskolák osztályaiban hitoktatással foglalkozó szerzetes káplányokat is egy-egy száz frt tiszteletdíjban részesítette.<sup>3)</sup>

<sup>1)</sup> Ugyanez alkalommal az alsóvárosi plébánia részére is utalványoztatott hatszáz, felsőváros részére 300 frt. Minthogy a minoritáknak kérvényére a kir. helytartó-tanács már 1794. évi szept. 17-én 300 frt lelkészi fizetést utalványozott a városi tárból avval indokolván ezt, hogy e teher mellett is nyer a városi pénztár, mert ha ők nem látnák el a felsővárosi 7800 számra felszaporodott hiveket, a világi plébános és káplányoknak 1200 frt kellene összesen a városi pénztárnak évenként fizetni, ennek folytán az alsóvárosi barátok is folyamodtak többször a tanácshoz hasonló segélyezés végett, de mindég elutasítottak.

<sup>2)</sup> Még a mult században utalványozott a városi hatóság a plébániai lelkésznek bucsu ebéd költség címén 100 frtot, mely a közbejött devalutiók miatt most már 6 frt, néhány krajczárra olvadt le. Szent Dömötörnek a pásztorok védszentjének ünnep napján a parochia udvarában ugynevezett szolgafán főzték a juhászok bográcsokban a bűrg-e-paprikást, melyet a lelkészhez bucsura jött vendégeknek, hová a senator urak is hivatalosak voltak — ők így vittek be d u d a - s z ó mellett bográcsba az asztalhoz, melynél a juhászok nejei a szegediek híres süteményével béle s s t u r u s - l e p é n y n e l kedveskedtek azoknak; ebéd után pedig ugyancsak d u d a s z ó mellett tánczra kerekedtek a juhászok nejeikkel, melyet a hagyomány szerint reggelig folytattak ott a parochián a város urai is bevegylvén a tánczba. Kreminger Antal amint 1835. évben a parochia kezelését átvette, ezen juhász mulatságot azonnal beszűntette, de a városi pénztár fizeti most is még a bucsu ebéd költségeinek pótlására ama fenti csekély összeget.

<sup>3)</sup> Szeged város lakosainak száma a) a mult század vége felé nem volt nagyobb 20 ezernél, Palugyai szerint (226. lap), 1805. évben 25,347 lakosa volt e városnak, mely 1818. évi összeírás szerint már 28,331 volt, kik közül 1 helvét, 8 ágostai, 439 görög keleti, 305 zsidó, a többi kath. vallású volt, c) 1839 ben már 32,725, d) 1848-ban már 33,861, és e) 1850. évben 50,344-re szaporodott föl, kik közül 47,052 rk., 2 helvét, 6 ágostai, 481 gör. keleti, és 2093 zsidó vallású volt, mely számból ha a vidéken tartózkodó 159 szegedit, és Szegeden tartózkodó 2781

II. Ami a stolaris jövedelmet illeti, a canonica visitatiót itt Szegeden végző püspökök határozták meg annak rendszerét, így

A) az 1804. évi junius 3-án a pluvialis temetés 2 frt, assistentiával 4 frt 30 kr., egy assistensnek 1 frt, ha muzsikával és Liberával volt a temetés 6 frt, Libera nélkül 5 frt.

B) Az 1814. ápril 25-én tartott visitatio canonica alkalmával a városi hatóság óhajára így lett a stola megállapítva:

a) plébánosnak öreg temetés palástban 1 frt 30 kr., ebből (templom 30), öreg temetés palást nélkül 1 frt, kis halott 30 kr., esketés 1 frt 30 kr., requiem Liberával 4 frt 55 kr. (harangozó 55), koporsóért 30 kr., b) egyháznak a gyásmise alatt a koporsónál égett gyertyák megtérítése mellett harangozásból jövedelme: egy órás 8 frt, (harangozó ebből 1 frt 50 kr.), fél órás 4 frt, (harangozó 55 kr.), két kis harang 30 kr., (harangozóé 10 kr.), gyásmise alatti harangozásért szinte az egyháznak 4 frt, (harangozóé 55 kr.)

C) Az 1821. évi febr. 27-én kibocsájtott megyei körlevél akép rendezte a stola ügyet, hogy már conventios pénzre emelte azt föl, ott, hol még váltóban lett az eddig fizetve.

D) Az 1835. junius 2-iki canonica visitatio ekép szabályozta ismét a stolát a belvárosi parochián: 1)

vidékit levonjuk, a valódi népesség száma ez évben 50,085 lélek volt. — 1854. évben 114 helvét és 79 ágostai vallású lakos volt csak Szegeden, kik Bonyhádi István akkori megye-főnök pártfogolása mellett, és rendeletére a szegedi parochia levéltára szerint azért, hogy a vele harcban álló szegedi rk. papságot bosszantsa, imaház, iskola s paplak építtetésére engedélyt, és a Mars-mezőn a várostól ingyen telket is kaptak, de nem szeretvén a kijelölt helyet csak 1881—1883. évben építé föl mind a két felekezet a királyi biztosság által a város legszebb helyén Tisza Lajos-köruton számukra ingyen átengedett téren azokat. — Harmincz év alatt tehát 23,590 lélekkel szaporodott Szeged lakossága, mert f) az 1880. évi népszámlálás már Szeged városának lakosságát 73,675 tünteti elő, ebből rk. 67,968, gör.-egyesült 110, gör.-keleti 468, ágostai 418, helvét hitvallású 980, zsidó 3618, unitárius 15, felekezetnélküli 88. Szeged város hatósága segélyezi pénztárából eme hitfelekezeteket is, a görög-keletieket 1110 frt (ebből a lelkészé 630 frt a többi az iskoláé), helvét hitvallásuak 1070 frt (630 frt lelkészé, a többi iskoláé), ugyanennyit az ágostai vallásuak hason felosztással, a zsidók pedig 2000 frt segélyt kapnak. A Szeged alsóvárosi rk. népiskola négy osztályába működő négy apáca kap a városi pénztárból évenként egy-egy 300 frt, minden terem fűtésére 4 öl fát felvágatás és iskolaszolgá költségére 80 frt, szegény leányok ruházatára s tankönyvekre 80 frt, összesen 1300 frt készpénz és 16 öl puhafát. Az 1885/6. iskolai évre kiadott tanügyi értesítőben közölt kimutatás szerint a városi pénztárnak míg egy a városi népiskolák osztályait látogató tanulóknak oktatása 14½ forintba kerül, ugyanakkor az apáca iskolát látogató tanulóé csak három és fél forintjába kerül a városi pénztárnak.

1) A többi parochiák is csekély változással ez lőn megállapítva.

	Össz.		E b			
	frt	kr.	pap		ten	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
a) Öreg temetés, fehér ing, 2 harang	2	24	1	40	—	—
„ „ palást 3 „	3	24	2	—	1	—
„ „ „ 4 „	4	—	2	—	1	—
b) Kis temetés, fehér ing, 2 harang	2	—	1	12	—	—
„ „ palást 3 „	3	24	2	—	1	—
„ „ „ 4 „	4	—	2	—	1	—
c) Esketésért . . . . .	2	—	—	—	—	—
Elbocsájtó levélért . . . . .	2	—	—	—	—	—
Ha a menyasszony más parochiába el-	—	—	—	—	—	—
vitetett . . . . .	4	—	—	—	—	—
Menyasszony avatásért . . . . .	—	12	—	—	—	—
d) Mise olvasott . . . . .	—	24	—	—	—	—
„ gyász énekes <sup>1)</sup> . . . . .	2	—	—	—	—	—
„ „ „ 3 pappal, kopor-	—	—	—	—	—	—
sóval (assistens 1—1 frt) . . . . .	7	4	4	48	15	—
Koporsóba tétel . . . . .	6	—	4	—	1	3
Anyakönyvi kivonat . . . . .	1	30	1	30	—	—
E) Midőn 1885. július 14-én R ó z s a						
F e r e n c z megválasztott belvárosi lelkész						
eme parochiának birtokába beigtattatott, a						
kegyuri hatóság által kiküldött bizottság						
által aláírt okmány szerint, biztos ér-						
tesülésém szerint a főesperes őt						
következő stólaris jövedelmek birtokába						
vezette be:						
a) Öreg temetés, fehér ing, 2 harang	2	50	1	70	—	50
„ „ palást 3 „	5	50	3	50	1	40
„ „ „ 4 „	8	6	5	50	1	41
b) Kisdéd temetés, fehér ing, 2 harang	2	50	1	70	—	50
„ „ palást 3 „	5	10	3	50	1	—
„ „ „ 4 „	7	76	5	25	1	41
c) E s k e t é s n é l, eljegyzés beírásért	—	30	—	30	—	—
Esketés fehér ingben . . . . .	3	50	3	50	—	—
„ palástban . . . . .	7	—	6	—	—	50
Ha a vőlegény elbocsájtatik . . . . .	3	50	3	—	—	—
Ha a menyasszony elvitetik . . . . .	7	—	6	—	—	50
Kereszteléskor . . . . .	—	60	—	60	—	—
Avatáskor szülőasszonynál . . . . .	—	30	—	30	—	—
Menyasszony beavatás . . . . .	1	—	1	—	—	—
d) Énekes mise színben vagy fehérben	3	50	3	50	—	—
Gyázmise Liberával, kisebb ravatallal	6	50	4	—	1	50
Kis mise 50 kr. óra határozással . . . . .	1	—	1	—	—	—

<sup>1)</sup> A gyázmise alatt meggyújtott minden gyertyáért a templom pénztára 6 kr. járt, a temetkezéseknél pedig a harangozó fizeti a lobogó vivőt és miniser-



Ha a temetések alkalmával az ugynevezett kísérő harangozáson kívül a reggel, dél, és estve történni szokott kiharangozásokat is óhajtanak a rokonok, minden ilyen félórai harangozásért 2 frt 6 krt tartoznak fizetni az illetők, melyből 80 kr. a harangozóé, 1 frt 26 kr. a templom pénztáráé, órás harangozásért kétszeres díj jár 4 frt 12 kr., ebből a harangozó 1 frt 60 krt, templom 2 frt 52 krt kap.

### III. Ha most már összehasonlítjuk ama 1835. évi stolá-

fenti illetményéből. — A csanádi megyében fenálló püspöki rendeletek szerint az az alapítványi misék tőkétől után beszedett kamatokból is részesült bizonyos hányadban az egyház pénztára. A szegedi belvárosi parochián legnevezesebb ily mise-alapítvány az itt Szegeden 1812. márczius 29-én elhunyt lotharingiai herczegnek, Józsefnek, a szegedi várparancsnokának hagyománya, ki végintézetében 2872 frt 25 kr. összeget rendelt örökösei által kifizetni azon egyháznak, melynek területén eltemettetik, azon föltétel mellett, hogy minden ünnep- s vasárnap érte egy olvasott mise följárltassék. Minthogy életében kifejezett óhaja szeriut az alsóvárosi templom kryptájába temették el testét, a végintézet alapján a barátok jogot formáltak eme alapítványi tőkéhez, azonban a püspök a belvárosi parochia javára ítélte azt oda, mint a melynek területén élt s meg is halt a főherczeg, de 1814. évi szeptember 26-án azt is kijelentette Kőszeghy László eme leiratában, hogy mivel a plébános ünnep- s vasárnapon hiveiért tartozik a sz. misét bemutatni, a főherczeg által alapított sz. miséket a káplányok végezzék el, és az alapítványi tőke kamatait is ők élvezzék; az 1835. évi can. visitatio alkalmával Lonovics József püspök is helybenhagyta ezen intézkedést. Azonban néhány év mulva ezen alapítvány egy kis összekoczczzanást idézett elő a városi tanács és plébános közt, az időközben devalvált összegben lévő tőkét a királyi kincstár ugyanis 1844. évben conventióssal pénzben fizette le sz. Dömötör egyház pénztárának, midőn a lelkész eme összeg föl vételére és kiadhatására a püspöktől kinyerte az engedélyt, a tanács ez ellen tiltakozott, és mind az átvétel, mind a kamatra elhelyezés iránti jogot magának követelte; végre eme kérdést a m. kir. kanczellária 1845. június 16. és aug. 22-én 942. és 1204. sz. a. a plébános javára döntötte el, ki az alapítványi pénzeket a kegyur tudta és engedélye nélkül kiadhatja a püspöki hivatal beegyezése mellett, mely 1846. jan. 10-én 57. sz. a. akép rendelkezett, hogy jövőre eme alapítványi misékről számadás az egyháztól elkülönítve készíttessék a lelkész által, és felülvizsgálat végett mutattassék be az egyházmegyei hivatalnak. Ezen nagyobb összegű alapítvány mellett voltak még a belvárosi egyházban más ily természetű mise-alapítványok is, melyek azonban — minthogy az ezeknek tőkét kamatra bíró adósok vagyona az 1879. évi vízi katasztrófa által tönkre ment — részint ezért, részint más itt föl nem említhető okok miatt az enyészet s megsemmisülés örvény szélén voltak már, de a csanádi megyének kegyelmes főpásztora Bonnáz Sándor áldozatkészsége megmentette azokat a belvárosi egyház, és az ájtatos alapítványozók javára, és mint néhány évek előtt rókuson a volt plébánosok (Nyári Ferencz s Szűcs Antal) halála után hason ok miatt az alapítványi pénztárban mutatkozó hiányokat ugy itt a belvárosban is most nagylelkűleg megtérítve orvosolta. És ezen kegyes áldozata nem lepott meg senkit, mi csanádmegyeiek már hozzá szoktunk főpásztorunknak ily jótékonságához, kinek már 2 milliót túlhaladó összegét tudjuk 26 éves kormány alatt kimutatni, melyet egyházmegyei, tanügyi és hazafiúi czélokra áldozott, és most még — mióta idegbaja miatt szenved — nagyobb mérvben folytatja és növeli azokat a különben idegbaját leszámítva, egészséges főpásztorunknak atyai jó szíve azért, mert reszkető kezében nem maradván meg a pénz, hull onnét az áldás mindenfelé. Mintha csak őt látta volna Horatius a classicus költő, midőn eme szép jelmondatot írta: *Di Tibi divitias dederunt, artemque fruendi.*

ris rendszert ezen 1885. évben előírttal — mely mivel tényleg főnálló gyakorlaton alapulónak lett előterjesztve, egyházmegyei jóváhagyásban is részesült — kitűnik ugyan, hogy ha eltér is ez utóbbi amattól, azért emiatt jogos s alapos panaszt emelni annál kevésbé lehet, mert ezen 50 év leforgása alatt a világ is nagy változáson ment át, az élelmi szerek s más szükséges eszközök mellett a pénz neme s értéke is egészen más ma, mint volt 50 év előtt, midőn akkor 3—4 váltóforint volt egy köböl buza ára. Azért méltányos s igazságos volt ugy a városi, mint az egyházmegyei hatóság is, midőn ugy az állandó fizetést,<sup>1)</sup> mint a stola járandóságot is

1) Azoknak tájékoztásul, kik Szeged város első főparochiáján szolgáló lelkészek fizetését oly tulságosnak tartják, tájékoztásul ide írom a városi tisztviselőknek fizetési tabelláját: polgármester 3000 frtot, főkapitány, ugy a h. polgármester 2400 frtot, főjegyző, senatorok, ugy árvaszéki elnökök és főmérnökök 2000 frtot, árvaszéki ülnökök, főügyész, főszámvevő 1800 frtot, könyvtárigazgató 1500 frtot, adóhivatali igazgató és könyvvivő 1400 frtot, kik még lakbér fejében 10<sup>0</sup>/<sub>0</sub> átalányt kapnak. Ezen utóbbiak tabellájába van a lelkész is bevéve, ki lakást természetben kapván, e czímen átalányt nem huz a városi pénztárból. Tekintve Szegeden, eme zárt városban a drágasági viszonyokat, a káplány élelmezési czímen fizetett 300 frt összeg mindennemű ellátásra (reggeli, ebéd, vacsora, gyertya, szolgálat, mosás) nem képez jövedelmet, hanem terhet a lelkésznek. Igaz, hogy stolaris jövedelme is van, hisz ha ez nem volna s ebből nem pótolná a hiányt, ama fizetés mellett meg sem élhetne, azonban ama forrás sem oly Dárius kincse már, minőnek némelyek tévesen azt hiszik. Emellett még gyakran vendéglátói kötelességet is kell teljesíteni az ide beránduló papok irányában, elődei sem birtak itt kincset szerezni, vagyon, de nem adósság nélkül távozott el innét azok legnagyobb része, a most működő lelkésznek szinte szívből óhajtom, hogy elődeinek korát ugyan megérhesse, és a parochia ügyeit — melynél az elhunyt lelkész öregsége s gyakori gyengélkedése, ugy más okok miatt is elég elintézni s rendezni valója van — még sokáig vezethesse, és életpályáját vagyoni tekintetben kedvezőbb eredménnyel végezhesse be; noha azt is be kell vallani, hogy azok csekélyebb javadalmazással birtak, de ezt a régi korban pótolta itt, ugy az alsó- s felsővárosi parochián is egy más patriarchalis szokás, mely azonban már e század második évtizedében kiment gyakorlatból, és a régi öregekkel együtt elenyészett: ugyanis midőn ők tavaszkor kint a pusztán fölolvasták a barmot és ménest, az alsóvárosi barátok s minoriták gvardiánját is kivitték magukkal oda, és ott jószáguk állományából néhány darabot néhány sz. mise fölajánlása fejében — hogy a jó Isten áldását adja a marha-állományra — kiválasztottak, és azokat a gulyás által a gvardián kocsián levő kolostor bélyegvasával jegyeztették meg; D ö m ö t ö r k o r pedig a juhos gazdák szintén hason czélból a parochia udvarát hizottk letrékkelték el. Kiment mindez most már divatból, ugy a nagyobb egyházi pompás temetések is ma már a ritkaságok közé tartoznak, most a koszoruk és bérkocsik pótolják azt, és a kisebb pompáért beszedett stola járandóságot is sokalják, és ha tőlük függne, még ama nagy-nak tartott fizetést is devalválának. — M á s i d ő k, m á s s z o k á s o k. De némelyek még a fegyház lelki gondozásáért a belvárosi lelkésznek az állam által fizetett 600 frt összeget is, elég tévesen, fölszámítják javadalmul, de ez csak ideiglenes intézkedés, és nem lehet azt a belvárosi lelkész állandó javadalmazásának tekinteni, ama a rókusai parochia területén levő fegyház gondozását Rózsa Ferencz mint rókusai lelkész kapta a kormány megbízása folytán kezébe, mely azt — midőn belvárosba jött át — a püspök által nála hagyatni kérte addig is, míg a fenálló szabályrendeletek szerint a szegedi fegyház is, mint más ily intézetek, bentlakó önálló lelkészt nem nyer.

fölemelte, ez utóbbira nézve még azért sem lehet senkinek jogos panaszt emelni, mert a temetések alkalmával szabad tetszésére bízatik az illető rokonoknak oly temetési szertartást s annyi harangozást megrendelni, amennyit s minőt az örökösök körülményei eltérnek s megengednek.

És mégis eme panaszokat úgy az elhunyt, mint a most működő lelkész ellen is hallottam már emlegetni, én azt hiszem, mit ki is jelentettem alkalmilag előttük, hogy e panaszok minden alapot nélkülöztek, és azok valószínűleg félreértésen nyugszanak; a panaszlók ugyanis azon téves véleményen voltak s lehettek, hogy mindazon pénzösszeg, mit az illetők a temetések alkalmával az egyházi ténykedésekért fizetnek a pap kezébe, befolyik annak zsebébe is, ami nem felel meg a valóságnak, mert mint a fentebbi kimutatás igazolja, annak egy része csak a plébánosé, a többi a harangozás s egyházi ruha s gyertya használatáért az egyház pénztárába tétetik be a syndicus által, kinek a plébános avval beszámol, ki a főnálló kir. rendeletke értelmében felelősség mellett tartozik év végével az egyház bevételei s kiadásairól okmányolt számadást bemutatni, mely midőn a városi hatóság által kiküldött bizottság által a ker. esperes jelenlétében megvizsgáltatik, a püspöki hatósághoz küldetik be fölvizsgálat végett, mely ennek megejtése után — ha a netalán fölmerült nehézségek eloszlatvák — annak kivonatos táblázatát a főkegyuri jogot a király nevében gyakorló kormányzéknek terjeszti föl.

Ha a rokonok azt kívánják, hogy a lelkész ne a szokás és gyakorlat által megszabott határig kísérje a halottat, — hol az a rokonoknak adatik át a távolabb levő temetőbei kivitelre — hanem ide is kikísérje, ily esetben jogosítva van a lelkész kétszeresen a maga stoláját fölszámítani, úgy a templom járandóságát is; hasonlóképp áll az ügy akkor is, ha más parochiának sirkertjébe óhajtják a rokonok halottjukat eltemetni, ez esetben is fölszámítja mind a két lelkész az ál-

tala végzett ténykedésért s szolgálatért úgy a maga mint a templom illetményét is, az egyik azért, mert elkisére az általa beszentelt halottat a másik plébánia határáig, ez utóbbi pedig azért, mert a néki átadott halottat kikisére temetőjébe, és ott sirját beszentelte.

IV. Az esketések alkalmával fizetett stolára nézve is fordultak elő úgy a multban, mint a jelenben is panaszok, melyek szerint a kiszabott stolának három-négyszeres összegét is állítólag le kellett fizetni, azonban még eme panasznak sincs joga alapja, amint én a fenforgó körülményeket ismerem.

Az egyház azt kívánja s óhajtja — ami a régi, jó öregeknél szokásban is volt, — hogy a jegyesek délelőtt sz. mise hallgatása után áldassák be házassági szövetségüket, a csanádi püspöki megyének nagynevű főpásztora Lonovics József 1835. évi canonica visitatiója alkalmával ugyanezt parancsolta meg Szegeden is, eltiltván a plébánosokat attól, hogy vasárnap, vagy hétköznap délután a jegyesek házasságát megáldják, a reggeli mise utáni időt tűzte ki erre decretumában.

Azonban ama régi jó szokást napjainkban már új, s attól egészen eltérő váltotta föl, most már az a divat, hogy a jegyesek és a násznép estve felé jönnek e célra a templomba, melyben a sötétség miatt a netaláni rendetlenség elhárítása tekintetéből kénytelen a lelkész nem csak a nagy s mellék oltárokon, hanem a csillárookra fölrakott gyertyákat is a harangozóval fölgyújtatni, és e mellett még néha az is megkívántatik, hogy a menyegzői ünnepély fényes pompájához képest az oltár zsámolya, padok, úgy a nagy ajtótól az oltárig vezető térség is szőnyegekkel legyen befödve, nehogy a menyegzői sereg drága uszály-ruháját por, vagy sár érinthesse. Már most azt kérdem én, hogy a templomatyá tartozik ezen az egyház pénztárából beszerzett készleteket minden díj nélkül e célra átengedni? lehet-e a különben is szegényül

díjazott harangozót arra kötelezni, hogy mindezt elkészítse s használat után kiporozva ismét helyére tegye? Ha tehát ily kivételes, de még is elég gyakran előforduló eseteknél a jegyesekre várakozó lelkész — kinek más hivatalos teendői is vannak — a maga részére 3 frt 50 kr. megállapított díját kétszeresen fölszámítja, és a templomatyá által is fölszámíttatja a néha egy órán tul is — mert rendszeren a megszabott idő után jól elkésve érkeznek a templomba — égetett gyertyák árát, és a szőnyegekét is, úgy a harangozónak is e czímen külön jutalmat, azt hiszem ily esetben a jogosultság nem a pnnaszkodók, hanem a lelkész mellett van, annnyival is inkább, mivel úgy a temetések, mint a házasságok megáldása alkalmával a lelkészi hivatalnál fizetett stola-járandóság csak igen kis részét képezi a most divó gyakorlat szerint ama költségeknek, melyeket az illetők ez alkalomkor kifejtett hiu pompára — fényes gyászkocsi, koporsó diszítés, virágkoszoruk és bérkocsikra — kiadnak. Valóban satyrának is beillik, midőn néha ily gyászmenettel az ember találkozik, és látja, hogy a fehéringben öltözött pap két kis harangocskajelzése mellett kíséri ki a megjelölt határig a két vagy négy lovas fényes gyászkocsiba helyezett, de a sok virágkoszorutól nem is látszó koporsóban fekvő halottat, melyet a pompe funebres diszöltönyös szolgálai környeznek. A halott örökösei ennek költségeit minden panasz nélkül megfizetik, de az egyház szolgálainak fizetett összeget sokalják, és így elvonják attól ama csekély jövedelmet is, mely a harangozás, egyházi ruhák használatából, és a gyász-mise után azt megilletné. — Hát még a házasságoknál minő nagy fény s pompát fejtenek ki az illetők? ma már megszólják az oly jegyes párt, kiket legalább 20 bérkocsi nem kísér a templomig, és onnét a körutakon haza.

Kár pedig, nagyon is kár az Isten házatól ama csekély jövedelmet sajnálni, vagy a befizetett összegért panaszt emelni

hisz az köztudomásilag oly szomoru helyzetben van, miszerint ama fillérekre nagyon is rászorul. A restructio alkal-  
mával, mint azt már 1884. ápril 24-én a közgyűlés termé-  
ben is fölemlitettem,<sup>1)</sup> Mars, Minerva, Apolló, Themis,  
Mercurius tiszteletére épültek itt nálunk Szegeden fényes  
paloták, Thalia is nyert egy fél milliomos templomot, melyet  
leégése után még diszesebben építettünk föl, de e nagy katholi-  
kus városban a mytologiai istenek templomai mellé az igaz  
Isten tiszteletére általunk építeni ígért fogadalmi temp-  
lom ügye a messze távolban áll még a valósításra nézve, és  
minthogy a városnak anyagi körülményei is most olyanok,  
hogy eme ígéletünket az utódok fogják csak teljesíteni, s erre  
ama összeget időközi kamataival fölhasználhatni, mit szegény-  
ségünkhöz képest évenként e célra a költségvetésben meg-  
szavazunk, azért a most fennálló belvárosi — városunknak  
mostani — fő templomának jövedelmeit már azon szempont-  
ból is kötelességünk volna szaporítani, hogy így annak ben-  
sejét az egyház pénztára segélyével is mihamarább jelen-  
legi sanyaru s szomoru helyzetéből megszabadítani lehessen,  
hogy így annak látogatói vallásos áhitatra gerjedjenek, mert  
ha mi önmagunk velünk született ösztönünk s hajlamunknál  
fogva szeretjük saját házunkat csinosan berendezni, s tisztán  
tartani, mindenesetre nagyobb örömmel, forróbb vágygyal  
látogatjuk meg a templomot, és nagyobb kedvvel időzünk  
abban, de buzgóbban imádkozunk is akkor, ha az méltó  
ahhoz, kinek az hajlékul van szánva, és kitől áldást kérünk  
önmagunkra, akihez egykor mint tanulók ama szép ének elzen-  
gésében terjesztettük föl alázatos kérelmünket s buzgó óhajunkat,  
melynek szövegében eme szavak is előfordulnak: Sic tu nos visi-  
tas uti te colimus (ugy látogatsz minket, amint mi Téged  
tisztelünk), mely versnek fordítva is meg van az ő jelentősége.  
Bizunk városi hatóságunk jó akaratában és a belvárosi lelkész

<sup>1)</sup> Szeged nyílt sebe 64. lap.

ur buzgalmában, hogy miután már ahhoz kevés reményünk lehet, hogy az új fogadalmi templomot fölépítve megláthassuk, a meglevő régi templomot legalább viribus unitis lehető csiny és izlés mellett nem csak külsőleg, hanem bensőleg is mihamarabb restaurálni fogják, és e célból a hivek sem fogják ezentúl annak pénztárától ama különben is csekély jövedelmet megvonni, mert így ők is elősegítik ez által ama szent célt, mely után annyi ezer meg ezer jó lelkű hívőnek szíve már rég óta óhajtozva sóhajtozik. Örömmel fogja minden bizonynyal a t. olvasó ama kellemes tudósítást olvasni, hogy a városi hatóság már e külső javítást megkezdte, és a jövő évben a bensőt is eszközölni fogja, melynél az egyház pénztárának is lesznek költségei, mert az egyháznak készletei, különösen harangjai szépen jövedelmeznek az egyház-pénztár javára még akkor is, ha azok csak egyházunk hívei részére használatnak, mert úgy is csak e célra lettek consecratio mellett a püspök által a multban fölszentelve, és nem is forog fenn szükség arra nézve, — a mi különben az egyházi törvények által tiltva is van, — hogy azok másokért, s különösen nem keresztényekért is, — mint a mult napokban az sürgőleg kívánva és tévedésből, de nem a püspök által megengedve is lett<sup>1)</sup> — bár mi fényes

1) A M. Állam s Religió újságban is föl lett ezen eset említve, az utóbbi 1886. júl. 2-iki számában leírván Németh József fölszentelt püspök apostoli fáradozását a bérmlás szentségének kiszolgáltatása alkalmával, és a városi hatóság általi kitüntetését, így folytatja levelét. »Valamint a fény árny nélkül alig létezik — úgy az örömben némelykor kellemetlenség vegyül. Ugyanis: Kiss Dávid 70 éves, nőtlen, szegedi izraelita polgár, ki körülbelül másfélmillió vagyont hagyott hátra, mult hó 30-án délután 4 órakor lón nagy pompával eltemetve, kinek temetésén mint a helybeli lapok jelentették a különféle hitvallások papjai is mind jelen voltak; ami azonban nem felel meg a ténynek, mert a katolikus papok közül csak a belvárosi lelkész volt jelen. De az már azután igaz, hogy három napon át, míg koporsójában feküdt Kiss Dávid, úgy temetése alkalmával is, a szegedi belvárosi római katolikus parochia egyházában meghuzatták a zsidók a harangokat, ami sokaknak feltűnt; mert ez Szegeden eddig még soha sem történt. A szegedi nép nem tudja e szokatlan eseményt felfogni. Csak azt hallotta, hogy a zsidó temetés alkalmával ha a templom tornyában meghuzzák a harangokat — a temetési szertartást a zsidók abban hagyják, míg ismét elnémulnak a harangok hangjai, azért is azon hír terjedt el, hogy június hó 28., 29. és 30-án naponként háromszor történt Kiss-érti harangozások é méltósága a püspök ur tudtával és beleegyezésével történtek volna; annál is inkább, mivel



tiszteletdíjért megszólaljanak. Az egyház magas tornyában függő, és vivos voco, mortuos plango (hivom az élőket, gyászolom a holt hiveket) föliratokkal ellátott szentelt harangok a szél szárnyain szerte-szét küldött első öröm jel-

előbbi két napon ő még Szegeden volt. Ezen légből kapott hír alaptalan, és némileg sértő is a püspök urra nézve, ki ha vele közlik a zsidóknak kérelmét, minden esetre elutasította volna. — A zsidók a katolikus egyház belügyeibe, a papválasztásba is a múlt évben már döntő befolyást gyakoroltak; most meg annak liturgikus ügyeit is ők akarják elintézni, és harangozásokat rendelnek egyházunkban halottaikért. Minden kommentár nélkül írom meg a szegedi katolikus polgárokat megbotránykoztató eseményt, kijelentve, hogy megfelel a valóságnak; de az ráfogás, hogy a püspök urnak engedélye erre kikérte, vagy általa az megadatott volna.\*

E levelet a szerkesztőség következő észrevétel mellett közli lapjában: »Egy állásánál fogva tiszteletré s hitelre méltó világi katolikus férfiú küldte be a tudósítást. Okunk nem volt értesítésétől a közlést megtagadni, annál is inkább, mert beküldött névjegye a nyilvános felelősség elvállalását jelenti. Nagyon kíváncsi vagyok, hogy világi hiveinknek ne legyen okuk ilyes panaszok emelésére. Vajha félreértésnek bizonyulna ez a harangozási eset!«

Ezen észrevétel kiegészítésére szolgálhat a Magyar Állam ujságban 1886. okt. 27-én megjelent döntvénye egy nem egyházi, hanem politikai hatóságnak. A bécsi közigazgatási törvényszék legközelebb érdekes jogi kérdésben ítélt döntvényileg. A tényállás ez: Egyházi nézetek szerint nincs megengedve, hogy a kath. kultuszcélokra felszentelt harangok nem katolikusok temetésénél használtassanak. Lobendau és Hilgersdorf német csehországi községek, melyek egy közös temetővel bírnak, mindenáron azt akarták, hogy a nem katolikusok temetésénél is harangozzanak, miért is a sirásó házának tetejére harangot állítottak és határozottan elrendelték, hogy a sirásó azt kivétel nélkül minden temetésnél, akár katolikus, akár nem katolikusnál meghuzassa. A lobendauai plébános ennek ellenére hangsúlyozta, hogy a kath. temetés egyházi aktus lévén, ez alkalommal tehát csak a kath. kultuszcélokra szentelt harangok alkalmaztathatnak. A helytartó-tanács a községeknek, belügyminiszterium pedig a plébánosnak adott igazat. Ujabb felelbezésre a közigazgatási törvényszék is a plébános álláspontja mellett döntött. A döntvény indokai közül kiemeljük a következőket. A két község határozata ellenkezik az ált. polg. törvénykönyv 364. §-ával, mert a tulajdonjog gyakorlása csakis az esetben engedhető meg, ha ezáltal egy harmadik jogai nem csorbíthatnak s ezen kívül törvény se sértetik meg. Már pedig a harangozás általános elrendelésével — a vallási szempontoktól eltekintve — a meghalt katolikus hozzátartozóinak jogai megsértetnek, ha az ő határozott akarata ellenére mégis harangoztatnak.

Hogy az egyház most is ragaszkodik még eme sarkalatos elveihez, ennek bizonyosságul idézem a »Havi Közlöny« október havi füzetéből a zsinati congregaciónak 1885. aug. 21-én hozott decretumát, melyben a kath. papoknak eltiltja azt, hogy oly helyeken, hol protestánsok is laknak, de lelkészük nincs, ezeknek halottjait a temetőbe kikísérvék, pedig a fenforgó esetben keresztyényekről, és nem zsidókról van szó, és eddig nálunk — ha a pap eme szolgálatot szükség esetében megtette — csak magán, de nem az egyház öltönyében jelenhetett meg, annál kevésbé szabad zsidóknál az egyháznak felszentelt nyelvért mozgásba hozni, és avval az egyház híveit annak temetési ünnepélyére összegyűjteni, s őket mintegy arra kötelezni akarni, hogy ezek — mint más hívó halottnál tőlük azt a harang az egyház nevében kéri — az elhunyt zsidó polgárért is imádkozzanak. Aki a communio in divinis tanulmányozta, annak a fentebbiek igazsága iránt nem foroghat fent többé kétsége. Igaz ugyan, hogy a hitfelekezetek közötti békés egyetértést s türelmet fenhangon hirdető liberalismus eme engedelményekért dicshymusokat szokott nekünk zengedezni, megtagadás esetében pedig antisemitismusi vádakkal illetni, de se ez el ne riaszson, se amaz el ne szédlítsen bennünket a számunkra kijelölt ösvény követésétől.



szavukkal ugyan mindenkit valláskülönbség nélkül édesgetnek Jézus üdvözítő sz. egyházának látogatására, mert ez reményli s óhajtja is, hogy az egy akol s egy pásztor ígéret szerint az egyház kebelén kívül levők is oda betérjenek, azért életük folyama alatt a megtérés reményében szeretettel övedzi és karolja is őket föl, de ha ezt azok elmulasztották, és eme reményt a halál meghiusította, akkor már a harangnak *mortuos plango* zenéje csak egyházunk hiveinek szólhat egyedül, és azokat kísérheti csak ki az örök nyugalom helyére, a fölszentelt temetőbe.

V. Ennyit akartam, és noha a városi képviselők többsége — a nem keresztények is szavazván — nem engem, hanem Rózsa Ferenczet választotta meg belvárosi lelkésznek, minden személyes önérdek nélkül mulaszthatlan kötelességnek tartottam az ügy felvilágosítása, úgy a felhozott panaszok alaptalanságának kimutatására fölemlíteni, és evvel a szegedi parochiának elég zavaros multját, de mai nap már kedvezőbb jelenjét, és ennél is szebb jövőjét óhajtó jelen szakaszát befejezni, és a fogadalmi templom kérdésének következő fölvilágosításával azt betetőzni. 1880. ápril 25-én határozta el a város egy nagyobb terjedelmű emlékszerű fogadalmi templom fölépíttetését azon okból, mert most a belvárosban levő a hivek nagy számát befogadni úgy sem képes; a királyi biztosság is helybenhagyta a városnak eme határozatát, „bizom — így szólt 1882. szept. 25-én 2477. sz. a. leiratában a királyi biztos ur — ezen város lakosinak kiváló vallásos érzületében, s szülő városuk iránt folytonosan tanusított kegyeletében, meg vagyok arról győződve, hogy a tervezett nagy mű, mely egyrészt kegyeletos emléket képezendi a várost ért nagy szerencsétlenségnek, másrészt tervezett diszességben méltón fogja betetőzni a város új építésének munkáját, a lakosság buzgó tevékenysége, s megfeszített áldozatkészsége mellett — habár nem rögtönösen is —

mindenesetre létesülni fog.“ És e célra több üres helyet jelölt ki, melyekből a városi hatóság az általa is pártolt helyet választá, és az új főgymnasium fölépítése után a piaristáknak üresen maradt telkén határozta el azt fölépíteni. A fogadalmi templom ügyében kiküldött 12 tagból álló bizottság — melynek e füzet írója is tagja volt — kijelentette, hogy eme fogadalmi templom mielőbbi fölépítése már azért is szükséges, mert a mostani ódon, rossz karban levő épület föntartását céltalannak s anyagi tekintetben károsnak is tartja, mert a jelenleg főnálló belvárosi templom oly állapotban van, hogy rövid idő múlva nagymérvű javításokat tesz szükségessé, és a templom épségben tartása folytonosan jelentékeny kiadásokat fog okozni. Az 1883. jan. 22-én tartott közgyűlés egész terjedelmében elfogadá a bizottságnak eme a tényleges viszonyoknak megfelelő jelentését, úgy a fogadalmi templom építésére vonatkozó javaslatát is jóváhagyás végett fölterjeszté a kir. biztosságnak, melyet ez 1883. márcz. 8-án 510. sz. a. leiratában egész terjedelmében el is fogadott, de kijelentette azt is, hogy jelölje ki a város ama forrást,<sup>1)</sup> melyből annak költségeit fedezni fogja. Az 1883. márcz. 22-iki gyűlés kiadta az ügyiratokat a templom építési bizottságnak, mely azonban, — noha az 1884. ápril 24-iki közgyűlés ezt tanácskozmánya folytatására nézve meg sürgető indítványomat elfogadta, — nem hivatott azóta össze, és időközben annak világi s egyházi elnöke is — Dáni Ferencz s Kremlinger Antal — elhunyt.

A városi pénztár a restructió után most oly terheket kénytelen lévén viselni, melyek azt végkép kimerítik, a vá-

---

<sup>1)</sup> Szeged nyílt sebé című művemben, úgy a Tájékoztató füzetében kimutattam azt, hogy e forrás a kegyuri jog címén a városnak annak idejében átadott regale jogok jövedelméből kikerülne ugyan most is, de mivel a városi pénztárra hárított más nagy terhek miatt ama pénztár a közigazgatási rendes költségeket is csak 50% községi pótdadó mellett képes elviselni, ha kedvezőbb viszonyok beálltáig ama fogadalmi templom építését most eszközöznél a kegyurasági hatóság, ezen esetben a városi pótdadó háromszor oly magas összegre rugna föl, melyet ama csekélyebb 50% részletben is alig képes a lakosság most fizetni.

rosi közgyűlés 1885. évben elhatározta, hogy miután most eme ígéretet be nem válthatja, a fogadalmi templom építésére minden évben megszavaz a körülményekhez képest kisebb vagy nagyobb összeget, így 1883. évben a költségvetésben (46. lap) 5000 frt, 1885-ben (33. lap) 3000 frt, 1886-ban (30. lap) 1000 frt, 1887-ben (46. lap) 1000 frt, összesen tehát már eddig 10 ezer frtot szavazott meg e célra, és a kényszer-helyzetnél fogva a belvárosi templom külső s benső kijavítására is 1883., 1885. és 1887. évben külön 8 ezer frtot szavazott meg, hogy ez addig is, míg a fogadalmi templom idővel föl fog építtetni, a városnak eme belvárosi egyháza a mostani ronda s türhetlen állapotából kivetköztessék, hogy így az a látogató hiveket ájtatos érzelmekre gerjeszthesse.

Végre öröndetes tudomásul főlemlitem még azt is, hogy Csanádmegyének nagynevű főpásztora Bónnáz Sándor ur 1884. márczius 5-én Szeged város hatóságát arról értesítette, hogy halála esetére egyszázezer frtot tesz le a csanádi káptalannál a szegedi fogadalmi templom javára, mely azt a templom építésének megkezdéséig kezelni fogja, ezenfölül följánlott még e célra félmillió téglát. A mult évben püspökségének 25, és nemsokára áldozárságának 50 évét ünneplő jubiláris főpásztorunk eme gyémántos ajándokának főlemlítésével azon őszinte óhaj mellett zárom be a szegedi parochia történetét, hogy a kegyelmes Főpásztornak gyémánt miséje fölött is örven-dezhessenek hálás hivei.

## Z Á R S Z Ó.

---

I. Minthogy a krónikás író sem az általuk 70 évig kezelt szegedi parochiának történetét, sem az 1729—1886. évig Szegeden tartózkodásuk alatti eseményeket nem tudta, vagy nem akarta a történeti hűség keretében elősorolni, én a krónikás író által is könyvének előszavában bevallva elismert hiányosságát pótolni kívántam, és e célra az általa kifejezett, vagy szándékosan elhallgatott eseményeket is felsoroltam művemben, mert ezek a piaristák történetének kiegészítésére szükségesek voltak már azért is, hogy így ezek pótlásával a krónikának némely homályos helyei megvilágítva legyenek. — Nem szívesen fedezem föl az elhallgatott eseményeket, de mivel a krónika minden alapos ok nélkül támadólag lépett föl a csanádi egyházmegye két nagynevű s kedves emlékű főpásztora ellen, a védelmi térre szorítva nekem sem volt szabad ama bár szomorú eseményeket elhallgatnom, mert csak ezek közlése után nyeri meg az olvasó annak kulcsát, hogy a kegyesrendi krónikás miért ítéli el ama két főpapot, miért sújtá oly kegyetlen ítélettel őket, midőn azok nem tettek egyebet, mint főpásztori esküvel fogadott kötelmeiket teljesítették a t. piarista Atyák ellenében is.

A krónikás író ugyan előszavában avval mentegetődzik, hogy a múltban az egyházi férfiak közt vitt szenvedélyes harczok mai nap csak erősbíthetik és becsültebbé tehetik a ma főnálló kölcsönös bizalmat és szeretetet, mire azon megjegyzés a válaszom, hogy ez esetben nem

egyoldalulag, hanem hiven kellett volna az eseményeket elősorolni, melyeket ha mai nap már más szempontból is ítélünk meg, a mulasztást, hibát, vétket nem lett volna szabad a krónikásnak magáról a szerzetről, és annak egyes tagjairól egészen elhárítani, és mindezt a csanádi megye fő s alpapságában keresni s föltalálni.<sup>1)</sup> Ha a krónikás azt hiszi, hogy a ma fenálló kölcsönös bizalmat és szeretetet ily eljárással, minőt a krónika szerkesztésében követett, megerősíti, épen úgy téved, mint midőn azt hitte, hogy az abban közlött események elősorolásával eme nagy kath. város lakosságánál öregbíti és neveli ama — úgy is már naponként a fagypontra felé leszálló — tisztelet érzelmét, melyet az egyházi rend tagjai iránt — akár reverendát, akár habitust viseltek

1) Természetesen ezek, s nem ők voltak mindig a hibások a krónika szerint, de azért még is mindig ők huzzák a rövidébbet, noha ártatlanok voltak. Ugy látszik e miatti fájdalomt akarja a krónikás könyvében tolmácsolni, de mindemellett is egyesek hibái miatt sem a püspököknek, sem az általuk becsülni nem tudott szegedi plébánosnak nem jutott eszébe soha az egész szerzetet gyanúsítani; de a krónikásnak kezéből ama ártatlansági védfegyverét kiragadta már a szegedi piarista házának előljárósága a csanádmegyei zsinaton 1821. évben (102. lap) tett őszinte nyilatkozata, melyet 1820. évben is kijelentett már ama a város költségén utóbb sajtó útján is közzétett szép beszédében, melyet Szegeden a rend száz éves emlékünnepe napján a városi közönséghez tartott, melyben beismeri azt, — mit úgy hiszem a krónikás sem fog tagadhatni, — hogy a szerzet tagjai emberek lévén, nem voltak mentek hibáktól, de azért egyeseknek eme gyarlóságáért az egész szerzetet elítélni nem szabad, ha egyeseknek tetteit dicsérni nem is lehet. Ha a szegedi piarista collegiumot most igazgató, és e krónikát kiadó főnök ur megfeledezett az egyik előde által e tekintetben bevallott mea culpa-ról, és ezt most a csanádi püspökök és ezek papjaira hárítja, ezen eljárását annál kevésbé lehet helyeselni, mert 304 lapra terjedő krónikájában sehohol kimutatni nem tudta azt, hogy azok egyeseknek hivatalos okmányokkal bebizonyított, és így nem tagadható tévedései miatt az egész piarista szerzetet kárhóztatták, és annak tévedéstől mentes tagjait háborgatták volna. Ha itt nálunk gróf Nádasdy László püspök a canonica obedienciát megtagadó piarista plébánostól elvonta a joghatóságot, ha Kőszeghy László és Lonovics József püspökök a Szegeden az egyházi s szerzetes társulati törvények ellenére magukat viselő, és a püspöki intelmet megvető piarista tanárokat a szerzet előljárósága által a megye területéről más-hová rendeltették is el, de az egyesek tévedései miatt soha magát a szerzetet, vagy a társulást és annak kifogás alá nem eső lakóit nem üldözték, Kőrömczy Imre jelképes mondata szerint (Religió 1851. I. félv. 31. sz.) a gondos kertészek példáját követték ők ebben, »kik ha előforduló eseteknél szükségesnek tartották is a kiszáradt ágakat lemeteszeni, vagy azt az emésztő férgekkel megtisztítani, de sem az elszáradt galyakért, sem a rá pókhálózó férgekért magát a termőfát tövestől együtt ki nem szakították.« Egyébiránt mi halandó emberek az éden kertjéből örököltük az eredendő bűnnel együtt ama gyarlóságunkat is, hogy a tévedésnek indokait magunkban igen ritkán, hanem mindig másoknál igyekezzünk keresni, és saját hibáinkat azoknak köpenyével szeretjük befűdni. Hanem az ily eljárásra is el lehet mondani, miszerint nem mindig szokott sikerülni, mert az csak ignoto fallit, notis est derisui.

azok — a multban az nagyobb mérvben tanusított, mint most napjainkban az már annak részéről mutatkozik.

Elismerem ugyan önmagam is azt is, hogy az én művem sem igen lesz képes a krónikás által okozott sebet orvosolni, de mentségemül szolgál nekem azon figyelemre méltó, s minden esetre enyhítő körülmény gyanánt fölszámítható tényemény, hogy én nem támadtam, hanem a védelmi térre szorítva mint polgára e városnak, melynek számára hálából iratott és adatott ki a krónika, mint tagja és történet írója a csanádi püspöki megyének hallgatással nem mellőzhetem, sőt evvel meg sem erősíthettem a krónikásnak megyénk két legjelesb főpapjára — kik közül az egyik városunk szülötte és diszpolgára is vala — kimondott szigorú kárhóztató ítéleteit.<sup>1)</sup>

II. Midőn én a csanádi püspökmegyei levéltárban föltált, és a piaristákra vonatkozó — de a krónikában részint elhallgatott, részint elferdítve előadott eseményeket — most művemben a történeti igazság, és ama megtámadott két főpap védelme érdekében, de egyuttal a krónika kiegészítéséül is — közlöm, lehetőleg távol tartom magamat attól, hogy

<sup>1)</sup> Ha gróf Nádasdy László püspök a szegedi népnek csakugyan oly zaklatója s anyagilag zsarolója lett volna, minőnek őt a krónikás szóval lefesti, a nép minden bizonnyal nem szeretete, hanem inkább gyűlölte volna, ennek bebizonyítására azonban nem tud a krónikás egyetlen egy esetet sem fölhozni; azon eset — melyet könyvéből átvéve a 39. lapon én is fölemlitek, — az ellenkezőt fényesen igazolja, midőn t. i. a város főjegyzője azt tanácsolta a piarista plébánosnak, hogy katonaságot requiráljon, és ennek segélyével álljon ellen a püspöknek, de e tanácsát rögtön vissza is vonta, mert attól félt, hogy a szegedi nép látva püspökének ily meggyaláztatását, bosszúból fölfogja a várost gyújtani, és így majd a városnak hivatlos háza is meg fog égni, melynek fölépítését a püspök — mint a 17. lapon nem ugyan az ezt elhallgató krónikából, hanem a város levéltárából idézve följegyzém — a különben is csekély jövedelme egy részének átengedésével lehetővé tette, kinck e kegyességét ugyan furcsa módon akarta a város főjegyzője a piarista plébánosnak adott tanácsa által meghálálni, melytől csak a népszaroló püspökhöz ragaszkodó népnek félt bosszúja tartotta őt vissza, de azért Nádasdy püspök még is népszaroló volt a krónikás könyve szerint. Aki így írja le a mult idők történetét, és minden történeti adat fölemlítése nélkül zsarolási melléknyvel tiszteli meg az ily püspököket, aki az ily módon összetákolt históriával akarja az utókort oktatni, annak jobb lett volna, ha — mielőtt tanítani akarna másokat, — előbb ön maga tanulná meg, mikép kell a multnak történetkönyvét megírni, mert tanulni soha sem szégyen, sőt a magyar példabeszéd szerint a jó pap holtig szokott tanulni, ezen jó tanácsot a krónikás — nem azért mert én adom — hanem már neve s állása miatt is bátran elfogadhatja tőlem.

az események, vagy tényezők fölött döntő ítéletet mondjak, nem követem ebben sem a krónika írójának példáját, én az ítéletet rendesen mindenütt az olvasó közönségre bízom.

Ha a krónika írója az ügynek eme történeti adatokkali felvilágosítása után is fentartja még ama két csanádi püspökre kimondott szigorú ítéletét, avval én nem sokat törődöm; de igen is nagyon szívesen fekszik az, hogy ama művelt közönség, melynek számára ő ama támadó, én pedig eme védő könyvvel az irodalmi téren megjelentünk — módot s alkalmat, úgy czélszerű eszközt is nyerjen az ügy állását minden oldalról felismerni, hogy így igazságos ítéletet mondhasson.

Egyszázhatvanöt év óta laknak a t. piarista Atyák városunkban, a krónika szerint is csupa küzdelem és harczból állott életük, nemcsak a csanádi püspök és ennek szegedi papjaival, hanem az itteni várkaplányokkal, katonákkal, bárátok és minoritákkal, gyakran a városi hatósággal, sőt utóbb már collegiumi szerzetes társaikkal is háborus viszonyban állottak; elmondhatják joggal magukról ők is, *Militia est hominis vita super terram*, és most midőn az újabb korban mindez megszűnt, midőn a szép egyetértés s béke zászlója van a piarista collegium külső és benső falán kitűzve, és ez most a plébánia lakot is ékesíti, midőn a viszálykodás és egyenetlenségnek régi lakhelyét elhagyva ők az új diszes palotába — melyhez hasonló magán nyilatkozatok szerint is tán egész Európában alig található föl — átköltözni készülnek, ezen öröndetes esemény emlékét avval örököltik meg, hogy a multban dúló s eléggé nem fájlalható gyászos eredményeiket előidéző kísérleteket s kísérteteket, — a helyett hogy ezeket ott, mint eddig tevők, rejtekhelyükön elzárva tartották volna — most lánczaiktól fölszabadítva szélnek eresztik, és ezeket a rólok tudomással nem bíró közönséggel is megismertetik, nem gondolták meg azt, hogy ezek az újabb időben visszatért békét s egyetértést újra meg-

zavarhatják, és az idő jótékony keze által már némileg feggedt sebeket megbolygatva sziveinket újra keserű érzelmekkel töltik el. Őszintén bevallom, hogy én még most sem tudom kitalálni a t. főnök ur ebbeli eljárásának valódi szándékát, sem ama célt, mit a krónikának ily alakbani kiadásával elérni óhajtott, ha csak . . . . .

Némi vigasztalásul szolgál azonban nekem erre nézve az biztos értesülesem, miszerint mások sem képesek abban a föltalálni, ha csak a gyanúsítás tág mezején kalandozva s tőpogatódzva találgatás útján nem keresik azt föl; biztosan nem állítani azt is, hogy ama kárhóztató ítélet csak a kiadás és tán néhány társának egyéni véleményét tünteti előde hogy a piarista szerzet tagjainak többsége placetjával kísérné, már azon ok miatt is kétségbe vonom, mely biztos tudomásom van arról is, hogy egy püspöki városban többen értesülvén az itt Szegeden megjelent famósus könyvczifra tartalmáról, midőn azt az ott működő Atyáktól elolvasávégett kölcsön kérték, különféle ürügyek alatt sem ezen, sem azon kérelmük nem lőn teljesítve, hogy pénzért szerezzék meg legalább részükre azt, eszélyesbbek voltak ők, semhogy ily ellenük fölhasználható fegyvert szolgáltatassanak mások kezébe.

III. De nem folytatom tovább a különben is szándékom s akaratom ellenére úgy is már elég terjedelmessé vált védíratomat, melyet több jó akarattal, mint tehetséggel szerkesztettem azért oly gyorsan és sietve,<sup>1)</sup> hogy ama új palota elfoglalása előtt láthasson ez még napvilágot azon célból, hogy eme régi rejtkehelyükből kibocsájtott kísérlet vagy kísértetnek útját állja eme mű, nehogy azok az új palotába is befészkelhessék magukat. Célom volt a régi lakban felnyitott ajtókat ezeknek az új palotában elzárni.

Ha a háládatlan tanítványok osztályába soroztatom is be e művemért, nem akartam háládatlan maradni

<sup>1)</sup> Az idő rövidege mentse ki e mű fogatkozásait is, melyekre nézve a krónika is kért e czímen fölmentést a maga részére művének előszavában.



megtámadott egyházi megyém, és annak két jeles főpásztora, úgy papjai iránt.

Nyugodjál azért békében egyszerü pozsonyi sirodban gróf Nádasdy László Csanádnak nagynevű püspöke, kinek közbenjárására s buzgó kérelmére III. Károly császár, és apostoli királynak vallásos kegyelete a török által elpusztított csanádi püspöki megyét romjaiból a regebeli Phönix madár példájára valósággal uj életre támasztotta föl, és a püspök, úgy a káptalant is visszaállítva, ennek székhelyéül Szeged szülővárosunkat jelelte ki, és a megye területére főpásztori buzgalmad folytán a külföldről telepítvényeket édesgetvén be, ezeknek templomokat épített s lelkészeket adott. Nyugodj békében sirodban nagynevű s nagyérdemű püspöke megyénknek, mert ha hazánk történetirója Thuróczy<sup>1)</sup> ezért III. Károlyban hazánk második alapítóját tiszteli, mi is ezen sz. István által alapított püspöki megyénknek jogosan második Gelértjét tiszteljük benned.

Nyugodj te is békével a temesvári székesegyház kryptájában kiválasztott sirodban megyénknek — a krónikás által szintén megtámadott — másik jeles főpapja Kőszeghy László — ki 50 éves kormányod alatt a megye 221 parochiája közül 120-at önmagad alakítál és szervezél ugyanannyi sz. egyházzal és iskolával, — ki a csanádi káptalannak nem csak javadalmazást, hanem más kitüntetést is eszközöltél, megyénknek pedig papnevelő-intézetet és az elaggottaknak menházat szereztél, nyugodj békével te is sirodban, kinek midőn 1828. január 4-én történt halálozásáról a bus csanádi káptalan a megye lelkészeit értesíté, így nyilatkozik könyecivel áztatott levelében az elhunyt főpásztorról: „sirjunk mindnyájan és zokogjunk, mert elvesztettük a legbölcsebb, legkedvesebb Atyát s főpásztort, megyénknek majd nem egy fél századig vezénylő fényes csillagát, ki azt 17 évig helynöki, 28

<sup>1)</sup> Thuróczy László *Ungaria meridionalis cum suis regibus* 140. lap.

évig püspöki hatalommal, de kiváló atyai szeretet s bölcsességgel kormányozta, elvesztettük a minket legjobban szerető Atyát, kivel az Ég különös kegyelméből minket boldogítva megáldott és megajándékozott, úgy hogy akinek birtoklása fölött egykor oly annyira örvendeztünk, most elvesztése miatt méltán siránkozhatunk.<sup>1)</sup>

Eme a krónikásnál őt minden bizonynyal jobban ismerő és így illetékesbben is megítélhető csanádi káptalan bizonyítványát nem csak az ez időben élő, és így őt, úgy apostoli tevékenységét személyesen ismerő papjai e megyének, hanem a később korban élő papok is készségesen aláírják, kik a csanádi püspöki megyének történetét nem a krónikából ismerik.<sup>2)</sup>



Pozsony, 1729.  
nov. 25.



Temesvár, 1828.  
jan. 4.

IV. Nyugodjatok azért mindketten békében egyszerű sírotdokban, habár a kegyesrendi krónikás az előbb nevezett zsaroló főpásztornak nevezi is, ki a szegedi népet val-

<sup>1)</sup> Kőszeghy Lászlót oly annyira tisztelték s szerették papjai is, hogy halála után a püspöki residentia consistorialis termében lévő arczképét igen sokan lemásoltatták maguknak, és hálás tiszteltük jeléül szobáikat díszítették föl Horatiusnak eme szép jelmondatával ékesítve azt: »Quis desiderio sit pudor aut modus tam cari capitis — Multis ille bonis flebilis occidit, nulli flebilior quam nobis Csanadiensibus.«

<sup>2)</sup> Nem is hihetem, hogy a szegedi piarista háznak eseményeit 1789. évben felroóvó krónikás jegyzette volna föl eme kemény sujtó ítéletet Kőszeghy László püspökről ama házi könyvbe, ki csak a kir. helytartó-tanács ítéletének volt az időben végrehajtója, inkább hiszem azt, hogy később lón az oda beigtatva, vagy most arról utólag az elmondva, kinek kormányzati idejében nem csak az 1821. megyei zsinat alkalmával, hanem már előbb, úgy utóbb is elég sok elintézni való ügye-baja volt a szegedi piaristákkal, mint arról e füzet olvasói is maguknak meggyőződést szerezhettek, és így egész biztonsággal azt sem tudhatom, ha valjon az általam megczáfolt állítások a krónika írójának, vagy kiadójának egyéni nézetét s véleményét képviselik-e? azonban bármelyik eset forogjon fent, nincs okom azt módosítani, mert nem a személyt, hanem annak állításait bíráltam meg.

lásilag terrorizálta és anyagilag zsarolván még vallási jámborságából is kivetkőztetni akarta, az utóbbit pedig gyalázatos mű végrehajtójának, nevelői szándékos meggyalázójának nevezi is, ha eme sem nevéhez, sem állásához nem illő igazságtalan ítélettel sujtott is titeket a krónika, és az ezt most legujabban sajtó útján közzé tevő házfőnök ur, ha evvel bemocskolni akarta talán emlékteket, vagy koporsótokat, az általatok új életre föltámasztott csanádi megyének papjai, és annak területén élő s ma már közel nyolczadfélszáz-ezerre fölszaporodott hivei hála-könyeikkel készek azt minden időben onnét letörteni. Szegény szerzetesi durva szőrhabitustokat a király kegyelme s parancsa következtében mindketten a püspöki fényes violaszín öltönynyel cseréltétek föl; egyik husz, a másik ötven évig kormányozta megyénket, dús gazdag lett mindkettő, nem földi vagyon — mert ez nem maradt föl halálotok után — hanem érdemekben Isten s emberek előtt, melyeket ha most megtagad tőletek, sőt cserébe alaptalan rágalmakkal pótol a szegedi kegyesrendi ház krónikása, valamint ezeket soha el nem hiszi, úgy amazokat mindig elismeri, és emlékteket hálás tiszteletben tartani soha meg nem szűnik Csanádmegyének papsága.

Ezen meg nem érdemelt rágalmakat emléktekről lemosni, és a kiérdemelt hálás tiszteletet irántatok, ha nem is növelni, legalább az utókor előtt — megvédve a jogtalan támadások ellen — megőrzeni volt célja e füzet írójának.

**Elérte-e azt? ítéljen efölött az olvasó közönség.**

